RUMÄNISCHE AKADEMISCHE GESELLSCHAFT
Zweigstelle Deutschland
D-8 MÜNCHEN 81, Fritz-Meyer-Weg 47

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ

REVISTA SCRIITORILOR ROMÂNI

MÜNCHEN 8 1969

RUMÄNISCHE AKADEMISCHE GESELLSCHAFT
Zweigstelle Deutschland
8-8 MÜNCHEN 81, Fritz-Meyer-Weg 47/1

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ

Revista Scriitorilor Români

8

MÜNCHEN 1969

Copyright 1969 by
Societatea Academică Română
(Rumänische Akademische Gesellschaft)
Fritz-Meyer-Weg, 47/I — 8 MÜNCHEN 81

BIVALENȚĂ

Românii americani

«Câte sute de voinici
Nu-s rămase prin fabrici!»

Zugrăvind legăturile Românilor cu Apusul, Istoria noastră a prezentat pe larg vârfuri politice, călători cu rang, profesori și studenți talentați: ea i-a urmărit pas cu pas, pe cât au permis documentele, a căutat să le cunoască legăturile stabilite, izvoarele cunoștințelor, virtuțile însușite și activitatea desvoltată în cadrul Statului și al Națiunii. Dar numai rar și tangențial a înfățișat pe cei din popor, cari au plecat în Apus nu pentru studii universitare, ci ca să muncească din greu în fabrici și în diferite întreprinderi, și astfel prin voință de fier să sfarme o situație ce-i apăsa. Această preferință arătată de Istorie straturilor de sus și neglijare a contactelor la nivel popular, constitue o lacună, ce ar trebui înlăturată.

Partea avută de cei din popor veniți în Occident poate adică să susțină confruntare cu partea celor de sus. Dacă cei din pătura conducătoare au trezit în Occident admirația profesorilor și colegilor pentru calitățile lor intelectuale, și cei din popor au trezit admirația streinilor ce-i înconjurau prin hărnicia și virtuțile lor. Dacă intelectualii, reveniți în Țară, au contribuit la modelarea Națiunii, și ceialalți, câți s'au întors acasă, fiind oameni cu orizonturi lărgite și cu situație materială refăcută, au devenit fruntași ai satelor și au răspândit în jurul lor lumină. Și dacă cei de «sus», rămași în Occident, de la a doua generație adesea au intrat în masa altor popoare, cei de «jos» în schimb, rămași în America de Nord, au suplinit prin durată ceeace alții avuseseră în plus prin intensitate, căci au prins rădăcini și au întemeiat comunități trainice, cari au avut și rol politic în momente decisive ale Neamului, ca în problema Unirii Transilvaniei cu România veche, și din cari apoi s'au ridicat și intelectuali cari fac cinste atât Patriei dintâi, cât și Patriei a doua.

Aceste grupuri ale Românilor presărate în Ohio, Pennsylvania, Michigan, Illinois, New Jersey, Indiana, California, Canada... merită din partea Românilor de pretutindeni nu numai cunoaștere mai bună, ci și caldă admirație. Ce bucurie e să asculți graiul lor, cu nuanțe ca pe Mureș, ca pe Olt, ca pe Someș... și cu expresii de savoare arhaică! Unii din ei sunt la a treia generație în Lumea Nouă,

și ei, deși au frecventat școli cu limbă engleză, n'au uitat limba strămoșilor. Legătura lor cu lumea românească e mereu vie. Rudele rămase pe vechile plaiuri le recheamă gândul. Ochiul lor e adesea desfătat de culorile florilor crescute din sămânță adusă din grădinile din Țară. Din sâmburii pomilor livezilor de acasă au crescut noi pomi în Noua Lume, ce le dau senzația contactului și fizic cu România rămasă la distanță de aproape o jumătate de glob. Desigur ei se simt deplin înrădăcinați în viața americană. Portul lor de toate zilele e american, dar la praznice și în momente solemne se împodobesc în port românesc, în portul strămoșilor. Ritmul vieții e cel al tuturora din America, dar doinele și dansurile românești, auzite și frământate la zile mari, îi transpun în alte sfere. Viața socială și politică a Americii i-a încadrat, dar viața religioasă îi ține uniți cu Țara: au aceleași icoane, aceiași sfinți, aceleași biserici, aceiași preoți, aceeași închinare cu cei de acasă.

Tocmai pentru bivalența lor, ei pot fi pildă celor nou sosiți în Apus. O colaborare a lor cu intelectualii români din străinătate ar da roade fericite. Și unii și alții ar avea și de dat și de primit. Simțul tradiției, alipirea de Neam, de cultura românească neaoșă, de biserica românească, toate aceste virtuți ale Românilor americani merită admirația intelectualilor. În aceasta pot fi de model. Rolul intelectualilor față de Românii americani ar fi de a-i ajuta să-și cultive acest patrimoniu adus din Țară și să-l îmbogățească pe măsura creșterii lor. E instructivă sinteza făcută pe pământ american între Românism și Americanism, și ea poate oferi sugestii cu privire la desvoltarea din Țară în epoca industrializării. Pentru a ține însă bine cumpăna între amândouă valorile, pentru a nu se cufunda în mediul înconjurător, pentru a fi bivalenți, Românii americani au nevoe de ajutorul forțelor culturii românești. Tocmai pentru a favoriza această colaborare între etnic și cultură, s'a ținut al XIII-lea Congres al Societății Academice Române în 1969 *în America — Congres ce sperăm să fie nu faptă fără urmare, ci bun început.*

Dar colaborarea strânsă dintre intelectualii români de peste fruntarii cu comunitățile românești din America trebue să aibă mai presus de toate sensul unei serviri a Țării. România are adică nevoe de ajutor din afară. A sta de veghe la confluențe de ape ce devin adesea puhoaie și a nu fi nici smuls de iureș, nici frânt de furtuni, ci a fi factor de apărare, de îmbogățire și binecuvântare pentru Est și Vest, e o misiune înaltă, dar nu ușoară. Ea cere desigur tărie și elasticitate, dar cere și stâlpi înfipți la distanță, în Occident, în pământ de nădejde, de cari Țara să fie legată și sprijinită. Tocmai conștiința acestei misiuni, susținută de generozitatea americană, sperăm să fie păstrată vie dealungul generațiilor.

Octavian BÂRLEA

CANALUL MORȚII

(amintirii lui Theodor Zuca)

Închide-mi ochii. Mânile, cruciș.
Să trec prin stepe, cu prohodul vremii,
Să-mi cresc pustiu'n trup, mărăciniș,
Și-apoi din larg, din cântecul triremii,
Să bat în poarta nopților de-apoi...

Mai merg schelete. Suntem doi și doi,
Plecați dela Canal, din gropi comune:
De-asupra trece luna ca prin vis,
Și valuri povestesc de țărm, de dune,
Și de poetul *demascat*, proscris...

Mă trage somnu'n plise de genune
Și'n splendide trezii de pelerini,
Și mă smeresc în drum și mărăcini,
Cu tot destinul strâns într'o desagă...

Închide-mi ochii, să rămâie plini
De mari singurătăți, de lumea'ntreagă,
Cu chipuri vii, în asfințit de stepe.

Cândva ne-om întâlni și ne-om pricepe
Din devastări de veacuri, din huidume,
Înfășurând luceferii'n otrepe
Și'n fericirea *de-a muri la lume*...

ANIVERSARĂ

N'am aripă de sbor, nici loc în cuib.
Cu frica nopții am rămas pe creangă,
Din nafura tăcerii să mă'mbuib,
De-a lacrima, cu inima talangă...

În frunza moartă am iubit pământul.
Copacul e azi țăndări, sub secure.

Am învățat în noaptea nopții cântul
De-a fi și cuib și veghe și pădure.

Ades mi-am amintit de cloșca-mamă,
De țara de sub calda ei aripă;
Și-au stat în mine munți, bătând din coamă,
Și veșnicii s'au coborît în clipă...

Departe, singur, bând meridiane
M'am pomenit în munți și aburcând;
Purtând o știre'n sânge și'n icoane,
Trăind mirări de dincolo de gând...

Prigoana toată-i într'un dram de știre.
Talanga inimii botează sborul,
Și-l scrie drept, prin morți și cimitire,
Din lut și stele aromindu-i dorul...

Și par'că văd, și nu mă știe nime.
Ucis de recile meridiane,
Tac adevărul într'un pumn de rime,
Mărturisind din răni și din piroane...

POZIȚIA DE DEMASCARE

Din stepe'n stepe: temniți de tăcere,
Strivind sub lacăt gemete și oase.
Tot veacul putrezește și miroase.
Sub zările'negrite, joase,
Doar spinii mai oftează: miserere...

Mustește vremea'n cârpele murdare
Și oblojește friguri, răni și foame.
Păduchi și lătăuși, pe sub dulame,
Crescuți gorgoni, înfulecă icoane
Și sug, umflați, din viața viitoare...

Dispare'n noi și ultimul hotar.
Din timpul mort cadavrele nu pleacă.
Ni-i sufletul cu zoaiele'n bărdacă
Și gândul hăuie, fântână seacă,
Primind ruina ca pe-un ultim har...

Dece mai fugi? Aicea ești departe.
Și golul n'are unde se ascunde.
E gol și noapte'n tine și oriunde...
Și pentru prima dată te pătrunde
Un semn al vieții, încolțind din moarte...

Vasile Posteucă

ACOLO

« Obéissez à vos porcs qui existent.
Je me soumets à mes dieux qui n'existent pas.
(René Char)

Aceleaşi coline, aceiaşi forfecari
Cine mai îndură monotonia genezelor?
Cântă, joacă ispăşiţii
Spurcăciune peste memorie
Morţii sunt singuri.
Se desvălue statuile de pulbere
Unul îşi măsoară ţipătul cu compasul
Altul îşi arvuneşte elegia fără soţ
Mai toţi se nasc morţi în clipa totală
Sângele îşi caută un stăpân în care să curgă
Pe ruguri arde violul nădejdii.
Pe creasta muntelui aşteptat
Tămâie râncedă şi alexandrini
Insecte umede rumegă cenuşă
Nu strigă îngerul
Iarba se fereşte.
În noaptea forţată
Somnul somnului cădere.
Cerul negru de August
Îşi aminteşte'nceputul.
Plata cerşetorului
Inima suspinului.
Vesel neant.

Virgil Ierunca

NICIODATĂ

Mereu,
mereu prea târziu
sau prea devreme!

Niciodată nu ne vom întâlni
la ora justă,
pe drumul just...

Mâinile noastre caută, cu disperarea orbilor,
un orizont de foc şi de stele
a cărui căldură nu va ajunge, niciodată, până la noi.

Mereu prea târziu,
prea devreme!

Horia Roman

MIRCEA ELIADE

CELE DINTÂI ÎNTÂLNIRI CU JUNG
(fragmente de jurnal)

Ascona, 20 August 1950

Instalat de « Eranos » la Casa Tamaro, în faţa lacului Maggiore. Întâlnesc şi cunosc pe prof. Scholem, dela Universitatea din Ierusalim, ilustrul specialist în kabbală. Foarte flatat că mi-a citit toate cărţile: chiar şi Yoga, din 1936... O figură destul de simpatică, cu urechile mari şi autonome. Vorbeşte prost englezeşte, cu un accent irezistibil. Îmi spune o sumă de lucruri interesante, şi am să încerc să notez chiar acum unele din ele.

Îl întreb de Gustav Meyrink. L-a cunoscut când era tânăr; l-a dus la marele scriitor ermetist chiar R. Eisler. Meyrink l-a rugat să-i explice ce-a vrut să spună în « Der golem »; căci el scrisese anumite pagini inspirându-se din izvoare esoterice iudaice (proaste!, adăogă Scholem), dar fără să înţeleagă ce sens ar putea avea. Scholem i-a explicat: fiind lucruri inventate de autori mediocri, fără legătură cu izvorul tradiţiei autentice, n'aveau niciun sens...

Într-o zi, Meyrink îl întreabă: « Ştii unde locuieşte Dumnezeu?!». Scholem nu ştia. « La baza coloanei vertebrale!», exclamă Meyrink. Citise « The Serpent Power » a lui Avalon, şi se convinsese. Dumnezeu era *kundalini* - iar *kundalini* se afla, încolăcită, la baza coloanei vertebrale.

Scholem nu ştie nici acum, cu certitudine, dacă Meyrink credea întotdeauna în scrierile lui esoterice - sau se amuza; căci nu era lipsit de humor.

* * *

Seara, cunosc pe prof. P. Radin. Mutră de negustor, cu o burtă enormă, foarte bine dispus. Râde într'una. Îmi spune că a cumpărat « Le Mythe de l'Eternel Retour ». Soţia lui îmi spune că anul trecut, tot la Ascona,

a văzut într'o noapte, uitându-se de pe terasă în grădină, un balaur. Era foarte frumos şi avea aerul « amiable ». Nu l-a mai văzut în nopţile următoare. Ziua, s'a uitat mereu, şi n'a zărit nicio umbră, niciun obiect care ar fi putut creia iluzia unui balaur. Mai ales a unui balaur « amiable », adăoga profesorul Radin.

21 August

Azi dimineaţă, la Casa Gabriella a bătrânei doamne Olga Frōbe-Kapteyn. Admirabilă vilă, chiar pe malul lacului; alături, Casa Eranos, unde au loc Conferinţele. Atmosferă pe jumătate mondenă, pe jumătate teozofică. Kerényi vorbeşte fără note, rar, cu emfază, teatral, inteligent. — şi e urmărit de toată lumea, într'o reculegere suspectă. Doamna Frōbe mă opreşte apoi la dejun. În grădină, în jurul unei mese rotunde, ne aşezăm 14 persoane, majoritatea de limbă germană. Urmăresc conversaţia cu oarecare dificultate. La sfârşitul mesei o secretară anunţă că Maestrul (Jung) va sosi în cursul după amiezei. Lungă convorbire cu Kerényi, pe care îl apreciez mult — deşi îl bănuiesc de oarecare « publicitate ».

* * *

Iarăşi o lungă plimbare cu sfătosul Scholem. Îmi vorbeşte de practicile erotico-nihiliste ale anumitor secte kabalistice, şi îmi cere lămuriri asupra tantrismului. Dar îmi povesteşte mai ales întâmplări cu Moses Gaster, despre a cărui valoare ştiinţifică n'are o părere prea bună. Cum, într'o zi, Gaster şi cu el se duc la British Museum — şi, odată ajunşi, bătrânul bate din palme şi strigă: « Sunt doctorul Gaster, şi sunt orb. Aş dori să fiu condus la directorul Departamentului Oriental!». Imediat se apropie doi asistenţi, îl iau la braţ, şi-l conduc. Dar bătrânul, pe vremea aceea, vedea foarte bine. Venise, de altfel, cu Scholem, cu autobuzul şi pe jos, şi vorbise tot timpul, despre tot ce se întâmpla în jurul lui. Ochii nu i-au slăbit decât mulţi ani după aceea.

22 August

Îl zăresc astăzi pe Jung, ascultând în dreptul unei ferestre, pe terasă, într'un chaise-longue, conferinţa lui Scholem. Pentru un bătrân de 75 de ani, arată excelent. Aflu dela doamna Corbin câteva din zvonurile

care circulă în jurul marelui om. Jung e foarte mâncăcios și e mare meșter în ale bucătăriei. Știind că la doamna Fröbe-Kapteyn se mănâncă prost, își cumpără în ascuns unele bunătăți și se înfruptă singur, noaptea, în cameră. Dar, până la urmă, s'a aflat — și una din admiratoare, din Ascona, i-a trimis, ieri seară, tot în ascuns, un pui fript.

Jung îi spunea lui Corbin că e dezolat de existența reală a « farfuriilor zburătoare ». Întotdeauna a crezut în importanța simbolică a cercului și rotundului; acum, când « cercul » pare a fi într'adevăr « realizat », nu-l mai interesează. I se părea infinit mai *real* în vise și în mituri.

* * *

Dejunez la prânz într'o *trattoria*, invitat de Joachim Wach. E foarte mic, subțire, pirpiriu. Îmi spune că în seminarul lui din Chicago interpretează « Le Mythe » și « Traité ». Ar vrea să facă ceva ca să mă invite în USA, dar nu prea știe ce și cum. Îmi povestește lucruri deprimante despre nivelul teoretic al Universităților americane. Profesorii de sociologie descoperă acum opera și gândirea lui Max Weber...

23 August

Mănânc cu Jung, la stânga lui, și stăm de vorbă dela 12.30 la 3.00 d.a.

E un bătrân încântător, deloc prețios, căruia îi place să vorbească și să asculte cu aceeași bucurie. Ce-ași putea nota mai întâi din această lungă conversație? Poate amara lui mărturisire în legătură cu « știința oficială ». Nu e luat în serios în mediile universitare. « Savanții nu sunt oameni curioși », repetă el, după Anatole France. Profesorii se mulțumesc să rezume ce-au învățat în tinerețea lor și, mai ales, ceeace nu le turbură micul lor univers mental în echilibru. Etc. Etc... Dar simt că, în fundul sufletului, Jung sufere puțin de această indiferență. De aceea e atât de interesat de orice « savant », din orice disciplină ar descinde, care îl ia în serios, îl citează, îl comentează.

25 August

Abia azi noapte mi-am terminat de scris conferința (ciupind cât am putut de mult din cărțile mele). Am ținut-o azi dimineață: două ceasuri — și am avut un « succes răsunător ». Asta mă neliniștește puțin. Atâția savanți-conferențiari de față...

Rămân din nou la dejun cu Jung. Îmi vorbește de India. Doamna Jung mă întreabă ce înseamnă « en situation » — și începem un curs elementar de existențialism.

Întâlnire cu Barrett, dela Bollingen Foundation. Corbin îi vorbise de sărăcia mea. S'ar putea să obțin, la anul!..., o bursă. Evident, la anul!

28 August

Aproape că n'am avut timp să rămân singur un ceas în toate aceste ultime zile. Nesfârșite discuții cu soții Corbin, Scholem, Radin și Jung.

Aseară, mănânc cu Massignon. Vorbim câteva ceasuri. Teribilă volubilitate. E, totuși, obsedat de pederastie; de nenumărate ori aduce vorba despre « tineri prostituați », etc. Îmi spune că e mai interesat de « Yoga » mea decât de celelalte cărți de istoria religiilor — pentrucă, în ele, nu găsește « omul ». Ce m'a făcut să mă apropii de « primitivi », de « arhaici »? Nu e, oare, umanismul? Nu sunt oare « arian »? El e « semit » (e chiar circumcis, îmi mărturisește). Îi explic (e prea lung să mă rezum aici) și cred că l-am convins.

Nenumărate amănunte care ar trebui notate. Bunăoară: a văzut singurul dosar Huysmans care nu va fi niciodată dat publicității: corespondența lui cu preotul care l-a convertit. Preotul era satanist. Aflând, mai târziu, Huysmans se ruga să plătească el pentru păcatele preotului. Avea, atunci, acel cancer la gât care l-a omorît în trei ani. Imensa lui durere o oferea ca răscumpărare a păcatelor preotului. Dosarul l-a dus Massignon la Vatican.

Ascona, 27 August 1951

Am ținut astăzi conferința, cu un foarte mare succes. Deși m'am temut că ar putea fi un dezastru. Azi noapte n'am putut închide ochii decât, intermitent, între 2 și 4; apoi, imposibil să adorm. E cea mai teribilă insomnie de care-mi amintesc. Cu atât mai stranie cu cât n'am mai suferit de insomnii de foarte mulți ani. E curios: nu eram deloc obosit, nici înainte, nici în timpul, nici după conferință. Sunt ceasurile 11 noaptea, și durează încă acea lucidă euforie pe care am resimțit-o toată ziua. Am mâncat cu Jung, dar am vorbit puțin cu el. Am vorbit, în schimb,

foarte mult cu doamna Froebe, dela care am aflat o seamă de lucruri pe care ar trebui să le notez într'o zi (în legătură cu « Eranos », cu moartea lui Van der Leew, cu redescoperirea pământului natal — Olanda —, cu riturile olandeze de « decapitare » a crizantemelor, etc.). Am vorbit deasemenea mult cu Wolf, editorul german stabilit de mult la New York. Ruth Norden îi trecuse romanele mele traduse în germană, așa că mă cunoștea și ca scriitor.

La 5.30 aveam « discuția » cu un grup de auditori. Am crezut că mă voi putea odihni după amiază. M'am dezbrăcat și m'am culcat. Imposibil să închid ochii măcar câteva minute. Între 3 și 3.30 am avut un « rêve éveillé » foarte interesant, pe care zadarnic încercam să-l întrerup, ca să pot adormi. Revenea și continua împotriva voinții mele. Mă închipuiam două ceasuri mai târziu, la « discuție » (care avea loc la Casa Eranos, pe terasă). Mă vedeam deodată vorbind sanskrită și incapabil să vorbesc altceva. Vedeam ce se întâmplă în jurul meu: Christinel și ceilalți « afolați », Jung interesat, etc. Trece o zi, trec două. Eu lepăd hainele, rămân aproape gol, și mă instalez în chip de sihastru indian la marginea lacului. Nu mâncam decât un pumn de orez (aluzia din conferența mea: acel *naga* care nu mânca decât un pumn de orez, și nu dormea aproape toată noaptea, și totuși avea un trup perfect atletic), și nu dorm. Jung cheamă pe indianistul Abegg, cu care izbutesc însfârșit să mă înțeleg, căci vorbea puțin sanskrita. Îi spun că mă numesc Narada (mitul pe care-l repovestisem în conferință mea). Văd cum devine Ascona centrul atenției universale: mii de gazetari, de cinematografiști, etc. Poliția care păzește Casa Gabriella. Dezolarea Christinei și a prietenilor. Vine cu avionul Tucci, apoi Dasgupta, foarte mândru că am fost elevul lui și că devenisem celebru. Uneori umblu pe apă ca pe pământ. Fac și alte « miracole » yogice (aprind focul cu un gest, mă urc pe o frânghie și dispar, apoi zbor prin aer, etc.). « Biserica » începe să se neliniștească de « cazul » meu. Nu recunosc pe nimeni. Trăiesc ca un perfect yogin pe malul lacului. În discuțiile cu Dasgupta mă plâng că nu știu prin ce catastrofă am ajuns să nu dorm, să nu mănânc. Și, după 15 zile, adorm — și mă trezesc brusc, căutând pe Christinel și foarte stânjenit că întârziasem dela conferența lui Jung (care va avea loc mâine).

Acest *rêve éveillé* m'a « stăpânit » cu o forță neînțeleasă o jumătate de ceas. Vreau să notez și câteva amănunte: nu era o viziune exclusiv

« elevată », vedeam o seamă de lucruri amuzante, grotești (șofeurul Mario care apăra casa de gazetari, pe doamna Froebe care căpătase un aer de mare preoteasă a unei noi religii, emfaza lui Dasgupta, etc.). În tot timpul visului, știam mai bine sanskrita. Mă auzeam vorbind sanskrita — ceea ce sunt incapabil să fac din 1932. Și auzeam propoziții exacte, reale — nu simple cuvinte sau sunete fără înțeles. Mă vedeam scriind în sanskrită un caiet întreg — pe care-l descifra Abegg, și apoi Tucci.

În orice caz, faptul că încă nu simt nici cea mai mică oboseală îmi dă de gândit. În orice altă împrejurare, după 18-20 ore de nesomn aș fi început să simt reacțiunea. Sunt foarte lucid, ca și cum aș fi luat câteva pastile de pervitin (o singură dată, în Portugalia, am luat două pastile — dar azi mă simt infinit mai « în formă » ca atunci). Mă întreb dacă, gândind asupra proceselor yogice de abolire a timpului, n'am « însuflețit » vreo « imagină » care îmi provoacă euforia și « ieșirea » aceasta din timp neexperimentată până acum.

Ascona, 28 August

Povestesc visul meu lui Jung, după ce-l povestisem la alți doi psihanaliști junghieni (unul îmi lămurise întreaga poveste, spunându-mi că sufăr de « complexul lui Narada...»). Jung pare foarte interesat. Explicația lui: omul de știință din mine izbutise să « ucidă » ceea ce era real, vital în interesul meu pentru India. Visul mă readuce la realitate. Etc. — și un etc. care nu mi se pare prea interesant.

Ascona, 5 Iunie 1952

Redeschid carnetul în această dimineață înourată. Suntem la Ascona, în Casa Gabriella, invitați de Olga Froebe pentru o lună. Am ajuns acum trei zile; de atunci, nu fac decât să dormitez în chaise-longue pe terasă, cu o carte în mână. Am venit aici ca să mă reapuc de roman. Dar încă n'am fost « prins » de literatură. Dimpotrivă, în această « Archiv für Symbolforschung » mă simt ispitit de vechile mele pasiuni.

Am deschis carnetul ca să-mi însemn câteva date: călătoria în Suedia și Italia; reîntâlnirea cu Papini. Notasem, în sala de așteptare a aero-

portului din Copenhaga, o seamă de impresii. Mi se pare, totuși, copilăresc să le transcriu. Să notez cele două conferințe la Lund: 22 și 23 Aprilie, în sala de cursuri a lui Ehnmark, la Universitate. Despre șamanism. Prezentat de Ehnmark. Decanul, la a doua conferință, îmi mulțumește citind după o foiță pe care nu o putea descifra. (Cina dela Decan; conferința improvizată despre Yoga, pe care a trebuit s'o țiu la rugămintea doamnei Holberg). Seminarele de filologie română la Alf Lombard, cu cele două doctorande; câte două ceasuri. « Întrebări și răspunsuri ». Wikander la Clinică. În preajma dejunului, ceasul petrecut alături de el, vorbind. Încă nu știe ce are: ulcer gastric?! (lui îi e frică de cancer). Vertigiile și hemoragiile lui. Întâlnirea cu Martin P. Nilson. Îmi dăruiește câteva cărți, îmi vinde una din ele cu reducere de 40%, ca pentru librari: « Mi-o puteți plăti mie », îmi spune. Din fericire, aveam bani schimbați.

Catedrala din Lund — și orologiul. Locuiam la Hotel Temperance între două întreprinderi de pompe funebre. De câte ori mă îndreptam spre casă, îmi furișam privirile spre vitrina primului magazin: urne funerare, modele de inscripții, flori de piatră.

Plimbările în mașină, la Malmö. Altădată, la Lands-Krona, Hälsingborg. Și satul Viken, cu acele case vechi, pe malul călduț, cu plajă sărăcăcioasă, al mării. — Casa consulului (onorific) al României, la Malmö, plină cu pistoale. A trebuit să beau mereu, toată seara. Iar a doua zi mă deșteptam la 7 dimineața, ca să iau trenul spre Malmö, să ajung la aeroport și să zbor spre Paris. Sentimentul de mare liniște, împăcare, regăsit în avion. De cursa aceasta la 2000 de metri se vor lega multe lucruri în viața mea: le simt deja, deși nu le înțeleg.

Ascona, 9 Iunie

Am citit tot timpul, lăsându-mă antrenat de biblioteca stranie și amestecată a doamnei Froebe. Într'o dimineață, scosesem manuscrisul romanului, dar după un ceas de vane încercări, am renunțat. Nu mergea.

Să mai notez câteva lucruri din luna Mai. La Roma, conferință despre « limbaje secrete și tehnici mistice », la 7 Mai, în sala Institului Oriental al lui Tucci. *Simt* că a fost un foarte mare succes. Experiența mistică, extazul, ca recuperare a stării adamice paradisiace. Toate acestea le voi dezvolta în « Nostalgie du Paradis ». Totuși, până ce voi ajunge să scriu și această carte, voi publica textul conferinței în colecția lui Tucci.

Sâmbătă 10 Mai, în sala mică a Institutului, causerie improvizată despre metodă în istoria religiilor. Vorbesc un ceas, fără absolut nicio notă. Discuție interesantă. Dan Petrașincu, pe care-l întâlnisem cu câteva zile mai înainte, pare entuziasmat. Stăm de vorbă, în două dimineți, la Cafeneaua Rosati. Îmi povestește despre prietenii noștri și scriitorii din țară. Nu e întotdeauna numai trist; e și interesant.

Îi scrisesem lui Papini, și a doua zi primesc o scrisoare *espresso*, foarte caldă și prietenoasă. Îmi spune că nu m'a uitat niciodată, că mi-a urmărit activitatea. Că sunt Frazer-ul generației, și că are « Traité » întotdeauna la îndemână. Mă invită să vin la Florența, să dejunez cu el și să rămânem după-amiaza de vorbă. Sâmbătă 17 Mai am fost să-l văd, în via Guerrazzi. Îl văzusem o singură dată: în Aprilie 1927, în via G.B. Vico, și-am scris atunci, în « Universul Literar », un interview care, mi se spunea, a făcut să pălească de invidie pe colegii mei de jurnalistică și literatură: interviewul mă lansa! De atunci, timp de un sfert de secol, nu l-am mai văzut, deși am revenit de mai multe ori în Italia.

* * *

Zi înourată, cu rare momente de ploaie leneșă, căldicică. Termin de recitit (după 10 ani dela prima lectură) « Introducerea în mitologie » a lui Jung și Kerényi. La ceai, doamna Froebe îmi povestește de viziunile avute de anumiți invitați excentrici, printre care Alice Bailey, care vedea mereu un călugăr intrând pe fereastra din dreapta (toate acestea se petreceau în camera pe care o locuim noi, la etaj, camera în care scriu). Alice Bailey (ce escroacă abilă! am cunoscut-o la Londra, în 1940; traducătoarea mea în poloneză — Dumnezeu știe cum o mai chiamă! și ce femeie inteligentă, simpatică, instruită — îmi dăduse o scrisoare de recomandație, și Alice Bailey mă invitase la masă; era cu soțul ei — neglijabil — și cu o prietenă, colos volubil, americană; probabil protectoarea ei, căci a plătit masa. Alice Bailey conducea o școală de « inițiere prin corespondență », cu un tarif destul de ridicat; publicase destule cărți, ilizibile și fără absolut nicio valoare). Alice Bailey a evocat maestrul ei protector din Tibet — cu care comunica permanent prin telepatie — și, cu ajutorul unui ritual, a expulzat umbra acelui misterios călugăr care intra mereu pe fereastră. De atunci, adăogă doamna Froebe, călugărul venea în camera dealături, unde dormea un tânăr quaker olandez; venea

pe la două dimineața; cum odaia tânărului se afla deasupra dormitorului ei, doamna Froebe îl auzea sărind din pat și aprinzând lumina. Începea să citească cu glas tare din Biblie. Nu știu ce păcate o fi avut acel călugăr, dar la auzul textului biblic, dispărea...

Doamna Froebe mi-a povestit în ultimele zile o seamă de întâmplări și anecdote în legătură cu Eranos, cu grupurile ocultiste din Anglia și Elveția, dar, mai ales, cu Jung. Dacă lipsa mea de inspirație va continua, voi încerca să notez măcar unele din ele (« ritul gnostic » cu paharele de vin și inelul, practicat de Jung prin 1936, și prin care s'a legat de ea; « ritul » acesta trebuie neapărat povestit).

Dar, începusem să scriu despre vizita la Papini. Vreau să continui. (Acum trei zile primisem, retransmisă dela Paris, scrisoarea lui prin care se plângea că nu-i mai dădusem nicio veste după întâlnirea noastră din 17 Mai, și nu-i trimisesem cărțile promise. Iar azi dimineață am primit, aici, o a doua scrisoare — foarte caldă — la răspunsul meu; a citit articolul din « Revue de Culture Européenne » și citește acum « Le Mythe »).

Îmi scrisese că e aproape orb. Dar, scriindu-mi dedicațiile pe câteva cărți, l-am văzut: își scoate ochelarii, își apropie ochiul drept la vreo doi centimetri de hârtie, și scrie oarecum la nemereală; nu urmărește literă cu literă. De aceea, îmi spunea, scrie mai ușor decât citește. Un secretar — pe care l-am zărit într'una din încăperile bibliotecii lui — îi face lectura cu glas tare. Încolo, e zdravăn. Același păr bogat de acum un sfert de veac (foarte puțin rărit în creștet — dar nu se vede decât când se pleacă). Doar că și-a pierdut aproape toți dinții. Printre puținii care i-au rămas, unul a crescut în jos, ca un colț. Vorbește curent franțuzește, dar uneori, din cauza dinților, îl înțelegi mai greu. Nu mai fumează (și-mi aminteam cum nu înceta să fumeze, în 1927, dintr'o cutie mare de țigări pe care o pusese între noi). Când a așezat ceașca goală de cafea pe tavă, a pipăit cu degetele locul.

Am vorbit trei ceasuri: istoria religiilor, creștinism, Orient-Occident, momentul istoric, Franța, « Nostalgia Paradisului » (i-am rezumat teoriile mele) — și mi-a vorbit despre cărțile pe care le scrie, în deosebi despre « Judecata din urmă ». Dar despre toate acestea, nu are sens să scriu aici. Trebuie să redactez acea « Rencontre avec Giovanni Papini », pe care i-am promis-o, și mi-am promis-o (căci vreau să *mărturisesc* pentru

acest autor al adolescenței mele). Vreau doar să notez extraordinara, neașteptata prietenie pe care mi-a arătat-o. În « Traité », însemnase o seamă de pagini. Mi-a cerut lămuriri bibliografice despre frățietatea demon-sfânt (Verzelia și Sisinie). Să fie, totuși, numai bucuria de a fi regăsit un admirator, astăzi « ajuns autoritate științifică » la Paris? Nu are și sentimentul că noile generații încep să-l uite, și se bucură, deci, că o « autoritate științifică », din Franța, se pregătește să vorbească de el? Mai ales în Franța, unde știe bine că n'a izbutit niciodată să se impună ca un « autor european ».

* * *

Seara, lacul e năpădit de o ceață joasă, cenușie, plumburie. Parcă ar fierbe o căldare între munții sinistri, pe care nu-i mai deslușești. Și stăruie văzduhul cald, umed, înecăcios. La răstimpuri, se aud tunete înfundate, nedecise. Așa s'au auzit, surde, toată noaptea trecută — și doar dacă au căzut câteva picături. Îmi amintesc de acea seară dela sfârșitul lui Iunie, anul trecut, când ne-am întâlnit cu Spaltmann și cu alți prieteni la Deux Magots. Fusese zăpușeală toată ziua, și către seară izbucnise un fel de furtună, pe jumătate ratată. În ploaia caldă, orașul părea încă mai înfierbântat, și văzduhul greu, înecăcios. Toți aveam impresia unei nopți de pre-Apocalips. O așteptare sinistră, și fulgerele care se încrucișau sterile pe deasupra cetei.

Ascona, 10 Iunie

Uneori îmi amintesc de țară, de ce-am lăsat acasă — manuscrise, jurnal, corespondență, bibliotecă — și mă întunec. Toate acestea le-aș putea pierde, dacă nu le-am pierdut deja. S'ar putea să nu mai găsesc nimic, să nu mai am nicio « amintire », nicio *urmă* precisă a copilăriei, adolescenței și tinereței mele; să mă întorc — dacă mă voi mai întoarce vreodată — într'un oraș în care nu voi mai regăsi nimic din ce-a fost *al meu* (o scrisoare din adolescență, un caiet cu însemnări, o fotografie, o carte pe care am citit-o...). Mă îngrozesc! S'ar putea ca tot trecutul meu până la 33 de ani să dispară — căci, deși îmi puteam aduce foarte multe lucruri cât am fost la Lisabona, nu mi-am adus decât câteva cărți. Nu m'am atins de apartamentul meu din strada Palade. Aș fi putut

să-mi salvez măcar cărţile şi articolele publicate de mine, dacă nu şi manuscrisele şi notele pentru lucrări în curs. Nu izbutesc să înţeleg ce m'a îndemnat să las totul *acolo*, deşi ştiam bine ce se va întâmpla dacă vom pierde războiul.

Ascona, 15 Iunie

Am renunţat să lucrez la roman. Redactez, cu oarecare greutate, « Rencontre avec Giovanni Papini ». Mă gândesc că aşi putea continua asemenea interviewuri « consistente », cu feluriţi oameni: bunăoară, Jung, Croce, Ortega.

* * *

Trebuie să spun undeva că fenomenul capital al secolului XX n'a fost — şi, mai ales, nu va fi — revoluţia proletariatului, aşa cum o prevesteau marxiştii acum 70-80 de ani, ci descoperirea omului non-european şi a universului său spiritual. Ar trebui să dezvolt observaţia asta într'un articol. Să arăt că viziunea lui Marx — mesianismul proletariatului, lupta finală între bine şi rău, etc. — îşi are rădăcinile şi explicaţia în teologia iudeo-creştină; că este, deci, integrată orizontului istoric mediteranean. Ar fi interesant de căutat ce erau pentru Marx civilizaţiile exotice şi tradiţionale (primitive). Ori, astăzi începem să ne dăm seama de noblețea şi autonomia spirituală a acestor civilizaţii. Dialogul cu ele mi se pare mult mai important, pentru viitorul spiritualităţii europene, decât reînoirea spirituală pe care ar putea-o aduce emanciparea radicală a proletariatului. Deocamdată, am văzut ce « valori » ne-au revelat proletariatul. Nimic care să nu fi fost deja cunoscut spiritului european.

16 Iunie

Scriu în pat, seara, cu oarecare greutate. Simt că trebuie să însemn măcar unele din nenumăratele amănunte, extraordinare, pe care le aflu necontenit dela doamna Froebe. Văzându-mă interesat de romanele poliţiste, mi-a dat să citesc « Devil's Guard » a lui Talbot Mundy (prima ediţie, engleză, a apărut sub titlul « Ramsdem »). Roman poliţist-ocultist. Cu Shambala. Acum, mi-a dat un altul, « There was a door ». Noaptea,

după ce citesc un ceas, două, « lucruri serioase » (Löwith, « Meanirg in History »; Jung, « Antwort auf Aiob »), mă abandonez în Talbot Mundy. Dimineaţa, la ceaiu, doamna Froebe îmi cere impresiile (dar trebuie să adaog că mi-a mai « revelat » şi altfel de cărţi; bunăoară, acele extraordinare « Seven gothic tales » ale lui Isak Dinessen, despre care n'am auzit niciodată, şi care mi se spune că este o olandeză, încă în viaţă, trăind în Africa de Sud. A scris numai câteva cărţi, şi direct în englezeşte).

Max Pulver, care a conferenţiat la « Eranos » de câteva ori, a murit. Noaptea, după ce a citit vestea în jurnal, doamna Froebe a avut o lungă şi neobişnuită insomnie. Iar în dimineaţa următoare a alunecat într'un parter ciudat de ciment, care semăna cu un coşciug. « Mă trage după el în mormânt », mi-a spus. « Exact ca şi după moartea lui Van der Leew. Am căzut atunci cu faţa în pământ, şi, înainte chiar de a atinge pământul, am ştiut de ce cad. Parcă mă apucase cineva de călcâi ». Atunci doamna Froebe a executat un rit de separare de Van der Leew, cu apă. (Nu mi l-a descris. Dar îl voi citi acolo unde l-a citit şi ea; într'o carte, « Psychic self-defence »). Acelaş rit a fost împlinit şi ca să se separe de Max Pulver. — « Mi-era antipatic, spune. Are să fie mai greu...»

Doamna Froebe a cunoscut foarte multă lume, la început teozofi, spiritualişti, ocultişti — apoi psihologi, filozofi, orientalişti; « profesori », cum spune ea cu admiraţie. Despre Mead, Waite, Robert Eisler, Hauer, Zimmer, şi mulţi alţii, mi-a povestit o seamă de lucruri amuzante sau măcar pitoreşti, dar e îndeosebi inepuizabilă când vorbeşte de Jung şi despre « arhetipuri ». Pentru ea, Eranos e un arhetip. Crede că se află în linia Academiei lui Platon. Douăzeci de ani de strădanie, dar acum « Eranos » e o prezenţă, şi există în biblioteci 20 de volume de « Jahrbücher ». O ghicesc cât e de mândră de opera ei. La început, cercul lui Jung o sabota. « Cercul psihologic » dela Zürich vedea în « Eranos » o concurenţă. Deci nu o invitau nicăieri. Chiar Jung s'a purtat cu ea, până mai acum câţiva ani, foarte aspru. Ea, însă, o recunoaşte, se simţea legată de el; « ca de Jahve », cu care se luptă acum, adăogă. Totuşi, odată, invitaţi cu toţii la cineva, în Ascona, Jung a băut mai mult ca deobicei, a silit-o şi pe ea să bea, şi apoi a făcut ritul de care pomeneam acum câteva zile. Şi-a scos inelul lui — care poartă inscripţia *abraxa* — şi, punându-l într'o cupă cu vin, a recitat câteva formule misterioase, apoi i l-a pus ei, în

deget. A doua zi, când s'au trezit toți, doamna Froebe i-a spus: « Dumneata, ca psiholog, ai făcut un lucru foarte grav. M'ai legat de dumneata!...» Jung i-a răspuns: — « N'am făcut-o eu, a făcut-o *der Selbst*...»

Ascona, 21 Iunie

Citesc fel de fel de cărți stranii. Și ascult, în fiecare zi, pe doamna Froebe vorbindu-mi despre admiratoarele lui Jung, despre maniile conferențiarilor, despre visele lor.

Nu sunt singurul, pare-se, care mă las sedus de romanele lui Talbot Mundy. Van der Leew se urca în fiecare seară în camera lui cu un dosar de « hârtii urgente » de rezolvat — și se apuca imediat de « Om » sau « There is a door... »

Doamna Froebe l-a invitat, înainte de război, pe Berdiaief. A acceptat, și totuși n'a venit: nu avea cui să lase câinele...

* * *

O admiratoare a lui Jung, femeie de vreo cinzeci de ani, și care locuia într'o vilă, în munte, la câțiva chilometri de Casa Gabriella, aflând că Jung se scaldă în fiecare dimineață, la 7, venea cu un sfert de ceas înainte și, în costum de baie, îl aștepta pe mal. (Probabil că se deștepta la cinci dimineața). Îi spunea lui Jung că îi place să înoate alături de el în Lago Maggiore; simte că înoată în inconștientul colectiv.

25 Iunie

Scrisoare entuziastă dela Jung după lectura « Șamanismului ». Evident, i-o dau imediat doamnei Froebe s'o citească. Pare foarte turburată. Jung, mă asigură ea, nu scrie *niciodată* despre cărțile altora.

Ascona, 24 August

Sunt de patru zile aici, singur. Deja toamnă: plouă, negură, frig. Alaltăieri, mi-am ținut conferența. Cu destul succes, cred; dar am făcut imprudența de a fi vorbit despre dificultatea creștinismului de a asimila « Istoria », și de atunci trebuie mereu să răspund la întrebări. Vin cucoane aproape bătrâne și mă întreabă: Cum, dumneawoastră nu credeți că creștinismul a adus mângâiere și speranță în umanitatea suferindă, etc.? »

* * *

Dintre noii conferențiari, sunt foarte interesat de Father D'Arcy. Jesuit, o figură de damnat; e nervos, se gângăvește uneori; extrem de slab, cu niște ochi negri, turburători. Ne înțelegem destul de bine. I-a plăcut mult conferința mea. Doamna Froebe mi-a spus, în Iunie, cum l-a invitat. La coafeur, a văzut într'un magazin ilustrat englezesc o « fotografie extraordinară ». — Omul acesta trebuie să vină la Ascona, și-a spus. A rupt pagina din magazin și a luat-o acasă. A aflat că e chipul lui Father D'Arcy, S.J. A citit o carte de el, apoi i-a scris și l-a invitat. Părea foarte mulțumită că a acceptat să vină.

* * *

Astăseară, conferența lui Herbert Read, despre artă. Proecții din Picasso și Moore. Foarte inflențat de « arhetipurile » lui Jung. Îi cunoșteam numai poeziile. Mi-l închipuiam altfel.

* * *

După conferința mea, la dejun, la doamna Froebe, lungă discuție cu Jung. Acceptă să public interviewul pe care mi l-a cerut « Combat ».

25 August, Ascona

Mă întorc acasă la 6.30 d.a., după un lung dejun la Casa Gabriella, urmat de două ceasuri de discuție cu Jung. Lângă el, la masă, apoi, în apartamentul lui, ca să-i iau un interview. Sunt extenuat. Încep să-mi notez câteva idei. Nu voi putea vorbi, însă, de cazul acelei călugărițe catolice pe care a tratat-o de o gravă neurastenie și care i-a mărturisit, la sfârșit, că nu mai credea de foarte mulți ani; nu mai credea nici măcar în Dumnezeu — dar că știa, acum, că va muri în Biserică. Nu voi putea vorbi nici de experiențele lui Jung cu Freud, despre care afirmă că nu avea niciun « psychological insight », și că și-a construit teoria sexualității din resentiment. Visul lui Jung, din 1907, la care voi face aluzie în interview, i l-a povestit lui Freud. Jung a văzut mai târziu în el prima aluzie la inconștientul colectiv. Freud i-a spus că sensul era acesta: vrea să-și omoare soția, cumnata și soacra — pentrucă în pivnița cea mai

adâncă văzuse, în vis, foarte multe oase, dar numai trei cranii. Cu un alt prilej, la un congres, când Jung i-a reproșat că greșește explicând reforma lui Akhenaton ca o revoltă contra Tatălui (căci toți faraonii distrugeau numele predecesorilor lor de pe inscripții), Freud a leșinat.

Stând mult de vorbă cu el, astăzi, am văzut cât ține să afirme că și el a avut experiențe « numinose ». Mi le-a povestit. Poate le voi rezuma în interview. De nu, măcar aici.

* * *

În 1912, Jung se ocupa de disocierea personalității. Odată, luând trenul dela Zürich spre Schaffhausen (un ceas de drum), își amintește doar că intră în tunel, apoi îl trezesc cuvintele conductorului: Schaffhausen! Nu înțelege ce se întâmplă cu el, îi e frică să nu înebunească, să nu facă o schizofrenie. Căci, în tot acest timp, îl stăpânise un « rêve éveillé »: vedea harta Europei, și vedea cum e acoperită de apă, țară după țară, începând cu Franța și Germania. Curând, tot continentul e sub apă, afară de Elveția: aici, parcă ar fi fost un Munte înalt pe caru valurile nu-l puteau îneca. Jung se vede stând pe munte. Privind ce mai multă atenție, își dă seama că marea era de sânge; deasupra pluteau cadavre, coperișuri de case, bârne arse, etc.

« Visul treaz » l-a avut în Octombrie 1913. În Decembrie, se repetă întocmai, tot cu prilejul intrării în tunelul care-l ducea spre Schaffhausen (pătrundere în inconștientul colectiv, va interpreta el mai târziu). Începe să fie tot mai preocupat. Câteva luni în urmă, are, de *trei ori*, acest vis: se află cu un prieten în Mările de Sud, vara. Undeva în sudul Sumatrei. Dar află din ziare că în Europa s'a lăsat un ger năpraznic, amenințător. Jung decide să se ducă la Batavia ca să ia vaporul spre Europa. Prietenul lui, însă, îi spune că el va veni cu un « voilier », din Sumatra și până la Hadramath, și apoi, prin Arabia și Turcia. Jung ajunge în Elveția. Zăpadă peste tot. O vie enormă cu struguri mari, dar înghețați. El începe să rupă ciorchinii și să împartă la oamenii din jurul lui (pe care nu-i vedea).

Repetându-se de trei ori, e foarte neliniștit de vis. Tocmai atunci trebuia să țină o comunicare despre schizofrenie la Aberdeen. Își spunea: voi scrie despre mine însumi. Comunicarea avea loc la miezul verii (exact în perioada în care — în vis — el afla, acolo, în Mările de Sud, că

în Europa bântuia acel misterios ger). Își spunea: probabil că îndată după comunicare voi înebuni. Dar, la 31 Iulie 1914, după ce-și ținuse comunicarea, află din ziare că a izbucnit războiul. Ia vaporul spre Olanda. În acea dimineață, îmi spune, nu era pe lume om mai fericit ca mine. Înțelesesem că nu sunt nebun și că n'am să înebunesc. Înțelesesem că visurile mele veneau din inconștientul colectiv, și că sensul lor era cu totul altul decât intrarea într'o criză schizofrenică.

A citit apoi, puțin timp în urmă, aventuroasa călătorie a căpitanului german Von Mücke, într'un « voilier », din Sumatra până la Hadramath. Acum, când a descoperit și sinchronismul, Jung interpretează foarte ușor această viziune. Dar m'așsi întinde prea mult, comentând-o.

* * *

Freud îi spunea: — Trebuie să impunem psihanaliza ca o dogmă, să ne apărăm de ocultism. Occidentul e amenințat de ocultism.

Comentează Jung: îi era frică, nu cumva *să existe* cu adevărat fantome.

A doua obsesie a lui Freud: l'Infâme. Biserica.

* * *

Ajungând amândoi la New York, Freud privește spre zgârie-nori, apoi i se adresează: « Dacă ar ști ei ce dinamită aducem cu noi ... »

Meilen, 8 Mai 1953

Invitat la dejun la Jung, în Seestrasse, Küsnacht. O casă încărcată: tablouri, mobilă, obiecte de artă, cărți. Îmi pare rău, însă, că nu-i văd biblioteca: acele sute de volume de alchimie, de care-mi vorbise Corbin. Îl găsesc pe Jung neschimbat, deși a suferit toată iarna. Singurul detaliu: se reazămă în baston. Dar nu e bastonul unui bolnav, ci cârja de mitropolit, bastonul unui patriarh. Dacă ar fi avut barbă albă, ar fi semănat cu un mitropolit răsăritean. Ochii i-au rămas tot atât de vii, vocea puternică, râsul adânc și plin. Mănâncă tot cu aceeași poftă pe care i-am cunoscut-o la Ascona; și vorbește tot așa de mult. Îmi povestește o sumă de anecdote și întâmplări amuzante. Discuțiile lui, în India, cu filozofii — despre inconștient. Vizita lui Dasgupta, aici, la Küsnacht, unde a

stat o săptămână, în 1939; seara, le recita din poeziile lui, traducându-le în englezește. Jung îmi povestește ce i s'a întâmplat lui R. Eisler, când era tânăr: venise dela Viena ca să cerceteze un *codex* la Ambroziana, și l-a furat. S'au anunțat telegrafic toate posturile de frontieră și a fost arestat în tren, cu *codexul* în buzunar. În fața comisarului a declarat că, fiind la Bibliotecă, i s'a adus telegrama dela iubita lui din Viena, prin care-l anunța că-l părăsește. Eisler a fost atât de impresionat încât a pus *codexul* în buzunar și a plecat direct la gară, fără să mai treacă pe la hotel. Furtul și arestarea asta au produs scandal *chiar* la Viena, încheie Jung.

Îmi mai spusese că Eisler — care știa tot și citise tot — avea o teorie personală despre finanțe, și în special despre apărarea și sporirea averilor, și că a încercat să-l îmbogățească chiar pe Jung, revelându-i secretele înmulțirii capitalului.

Ascona, 2 Iunie

După ce a fost grav bolnav, acum vreo 5-6 ani, Jung îi spunea doamnei Froebe: parcă aș fi fost într'o vale plină cu diamante și mi s'a dat voie să-mi umplu buzunarele de diamante, să iau și în mâini, câte voi putea duce — dar nu mai mult decât atât. Mai am câțiva ani de trăit și-aș vrea să spun cât mai mult din tot ce-am înțeles atunci, când am fost bolnav — dar îmi dau seama că nu reușesc să exprim decât o infimă parte, că nu voi putea arăta decât unul sau două diamante, deși am buzunarele pline...

Mircea Eliade

ȘASE POEME DIN CICLUL « PEISAGIU »
UN BOCET ÎN TREI HIPOSTAZE
ȘI TREI ANIVERSĂRI DIN ISTORIE ȘI DUPĂ

Peisagiu lună

De-aș putea să aprind o țigare
cădelnițele clopoțeii candelele
s'au stins nici urmă de mirodenii
alb nisipul cerul de catran fără
niciun spic de astru nisipul praful
orbește și niciun strop de apă
sub foliile ce mă apără de îngheț
și ne-aer îmi crește barba
curând va năpădi în ochi iarbă
nu crește măcar de-ar fi un templu
anabaptist un umbrar de boșimani
culegători un iepure chior sau
calul breaz colac peste pupăză
un galantar cu flori de hârtie
dantele cămila de metal infungibil
n'a adus nimic nici aur nici
smirnă nici tămâie cu neștiință de
metal infungibil m'a adus pe mine
să dau sămânță sterilității fără
de margini. Amin.

Peisagiu mistic

Cui să mulţumim că ne-a dat şi nu
peste o clipă între două veşnicii
o scântee de căldură într'un infinit
de ghiaţă eternă nouă alternanţă
între zi şi noapte ritmul suflării
din care toate ritmurile să mulţumim
cui ne-a dat din averile faraonului
îngropat cu ele nimic din culorile
fazanului păunului sau sulimanul
curtezanei de fiecare clipă din clipă
unui curcubeu între două veşnicii dar
ne-a dat ce e mai scump decât toate
penajele sulimanurile şi extazele
mamiferelor încălţate ne-a dat stră-
vezimea de curcubeu al fiinţei căreia
neîncetat jertfim culori metamorfoze
toate clipele indestructibile ce leagă
două veşnicii. În veci.

Peisagiu clepsidră

Bate cămila nisipurile trece
prin urechea acului cămila
timpului bob cu bob namila
în blană de codrii solzime de
peşti apuşi pe uscat numără
ultimul bob mările fără
continente fată prin sfânta
strâmtoare fătul deschide ochii
pe uscat nisipul bob cu bob pe
gâtul strâmt Iona lunecă pe gât
în pântecul chitului o baltă
de întuneric în pântece nisipul

bob peste bob se umflă peştii trec
la strungă din mări în deşerturi
deşertul se adapă la aer cu stâncă
în şolduri cămila din ochiuri de
apă lutul înghite bivolii namila
muge la faclele negre sorb faclele
albe în Valea Regilor cade nisipul
bob cu bob. Orb.

Peisagiu crucifigatur

Lucrarea mâinilor pâinile nedospite
aşteaptă lucrarea zilelor cosmosul dospeşte
florile ochilor caută noile astre ziua
dospeşte nopţile toate îngroapă
visările lucrarea desgroapă luminile
ochilor înfloresc noile astre picură ziua
din nopţile pâinii dospeşte în pustie
floarea fără lucrarea mâinilor pâine
înflorită în cue fierul se strânge
pe cerul pustiu de sine însuşi s'a frânt
nedospita suflare decât în aerul
catapetesmei cu toate odoarele curge
noianul lucrărilor fără nădejde o singură
albă sclipire din toată vraiştea.
Vie.

Peisagiu faclă vie

In amintirea lui Jan Palach

Oh llama de amor viva...
San Juan de la Cruz

Înoată porcii în jurul fagilor
creşte un plus şi peste naturalia
non turpia râtul antena slăninii

viitoare scurmă urîtul colţilor
mitreţeşte cea de sine firea
se consumă în fără flacără nu
există în slănina viitoare s'au
nămolit catedralele urcă la
ceruri colţii mostreţelor din cer
s'au fătat îngeri cu piei inflamabile
luminează noaptea în jirul
atotmistreţimei ogivele fagilor
asudă lacrimi în coaje rămâne
jirul cu râtul scurmă urîtul
lumii şi viermii slănina din urmă
înăbuşe focul de sine aprinderii
curge slănină topită cu noaptea
ochilor scurşi de stele clănţăne
frigul în sine. Singur.

Peisagiu anotimp-limită

Ceaţă de aur şi stinsă aramă pe creste
se lasă rănitele stoluri tangente la veşnic
văpăile negre perduta gente suspină
la vămi de nimicnicie restul rămâne
să cadă aramă pe creste rănitele sboruri
în ceaţă de aur tangente la vremi
suspină văpăile negre nimicnicie perduta
gente rotundele sboruri tangente la steaua
gem ridicate spinările negre tangente
la aer oceanul soarbe astrele toate înconjură
pasărea fără de aripi coboară pe creste
răsleţe. Răsare.

EGO ZENOVIVS VOTVM POSUI

Omului omeniei, ţăranului român, răstignit dela un veac fanariot la altul

I. a opta zi.

Ich fühle mich bereit
Auf neuer Bahn den Äther zu durchdringen
Zu neuen Sphären reiner Tätigkeit.
Faust I, Scena I

Ajunse la stadiul dejecţie pură şi simplă
furnici din toate muşuroaele revoluţiilor
culturale, « pop » şi « popov » — uniţi-vă!

A venit răs-timpul
cu răs-omulii şi răs-oamele,
au venit umaniştii cu nunta câinească,
au venit ideologii cu scăfârlii
de iască putredă,
au venit paracliserii lui Arţibur,
cu prapurii în băţ
şi liturghia pe catafalc,
au venit ciorile
să scoată ochii privighetorilor,
s'a lăsat pe cerurile toate
une ratatouille universelle
après la prise de conscience
d'une conscience sans prise.
Dar fără veste a sărit siguranţa
s'au ars cablurile firii
şi toate tonele de carne
imprimate pe continente de hârtie
difuzate pe milioane de ecrane
şi mâncate cu ochii de toţi zgâiţii
şi homunculii anti-tabu,
s'au descărnat de carnea-carne
şi au murit în criptogame lucii.

Termitele din râul negru, la adăpoiul lumii,
dau năvală
acum la ceasul activitate pură,
la des-călirea cărnii în ciupercă,
la des-călirea minților în egrasie,
la des-călirea Duhului în iasmă,
la des-călirea legii în opium,
la des-călirea noimei în a-tot-spurcare.

O Maică dinaintea lumii,
aceea care
« Quod erat spurcum cremasti,
Quod rudius exaequasti,
Quod debile, confirmasti »,
ai ajuns doică la popoi stătuți
« la sfere noi de activitate pură,
pe căi mai noi eterul să străbată ».

Ne ciupercim.
Cu voe, fără,
ciupearcă fadă,
carne fără sânge nici oase,
într'un rai stricat
« de rigă spân
cu eunucul lui bătrân ».

A fost ucisă majestatea morții
a fost pângărită majestatea vieții.
Furnici din toate mușuroaele,
luați, mâncați, uniți-vă!

Omul covrig obrintit
cu sarea pământului coaje.
Atât i-a mai fost.
Din toate mările au plesnit uscările
când o ciupercă s'a umflat pe ceruri
și a supt apele și n'a mai lăsat nici strop.

și sarea s'a întors în cristale,
roua s'a pus cât oul de piatră
din valea seacă.

Armii de coropișnițe în carapace ignifere
au scurmat la mari adâncimi
să împlinească profeția:
« un cer va șterge altul
un pământ va bea pe celălalt
nici un fund nu își va mai da de fund
pâră kâr oichii se vor ciobi într'o sclipire
și vor scorobi ca unul ».

Turmele tătii și-au ciulit ureichile
de doauă ori împregiur și încă p'atâra,
pâră ce curechiul s'o fost descrepțit pe câne
și frunțile s'o încrepțit pe brâne
și brânele s'au descropit pe goaluri
și goalurile străpăzite s'au plâns
că nu mai e de nicio umplutură
că nice veri mări covrig
că nice veri mări cu sarea
că nice veri mări batâr furnicile
că nice veri ...
dar ciupercile
s'au pus pe rudă pe sămânță
pe spor de spori și una dâralta ura pâralta
o tot ciupearcă din ciuperceană
dela micro- la macrociupercenie
pâra la cea de-a opta zi
kâr toate goalele plezneau
pline cu vârf
ciuperci peste ciuperci...
... așa a scris profetul
pe foi de șteregoaie
ce din bătrâni se foloseau la brâncă.

Goalele goluțe goaluri
tot așa s'au tot așa
s'au a op a pop a op
a opta zi ciupearcă spână
galbenă i-a o m'a o ciupearcă
lucie
a o a op a opta zi
n'a mai rămas decât un gol
umplut cu frig și cu ciuperci.
Pe cantalupul unsuros
din lume luce lună.

II. Ego zenovivs . . .

Vă îmbrățișez mulțimi
de bureți și papură,
balaur cu lișițe la șapte guri
salut!

Haos dospit, cer deșelat
Cu toate ciocârliile gâtuite
de guriștii lui
Păsărilățilungilă,
vă salut criptogame în devenire
din infinitul plus și minus,
vă salut răstignit pe buturuga lume,
spoită cu sânge de propofeții
și hinghierii cu nouă bice de acioaie
și de cei nouăzeci și nouă de alchimiști
șașii cheutorați până'ntr'a șaptezeci
și șaptea roată la car
pe toate burți-lățimile Komandaturii
cu o mie, un milion, un miliard
și peste hâc de nasturi,
carele din care ca unul

ouați, strănutați, înșurubați
până la mațele materiei sgâlțâite
de sinteza tusei cu junghiul,
vă salut ciocârlii!

dar undeva încep mereu
rădăcinile date'n lacrimă
nici vârful acului nici ac de vârf
ce dintr'un dor dă nopții rod
nopții dintr'un lut în văzul sobolilor
tăcerii ce naște cristalul nunții cu liniștea
cea de întâi fără făclie întru același soare
din rădăcina începutului . . .

pe urmele Eraclidului înecat în haosul
de nasturi și tot felul de solide,
coarne pentru minte, bojoci sintetici,
ficați și rinichi arși în vitriolul
doftorimii tot mai potcoavă pe șurub
și caiele, inimi ciur de găuri
ce tot cern nisipul din fără de margini
pustietatea...
vă salut ciocârlii

mugure spart în lumină
ridică viitor de aripi . . .
vă salut ciocârlii
din ultimul ochi de cer
ascuns în copiii ce n'au aflat
de însămânțarea artificială,
de cancerul din infinitul plus și minus
cu massele purcoi de criptogame;
cântați ciocârlii
din ultimul ochi de cer
încep numărătorile.

Humaniștii legii de murături
toarnă oțet peste sete.

până la floare tremură frunzele . . .

cântați la starea doua
cu Zenon din Ilia
cea dintr'un trăznet despicată
și dintr'un geniu-sparge-noapte,
cu Zenon cel care din stare'n stare
tot îndărăpt înaintând
nici oaie fost-a oaie nici în
și nici afară de oime ergo:
cânele păstor cânele oaie păstorul
câne-oaie
măre țară oaie
se burduși cu lânuri cu piei pe din afară
cu lână peste piele cu untură subt piele
și carne sub grăsime subt carne osul
în osul aer din fluer de os
mult zice duios . . .
Desleagă-mă Heracle prieten din vechi!

adună-te cât frunza păsărime
ciripește din toate ramurile
scuturâ ciorchinii de rouă
curgi pe trunchi cu măduvă împărătească
din sorbul lacrimii neîncepute
din spor de noapte rădăzină trunchi coroană . . .

oile una ca alta
vremi coborau pe coastă la râul
cu setea cea fără de apă din tremurul
fuioarelor tot unde și raze păstorul
s'a ridicat să spună spusă răspicată
și oile una ca alta s'au topit în râul de sete

se umflă o curgere de oi tot un rai
și-o oaie o oaie și-un rai în roiul de oi
s'au sburătăcit și s'au mântuit
tot pe câte-o rază pe-o undă pe un fir . . .

florile spuzîră noaptea
cu stele aprinse în miez de clară zi
pe tăvile cu foi de soare
se răsfățau în aer flăcări
peste răcori de poamă crudă . . .

ca una oi
unse cu lună una pe alta se'nghițeau
c'au înghițit și câinele și-au înghițit păstorul
și s'au înghițit câinele cu păstorul
și iarăși oile s'au sburătăcit
și din fulgii lor s'a tors păstor
și din păstor câine urla de dor
până ce iar s'au hainit și s'au dumicat
s'au răsmistuit
râu cu soarele raze cu undele
înapoi tot s'au dus de raze tuns de unde muls
până ce-a curs în pântecele nopții
atoatenăscătoarea . . .
cântați ciocârlii!

în carne se răceau cleștare
fruptul se rupea de aer
mustul-miezul greul deslipit de ram
țintește un colț în adânc . . .

la o capiște plezni căpăstrul
pe capră căpitenia cu oiștea'n gardul
de mândre măciucă lângă măciucă
și creață lăptucă pe toate măciucile
de lehuzeau lăptucile foaie cu foaie

foisocoteau foigălbinau foilăptuceau
pe toate măciucile din par-cibernetică
în foaia de sus învelită urdă
pe foaia de jos velită bucă și o turtă
să'mbuce măciucile să scrie jalobă zilierii
că pe foaie de sânge are ce suge și linge
puica nevăstuica dar pe foilefoaile
de creere cusute creere umplute cu ațe de mațe
din sfat suprem la sfat susuprem
să nu i-se-aplece o foaie peltică se rățoia
partenie partinică ținеți-mă-ți neicilor
partinică nu zic ba calcă voinice
dă-mi partinică, ho-ho-ho-hooo
că are balta pește
pe foaia fără nimic
s'a spart oul cât ceasul jumări fără
ouă partinic ioc oricât ar sbiera ulucile
lăptucile broasca bașca măciucile
cântați ciocârlii . . .
pe schela colinelor pe spinarea șesului
ciorile spălau de vântiri scheletele
norii scărmănau bercile momâile
pajiști coclite copereau mormânturi
peste toate nopțile colților ochilor . . .
ciorilor cântați
din toate ciocârliile
ține-mă duce-m'aș murgule fluier de os
pântecântarea homulului mă trage jos
copitele tale cu zimți de soare-cade
sunt tot mai piatră și pământ
și nu mai lunecă pe fir de vânt . . .
cântați ciocârlii!

dar pusu-mi-s'au rațele să măcăe lăptucile
și lațele să păcăe răptucile
de se clătina gardul din toate măciucile

până vecinii smulgeau ulucile
să-și spargă nucile că nu mai oua
nici boul nici curcile
un om o curcă
un omoi un rățoi
o ulucă un bou și-o nucă un ceas
un ceas o măciucă un ou o lăptucă
toate normativele s'au încălecat
planurile s'au desplanetat
a treia stare
burțile crăpau cât vedeai cu ochii
să numărăm oile să numărăm ciupercile
să numărăm veliții desveliții toți
rătuții cap la coadă os la os
răpciugă la țâfnă și brâncă la rîncă
rîncăii toți și ciupercașii iabrași
ciupercă lângă ciupercă lungă lângă lată
să dodim cât bruma rămase și câte oasele
mai troznesc unul într'altul
p'atâtea la menghină p'atât puterințele
energie egal massă înmulțită cu viteza
să stoarcem ovăzul guliile prazul nămrazele
să roșască și să tacă pe grindă
să stoarcem tinichelile cu pești cu legume
cu piftii de rîncaci intelectuali
din intelighentsie
cântați ciocârlii
și iarăși fire să se resfire
să șteargă ciuperci mâncate de rugină
să toacă lăptucile și iepure chior
să mirue măciucile sparte'n pereți
și'n uluci de garduri cu rădăcini de cetate
peste tot ce părea și nimic era
în raiul rîncăilor la soborul strigoilor.

la cules de ochi sunt lacrimi
dintr'o noapte fără stele . . .

III. . . . VOTVM POSVI

En el principio moraba
el Verbo, y en Dios vivia. . .
San Juan de la Cruz

Io Zenobie de unde'ncepe vorba sânt
ce nici poveste nici ghicitură nici îndemn
la dobitoace cuvântul e de înaintea
tot făcutului adeverit în strai de rouă
ce nici nu doarme nici visează ci picură
lumină lămurită în cazanele de neguri lămurește
și negurile n'au învins lumina lămurită.
Pe ce m'am prins cu legământ e piatră
și piatra nu se face apă nici pulbere
nu poate s'o îngroape mugur este piatra
în capul unghiului dorm toți ai mei
dorm pentru noi ci ei acolo pururi sunt.

De unde'ncepe n'avem numărătoare vorba
nici moară e să macine cât fruptul
încolțește de când am spus-o mai întâi
când limba minții mi s'a deslegat
și vitele-au rămas de-o parte să lingă
sare să rumege și să aștepte Cuvântul
până când a venit să-l încălzească ele'n staul
cu aburi de viață ce nu se știe și nici
îndiotă n'a fost. La rai așa fusese de rai
mă străduesc. Și nici arginți e limba
să cumpere cu ea.

De când a fost Cuvântul toate mă ascultă
și eu le dau crezare și toată spaima lor
s'a liniștit în mine și-am aruncat-o
la năluci la ce nu e nici urmă din Cuvântul
străinele ce rătăcesc de toate totului
stinghere și plâng de-atunci stihii fără nădejde
Din început în vorbă s'a lămurit fără
pieirea și au rămas icoanele nedespărțit
temeiul de împreună mergere cu tot ce suntem
și tot ce nu se vede. Pe cât coboară zilele
pe-atâta urcă inima la tot mai lămurit
izvorul darului ce'ntrezăream în turme
în holdele în viile și stupii cu toată
neliniștea din strecuratul vremii . . .

. . . . . așa din bătrân în bătrân
cu zilele am coborît cu inima am urcat
și nădejdea era la plaiul dreptății
plai adeverire plai de amurg înfrățit cu zorile
plaiul mielului ucis de hoții turmelor
și lacomii bucatelor . . . . . .

și cer am clădit cu zid din carnea mea
și câmpuri am podit cu verdea răbdare
a ierbii fără număr cu veșted adormirile
de frunze și aripi cântările duce-le
am băut din zările stătătoare vămile zăpezile
cădeau și răsăritul omului din cuvânt
cuvântul tot îl priveghiam și așa m'am dus
pe Argeșul în sus din apus în apus
până răsucit la vale m'au smucit la drum
fără pulbere Cuvântul să-mi spulbere . . .
Ego Zenovivs votvm posvi. Hic jaceo.
Zac.

HISTORIA

La optzeci de ani dela moartea
celui mai mare gânditor român al istoriei,
Mihai Eminescu.

Crabi negri rod din soare roșu cade pe lagună
în groapa cu furnici ho-homul bărbierit
de raze-slavă la ceasul smoală curge lună spartă
luceferi picură din spice veninoase
pe șirele de munți ososi
pe-o rână proaspăt
bărbierit la os cu licărire de strigoi verzue
și apă curentă la moară unde macină ca'n cer
virusi cu rentă cancerul purist-necroforilor
scrie pe lepră de ziduri

HISTORIA

CLIO

neprihănită Doamnă
a ținerii de minte:
« Din noaptea veșnicei uitări
În care toate curg,
A vieții noastre desmierdări
Și raze din amurg,

De unde nu mai străbătu
Nimic din ce-au apus
Aș vrea odată'n viață tu
Să te înalți în sus ».

Vei auzi divină Clio
pe chibițul ascuțitor de bricege
gargarisindu-se în vârful lumii
pe Acropole,
vei auzi pe wurstologii

cu Verdaung asigurat și tot confortul
demitizând Golgota « wissenschaftlich »,
vei auzi din stepe Clio
mistreții clămpănind
și ascuțindu-și colții
să'nhațe jirul și ghindele
din hambarul omului faustic;
vei auzi atuncea Clio
cum plâng oceanele și mările
durerea lor de-a fi născut pământuri,
vei auzi gemând giganții
înăbușiți în micul om,
și oarbă vei rămâne Clio
de-atâția ochi vărsați în plâns,
cât nici puzderia stelelor
ce se tot sting în noaptea noastră
fără capăt.

CABANA ÎNȚELEPTULUI

La cei optzeci de ani.
Weg und Waage
Steg und Sage
finden sich in
einem Gang.

MARTIN HEIDEGGER, *Aus der Erfahrung des Denkens* (lucrare răspândită în copii dactilografiate la Universitatea din Freiburg, în 1947, când Heidegger fusese exclus din învățământ de trupele de ocupație).

E o cărare . . .
Soarele piaptănă pădurea,
pe-o parte brazi pe alta fagi,
vântul mătură pădurea,
ploi o spală, stele-o culcă,
sufletul i-e'n păsări,
sunetul, culorile . . .

E o cărare nevăzută,
căprioare sar pe de-asupra
ca peste-un fir de apă,
întuneric negru de-o parte
de alta întuneric de argint,
ogivele se'nalță la cerurile mări.

E o cărare
nici dreaptă nici ocolită,
e drum și nu e,
fără dus fără întors,
la început sfârșește
la capăt începe
e o cărare
între des ca peria
și tare ca piatra,
între greu ca pământul
și iute ca raza,
între des ca noapteă nopții
și pustiu ca vremea
cea fără de soartă.

E o cărare
cu burueni pe-o parte
cu zmeuriș pe alta,
e o cărare cu zumzet de albine
e o cărare cu ploi de stele

și casa e liniștea
codrului dintr'o răcoare.

E o casă cu temelie de tăcere
cu ziduri de neînfățișare,
cu tavan de lumină
cu ferestre de întuneric
cu prag de veghe
cu podele de mirare

cu ușe largă
ușa de strâmtoare
ușa fară lacăt.
Acolo este frigul verii
acolo e căldura iernii
acolo e întunericul zilei
acolo e lumina nopții
acolo e orbirea astrelor
acolo e vederea orbilor
acolo e miezul vorbei
acolo e vorba miezului.

De aceea cărarea
pleacă întorcându-se,
și des ca peria e tare ca piatra
și tare ca piatra curge ca apa
și încet ca pământul iute ca raza
și iute ca raza
dintr'un nimic în altul
e tot ce ține des ca peria
tare ca piatra
greu ca pământul
soarele și aerul.

La capăt marea moartă viața

Când Marea Moartă se va despărții și vii vor trece
pe cărare viii nu morții de-altă dată care asemeni
viilor se mișcă și morți din generație'n generație
ignoră moartea de care au murit

și vor călca pe o cărare moartă de-a latul mării
ce a strâns atâta moarte cât nici pustiile nu izvodesc
mișcându-și după vânturi din loc în loc cocoașele
cămilei moarte de răbdare

când perla albăstrue ce rătăcitului în spații desvălue
rotund nădejdea va asuda cu nori de sare de-a latul
morții tăiate de cărarea cu apele stătute de-o parte
și de alta foind desimile de visuri niciodată
împlinite

când morții vii în viață din generație în generație
neștiutori de moartea de care pot să moară vor întâlni
venind din cealaltă parte pe cărarea tăiată de-a
curmezișul Mării Moarte cohortele de morți din generație
în generație ce n'au știut de care moarte au murit
vor învia cu-adevărat și vii și morți și vor foi desimile
de visuri împlinite ce încă nici n'au fost visate și mai
albastră va străluci nădejde perla albăstrue scăldată
în sudoarea norilor de sare.

Horia Stamatu

DESPRE HERACLIT

Când sânt chemați de soare, puteri încep să fiarbă
În om, în lup, în codru și-n firul mic de iarbă.
Dar bucuria vieții se risipește în vânt
Căci toți au rădăcină de moarte în pământ.
. . . . . .
La vechea întrebare: A fi sau a nu fi?
Răspunsul e doar unul, și-l simți că va veni.

Horia Furtună

« A fi sau a nu fi »: eterna întrebare. Vechea cugetare greacă pregătise suficiente elemente pentru a deschide marea polemică în jurul acestei chestiuni. Cele dintâi « conflicte » ideologice nasc în jurul anului 500, epocă în care spiritul filozofic apare înzestrat deja cu primele arme ale unei gândiri criticiste; gândire ce se afirmă din ce în ce mai agresivă și cuceritoare pe măsură ce-și îmbogățește arsenalul indispensabil acestor lupte duse pe culmile înalte ale filozofării. Dornic de a pătrunde tainele cele mai ascunse ale lumii, efortul principal al meditațiilor se îndreaptă nu atât spre desvăluirea elementului, acel antic *arké*, cât spre descoperirea principiului capabil de a explica adevărata natură a ființei: specificul ei. Întrebările ce dau târcoale noilor probleme îmbracă și ele forme până atunci necunoscute.

Unde putem descoperi adevărata ființă: în lumea devenirii sau în universul nestrămutat al ideilor? Prima soluție e cea a lui Heraclit; a doua, a lui Parmenide. Până la apariția acestor doi filozofi, știința ionică își pusese doar problema — esențială și necesară cercetărilor începătoare — în legătură cu « materia primă », principiu considerat și cuprins în cele două înțelesuri înrudite ale cuvântului: principiu în timp (din care își trag originea diversitatea infinită a lucrurilor) și principiu în spațiu (adică esență răspândită, comună tuturor lucrurilor de pretutindeni). Cu alte cuvinte, elementul *principial* și *principal* al lumii. Privind prin prisma acestei concepții, era firesc ca incipienta filozofie ionică să-și ațintească ochii asupra celor două extreme, punctul de plecare și termenul

final, « *genesis* » și « *phthora* », neglijând problema tranzițiilor, adică tema referitoare la întregul proces al lumii locuită de ființe și lucruri. Chestiunea specificului acestora și a comportamentului lor « în timp și spațiu » devine temă principală a cugetării și a cercetărilor metafizice din secolul V înainte de Cristos.

Heraclit și Parmenide deschid noi orizonturi luminate de strălucitele lor concepții, aparent ireconciliabile, ce ne propun, și înfățisează două lumi diferite: cea a esențelor veșnice și cea a eternei deveniri. Drumuri separate, dar paralele (iar nu diametral opuse, cum de multe ori s'a crezut). Pe cel deschis de Heraclit vom întâlni, zeci de secole mai târziu, pe Hegel, pe Bergson și pe toți gânditorii evoluționiști. Celălalt, străbătut de Parmenide, va deveni calea sporadicelor hoinăreli ale lui Platon, făgașul peripateticelor meditații ale lui Aristotel, al gândirilor lui Toma de Aquino și al altor filozofi de seamă.

* * *

Heraclit, născut între 580 și 570, în Efes, era, ca și primii gânditori greci, ionian. Nenorocirile care s'au abătut asupra patriei lui i-au influențat în mare măsură ideile, deja destul de pesimiste, întărindu-i convingerea, din care și-a inspirat filozofia, că *totul e trecător*: timpul, gloria, ființa. Personaj curios și obscur, cum îl califica antichitatea, personalitate desăvârșită, geniu singuratec, Heraclit a fost un om înzestrat cu excepționale calități; un spirit profund și polifațetic. Mândru de originea lui, el împărtășea punctul de vedere a lui Homer, care stabilise distincția între clasa aristocraților (« *aristoi* », adică oameni care posedă un criteriu de viață nobil și înalt) și mulțimea (« *oi polloi* »: vulgul). Părere cam nepotrivită cu acele vremuri, în care puterea aristocratică începuse să decadă, iar principiile politice favorabile « domniei poporului » să câștige teren în toate domenile. În special în cel politic. Viața publică a Statului (*polis*), pierzând caracterul aristocratic de odinioară, fu nevoită să-și modifice criteriile și să-și transforme structura, adoptând forme populare (*demos*), deci democratice. Funcția cea mai înaltă din Efes, cea de *Basileus*, un fel de rege-conducător, și care se pare că i-ar fi revenit prin moștenire lui Heraclit, se desbrăcase de mult de haina strălucirii și de importanța de altădată. Fapt care determină pe marele înțelept să renunțe la toate onorurile publice, la avuțiile « *inconsistente și trecătoare* », și, părăsind orașul,

să se retragă în munți ca un sihastru certat pentru tot restul zilelor cu societatea față de care mărturisise o profundă nesocotire. Diogeniu Laerțiu ne povestește că « *disprețul lui pentru contemporani a fost atât de mare încât a preferat să-și îngroape operele în templul zeiței Artemis, lăsându-le astfel moștenire posterității* ». Celebra lui operă « Asupra Naturii », din care doar câteva fragmente au ajuns până la noi, era împărțită în trei categorii de teme generale: fizică, teologie, politică.

Principiul fundamental, pe care Heraclit și-a sprijinit gândirea, și care rezumă concepția lui asupra universului, e cuprins în celebra expresie « *panta rei* »: totul se scurge, toate lucrurile se află în continuă *devenire*, perpetuă modificare. Adevărata realitate a lumii este devenirea; nu există nimic definitiv, *totul se face*, se transformă.

« *Nu te poți îmbăia de două ori în același râu, deoarece mereu sunt altele apele ce te scaldă* ». « *Soarele nu e același în fiecare zi* ». Dar nu numai râul ce scaldă cu ale lui ape, nu numai razele soarelui, însuși omul e altul în fiecare zi, în fiecare clipă. Cum spunea Alfred de Vigny, inspirat probabil de doctrina heraclitiană:

« *Aimez ce que jamais on ne verra deux fois* ».

Și Anne Brâncoveanu, contesa de Noailles:

« *Nous n'aurons plus jamais notre âme de ce soir* ».

Eminescu a turnat și el în minunate versuri această gândire a nestatorniciei, care, cum vom vedea, consideră lumea o necontenită împletitură de contraste:

« Când unul trece, altul vine
În astă lume a-l urma,
Precum, când soarele apune,
El și răsare undeva ».

Apusul e răsărit și răsăritul e apus; lumina e beznă, viața e moarte.

« Părând pe veci a răsări,
Din urmă moartea-l paște.
Căci toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște ».

Devenirea decurge dintr'un fel de lege a contrastelor, o luptă (*polemos*). Și totuș contrastele, prin însăși natura lor antinomică, formează o unitate, o armonie. « *În noi e același lucru viețuirea și moartea; veghea și somnul, tinerețea și bătrânețea. Acestea devin acelea, și acelea, în schimb, devin acestea* ». Devenirea e însăși tensiunea între contrarii. E ea cea care menține cursul acestei continue *scurgeri*. « *Polemos pater panton* »: războiul este tatăl tuturor lucru-

rilor. Acest « polemos » trebuește înțeles în sensul pozitiv al cuvântului, și ca atare privit și acceptat ca o necesitate, vitală și cosmică; opoziția pentru Heraclit e o luptă fecundă, plină de viață, o forță creatoare. « *Oamenii nu-și pot imagina cât de în-armonie-cu-ea-însăși este discordia* (*opoziția*); *armonie de tendințe și tensiuni opuse precum cea a arcului și a lirei* ».

Deci viața e moarte și moartea e viață, somnul e deșteptare și viceversa, așa cum tinerețea e bătrânețe și vechimea noutate. Alfa și Omega. « *Începutul și sfârșitul se găsesc pe aceeași circonferință a cercului* ». Nu trebuesc înțelese aceste fraze ca afirmații ce vor să stabilească o *identitate* a contrariilor. Lumina și bezna, viața și moartea nu sunt același lucru, dar ele constituesc permanenta țesătură a ființei, a cărei suveică oscilează necontenit de la un capăt la altul pe războiul devenirii. Omul se naște din moarte, căci moartea altora a prilejuit nașterea lui.

« *Inter se mortales mutua vivunt*
Et quasi cursores vitai lampada tradunt »

va scrie Lucrețius. Adică:

« *Muritorii își împrumută viața, așa precum*
alergătorii în stadion își trec din mână în mână făclia ».

Viața e o continuă tendință spre moarte; de aceea, spune Heraclit, « *omul își trăește moartea* ». Același gând va avea și Seneca. « *Prima, qua vitam dedit, hora carpsit* »: prima noastră oră, dându-ne viață, o și consumă. « *Nascentes morimur* »: odată cu nașterea noastră începem să murim.

Însăși problema binelui și răului este considerată de Heraclit ca o *tensiune* normală, deci nu din punct de vedere etic, ci psihologic și metafizic. « *E mult mai bine pentru oameni să nu li se îndeplinească tot ce doresc: e boala care dă sens și valoare sănătății; răul, binelui; foamea, satisfacției; oboseala, odihnei* ». Omul n'ar cunoaște conceptul justiției dacă nu ar exista contrariul lui, injustiția. Nici bucuria fără suferință:

« *Freud' muss Leid, Leid muss Freude haben* »

spunea Goethe.

Spiritul biblic, deși însuflețit de alte principii, nu e nici el departe de această « dialectică »: « *Cei ce samănă cu lacrimi vor secera cu cântări de veselie* » (Ps. 126-5).

Această viziune antinomică a gânditorului din Efes referitor la lume schițează coordonatele pe care se va înscrie gândirea dialectică de mai târziu. Heraclit considera că antinomiile « *nu numai că au nevoe ele însele unele de altele pentru propria lor existență; ele au și o importanță decisivă pentru procesul universal. Fără o diferență precedentă este de neconceput un eveniment* ». Lupta, acest « agon », devine deci un principiu fundamental. Lumea e un etern *agon*, un joc cu cele mai severe reguli de luptă. E suficient să privim natura, viețuitoarele ei, pentru a înțelege în ce măsură viața și moartea, blânzimea și cruzimea, dragostea și ura, negura și lumina ... antinomiile toate, aparțin aceluiaș joc, ale cărui reguli agonice — luptă deschisă și aprigă — nu admit derogări nici capitulări.

Care este poziția lui Heraclit în fața problemei cunoașterii? E ușor de închipuit că principiul fundamental heraclitian « *panta rei* » nu ne poate conduce la concluzii gnoseologice prea pozitive; el ne împinge în mod inevitabil spre un relativism al cunoașterii. Căci prima consecință a acestei constante transformări la care e supusă lumea senzorială este că procesul cunoașterii devine o sarcină anevoioasă; dificultate pe care Heraclit a exprimat-o în termeni preciși. « *Răi martori sunt ochii și urechile oamenilor cu suflet primitiv, adică cei ce se mulțumesc cu simpla percepție senzorială* ». Înainte de Heraclit nimeni nu văzuse această problemă, de aceea el poate fi considerat drept primul critic al teoriei gnoseologice, neîncrezător în capacitatea *subiectului*, omul, de a cunoaște *obiectul*: o lume în continuă transformare, și ca atare greu de prins și priceput în însăși esența ei, devenirea. Scepticism care, cum spune Maritain, decurge în mod fatal din această metafizică a mobilității, profesată de Heraclit.

Ce rol joacă focul în concepția cosmică a lui Heraclit? A vrut el să-i dea categoria de element esențial, de *arkê*? « *Focul e rațiunea* (*logos*) *divină, lege universală* ». E vorba oare de un principiu energetic, din care *purced*, datorită căruia *devin* și către care *revin* toate lucrurile? E posibil, deși în unele fragmente întâlnim focul alături de alte trei elemente, categorii inferioare: apa, aerul și pământul.

Heraclit este primul dialectician în accepțiunea modernă a cuvântului. Gândirea lui a influențat mai târziu pe cea a lui Hegel, și tot ea a oferit intuiționismului lui Bergson argumentele și principiile de bază ale filozofiei « duratei ». Hegel recunoaște și el că lumea e alcătuită dintr'o infinitate de individualități ce par a exista în mod izolat, pentru

care motiv raţiunea nu le poate prinde în totalitatea lor cantitativă şi calitativă. Dar, în realitate, lumea e dusă de un curent. Atât fiinţele cât şi forţele naturii, evenimentele istorice, gândirea însăşi, nu sunt rezultatele unor circumstanţe accidentale, ci momente *necesare* ale devenirii universale. Pentru a cuprinde şi înţelege această devenire, Hegel renunţă la logica clasică (pe care o considera înţepenită în a ei lume statică de concepte abstracte) şi o înlocueşte cu dialectica, adică « *o logică dinamică, capabilă — în concordanţă cu mişcările unei gândiri vii — să descopere contradicţiile şi să le depăşească* » (*aufheben*, cum spunea el). Deci, lumea devenirii este, aşa cum gândea şi Heraclit, o continuă *facere*, pe care Hegel, fidel principiului contradicţiilor, o explică în felul următor: la orice teză se opune o antiteză; contradicţia între teză şi antiteză e depăşită şi deci rezolvată printr'o sinteză. Fiecare sinteză e o *realitate* nouă în raport cu elementele ei precedente. Fiinţa, spre exemplu, nu e deci numai fiinţă (*Sein*), ci şi nefiinţă (*Nichts*), căci, supusă devenirii, ea în acelaş timp *este şi nu este* (încă) ce va fi în urma viitoarelor procese de sinteze. Însăşi ideia abstractă de fiinţă poartă în sine pe cea a nefiinţei. « *Fiinţa pură şi Neantul pur sunt acelaş lucru* », scrie Hegel. « *Fiinţa şi neantul sunt momente ... ce nu pot exista unul fără celălalt* ». « *Adevărul* nu este nici fiinţa nici neantul, ci faptul că fiinţa trece în neant şi neantul în fiinţă: diferite şi totuşi inseparabile, fiecare dispare imediat în contrariul lui. Adevărul lor e această *mişcare* (*Bewegung* sau *Processus*) de dispariţie, de tranziţie, adică devenire ». Deci « Aufheben » şi « Werden ». Iată expusă, în mod schematic, ideea heraclitiană din filozofia lui Hegel.

Intuiţionismul lui Bergson a urmat şi el aceeaşi cale a dinamismului devenirii. Înlocuind raţiunea — şi deci, în ultima instanţă, gândirea logică — prin intuiţie, Bergson caută să pătrundă, graţie acestui *instrument*, în adevărata realitate a lucrurilor, caracterizată prin « *durée* » şi prin « *devenir* ».

« Ce qui est réel, scrie el, ce ne sont pas les *états*, simples instantanés pris par nous le long du changement; c'est, au contraire, le flux, c'est la continuité de transition, c'est le changement lui-même. Ce changement est indivisible, il est même substantiel ». Critica pe care o face Bergson metafizicei clasice se poate rezuma în următorul paragraf din « La Pensée et le Mouvant »: « La Métaphysique fut conduite à chercher la réalité des choses au-dessus du temps, par delà ce qui se meut et ce qui

change. Dès lors, elle ne pouvait plus être qu'un arrangement plus ou moins artificiel de concepts, une construction hypothétique. Elle prétendait substituer à l'expérience mouvante ..... un extrait fixé, desséché, vide, un système d'idées générales abstraites ..... Autant voudrait disserter sur l'enveloppe d'où se dégagera le papillon, et prétendre que le papillon volant, changeant, vivant, trouve sa raison d'être et son achèvement dans l'immutabilité de la pellicule. Détachons, au contraire, l'enveloppe. Réveillons la chrysalide. Restituons au mouvement sa mobilité, au changement sa fluidité, au temps sa durée ..... Il faut ressaisir la réalité dans la mobilité en qui est son essence ». Metoda, şi deci *instrumentul* ce propune Bergson este intuiţia, nu cea obişnuită, ci o intuiţie specială adesea superioară inteligenţei. « Penser intuitivement est penser en durée. L'intelligence part ordinairement de l'immobile..... l'intuition part du mouvement. Pour l'intuition l'essentiel est le changement ». Deci există o cunoaştere statică, o cuprindere pe care o operează inteligenţa prin concepte, aceste imagini abstracte desprinse de realitate; dar există şi o cunoaştere dinamică, ce caută a merge la pas cu realitatea, a o *intui* în profunda ei intimitate, care ne desvălue în cele din urmă acel impuls evolutiv pe care Bergson îl numeşte « *élan vital* » şi « *évolution créatrice* ».

Să revenim la Heraclit. « Lumea conceptelor lui, scrie Oswald Spengler, apare ca un poem de extraordinară măreţie, o tragedie a cosmosului, cu o origină, precum cea a tragediilor lui Eschile, de nobilă vigoare ». Şi Bertrand Russell: « Doctrina eternei deveniri, şi a veşnicului (agon), aşa cum a gândit-o Heraclit, e o doctrină dureroasă, dramatică, dar pe care ştiinţa nu a reuşit să o refuze ». Şi totuşi alţi filozofi, dornici de a retrăi speranţele spulberate, au continuat să caute o lume şi să creadă într'o realitate dincolo de imperiul timpului. E ceea ce, printre alţii, a încercat Parmenide, ispitit, ca poetul, de o tainică chemare:

« Apropie-te! îmi spune. Şi-ascultă! Nu te teme,
Căci vreau să-ţi dau putere şi să te scot din vreme ».

Radu Enescu

IAR TE-AM PIERDUT...

Iar te-am pierdut. Și iar e fără semne
poteca zilelor întortochiată.
Acum că ești iar poartă ferecată
spre ce nălucă pasul să se'ndemne?

Mi-ai ridicat în cale fel și chip
de-oprelişti și de cazne. De-am strigat,
strigarea mi-ai întors, și-ai spulberat
lucrarea mâinilor ca pe-un nisip.

Eu știu că mă auzi, că știi, că vezi,
că-ți caut urma, cum ogarul cată
adulmecând pecetea'nsângerată
a cerbului'nflorită pe zăpezi.

Eu știu că ești jur împrejurul meu,
că ești lumină, noapte ești, și miez,
iar eu sămânța lui de crez,

care-i dă chip și glas lui Dumnezeu.

Ci, vezi, așa-i nimicul, vrea să știe
că mâna lui zidește pentru veac.
Îndură-te și'nvață-mă să-ți fac
din timpul meu ogor de veșnicie.

ASCULT CUVINTE

Oh, lumea, pădurea aceasta magică
de ecouri ale Cuvântului Tău!
Silabele genezei, făcute la infinit frunze
și deslegare de ape, potir de floare,
culoare, foc, mișcare,
densitate a haosului stratificat
În piatră, în pământ, în materie.

Silabele genezei, captate de forme,
repetate de anotimpuri pierdute
în fiecare închidere de ciclu,
în fiecare parabolă care reintră
în circuitul veșnic al Tainei.

Ascult cuvinte separate
în sintaxa accidentalului,
cuvinte de sine stătătoare,
imagine perfectă a visului Tău,
și le văd începutul,
proectarea în spațiul Nimicului,
legătura tainică cu Tine
focar unic al vieții.

Cuvintele-esență, cuvintele-elemente:
apă, aer, lumină, pământ —
în jurul cărora gravitează
galasiile provizorului.

ȘI TU, ISUSE, AI PLÂNS

Și Tu, Isuse, Ți-ai plâns
singurătatea de om.
Ai plâns, cu fața în palme,
îngenunchiat pe piatră
în tăcerea goală a ceasului desnădejdii.

În jurul Tău fiecare viață era
o parabolă paralelă,
o altă singurătate.
Singur, cum numai omul poate fi singur
între oameni, ai plâns,
pândind un semn de'ndurare,
așteptând un răspuns
rugăciunii Tale, dintr'odată cuprins
de frica omenească a osândei.
Ci ți-a vorbit doar un foșnet de frunze,
ecoul pașilor celor aleși
dinainte de veac să-ți împlinească destinul
osândindu-se în sângele Tău.

Și poate-ai plâns de mila lui Iuda
pe care nu puteai să-l răscumperi.
Doi oameni erați, aleși să'ntrupeze
unul dragostea, celălalt mișelia.

Yvonne Rossignon

TOATE ÎNTRUCHIPĂRILE

Toate întruchipările
Alpestrul paradis
Zările
M-au înconjurat ca un abis.

Copilărie la o aruncătură
Ca pe atunci
îmi joacă în căutătură
Hulubii-adînci

Din sînul moale ies
Norii cu fiii lor din flori
Sorii
Și anii sorbitori

Farmecul zilei e la apus
Dogoară rece cuvîntul în sine spus
Tăcere unde Dumnezeu
A pus un curcubeu.

SIRENĂ

Trestiile din ceasul clar și ascuțit
Au înjunghiat-o,
Părul ei cosit
A curs ca o fîntînă și iat-o.

Un ochi printre popice răsturnate
Un măr sglobiu
Cu soarele-înflorit la spate
Se oglindesc în lacul purpuriu.

Mlădie vinovată mîna ei
Înaripate rînduri de stileți.
S-a cufundat un stol de porumbei
Printre bătăi punctate de sticleți.

Curînd jocul e nou din undă.
Efebi și cărturari plăpînzi
Se-întrec cu inima la pîndă
Și mor subit sub mîna ei, flămînzi.

Astfel mărgeanul mincinos
Înșiră o poveste de sirenă,
Ostrovul cu carenele pe dos
Privește cum dispare
în zare
o triremă.

Sanda Stolojan

BIBLICĂ

Unde mi se stinse gândul
unde-mi sbură cuvântul,
unde-mi înnecai plânsul,
în care cer, în care loc,
căutai visului obroc?

Când ocolii ceasul
cu fumul luminii
îmi avântai pasul
de pe pragul minunii...

Să plâng, să mă'nchin
cu ramura eternului măslin.
Mă crezui Ierusalim.

Căutai, arzând în toamnă
căderi de frunze ne'întâmplate
uscăciuni mirate...

Acolo suișurile sunt adevăr
păcatul nu se mușcă'n măr,
floarea de crin, îndurând ceara,
Isus a călcat pe val marea
desculță așteptatu-l am
la mal,
când ziua se'nvăluia cu seara.

FINAL

Trecui aţa-viaţa
prin rostul iţelor,
prin vătala-aramă;
nu-l ţesea
mi-l destrăma
în fulgi şi scamă.
Rostul veacului nu fuse
să depene de pe fuse
ceasul şi clipa
ceasul îşi frânse aripa,
arătătoarea sorţii
în pragul morţii:
Cenuşe-fum
rămăsei pe lângă
drum.

BOCET

Îmi cânt
nostalgia
îmi cânt
căderea.
Într'un cuvânt,
Îmi cânt
durerea.
Aripa moartă
mi-o cânt!

Dorina Ienciu

RE-CREAŢII

(scrise pe negândite, ar trebui citite repede, ca să nu dea de gândit)

Arta de a face găuri în gol

Artă pentru artă (Legea Talionului)

Nu credeam să'nvăţ vreodată că, neavând nimic de spus, am să m'apuc să scriu o carte riguros corespunzătoare lipsei de subiect, golului însuşi.

Greutatea cea mare nu este de a găsi un subiect, ci lipsa lui — ordinea putând fi oricare, adică subiectul să fie găsit înaintea lipsei. Dacă, până la găsirea acesteia, uiţi subiectul, să nu-ţi fie teamă că-l pierzi. Vine singur, potrivit regulii universale că semnele contrare se atrag: plus cu minus şi subiectul cu lipsa lui. Dar dacă sunt de acelaşi semn, se resping — ceea ce-i cazul nostru — şi trebuie să reiei totul de la amândouă capetele odată; metodă preferabilă celei de a porni de la unul din capete, pentru că atunci îţi lipseşte mijlocul necesar operaţiei.

Alt folos al metodei bicefale este că poţi avea norocul să dai uneori, deodată, de cap şi de picioare, în cazul subiectelor decapitate, când este ştiut că, unde le stau picioarele, le va sta şi capul. Însă cazul e delicat şi trebuie multă luare aminte la potrivirea capului, ca nu cumva să-i nimerească nasul în ceafă, ceea ce ar putea avea urmări funeste la traversarea străzilor, putându-se întâmpla ca subiectul să-şi piardă iremediabil capul — şi atunci... vai de picioare.

În orice caz, metoda acefală este inaplicabilă, fiind necorespunzătoare realităţii sensibile, căci peştele de la cap se'mpute: dacă-i lipsea capul, rămânea şi fără miros, căci n'ar fi avut de unde să'nceapă. (În

treacăt fie zis, această meteahnă urît mirositoare a peștelui l-a împiedicat să devină monedă de schimb, preferându-i-se banul, care nu are miros).

S'a găsit, totuși, în veacul următor celui precedent veacului nostru (imprecizie la care ne obligă vigilența cenzurii), un pseudo-savant care să pretindă că ar fi întâlnit o excepție, adică un pește urît mirositor din coadă. S'a dovedit însă că pretinsa excepție, otrăvită de propria-i duhoare, se mutase cu capul în coadă.

Cât despre afirmația « unde nu-i cap, vai de picioare », ea nu-i decât o grosolană eroare de atribuire a văitatului: oricine știe că picioarele *nu se vaită* și că toate, fără excepție, suferă c'o resemnare mută să fie călcate — bine'nțeles — în picioare.

Dimpotrivă, expresia « vai de capu' lui », fiind amputată de ambele picioare, în războiul pentru neatârnarea independenței, nu intră în preocuparea subiectului care ne examinează.

Revenind la subiect: nu trebuie să-l pierdem niciodată din vedere, mai ales când se ascunde acesteia, căci riscul — inevitabil atunci — este de a-l confunda cu predicatul. Spre deosebire de subiect, predicatul se conjugă și dă naștere la predicatori, pe când subiectul își declină orice răspundere în această privință.

Ostilitatea conjugală a subiectului — odată cu fecunditatea predicatului — a fost irefutabil dovedită de savantul filolog Gramma, în lucrarea întitulată « Vorbă să fie ». La început, în ediție princeps, opera lui a fost socotită ca o lucrare minoră, dar, mai târziu, faima ei s'a răspândit, până și-a atins majoratul, dând naștere ediției biceps, care a consacrat definitiv tăria argumentelor autorului. Ulterior însă, Gramma a publicat o ediție forceps, încercând să demonstreze că ostilitatea subiectului de a se converti la starea conjugală — afară de cazul neputinței majore — ar fi o dovadă că subiectul e invertit. Argumentarea, forțată și trasă de păr, n'a prins, astfel că ediția forceps a fost socotită, cu drept cuvânt, o încercare avortată.

Gurile rele pretind că nici a mea nu va izbuti. Vom vedea... O fi slobodă gura lumii, dar nici a mea nu-i legată. Greutatea cea mare — cum spuneam — nu-i de a găsi un subiect, ci lipsa lui, iar de n'o găsesc, pot să mă lipsesc. Parc'ai să mă împiedici dumneata?

N'aduce gândul ce-aduce vorba.

Adineauri, nu-ș cum se făcu de-am intrat fără să iau seama într'o frază încurcată. Îndărăt nu mai puteam da și nici de înaintat nu era chip; înțelesul frazei se făcuse obscur și-mi era teamă că îndată are să se întunece de tot. Pe dreapta începea o propoziție eliptică de subiect, iar de cealaltă parte se deschidea o paranteză, până la care ar fi trebuit să sar peste câteva puncte de suspensie. Mă cuprinse amețeala văzându-le și, cât zăream cu ochii, nicio trăsură de unire din care se face putere, că unde-s doi puterea crește, iar dușmanul nu sporește. De altfel, nici nu mi-ar fi fost de vreun ajutor, fiindcă nu știu să mă folosesc de ea, și chiar de aș fi izbutit să intru în paranteză, cu siguranță că n'aș mai fi ieșit nici azi de acolo. Bine-mi zicea bietu' taică-meu, pe când era tânăr cum sunt eu, să mă feresc de paranteze, mai ales când se află în cantități mai mult sau mai puțin considerabile, însă nu lipsite de calități și alte generalități din aceeași sursă, al cărei nume îmi scapă; deși nu are nicio importanță, căci nu tot ce zboară se mănâncă, contrariul fiind tot atât de adevărat.

Oprindu-mă, deci, în acest punct de vedere, din a cărui perspectivă fără viitor trecutul dispărea deopotrivă, mă gândii cu melancolie că până la sfârșitul zilelor mele, a căror scadență o bănuiam incertă, nu-mi mai rămâne decât prezentul. Un prezent, firește, mai presus de orice critică și a cărui absență subînțeleasă ar fi putut da naștere la confuzii funeste, dacă atenția implacabilă care-mi permite să urmăresc până în cele mai îndepărtate consecințe unele erori inevitabile ce n'ar putea fi puse fără riscuri pe seama hazardului, și cu atât mai puțin a fatalității, nu mi-ar interzice să mă opresc înainte de a trage ultima concluzie premergătoare premizei majore a raționamentului schițat mai sus.

Altfel spus, mi se făcuse foame și, luându-mi inima'n dinți, începui s'o mestec distrat, căutând instinctiv verbul a cărui rădăcină ar fi putut introduce o fragedă notă de pitoresc vegetal opărit cu unt, în monotonia ospățului meu coriace de celibatar intransitiv ca și soarta conjugală din prima căsnicie căreia m'am încredințat fără foaie dotală, dar cu o nesocotită ușurință; deși, dacă aș fi socotit-o, ușurința de-acasă tot nu s'ar

fi potrivit cu cea din târg, unde cui îi dai pe datorie nu-ți mai calcă'n prăvălie: pierzi amici, pierzi și bani, ba-ți mai capeți și dușmani!

Dar, caută verbul pe unde nu-i, că numai nebunul se apucă de seceră fără să fi semănat, ori gândește să culeagă toamna găini fără să le fi îngropat ouăle în pământ, primăvara. Iar eu, care n'am început de nicăieri, cum să ajung la vreun capăt, sfârșind ce nu poate să fie dacă nici n'a fost? Aceasta-i întrebarea, și mai nerod decât cine-a pus-o e cine crede că-i poate răspunde. Cât despre fraza în care mă încurcasem adineauri, ies eu din ea, tot cum zisei că am și intrat: fără să iau seama.

Pățania Alexandrului din vis

Istoria se repetă,
nu și istorioarele.

Ieșind din pântecul maică-si încă din prima zi în care s'a fost născut, Alexandru nu știa ce-l așteaptă. Era un prunc dolofan cum nu se mai văzuse și, neputându-l încăpea Makedonia, nici scutece găsindu-i-se pe măsură, taică-su Filip îl băgă numaidecât în istorie. Dar pruncului i se ura singur și, negăsind cu cine să se joace, își potrivi capul între umeri și s'apucă să caște lărgindu-și fălcile. Din căscat în căscat — peste măsură căscându-le și neluând seama — alunecă pe gură înăuntru, cu degetul într'ânsa și prăvălindu-se căzu în somn, pe dată adormind, și din somn în vis. Însă capul îi rămăsese afară, treaz, cu degetu'n gură.

« Ce mă fac eu acu », se gândi bietul Alexandru, prin vis, pipăindu-și mădularele cotonogite în cădere, « că unde nu-i cap, vai de picioare ». Dar cu ce se putea gândi zevzecul, dacă nu mai avea cap? Norocul lui că, fără să știe cum — alunecând pe gura căscată —, i se pusese un gând sub coaste, împungându-l. Alexandru prinse a gâdila locul împunsăturii, până ce, nemaiputându-se ține de râs, gândul icni afară într'un strănut. Afară, vorba vine, adică vreau să spun că tot în visul din somn, unde se văicărea fără glas pruncul descăpățânat.

Atunci îl prinse binișor în palmă și, după ce-l gândi bine pe toate părțile, aproape tocindu-l, deodată era să strige: Evrika! dar luă seama că n'avea cu ce, că gura am văzut că-i rămăsese și ea în cap, cu degetul

într'ânsa, afară. « Nu-i nimic », se gândi Alexandru, cu fărâma din palmă, pe care îndată o și firosi. Apoi se înălță pe negândite în vârful picioarelor, cățărându-se sprinten din vârf în vârf, până ce ajunse la gură; dar atât de crunt își mușcă degetul între măsele, că de durere se năpusti răcnind afară, din somnul cu vis cu tot, prin fălcile căscate, scuipându-și degetul însângerat; după aceea, se luă numaidecât cu mâinile de cap, ca să nu și-l mai piarză.

Așa se face că Alexandru a rămas în istorie știrb de un deget, ca să se adeverească vorba din bătrâni că « nimeni nu se joacă nepedepsit cu istoria ».

Două basme pe dos...

Un băiat și-o fată. - A fost odată un băiat și-o fată. Ei trăiau îndestulați, bucurându-se unul de altul, și nimic nu le-ar fi lipsit ca să fie fericiți, dacă ar fi avut părinți. Degeaba se rugau ei lui Dumnezeu să le dea și lor măcar un părinte, că Dumnezeu nu le-a ascultat ruga. Poate că se roagă și acum...

Văcarul și fiul său. - Văcarului i s'a risipit cireada și n'a mai putut da de urma unui viței. După o vreme, vițelul rătăcit s'a întors singur la ieslea lui. De bucurie, văcarul a vrut să înjunghie pe cel mai gras dintre fiii săi. Acesta însă era la Paris, în exil, unde se află încă. Văcarul îl așteaptă. Să mai aștepte...

...Și un proverb pe șleau

Nimeni nu s'a născut învățat. - Așa o fi: lesne de spus, ca și de ținut minte. Căci: greu e pentru cine naște, nu pentru cine *se* naște, care la drept vorbind nici nu știe cum a fost. Greul vine mai târziu, și degeaba te-ai născut, dacă nu te-ai și făcut.

Ca să te faci învățat, alegi mai întâi o învățătură care ți se potrivește și, după ce ai învățat-o bine, vorbă cu vorbă, pe dinafară, o înveți și pe

dinăuntru, până vezi că n'a mai rămas nici una afară. Dacă, a doua zi, nu te scoli învățat, repeți experiența, fără să te descurajezi, oricâte zile următoare va trebui să adaugi. S'ar putea ca într'o zi să nu te mai scoli. I se'ntâmplă oricui se culcă. Tocmai ăsta-i tâlcul învățăturii. Dacă nu l-ai înțeles, degeaba te-ai mai apucat, iar dacă tot nu-l înțelegi, întreabă-mă să te'ntreb care-i.

Povestea facerii

Face fiecare ce poate.

I - Versiune princeps

Un nebun începu să facă, pe nebunul, dar cuminții se făceau ca și cum n'ar fi știut că se preface, ținându-se cu teamă la o parte.

— Apropiați-vă, că nu vă fac nimic, îi îmbie nebunul. Vă jur că, de când m'am născut, n'am făcut nimic. Acum fac pe nebunu' pentru că n'am încotro, ca să nu înnebunesc.

— E un tânăr care promite, zise împăciuitor oarecine, din mulțimea celor cuminți.

— Nu-i adevărat, strigă nebunul, nu promit nimic. Toate făgăduielile sunt mincinoase. Nu făgăduiți dacă vreți să nu vi se făgăduiască; și se prăbuși hohotind: — De ce nu vreți să mă credeți? Iar după câteva svârcoliri își dete duhul, șoptind: — Toată pasărea pe limba ei piere.

— Are dreptate, recunoscu oarecinele de adineauri, luând martor mulțimea adunată. Cine nu știe să moară la timp, merită să trăiască veșnic. Dar toți tăceau, nemaifiind nimic de spus; apoi se apucă fiecare de treaba pe care apucase a o face, după apucătura fiecăruia.

II - Versiune populară

Într'o vară, un nuc, în loc să facă nuci ca pân'atunci, făcu muci, iar un cuc, care-și făcuse cuib în crăcile nucului, în loc să mai facă cuci, ca pân'atunci, făcu nuci. A fost o vară în care toată făptura — grăitoare

sau necuvântătoare, umblătoare în picioare, târîtoare, zburătoare sau înotătoare — făcu câte ceva.

Un pisoi, fătat în ajunul poveștii, făcu ochi în tăgârța unui cerșetor, care făcea umbră pământului. Judecătorii făcură dreptate, iar osândiții făcură *mea culpa*. O babă făcu de deochi unui popă, dar popa-și făcu semnul crucii și desfăcu deochiul. Un flăcău făcu cu ochiul unei fete și după nouă luni fata făcu un prunc, care n'apucă să facă nimic, pentru că flăcăului, făcându-i-se lehamite după ce își făcuse mendrele cu ea, fata își făcu seama cu făt cu tot.

Numai eu, neavând ce face, mă apucai să desfac ce făceau ceilalți.

Urmările sărăciei

A fost odată — n'ar mai fi fost! — un om sărac. Altă dată tot așa, și de fiecare dată la fel.

De sărac ce era, n'avea nici după ce bea apă. De aceea bea vin.

A băut, s'a îmbătat, a uitat. S'a trezit: tot sărac. A furat.

L-au prins, l-au închis, l-au bătut:

— Mai furi?

— Nu mai fur, se jura. Credea.

A scăpat. Ce să bea: apă? După ce? N'avea, tot sărac era.

A băut vin, s'a îmbătat, a uitat. S'a trezit — cum am spus — a furat.

Iar l-au prins; l-au bătut de l-au stins:

— Mai furi?

— Mai fur, se grozăvea. Mințea.

— Mai na!

— Aoleo!

— Mai furi?

— Nu mai fur, gemea. Nu mințea, ofta. Sufletu-și da.

Vedeți unde duce sărăcia?

O fetică ruptă din soare
Mânca o bătaie ruptă din rai.
« Cât mănâncă omul, nu moare:
« Poftă bună, poftă bună! » — i urai.

Cu ce vorbe 'ncercam a-i spune,
Nu pot nici chiar pentru ca să mai zic:
Că oricât ai scoate sau pune
Nimicul cel mare-i tot cât cel mic.

La guvern sugeau guvernante
Dintr'un deget mic, de soare cu dinți.
Infanți alăptară Infante
Și copiii născură părinți.

Fetica din prima mea strofă
Se puse-atunci pe-un plâns fără veste
Și umplând cu lacrimi o cofă
Mă rugă să-i spun *Altă poveste*

Aviatori în foi de viță
Zburau la cer pe foi volante
Visând planete cu cosiță
Prin galaxiile galante.

Dar precât visul mai înalt e
Și pre-căderea-i mai adâncă
Știind că printre multe alte
Nu tot ce zboară se mănâncă.

Așa o fi, dar atunci: De ce *rața* mâncăie, și nu macul?

Mihai NICULESCU

GÂNDURI

• Vioara, omul, pasările, dalta, creionul, perna, universul, oul, cuvântul, moartea, piatra, tăcerea — de unde se aude Poezia?

• Poate să piară lumea — dar nu dispare frumusețea.

• Poetul construește cuvântul.

• Vântul de lângă vioară nu se aude.

• Să nu vezi — să lași ochii să emită imagini.

• Învingătorii neagă eroii.

• De când Dumnezeu l-a pedepsit pe Adam, ne iartă mereu.

• Din tot ce faci, alege și pentru morți.

• Dumnezeu a făcut — oamenii imită, Sfinții ceartă.

• Să crezi fără apărare — și nimeni să nu te creadă.

• Vioara cântă numai când aerul din ea întâlnește universul prea strâmt.

• Sfinții nu luptă — învinge.

• Numai patru cuie au descoperit pe Cristos.

• Nu poți să asculți muzică dacă nu știi să asculți tăcerea.

• « Non basta scrivere la stessa lingua... per dire di avere la stessa Patria » — Papini.

• Să ai Patria și când ești alungat.

• Pictura se privește. Cuvintele ochilor nu se spun. Se văd.

• Să spui întruna adevărul — și să nu știi ce spui.

• Atmosfera de sub coarde și căluș umple tăcerea — culorile întorc lumina.

• O parte din viață am fost condamnat — apoi mort înainte de a-mi fi ispășit pedeapsa.

• Să crezi că și visul e de piatră.

• Poetul e mut, muzicantul e surd, zugravul e orb — dar să nu-i priviți ca pe infirmi.

• Când tâlharul Sfințeniei a fost urcat pe cruce, puțini au înțeles că Săracul Răstignit a îmbogățit lumea.

• Adună-ți florile din sângele pierdut.

• Să poți ca atunci când vine moartea să nu mai fii viu. Să fii plecat de mult.

• Conflictele mele cu oamenii încep din neputința lor de a accepta bunătatea.

Ioan I. MIREA

UNDEVA ÎN ANZI

I

Început de lume

Nu te'ntreba
unde te afli.
— pigmeu rătăcit
în acest continent
prelung și chircit,
la capăt turtit,
la mijloc sucit,
strâns ca în chingi — și iarăși întins,
tras și lungit
de un meșter dement.

Tropăind în jăratec,
spre un cer plumburiu din foale suflând
— cine știe când?—
izbea cu barosul, orbește, icnind,
în piscuri prea'nalte,
în muchii strâmbate,
în funduri plesnite
cu lavă în clocot,
în sgârciuri și noduri
strivite în hohot...

Pesemne vroia, năstrușnicul faur,
o namilă cruntă, hidoasă, fioroasă, hâdă,
și totuși frumoasă,
s'o plămădească,
s'o ciocănească.
Cu furie de Titan
nesățios și van,
vroia să'njghebe un zeu sau un idol
din pietre cioplite,
cu nestemate
împestrițate —
cu esmeralde,
onixuri și agate 'ncrustate,
cu-argint și cu aur suflate —
toate găsite'n adâncuri, comori
— ofrande de jertfă
urcate, frenetic, spre stele și sori...

Cât s'a muncit.
Cât s'a căznit
scrâșnind, spumegând,
gemând din băeri —
spetit de necaz, într'una izbind,
urlând de turbare că nu biruește...
Piatra și mâzga mereu îi scăpau
din mâini și din clește:
jar și cenușă,
aschii și cioburi,
argint viu și clisă,
și stânci neînfrânte —
nespusa tărie
în care ciocanul, bufnind, și-l trântea,
ciuntind și pocind
năpraznicul zeu — făptura de idol:
târîtură și zmeu,
crâncenă fiară

cu lacomă ghiară,
duh de arhanghel
cu spadă de foc,
cu fâlfâit de aripă —
întrecere între criptă vecie și clipă...

Totul și toate vroia să le aibă
într'o Izbândă:
o prindea
și-o pierdea,
și iar o fugărea —
fantasmă pe culmi,
șopârlă prin văi,
ghemuită'n caverne —
și iar o'nhăța
scurmând în măruntaie,
și iar o cioplea
pe chip și pe mâini,
pe șolduri, pe sâni,
statuie fugară, multiplă, rebelă
ce-și râde de meșter
— de bietul trudit,
scăldat în sudori,
tremurând de sfârșeală,
zdrelit, sângerând,
străpuns de fiori ...

Aha — aha!
la fel ca fierarul
ce fierul pe ilău
l-a sucit și ciocănit,
și iar l-a încins și răsucit,
și'n urmă l-aruncă în albia cu apă,
ca pe un stârv în groapă,
să-și dea, fumegând, sufletul călit
— și dânsul la fel,

meșterul Titan în ultimă opintire,
idolul de piatră, de-aramă și aur
cu'n brânci îl răstoarnă în clocot de valuri.
Zeul e frânt
cu țeasta la fund,
hâd, pârâind —
ca fier'nroșit, sfârâind...

Atât a rămas din visul smintit
al marelui meșter
cu alte numiri
în fiece veac,
la fiece neam:
Viracocha Pachacamac —
hoinar nevăzut, de lumi făcător;
sau Quetzalcoatl —
șarpe'ncercuit, cu pene și solzi,
al celor patru vânturi stăpân;
sau Ilia-Con Tiki
cu față de soare și brațe de foc;
nume ciudate,
taine tăcute, mereu neștiute;
vorbe'n descântec, mereu repetate
— și iarăși uitate ...

Atât a rămas din cazna fierbinte
la facerea lumii —
atât și astăzi se poate vedea
dela un pol la celalt
dealungul gigantului frânt, ghemuit
între două oceane, de nave brăzdate
— din Miază-Noapte spre Miază-Zi,
din Răsărit spre Soare-Apune —
fără'ncetare cutreerate
de sfinți și eroi, de prinți și pirați,
de flămânzi și nemernici,
cu toții în iureș spre cele trei Americi ...

II

Alma Mater

Nu te mai întreba
unde te afli
— pitic închipuit.
Te mai crezi domnitor
pe ape, în aer, pe pământ —
tu, omule, atotbiruitor?

Aici ești pierdut
prin Anzi, undeva,
pe firul cărării
— între două prăpastii.
Abia ești ceva
cu pieptul svâcnind,
cu sufletul la gură
și-orbește pipăind
pereți de piatră sură.
Nu ești cineva
— ești doar o furnică
din cuib rătăcită
și tremuri de frică
încolo și'ncoace
între hăul cel negru
și-abisul ce urcă —
neînfrânat și drept
luând lumea pieptiș —
spre șuvițele albastre
întinse între creste,
spre un cer spuzit de astre.

O, de-ai putea și tu
să te înalți în sbor,
slobod, îndrăsnet,

ca și acel condor
ce fâlfâie semeț
deasupră-ți — și se-avântă
mai sus,
din zare'n zare
mai sus,
pe unde nimeni nu cuvântă
mai sus,
răzbind prin nouri
acolo —
unde sferele doar cântă . . .

O, de-ai putea să vezi
ca și condorul falnic,
sau ca semenul tău
(uitatu-l-ai tu oare,
pigmeu meschin și jalnic?)
ca Omul sburător
cu aripi oțelite
și inimi duduitoare,
cu ochi de vrăjitor
și mâini dibuitoare
la postul de comandă,
cu auz ce prinde svonul
și chemările planetei,
strunindu-și avionul
cu iureșul săgetei —
mai sus decât condorul . . .

De-acolo, din văzduh
privirea-ți ar cuprinde
întregul continent
așa cum se întinde
din pol în pol — scăldat
de cele două oceane:
Gigantul răsturnat

la început de lume
de meșterul Titan
ce vrând să'nalțe un zeu
s'a frânt în visu-i van.

La fel e azi de veacuri:
la Nord cu fruntea'n ceață,
pe creștet nins de-apururi
și chipul prins în ghiață.
Grumajii colțuroși,
spinarea'n lat crestată,
cu coastele plesnite
și vinele ieșite
din mușchii lui stâncoși.
Proptit de brațe'n valuri,
cu degete cârcite
la fund — în măruntaie
de sânge năclăite —
el pare că încearcă,
gemând, să se ridice.

Doar câteva falange,
insule prin golfuri,
în Hawai și Caribe,
mai țin ca niște noduri.
I-au mai rămas la mijloc
două, trei vertebre;
cumplit e rupt în șale —
și'ntr'un infern de febre
dintr'un ocean în altul,
printr'o crăpătură,
apele se scurg . . .
Nămol, liane, alge
pe șolduri se adună;
ca o cangrenă verde

selva se întinde,
colcăie, se pierde
în smârcuri și-Amazoane.

Dar coapsele-s întregi
cu oase de granit:
strâng Anzii ca în cleşte
şi între ele Pampa
spre Sud se prelungeşte.
Dela genunchii scrijeliți
la tălpile întoarse,
deşertul patagon,
nisipuri răvășite
de vijelii spre Țara
de Foc, cum i se zice ...
Un haos de zăpezi,
și munți de fier și gheţuri
la polul austral,
de glezne și călcâi
în cazne de Tantal
de veci au pironit
gigantul doborît,
pe Terra răstignit.

. . . . . .

Trec veacuri, trec milenii
și-oceanele îl rod
și fluviile îl scurmă,
cărând frânturi și glod.
Îl sguduie vulcanii
cu lavă-l opăresc;
și seceta-l cojeşte,
furtuni îl pustiesc ...
O, câte mai îndură
gigantul, zi și noapte!
Și câte vietăți

aleargă, se târăsc,
mişună printr'însul
și'ntr'una clefăesc:
din carnea-i putrezită,
din creeri, din rărunchi,
din pielea lui sbârcită —
E totul bun de hrană —
viscere, tumori,
copturi și scursori —
prin rădăcini și vine,
prin pomi și mii de ierburi,
prin vite și albine,
toate se preschimbă
în roade și nectar —
totul e prin moarte
al vieţii magic dar ...

Uite-te mai bine,
pigmeule, și vezi
cu ce veştmânt feeric
semenii tăi — puzderii
de neamuri și de roboți —
împodobesc gigantul
în visul lor himeric.

Aştern pe el hlamida
pădurilor stufoase;
câmpiile fertile
sunt pânze mătăsoase;
păşunile-s pieptar;
grădini, dumbrăvi și parcuri
miresme-i dau — și flori
ce-ascund ai stepei spini ...
Și ce reţea de fire —
oţel, argint sau aur —
se ţese ca o mreajă!

Al minelor tezaur
pe dânsul se revarsă:
colane, diademe,
în fluturări de steaguri
și în sclipiri de steme.
Putere, bogăție și glorie încununa
uriașul: — se lasă despuiat
de-ai săi copii. Răsună
din văi, prin munți, pe ape
victoria umană.
Uzini și capitale —
dela New-York la Santiago,
dela Mexico la Rio —
în imnuri triumfale
urzesc și făuresc
pe trupul părintesc
al celor trei Americi
ce toate sunt doar Una,
cu ale lor popoare
ce-și au un loc sub soare ...

De stânca cenușie
urechea ți-o lipește —
piticule, ascultă
gigantul ce-ți șoptește:

« O inimă de foc
svâcnește sub pământ;
un strop e doar, din soare,
și are un cuvânt
nu pentr'un continent
ci pentru toate cinci —
de dânsa zămislite,
născute'n grele munci.
E darnică și bună —
atoatehrănitoare

de-i gâză sau un pom, —
atoateiubitoare
de-i fiară sau un om.
Și idoli să nu-ți faci
ca meșterul Titan,
ce vru să mă ciopleasca
și'n slavă să mă'nalțe
ca zeu superb și van.
Slut și spârcuit,
zac putred și stârpit —
dar Ea, pe stârvul meu,
o lume a clădit
de zor, ca prin vrăjire ...
Și dacă o vrei de-apururi
în spornica'nflorire,
tu nu uita că Mama —
a noastră, a tuturora,
pe toți ne încălzește
cu inima-i încinsă
de flacăra Iubirii »

Eugen Relgis

GEORGE CIORANESCU

AMURG IN DJUGÅRDEN

Stejarii din insula Djugården nu îndrăznesc încă să înverzească în acest Aprilie rece. Pe malul lacului Saltsjön, bătrâni nemișcați ce par împăiați fraternizează franciscanic cu făpturile unui Dumnezeu al liniștii, hrănind din palmă lișițe ce au uitat cum să mănânce. E un calm nefiresc, post-istoric, în care și reflexia devine nemișcare. Fără de vrere și nedramatic, te cufunzi cu soarele în golf și uiți că ești. Aci sinucigașii nu-și iau viața, ci numai se reintegrează în inerția primordială a firii. De altfel viața și moartea se întâlnesc la tot locul în împărăția intermediară a amorțirii, de unde se cere o sforțare mai mare spre a ieși către existența deplină decât ca să dispari în nefire. Și pentru mulți dintre oamenii nordului ce trăesc narcotizați de frig și întunerec, moartea definită și aspră are o fascinantă atracție, ce lipsește hibernării fără vise și sbucium. Nordicul, întrupat mai ales de suedez, nu este o convenție, ci un tip reprezentativ în Norvegia, Danemarca și chiar Finlanda, unde limba și civilizația suedeză sunt modelul propus și urmat.

Suedia și Danemarca dețin recordul sinuciderilor...

* * *

Un mesteacăn mai precoce cu mugurii plesniți își oferă crengile tinere ca tonic vital, nu în sirop, ci strânse în buchet de nuele, în « *vihta* », care știe să deștepte cărnurile amorțite cu mângâioase flagelări vegetale. Finlandezii au descoperit pentru toți nordicii, în *sauna*, o metodă cu inflexiuni perverse de a împiedeca sângele să încremenească în vine și melancolia de a se încuiba în inimi, dând candidaților la sinucidere savoarea călâe și amărue a vieții. Ca să nu fie lipsiți în timpul iernii de biciuirea catifelată a mugurilor de mesteacăn, prevăzătorii oameni ai nordului pun cu grije la murat crengi primăvăratice, fragede și dureroase promisii.

Mai de curând, tehnica refrigerării, care aduce pe masa de Crăciun smeura coaptă și zemoasă cu întregu-i parfum umbros din tăetura pădurii, oferă și pasionaților de *vihta* ramuri de mesteacăn mențínute pubere prin congelare, gata să stârnească în orice anotimp senzații dulci și amare, ca ale artei culinare chinezești. Dar omul nordului are nevoe de ceva mai mult pentru a discerne în cenușiul vieții unele timide solicitări, și de aceea, după plăcuta agresiune a aburilor supraîncălziți, își aleargă cu desperare trupul gol prin gerul colțos de afară, ori chiar se tăvălește prin zăpadă, ca diferența cât mai mare de temperatură, ce crapă și stâncile, să-i biciuiască simțurile, spre a striga în cele din urmă, nu fără îndoială în glas: « Mi-e cald, deci sunt ».

* * *

Pe nedrept Egiptenii adorau soarele, care le-a pustiit pământul și le-a secătuit isvoarele. Adevăratul altar al lui Ra ar fi trebuit ridicat în nord, ca zeul ascuns o bună parte din an să poată fi mai ușor invocat să împlinească misterul transformării nămeților în iarbă. Dorul după soare e atât de intens în nopțile de lungă vegetare, vegheate numai de troene, încât în cele din urmă, când zeul înduioșat apare în halucinanta sa splendoare, răsplătește pe cei pe care-i năpăstuise, rămânând și noaptea printre ei ca să le încălzească inimile refrigerate. Cărnurile decolorate, devenite adevărați bureți solari, sug razele prin toți porii, avide de căldura ce îmbată ca vinul, nepăsătoare de eritemele ce erup bujori pe umeri de lapte, pe pulpe de vată. Soarele, marele prieten, e primit în intimitatea corpului și lăsat să mângâe fiecare celulă. Dacă cultul corpului gol avea la grecii antici o motivare estetică, ochii euclidieni statornicind odată cu geometria și canoanele frumuseții, el nu înseamnă pentru nordici decât un cult nemărturisit al lui Ra, o dăruire totală soarelui.

* * *

Corpul gol ce caută căldura nu pare să trezească în omul nordic nici esteteul, dar nici animalul. La *sauna*, care a devenit o adevărată instituție națională finlandeză — și care are veleități asemănătoare și în Suedia — se întâlnesc în goliciunea originară rude, prieteni și necunoscuți, fără de jenă și fără de gânduri ascunse, căci deviza unanim cunoscută

și respectată este: « poartă-te la baia publică cum te-ai purta la biserică ». Ce deosebire de mentalitate față de sudul înflăcărat, unde câteodată limbajul ocheadelor schimbate în biserică e mai aluziv decât privirile neutrale ale puritanilor îmbătători!

Cu câtă vinovată surpriză am descoperit pe câteva din străzile centrale ale Stockholmului vitrinele în care se lăfăesc fotografii nu obscene, ci deadreptul triviale, prin cultul maladiv al detaliului anatomic. Suedezii trec calmi pe lângă aceste vitrine incendiare, fără să le acorde măcar o privire furișe, ca și când ar etala insecticide într'o țară fără paraziți. Numai câteun străin, rămas cu ochii holbați, nu știe dece să se mire mai mult: de îndrăzneala fotografilor, de nerușinarea modelelor sau de nepăsarea neafectată a trecătorilor. Cinematografele din centrul orașului, care rulează cele mai deșuchete filme, sunt goale și falimentare, căci aci până și erotismul e cuminte și domesticit, iubirea admisă, încurajată și lipsită de riscuri pierzându-și aroma indicibilă a fructului oprit. Pe stradă bărbații nu privesc la fiicele Gretei Garbo cu elocvente plescăituri de limbă și entuziaste, necuviincioase comentarii, cum ar face un spaniol sau italian, ci cu ochii inexpresivi ai statuilor.

* * *

Pe aleele veșnic tomnatice ale Djugårdenului, colțul de oraș cel mai iubit de locuitorii din Stockholm, sunt stăpâni acum tineri de un gen indistinct: băeți efeminați cu plete și cearcăne și fetișcane în pantaloni, nefardate și tunse scurt, de parcă s'ar încerca din ambele părți să se ajungă, prin eforturi reunite, la mutația biologică a sexului unic. E vorba de o simplificare pe care finlandezii au înfăptuit-o în limba lor lipsită de genuri....

Privind la copiii-păpuși, care nu aleargă, nu țipă, nici nu plâng, poți crede că într'adevăr au fost lăsați în leagăne de niște berze supraîncărcate, în sborul lor migratoriu spre soarele sudului, sau că au apărut ca bureții din umbra făgetului, după o ploaie călduță. Și totuși, în această societate asexuată, dar tehnică, ce poate ajunge la subtilitățile aluzive ale lui Françoise Sagan, cu mângâeri interzise pe măsura nopții polare, în stare de a desgheța sângele refrigerat, tăgada paternității este inutilă, în fața dovezii peremtorii a grupelor sangvine.

* * *

Soarele a dispărut mai repede decât lumina și clădirea masivă a lui Nordiske Museet — muzeu cu tendințe prea vădit educative ca să fie și amuzant — se reflectă tot mai indistinct în apele întunecate, afundându-se în cele din urmă cu ușile închise, ca să-și ferească colecțiile de artă de năvala subterană. Calul lui Gustav Adolf, cu burta tăiată în fâșii transversale de un nedibaci meșter împăetor, pare cam răpănos pentru un roib regal, iar desuurile cochetelor de acum un veac, dela secția istoriei costumelor, au forme curioase și hilare. De altfel, chiar și în garderoba de astăzi a suedezelor se găsesc unele anexe vestimentare ce lipsesc în alte părți, cum ar fi pantalonii lungi de lână, fără de care nu se poate trece cu bine iarna. Femeile nu încep iarna o vizită, oricât de simandicoasă ar fi, dând ziua bună gazdei, ci intrând în vestiar, unde sunt abandonate cismele și pantalonii, după un ritual curios, în tăcere, invitatele ignorându-se reciproc, ca și cum nu s'ar cunoaște. Numai după o serioasă recondiționare și refeminizare, doamnele, ajunse în salon, își recapătă zâmbetul, memoria și graiul, începând o conversație mondenă despre vreme și modă.

* * *

Hangarul de aluminiu în care e adăpostită nava de război Wasa, scoasă la lumină abia acum vreo șapte ani, după ce petrecuse mai bine de trei veacuri sub ape, distonează întrucâtva cu arhitectura funcțională din restul insulei, unde construcțiile sunt integrate naturii, adăugând ceva frumuseții acesteia. Wasa, mascota orașului Stockholm, arată felul de trai al marinarilor pe bordul unui vas de acum 350 de ani. Scheletul unei vaci de pe atunci abia atingea dimensiunile unui berbec mai acătării de astăzi, poate pentrucă vitele subnutrite de pe acele vremuri nu se bucurau de îngrijirea științifică a vitelor de azi, crescute de veterinar cu biberonul.

* * *

Pe țărmul aristocratic al acestei insule-parc se mai găsesc câteva locuințe rezidențiale, ca Waldemarsudde, palatul principelui Eugen, unchiul regelui Suediei, armoniosul ansamblu arhitectonic, proprietatea bogatei și influentei familii Wallenberg, ce nu și-a vindecat încă rana

pierderii la Budapesta, în cursul ultimului război mondial, a unui membru al său, care înfăptuise acolo multe acțiuni umanitare, și, aproape de capătul insulei și al promenadei, vila-castel Krüger. Waldemarsudde, dăruit de Eugen orașului Stockholm după ce fusese transformat într'un muzeu de artă modernă, unde figurează mai ales operele donatorului, este printre puținele muzee unde pulsația vieții învinge didacticismul și mucegaiul. În locul ghizilor semidocți, în uniforme și cu fireturi, te întâmpină valeți stilați și subrete discrete, care aranjează flori proaspete prin glastre, ori scutură de colb cărțile de istoria artei rămase deschise la un capitol mai controversat. Întregul palat parcă și-ar aștepta stăpânul să se întoarcă dela plimbarea din parc, ca să-și reia paleta spre a schița pe pânză coroana bogată a stejarilor bătrâni, și să regăsească seara căldura patului pregătit.

În Djugården ca și în întregul Stockholm, arhitecții nu au căutat să impună naturii un stil dat, căci fiecare complex edilitar respectă și continuă natura. Astfel, Waldemarsudde știe să folosească terasa unei faleze plane, spre a expune aerat sculpturi de Bourdelle, după cum asimilarea unui dâmbuleț abia perceptibil dă o mai mare prestanță castelului regelui chibriturilor Krüger, care a contribuit într'o bună măsură ca țăranii noștri să-și schimbe amnarul cu chibrituri suedeze.

* * *

O depărtare considerabilă chiar pentru mijloace de comunicare mai moderne, adâncită de tradiții istorice, lingvistice și culturale diferite, a făcut ca legăturile dintre Suedia și România să fie firave și sporadice. Perspective mai bune par a se deschide abia acum, când goana după soarele căutat de suedezi din Canare până în Rhodos a adus cohorte de turiști blonzi până pe țărmul Pontului Euxin, și când crunta dorința de însușire a tehnicei occidentale a regimului din București a condus o mână de tehnicieni români să viziteze întreprinderi ca AB Atomenergi și Asea-Nohab.

Nu trebue uitat, însă, că într'un trecut insuficient studiat, Goții, migratori din Scandinavia, au cohabitat îndelung cu populația dacoromană, că alfabetul gothic al lui Ulfila și fragmente din Biblia sa, păstrate cu religiozitate la Uppsala, au fost plămădite pe meleaguri praeromânești,

și că neamul, tot scandinav, al gepizilor, a dispărut misterios în Transilvania, asimilat probabil de autohtoni, făcând ca până târziu ținuturile oltene și bănățene de astăzi să fie desemnate cu numele de Gepidia. Încercările teologului C. Erbiceanu de a descifra înrâurirea goților asupra poporului român, și cele ale altui teolog, din Pietrari, C. Diculescu, de a găsi eventuale influențe gepide în limba română, pornind dela vocabularul suedez, dacă ar fi reluate pe baze moderne, ar putea lămuri unele obscurități, după cum studierea mai temeinică a legăturilor dintre varegii ajunși pe malurile Niprului și populația românească din părțile Moldovei nu ar fi lipsită de interes.

Orice român în trecere prin Suedia nu ar putea să nu fie izbit de obiceiul fetelor din regiunea Dalarna de a-și chema vacile dela păscut cu tulnicul, asemeni cu păstoriţele noastre; simplă întâmplare, sau mai mult decât atât. Semnalând nu de multă vreme că în ruinele dela Sfântul Nicolae, din regiunea Gotland, se reprezintă în fiecare an un spectacol muzical al compozitorului Friederich Mehler, purtând numele demn de interes pentru Români de « Petrus de Dacia » — fiind probabil vorba de clasica confuzie între Dacia și Danemarca — un colaborator al ziarului « Informația Bucureștiului » a avut curiozitatea să deschidă Enciclopedia suedeză, transcriind câteva date despre amintitul Petru, ceea ce e numai un timid început, pe un drum îmbietor pentru cercetătorii specialiști dintr'un domeniu ce așteaptă vocații.

* * *

Noaptea vine aci mai de grabă decât pe la noi; și stejarii din Djugården se întunecă tot mai mult, croindu-și din întunerec frunze. Noaptea înghețată în care situăm de obicei Suedia maladivă sau de coșmar a lui Ingmar Bergman ne împiedecă să vedem în prim loc seriozitatea și modernismul unui popor vechi, ce știe să nu îmbătrânească. O lungă experiență istorică a făcut din ținuturile scandinave — obârșie a năvalelor barbare și a incursiilor prădalnice ale vikingilor — o țară cuminte, dar nu absentă din contemporaneitate, care oferă pilda poporului european cu cel mai înalt nivel de trai, îndrăgind mai mult decât oricare altul nespectaculara dar binefăcătoarea pace.

George Ciorănescu

JURNAL DE CĂLĂTORIE

RUNE

Am fost în Roskilde la culesul atomilor.
Pe ferestre de aur lăsau criptice urme.
Vaiere lungi răspundeau în carne
La fiecare subtilă înscriere.
Pleoape de alarmă clipeau la intrări,
Ca ostași la porți de puternici,
O mână înțeleaptă le stingea când treceam.
Întrebări viitoare primeau trecute răspunsuri.
Pătrundeam în templul reculesei culegeri
Unde materia se lasă cercuită.
Pe ferestre primăvară neștiutoare, verde complice.
Ape lungi, petale, calme pășuni
Pentru vaci fără secol,
The holly Peace en la paz del Señor.
În tuburi prelungi, multiple de trei, electronii
Înscriau la Roskilde pe o placă de aur
Numele omului.

Apoi alte insule veneau,
Alți brazi întindeau
Unghii subțiri către cer, repetau
Vechi implorări și iar tremurau,
Ca o necontenită vorbire erau.

Numai ei, fără încetare, tăceau.

Ea, aducând din tundre lapone
Verzi înghețări în priviri, căinți
De mai aprige zone.

El, netrezitor de ape cuminți,
Pescar de moarte jivine,
Purta pe buze depărtări și ruine.

Ape și ore treceau,
Cei doi nu vorbeau nici trăiau,
Logodiți rămâneau.

Apele cu cerul comunicau.

Rămăseseră poate în copilărie,
Fără să vrea sau fără să știe.
Poate că incomunicabilitate
Numeau stupida străinătate.

Până și insulele pe depărtare
Păreau cuvinte născute din mare.

LANGE LINIE

— Comentariu la «Jurnalul unui seducător» —

Regine Olsen, ai iubit
Nu trup uitat, ci gând cioplit,
Die Existenzphilosophie
Peste a avea ţi-a scris a fi.

Tu lângă ai stat,
Ţi-a smuls pe în,
Cu praf şi pulbere pe sân
Te-a încercat.
Şi în oraşul scufundat
În aprioric ca'ntr'un pat
Tu n'ai avut nici cum nici când.

Te-a mulţumit cioplitul gând
De-un împărat peste cuvânt
Pe Lange Linie rostit,
Cuvânt pe tine răstignit.

Aestetischrührend cât ai fost
Ţi-ai împlinit întregul rost,
Morale Stuffen te-au desprins
De urcătorul asprul ins,
Iar theologisch când a stat
În carne iar te-a înturnat.

Trecură ani rupând din zi.

Întoarsă'n moarte ca'ntr'un nord
Te-ai prins cu Sören Kierkegaard,
Post Scriptum la un alt a fi:
Realitet Categorie.

Vintilă HORIA

ELSINOR

Vulnerabilul efeb de enciclopedică vibraţie
A asmuţit dulăii rapsozi entweder oder
Sirena a fost alungată de pe soclu şi în locu-i
L-a împodobit pe Ganymed la darnicul ospăţ.
A strigat sirenei pentru a mia oară: Du-te,
Du-te la mânăstire, soră nefericită a mării.
Oştile Nordului au tremurat sub pojarul dorinţei
Stăruind sub sceptica durere a cunoaşterii.
Şi-a adunat toată ştiinţa sub spuza plebee
Şi pe noua-i lătinie a strigat în flăcări:
Pentru ce, Pentru ce, Pentru ce?
A tremurat castelul la amintirea
Vechilor crime şi patemi şi săbii încleştate,
Regele, regina, cuvioşii prieteni şi soldaţi
Au căzut sub pumnalul voluptăţii vulnerabile
A vulnerabilului efeb de vastă vibraţie.

. . . . . .

De pe alt tărâm i-a răspuns surdul scrib
Fiul fudul al Mândrei în neputinţă
Ostaş năuc fără oşti gropar al fraţilor mii
Crunt gropar al tinereştilor iezăre
Groparul scrib, groparul surd, fără oaste,
Rămas în băltoaca vremii cu un singur soldat,
Cocoaşă cosmică, găunoosă, care, zice-se,
A strigat odată şi ea pe Ceahlău lângă
Marele Glas îngropat de ura netrebnică
A surdului scrib ţeastă şi gropar
La umbra sinistră a castelului din Elsinor

George UŞCĂTESCU

VIORICA STAVILA

SINOD ÎN TREN

Trenul era așa de încărcat de oameni și bagaje încât pierdusem nădejdea că voi putea să mă agăț de scara vreunui vagon, ca apoi, prin mișcări îndemânatece, să ajung să mă strecor pe culoarul îndesat de lume. Ce-mi sporia dorința să iau acest tren, de care, în condiții obișnuite, ar fi trebuit să fug « mâncând pământul », căci îmbulzeala de pe acoperiș, de pe scări și dinăuntru îți strecura gândul că în curând se va dezarticula și va lăsa dealungul șinelor o parte din mădularele lui, și din cei pe care-i purta, era graba de a ajunge la destinație. Obținusem o autorizație de a locui, câteva zile, într'o localitate de frontieră, la mare. Acesta era ultimul tren ce pleca într'acolo, în acea zi. Pierderea trenului însemna pierderea uneia din zilele îngăduite. Nu puteam să mă mângâi ușor de jertfirea uneia din cele câteva zile trecute în autorizație, mai ales că aceasta fusese acordată după ani de totală restricție. Cu o stăruință care ar fi putut părea încăpățânare, față de cum arăta trenul, încercam să-mi găsesc undeva un locșor, măcar pentru a-mi strecura talpa piciorului, bizuindu-mă, pentru a-mi păstra echilibrul, pe puterea de sprijin a mâinii de vreun perete sau de vreun vecin nesupărăcios. Cam în felul acesta călătoreau cei din interiorul acestui tren.

Dar ce să faci? Așa este firea omului! Și dacă Faust, filosof și atotștiutor doctor și învățat, a putut fi amăgit să-și părăsească chilia meditației pentru călătorii care știm unde l-au dus, dece n'am avea îngăduitoare înțelegere pentru spiritele mai mărunțele ale muritorilor de rând? Fiecare crede, în nevoia de iluzie, de vis, sădită adânc în fibrele inimii omului, că, prin nu știu ce minune, o călătorie poate aduce o schimbare, bine înțeles neașteptată și plăcută, în viață. Numai o iluzie ca aceasta îi momește pe oameni să întreprindă călătorii ale căror neplăceri și necazuri — mai ales în timpurile când are loc aceasta — nu le taie gustul

evadării decât după ce, ca și Faust, au parcurs în realitate drumul propus de închipuire, care, pentru fiecare dintre noi, este, în felul ei, un Mefistofel.

Fapt este că, deși am groază de aglomerații, stăruiam, mergând dealungul trenului și sfredelind cu ochii prin geamuri, să caut un loc unde să strecor și eu, cât voi putea mai comprimată, această dorință de schimbare, această iluzie de ceva mai bine. Dar, vorba Evanghelistului — evanghelist ce avea să fie atât de des citat în timpul acestei călătorii, cât nu bănuiam încă în acel moment —, « caută și vei găsi; bate și ți se va deschide ». Tot bătând marginile trenului, am găsit. Am găsit pe scara unui vagon un loc, atât cât să îndrăznesc să pun piciorul.

Primul pas e greu; de pe scară m'am strecurat, anevoie, dar m'am strecurat, pe culoar. Am așteptat, strivită dar răsuflând, plecarea trenului, susținută de speranța că, odată trenul pornit, lumea se va astâmpăra, se va înghesui și că și cei în situația mea vor ajunge să-și destindă coastele și să intre într'o respirație normală. Și așa s'a întâmplat: după străbaterea drumului până la prima stație, în care timp n'am întrezărit decât un spate voinic, am fost împinsă până în dreptul unui compartiment. Pe bănci erau câte cinci persoane, în loc de patru, și încă vreo trei în picioare. Dar înaintasem! După alte câteva stații, prin coborîrea unor călători — țărani veniți la oraș și acum întorcându-se acasă — am intrat chiar pe spațiul dintre bănci. Aveam, desigur, aerul foarte obosit, și poate a crezut că nu voi ocupa prea mult loc pe bancă: o femee — ca înfățișare mai mult orășeancă decât țărancă — mi-a făcut semn să mă așez între ea și vecinul ei, pe care l-a îndemnat să se strângă « puțintel » cum face și ea; mie mi-a recomandat să stau pe margine, « așa aninată ușurel », și adăogă, cu un zâmbet prietenos: « cel puțin stați jos. »

Eram într'adevăr foarte obosită! Dacă ași fi străbătut, mergând în aer liber și într'o cadență egală, distanța dintre acele stații, în răstimpul cărora ajunsesem să am un loc, m'ași fi obosit mult mai puțin decât parcurgând distanța dela scară până la locul pe care-l ocupam. Dar, în sfârșit, acum stăteam jos și puteam spera că, după alte câteva stații, voi ajunge să mă înfund chiar pe banca de lemn a compartimentului.

Trenul, ca orice tren personal, alerga în trap potolit; în stații se oprea îndelung și lăsa călătorilor răgazul să coboare, să schimbe vreo vorbă, două, cu persoanele cunoscute, întâlnite în gări, și să se suie, după ce

făceau câțiva pași pe lângă el, deși-și reluase mersul. Așa de cuminte o pornea încât simțeai bine că niciodată nu se va avânta în goană nebună, lăsându-se pe aripele de aburi ale locomotivei. Puteam privi în voie în dreapta și în stânga, prin ferestrele cu geamuri, cărora fumul, praful, aburii le luase limpezimea.

În trapul lui, trenul străbătea o câmpie nemărginită, care, cum o vedeam de amândouă părțile, părea rotundă, și în ale cărei zări albicioase se pierdeau depărtările infinite ale unui cer imens. Nicăeri ca în această câmpie ochiul nu poate străbate mai adânc în spațiu. În mijlocul mării, unde ai putea crede că cuprinzi cu ochii cât se poate de mult, reverberația luminii, resfrântă de cele două albastruri, al cerului și al apei, scurtează distanțele.

Măreția și splendoarea priveliștii pot fi în largul mării sublime; nostalgia infinitului, cu toată poezia misterului său, etern tăinuit minții omenești, nu se resimte decât aci, în câmpie.

Aci, toamna mai ales, când aerul este de claritatea cristalului, pământul, acoperit de ierburi îngălbenite, se întinde sub cerul de un albastru de smalț. Se întinde în liniștea desăvârșită a miezului zilei, lăsând impresia că, dacă ochiul ar fi în stare, ar putea pătrunde până la capătul capătului, prin zarea îngustată dintre el și cer, și că misterul infinitului s'ar lămuri.

Galbenul câmpului, accentuat din când în când de galbenul lanurilor de porumb, care nu-și găsește comparația decât în el, ca un model original; albastrul transparent al cerului, depărtările întrezărite între cele două margini care nu se contopeau, îmi muiau sufletul într'o melancolică visare, căci aci gândul găsea imaginea unei libertăți infinite, pierdute pentru noi în acel moment.

Priveliștea aceasta era răsplata că luptasem să iau acest tren. Prin Bărăgan aș mai fi putut trece, dar armonia dintre cer, pământ și luminozitatea zilei erau unice; pe lângă această răsplată, acolo, lângă mine, pe bancă, avea să se descopere alta.

După câtva timp, observai că eram numai câte patru persoane pe bancă și că puteam să mă așez mai în voie. Se făcuse aproape liniște în compartiment. Privii la vecina mea, căreia îi datoram locul. Era o femee de vreo cincizeci de ani; mai târziu am aflat că avea câțiva peste.

Nu prea înaltă, mai mult grasă; purta o rochie de periferie de oraș care, atunci când e croită, ține să fie foarte la modă, ca apoi repede să-și

piardă actualitatea. Rochia aceasta, cam pretențioasă în verdele ei ca frunza de zambilă, deși demodată prin nasturii care se înșirau cuminți, mari și metalici, dela gât până'n poale, era curată și-i dădea femeii un aer îngrijit. Părul îi era legat cu o basma de mătase de mai multe culori, care-i acoperea capul, descoperind doar figura; cu o geantă pe braț, părea o meseriașă sau o gospodină, cu o stare materială suficientă nevoilor și gustului ei. De sub basmaua colorată ieșea o față rotundă, cu tenul înviorat de o ușoară roșeață, cu ochii coajă de castană de toamnă, strânși în zâmbet, cu gura cărnoasă gata de vorbă și râs. Când vorbea sau râdea, lăsa să i se vadă mulți dinți îmbrăcați în argintiu, care, lovindu-i lumina, măreau impresia de strălucire, de veselie și de încredere desprinsă din figura ei. Se așeză mai bine, depărtându-și puțin coatele și strângându-le de câteva ori, mai mult ca să se desmorțească decât ca să supere pe cineva. Era ca o găină care-și scutură aripele după ce s'a scăldat în țărâna câmpului.

Apoi își deschise geanta. La clinchetul pe care-l făcură capsele de metal, deschizându-se, privii. În interiorul genții nu era aceeași grije de curățenie pe care-o observasem pe îmbrăcăminte. Cum se întâmplă cu persoanele care, primele în neamul lor, au înlocuit coșul de după-braț cu o geantă de piele, înghesuiesc în aceasta toate lucrurile de care au nevoie când ies din casă. În geanta vecinei mele, căptușeala purta urmele unei îndelungate întrebuințări. Eram sigură că o batistă pusă, curată, acolo, ar fi luat miros de vechi. Dar, ceea ce izbea în deosebi era că, pe lângă cornetul de bomboane și multe alte pachețele, se vedea, prinsă cu un ac de siguranță, o iconiță a unui sfânt din hârtie colorată, lipită pe lemn. În geantă mai era și o carte groasă și cu aerul foarte uzat.

Femeea luă o bomboană, o strecură discret între buze, scoase ochelarii dintr'un toc căruia îi lipsea capacul, îi șterse, îi puse pe ochi, luă apoi cartea și o deschise pe genunchi. Cum prin mișcarea coatelor se așezase bine pe bancă, se apucă tihnită de citit.

Cartea avea filele împărțite în două rubrici, și multe rânduri — pe unele pagini aproape toate — erau subliniate. Colțurile cărții sufereră până la moarte mișcările nedibace ale unor degete obișnuite, desigur, cu mânuirea altor unelte decât cartea.

Am priceput dintr'o privire.

O întrebai, cu o expresie cât putui mai prietenoasă:

— Este o Biblie?

— Dar de unde știți, tresări femeea, speriată puțin, dar gata de apărare. Speriată și gata să se apere, căci trăiam unul din acele momente ale istoriei în care religia trebue să-și îmbrace, ca de atâtea ori dealungul eternei ei vieți, haina întunecată a tăcerii, a singurătății, a martiriului chiar. În aceste momente ea se retrage, spre a se ascunde de ochii care o urăsc și-i doresc pieirea, în cele mai adânci cute ale cugetului celor ce-o iubesc. Dar acolo, rădăcinile ei găsesc seva misticismului, hrana și locul cel mai prielnic desvoltării ei. Germinând încet și la adăpost de orice primejdie, în evlavia cea mai apropiată de Dumnezeu, ea încolțește viguros în sufletul credinciosului. Câștigă în tăria sentimentelor ceea ce pierde în strălucirea cultului sau a libertății practicării lui. O forță de aceasta poate face sufletul capabil de jertfă și de eroism. Una din aceste forțe o făcuse și pe femeea aceasta să scoată Biblia pe genunchi, într'un moment când oamenii, înainte de a se închina, se uitau în toate părțile ca să nu fie văzuți.

— Cum să n'o recunosc, îi răspunsei, și, ca s'o liniștesc, adăogai: sunt doar creștină.

— Se poate, șopti femeea mai mult unui gând propriu, dar așa de puțini o cunosc cu adevărat.

Cu toată simplitatea ei, femeea rostea un mare adevăr.

Începu să mă intereseze.

— Și..... citești des?, continuai.

— În fiecare seară, înainte de culcare; în orice clipă, când nu sunt ocupată cu altceva, și întotdeauna când mi-e inima turburată de vreun necaz. Îmi luminează calea și-mi mângâe orice durere.

— Cu adevărat, este frumos, spusei, să-ți curățești sufletul în această sfantă învățătură. Dar nu cumva ești evanghelistă?

— Ba da, se auzi vocea femeii; de data aceasta nu mai era speriată.

— Știu că cunoașteți bine Biblia, dar, oricum, de ce vă lipsiți de slujba preoților?

— Nici nu avem nevoe de ei, îmi răspunse. Pe noi Domnul ne conduce prin învățătura sa, pe care ne silim toată viața s'o pătrundem și dorim să trăim cât mai asemenea ei; preamărim pe Domnul prin

cântări, atunci când ne întrunim mai mulți frați. Știți că așa ne numim între noi?

— Și..... felul acesta de viață te mulțumește, nu? Ești fericită?

— Dar cum aș putea să nu fiu? Iubesc pe Dumnezeu și pe toată lumea; iar Dumnezeu mă iubește! Ce aș putea să-mi doresc mai mult? Într'adevăr, o temeinică filosofie de viață. Ce să-și dorească mai mult?

O întrebai, într'o doară:

— Și soțul dumneatale tot așa crede?

— Tot așa credea, săracul, că a murit acum un an! Vai ce frumos l-au petrecut toți frații la cimitir, cu cântece de psalmi!

— Să pierzi o ființă iubită e o încercare foarte grea! Ai fost, oh, îmi închipui, lovită de o nenorocire care anevoie își găsește mângâerea, căci lovitura morții sângerează veșnic.

— « Cine a spus că s'a întâmplat ceva fără porunca Domnului? », îmi cită femeea din Profetul Eremia, drept răspuns.

— Dacă este așa, ești într'adevăr o ființă fericită, îngânai, cam pe gânduri, nebănuind încă cât de sinceră era femeea.

— Păi, cum nu? Și cu o licărire de mândrie că-și poate arăta cunoștințele biblice, îmi adăogă: « De ce să se plângă omul cât trăește? Fiecare să se plângă mai bine de păcatele lui ».

« E mai bine așa », îmi mai spuse, bătându-mă ușurel și prietenos pe genunchi. « De când trăesc cum ne învață sfintele cuvinte această carte, totul îmi merge în plin, și bucuroasă pot aduce în fiecare seară laudă lui Dumnezeu. Din meseria mea și a bărbatului meu, căci noi lucram și vindeam perii și bidinele, am făcut trei case. Una i-am dat-o fetii — am o fată din prima cununie —, alta o locuesc cu băiatul și am și închiriat din ea o parte, a treia mi-a luat-o Statul, dar, cum spune Iov: « Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat ». Și, numai lucrând cinstit, am făcut casele. Înainte de a cunoaște învățătura Domnului, nu doar că furam, dar dacă-mi rămâneau resturi de material dela clienți, nu-l înapoiam; după ce am apucat pe calea pe care merg acum, și un fir de păr, dacă nu era cumpărat de noi, îl plăteam clientului. Și așa ne-a mers mai bine! Acum câștig, lucrând în casă — că atelier nu mai am — cât să trăiesc. Dar, îmi trebue mai mult? Cum spune și Evanghelistul: « Și ce folosește unui om să câștige toată lumea, dacă își pierde sufletul? ». Și, dacă mă voi vindeca de boala aceasta de ochi,

pentru care m'am pornit la drum, totul va fi bine. Numai nădejde și credință ne trebue, căci « un copac, și tot are nădejde » cum zice Iov, binecuvinteze-l Domnul. Ce ne-am face, doamnă, fără nădejde? Iată, bărbatul meu avea, când a murit, patruzeci și opt de ani și era așa de plin de nădejde că nici n'a simțit că moare. Și toți în jur îi arătam o față veselă, care-l îmbărbăta, și, cum v'am mai spus, cu cântări de psalmi l-am condus până la.....

— Așa l-au îngropat pe un necredincios de acesta, mai zilele trecute, la noi în sat, vorbi o femee care stătea tăcută și nemișcată, poate singura din compartiment, pe banca din față, lângă fereastră.

O zărisem în trecere, fără să iau prea mult seama la ea. Era o țărancă voinică, deși bătrână. Mai mult osoasă, stătea dreaptă, cu picioarele alăturate, cu genunchii strânși. Pe umerii puternici și neîncovoiați de vârstă, capul i se înclina puțin spre față. Ghiceai mai degrabă acea mișcare spre pământ, singura care întrerupea impresia de drept și sigur, pe care o lăsa corpul ei; o ghiceai după gravitatea severă a feții, cașicum un gând greu i-ar fi imprimat și expresia feții și i-ar fi inclinat și capul. Mâinele muncite, înegrite de vânt și de soare, prin așezarea și nemișcarea lor, lăsau aceiași impresie de nobleță ca întreaga-i înfățișare: una se rezema dela cot până la palma strânsă pe marginea îngustă a ferestrei, cealaltă era așezată pe un genunchi, cu degetele adunate, în lung. Capul îi era acoperit de o basma neagră, trasă așa fel deasupra frunții că forma o strașină ascuțită, sub care se vedea părul cărunt. Privită mai de aproape, fața ei arăta nu numai gravitate, dar și hotărîre. Slabă de puteai să-i urmărești osatura capului sub pielea încrețită în mii și mii de cute. Capul acesta mărturisea trăsături frumoase altădată, acum numai ochii și gura te reținеau. Ochii erau de un negru adânc, pupila pierzându-se în iris, și-n imobilitatea lor păreau două prăpăstii asupra cărora nu ai curajul să te apleci să privești; gura era strânsă de parcă n'ar fi avut buze. Se vedea bine că era o ființă care și-a încleștat dinții, ca să-și înfrâneze o durere adâncă.

Ochii adânci, gura încleștată, pergamentizarea feții arătau un suflet pustiit de sentimente violente, și de gânduri negre. Vocea era sigură și pătrunzătoare; când vorbea, avea aerul că a rostit o dogmă, care nu se mai poate schimba cu o literă. Așa cum stătea, mi s'a înfățișat ca o Clotho, Parcă necruțătoare.

Doar caerul de lână pe furcă de ivoriu îi lipsea, și ai fi crezut că a încremenit acolo, în trenul acela vulgar, printr'o minune, și că, streină de tot ce-i în juru-i, trage răsucind firul tăinuit al destinului oamenilor.....

Chiar simpla și vechea ei îmbrăcăminte avea ceva majestos. Hainele erau după portul țărancelor dela șes: o fustă largă, strânsă în crețuri bogate în jurul taliei și sfârșindu-se la gleznă în falduri largi; o bluză cu mâneci lungi și bogate, aproape se drapau pe bustul și brațele ei descărnate; un șorț de culoare închisă, curat și bine călcat, căuta să ascundă oboseala rochiei. Această femee era desigur foarte săracă, căci nu avea pantofi sau papuci în picioare. Totuși demnitatea ei nu o lăsase să se urce în tren — care cine știe ce însemna în mintea ei — desculță, și-și pusese o pereche de ciorapi de bumbac, împletiți grosolan, peste alte învelitori cu care-și înfășurase picioarele. Era o grije mișcătoare în acest amănunt: că voia să-și ascundă mizeria în care era. Când a vorbit, cu totul neașteptat pronunțase așa de categoric: « este un necredincios acela care a fost îngropat fără preot », încât femeea veselă și guralivă a rămas o clipă înmărmurită, cu ochii către ea. Mirarea că poate cineva să osândească așa de catogoric, și credința ei jicnită, îi aduse un val de sânge în obraji! Mânia, care urmă, o clipă după aceea, când înțelese cuvântul bine, îi retrase valul cel roșu, lăsând ici și colo câte o pată aprinsă pe un ten aproape livid, ca atunci când, după un mare pârjol, pe fața pământului înegrită mai izbucnește de sub cenușe din loc în loc câte o limbă de foc.

Cealaltă își întoarse ochii către ea; cele două prăpastii se deschideau sfidătoare, în fața buimăcelii evanghelistei.

Simțeam de o parte o stâncă care nu știam încă pe ce-și reazămă tăria, de cealaltă parte un val care amenința să se năpustească asupra stâncii cu o violență nimicitoare. Gândii că n'ar fi rău să mă interpun. Mă întorsei către întunecata Clotho.

— Nu înseamnă că e necredincios, sau că nu e bun creștin, dacă cineva nu vrea să aibe preot la înmormântare. Doar crede ca și dumneata în Dumnezeu, în Isus, în viața de apoi, numai că, prin învățătura Evangheliei, pe care-o cunoaște așa bine, caută să se apropie de Dumnezeu fără mijlocirea preotului.

— Dar nu se poate una ca asta! Un om fără învățătură în școală, fără să fie uns și dăruit preot, să îndrăznească să se apropie de cele sfinte?

Adică — ce zic eu? ei nici nu se apropie de cele sfinte, citesc numai cartea aceea, și atât. Dar Sfânta Evanghelie e mare, e îmbrăcată numai în aur și argint și are pictat pe ea chipul sfânt al Domnului!

Și sunt ca păgânii — deunăzi, când l-au îngropat pe acela dela noi din sat, ceilalți oameni nici nu l-am petrecut până la groapa de veci, cum facem cu morții noștrii, dar am stat după gard pe la casele noastre și eu și ceilalți oameni; am privit și ne-am crucit! Mergeau cântând în jurul cosciugului, fără preot, fără colaci. Și copiii se adunaseră mai deoparte și nu le venea să se apropie. Știți cum se înghesuesc ei la morți, după bănuți și pomană?!.....

— Dar de ce colivă? Nicăeri nu scrie așa ceva? Cum să crezi că ajung colaci și coliva la mort, care e numai duh, izbuti să vorbească, grăbit și pe un ton indignat, femeea cu Evanghelia. Dacă e vorba de pomană, ajuți un om mai necăjit ca tine, fără să te știe nimeni. Cum se întâmplă cu mine, și Domnul să mă ierte c'o spun: am niște chiriași nenorociți, n'au un ban. De un an n'am primit nicio chirie. Sunt și dușmănoși cu mine, dar sunt hotărîtă să-i mai las încă un an; sunt niște bieți oameni.

— Asta e altceva, grăi Clotho, e o faptă bună a dumitale; pomana e pomană. Morții au nevoie de ea și trebue să le-o facem! Așa am pomenit și la mumă-mea, și ea la fel, din moși strămoși. Uite, eu n'am avut grâu anul acesta, să fac parastas lui fiu-meu, că atâta am avut — aceste cuvinte le șopti, le oftă aproape — și nu închid ochii cât e nopticica de lungă, mă întorc când pe o parte, când pe alta. Să nu-i fac pomană pentru odihna sufletului! Mi-au luat tot grâul la cotă, că nici prea mult nu s'a făcut, că eu lucrez singură la câmp. — Aci degetul arătător al mâinii, pe care-o ținea rezemată pe fereastră, se ridică spre geam, arătându-ne infinitatea locului prin care treceam, vrând parcă să ne spună că tot așa sunt și greutățile ei. — Eu lucrez singură, bărbatu-meu nu se poate mișca: e olog de picioare. De aia mă duc acum la o soră a mea într'alt județ; am auzit că acolo s'a făcut grâu destul; dac'o fi îndestulată, mi-o da și mie un sac să fac parastas și să-mi rămână și de sămânță.

— Dar dumneata ce o să mănânci peste iarnă?, o întrebai.

— Eu? Ce-o vrea Dumnezeu!

— Ei vezi, spuse femeea de lângă mine. Lași la voia lui Dumnezeu să se îngrijească de dumneata. El are grije și de pasările cerului și de crinii câmpului.

— Dar cum să nu mă las la mila lui Dumnezeu. Și Dumnezeu mi-a și dat cât îmi trebuie, numai că blestemații dela «partid» mi-au luat tot, până'ntr'un bob, seca-le-ar inima, înainte de a închide ochii de veci, se înrăi și mai tare țăranca.

— Vai, nu blestema!, zise cealaltă, domolită, simțind ura ce se strânise în țărancă și încercând să aducă un suflet pierdut pe calea cea dreaptă. — Dumnezeu alege ceasul de socoteală pentru fiecare. Cum zice și Profetul Eremia: «Poate cineva să stea într'un loc ascuns să nu-l văd Eu?». Plânge-i mai bine, că au căzut pe mâna necuratului.

— Să-i și plâng?! Ba îi blestem zi și noapte. S'a mai auzit una ca asta, să-mi ia toată munca mea! Să mă lase muritoare de foame pe mine, bătrână, și pe moșu-meu, beteag? Și încă râdeau când am vrut să opresc câțiva pumni de grâu, pentru colivă, ca să-mi mai moi inima, ținând datina. Mi-au luat tot, lua-le-ar Dumnezeu sănătatea!, se încăpățânează în blesteme, încă, femeea!

— Rău și mare păcat faci că hulești! Ce știi dumneata de unde-ți vin necazurile acestea toate! Poate Dumnezeu te încearcă cu suferința: ai răbdare!

— Eram destul de necăjită ca să mă mai încerce Dumnezeu. Nu! Ăștia care m'au lăsat fără o bucățică de pâine, și nici de câteva boabe nu s'au îndurat, pentru odihna sufletului băiatului meu, sunt fiii diavolului: nu li s'ar putrezi oasele până nu-i voi atinge eu cu mâna!

Rostea blestemele cu o voce adâncă, și fiecare cuvânt ieșit din gura ei căpăta putere de destin.

— Vai, vai, mare păcat faci cu sufletul, dumneatale! se văicări evanghelista, crezând că lângă ea se pierde un suflet, și nu-i în stare să-l ajute.

Cum vrei să se uite Dumnezeu la suferințele dumneatale, dacă sufletul ți-e negru de ură. Ai răbdare și credință, căci, cum spune Isaia Proorocul: «Totuși întunericul nu va împărăți veșnic pe pământ, în care acum este necaz.»

Țăranca începuse să se irite.

— Ce-mi tot spui dumneata de răbdare?! Am avut toată viața. Dumitale ți-a mers bine cu meseria și negustoria și crezi că numai răbdarea te-a ajutat, — spuse, cu o urmă de dispreț pentru succesul evanghelistei.

— Dar... ți-am spus doar că mi-a mers bine de când cred din inimă în cartea aceasta, fiindcă-mi luminează orice gând și nu m'a lăsat neman-

gâiată vreodată. Câte necazuri n'am avut! Dar Domnul mă ajuta să ies din ele. În fiecare seară citesc din ea, și găsesc întotdeauna o vorbă sau un rând care să se potrivească cu viața mea din acea zi și care să mă îndrumeze. Dacă aș lăsa să mă duc duminica la biserică să-l ascult pe preot, cum citește, de numai el înțelege, aș avea de atâtea ori sufletul întunecat, și n'aș mai putea face nimic. Dumneavoastră vă măcinați sufletul în griji și necazuri și lăsați totul în seama preotului, și de aceea nu vă puteți apropia de Dumnezeu. Da, în felul acesta, prin preot mai mult vă îndepărtați decât vă apropiați de Domnul».

Mi se părea că de data aceasta evanghelista atacă prea tare autoritatea stabilită a bisericii; și, cu toate pânzele strânse, din prevedere, mă lăsai prin apele Tiberiadei. Dar slaba mea corabie nu se putea apropia de țărmul de pe care propovăduia o ființă, ținând într'o mână Biblia, în cealaltă pilde din viața ei, prin care se arăta că ajutorul dumnezeesc vine la timp pentru cel care îl cere.

Mă opri cu o privire să-i stăvilesc pornirea:

— Nu, spuse cu hotărîre, dacă dumneaei ar cunoaște Biblia, n'ar fi așa de pornită. Ar fi veselă și totul i-ar merge în plin, și, cu obiceiul ei, iar cită: căci, cum spune și înțeleptul Solomon: «Bucuria îngrașe oasele».

— Între noi fie vorba, gândii eu — mare bucurie ar trebui să aibe întunecata noastră țărancă, ca să i se îngrașe oasele!

Crezând, și pe bună dreptate, că ceea ce știe ea, prin tradiția moștenită și prin practica datinelor, face cel puțin atât cât cunoștințele biblice ale evanghelistei, țăranca se simți jicnită de vorbele aceleia. Privi pe fereastră, dând a înțelege că vrea să pună capăt luptei dintre ele, apoi, rosti:

— Știu cât trebue din Sfânta Evanghelie, căci de o viață o ascult în fiecare Duminică; iar la Paște, o săptămână în șir. Nu am nevoie să știu mai mult: voi găsi întotdeauna un ban să plătesc o rugăciune la cimitir, făcută de preot, cum se cuvine. Voi da și un acatist la Sfânta Fecioară pentru băiatul meu. Țin rostul tuturor soroacelor cu parastasele și pomenile. Acum, dacă am sărit unul, nu-i din vina mea, mânca-i-ar țărâna pe cei care m'au împiedecat! Aci făcu semnul crucii, vrând parcă să arate că, întărind blestemul prin cruce, nu renunță cu o iotă la ce crede. — Dar de asta mă duc la soru-mea, să iau grâu și să împlinesc rostul datinei. Părintele mi-a spus că-mi va citi o deslegare că n'am

ținut-o la soroc. — Ultimele cuvinte le spuse privind drept în față pe evanghelistă.

Discuția încordase pe cele două femei. E drept că, în materie de credință religioasă, fanatismul e forma cea mai obișnuită. De aceea, când încercasem să le apropii, mi-au respins mâna ce întindeam când uneia, când alteia: prăpastia rămâne întreagă între ele.

Pentru fiecare, orice amănunt era așa de important în arhitectura credinții lor, încât simțeau că, renunțând la el, temelia clădirii ce-și ridicase în suflet s'ar fi surpat. În tot timpul discuției, tonul a fost categoric ca și cum s'ar fi vorbit din amvon. Nu a spus niciuna vreodată: «o fi așa, dar...», formulă cu care se începe mai pe ocolite o contrazicere.

Mi-am zis că a fost un mare noroc pentru creștinism că femeile n'au fost admise în practicarea cultului, căci, dacă ar fi luat parte la vreun conciliu sau sinod, dogmele n'ar mai fi stabilite nici până azi, cu toată autoritatea unui Atanasie-cel-Mare.

Dar, cum se întâmplă în tren, în timpul unei călătorii, o discuție stârnește râvnă și altor călători să ia parte la ea. Ceea ce s'a întâmplat și de data aceasta.

De curând intrase în compartiment un bărbat, apărut probabil în tren la vreo stație dealungul parcursului. Un om cam de cincizeci și cinci de ani, era nu prea înalt, împlinit la trup, îmbrăcat orășenește cu un surtuc de culoare închisă și cu pantaloni negri cu dungi; pantofii galbeni erau încheiați cu o cataramă de metal, pe latura exterioară. O urmă ușoară de noroi se vedea pe marginea ramei. Cămașa, în vărgi, era descheiată la nasturele de sticlă dela gât, gulerul puțin întredeschis, căci nu avea cravată, prelungea gâtul ars de soare într'o pată mai decolorată. Pălăria de pâslă neagră, cu formele foarte rotunjite, și-o dăduse nițel pe spate: fruntea rămânea descoperită. Fața-i era transpirată. Se vede că se grăbise să nu piardă trenul. Expresia figurii era veselă și tânără, deși pielea era ușor încrețită la colțul ochilor, deasupra nasului și spre urechi. Ochii, de un albastru negrui, se strângeau între gene, având aerul că așa ascultă cu mai multă luare aminte.

Nu mă îndoiam, după înfățișarea lui, că este un negustor de țară. Când am observat că discuția dintre cele două femei îl interesează, mi s'a părut că deslușesc în expresia lui nu numai plăcerea de ce spun cele

două, dar că i-a trezit chiar un interes personal, și abia-și stăpânea nerăbdarea, așteptând numai prilejul ca să intre în vorbă.

Privea zâmbind la cele două femei, care tăcuseră încruntate; văzând că tăcerea continuă, începu să vorbească, după ce mai întâi scoase o batistă și se șterse pe față. Părea un sportiv, gata de luptă. Se aplecă puțin înainte și, cum stătea în fața evanghelistei, o atinse cu vârful degetelor unite, pe genunchi, și-i zise, arătând spre țărancă:

— Să știi că și dumneaei are dreptate. Avem nevoe și de preoți; da, avem! Dacă ați ști povestea mea, ați vedea ce mare nevoe avem. Dar ce zic eu: poveste? Roman, nu altceva! — cuvântul de « roman » însemna, se vede bine, în gura lui, înșirarea unor peripeții nemaiauzite.

Își aruncă ochii pe fereastră ca să recunoască locurile și să-și facă socoteala, cât poate, de unde suntem și până unde avea să coboare, să ne spună și cât nu! Începu:

— Uite așa, cum mă vedeți pe mine, un preot m'a scăpat. Nu, nu preotul ca om care mi-a dat un ajutor, ci un preot care s'a rugat pentru mine, mi-a ușurat sufletul ca să trec anii cei mai grei din viață. Acest preot mi-a scos din inimă frica și spaima, aceste fiare, care, dacă-și fac lăcașul acolo, se strecoară în fiecare vână și te sug și te rod, mai cumplit ca o boală fără leac sau ca o nenorocire adusă de moarte.

Și... ca s'o iau dela cap, sunt chiabur, și ce mai chiabur! Am avut cârciumă în sat! Doamne, ce mi-a fost dat să trag de când a început prigoana contra chiaburilor. Vă spun: roman, nu alta. Cinci ani am stat ascuns și am rătăcit pe unde nu gândești, ca un câine pripășit, când ici, când colo.

Primii doi ani au fost ca în iad! Un an am stat ascuns acasă; vorba vine: acasă. Știam că vor să mă ridice, și se spunea atâtea despre locul unde ne vor duce, de cât ne vor ține, dincolo de Prut sau Nistru, până în fundul Siberiei, că m'am hotărît să rămân acasă. Mi-au făcut băieții — am doi — o groapă în grajd, în grajdul de cai. Un an, cârlanii tatii m'au adăpostit sub picioarele lor. Ce-o fi fost în capul lor, săracii, când ieșeam sau mă coboram în groapă! S'au arătat, Domnule, vitele mai bune ca oamenii, filosofă omul. Continuă: — Au pus deasupra gropii o podea de scânduri, peste ea pae, pământ și gunoi de cal. Unul din cai trebuie să stea tot deasupra! Ce viață am dus — un an, în groapa ceia! Mă coboram, scoțând o scândură, și stam toată ziua, în întuneric, aproape

fără aer și cu gânduri din ce în ce mai negre. Plângeam de furie câteodată, de starea mea jalnică. Noaptea, mai ieșeam, și nevasta cu copiii mă îndemnau la răbdare și mă mângâiau și ei cum puteau, căci la lumină aveau alte necazuri. Într'o zi comuniștii au venit să ia caii, nu știu cum s'a mișcat scândura desfăcută pe care o ridicam ca să intru, că au prins de veste că acolo, jos, e un gol. Au cercetat și m'au prins. Dar cum erau buimăciți de ce găsiseră, si cum s'au luat la ceartă cu nevastămea, am luat-o la fugă prin porumb. M'au fugărit ca hoții, dar și eu, fugind iepurește, am ajuns la gară. Mă mir și eu cum. Mi-au pierdut urma, asta e! Am luat un tren și m'am dus la un fin, la București.

Ei! dar erau timpuri în care nimeni nu te aștepta cu masa întinsă! Cât puteam sta și aici? Control mare, și cine găzduia vreun om era învinuit greu, ca tăinuitor. Au fost oameni buni, săracii, și m'au ținut cu mare primejdie pentru ei. Dar aveau o cameră, era greu să stai zi și noapte pe capul omului, și să-ți mai dea și mâncare. Era greu! După câtva timp, am început să rătăcesc dela unul la altul. Rătăceam ziua pe străzi, tot cu inima sărită și cu ochii în patru să nu cad în vreo razie, dar, când se înopta, mă gândeam adeseori că, dacă nu ar fi dorul de copii, mai bine aș termina-o cu viața asta! Tremura inima în mine când băteam la ușa cuiva, și de teamă că nu mă vor primi și voi rămâne în drum, și de rușine că vin pacoste pe capul omului. Era mare chin și-mi era foarte greu! Într'o zi abia am scăpat de o razie, căci buletin nu aveam. Printre cei prinși era și un borfaș; tot răfuindu-se patrula cu el, am reușit să mă strecor printre niște trecători.

Nu mai știam unde să-mi mai îndrept pașii, și nici pe străzi nu puteam sta. Și cu mâncarea era anevoie. Alimente nu se găseau, și nu aveam decât ce-mi aducea nevasta, când putea să se strecoare de acasă.

Niciodată, dimineața, nu știam unde am să-mi pun capul seara. Simțeam bine că oamenii nu mă mai primesc cu plăcere. După doi ani de trai ca un vagabond, mă hotărîsem să mă întorc acasă și să rabd ce mi-o fi dat.

Era o zi de primăvară, bătea un vânticel călduț, care, cu mirosul de câmp răvășit, îmi stârnea dor de casă și groază de viața de câine rătăcitor pe care-o duceam. Doream și eu măcar o noapte să dorm liniștit și să mănânc fără noduri.

Umblam fără rost pe niște străzi lăturalnice, când am întâlnit o veche

cunoștință: un preot. Eram în preajma bisericii la care slujia. Am intrat înăuntru să-i spun necazurile mele și să mă sfătuesc cu el. Căci e mare nenorocire să trăești, să fii om întreg, dar legea să nu-ți recunoască acest lucru; iar prietenii abia să îndrăznească să te suporte câteva ceasuri. Într'o pădure cu fiare aș fi fost mai ferit de primejdii și aș fi trăit mai în voie.

Toate acestea i le-am spus prietenului meu, preot; cum am trăit un an în groapa de sub grajd; si, altul, încolțit ca un animal de pradă. Și, pe cât mă știam, nu făcusem nimănui niciun rău. Când am terminat cu suferințele mele din acești doi ani, m'a prididit amarul, și am început a plânge.

— Părinte, am strigat, cu ce-am greșit ca să umblu ca un hoț, să mă ascund de lumina zilei, și de oameni, ca un nelegiuit? Preotul m'a privit lung, m'a luat de mână și m'a dus lângă ușa altarului.

— Stai aci, mi-a zis.

Am îngenunchiat, iar el, cuprinzând într'o privire întreaga catapeteasmă, a adăogat:

— Îi vezi pe toți aceștia? Toți au suferit și au murit în chinuri, deși cu sufletul neprihănit. Și-mi spunea povestea fiecăruia, cum unul a fost omorît cu pietre, altul ars, altul tras pe roată. Au suferit pentru Dumnezeu, nu pentru vreo greșală proprie, și au fost fericiți.

— Și dumneata numești suferință că ai grije unde ai să dormi și ce-o să mănânci? Sau că te vor prinde? Ești nefericit fiindcă te lași năpădit de griji care-ți iau liniștea, și de neîncredere, care-ți smulge speranța. Alungă-ți teama din suflet și lasă-te în voia Celui de Sus. El știe unde să-ți ducă pașii. Roagă-te și mă voi ruga și eu pentru dumneata.

Preotul a citit alături de mine o rugăciune și mi-a dat un mir. Când am ieșit din biserică, am simțit o liniște adâncă, care mi-a cuprins sufletul. Am pus mirul pe o ață și l-am legat de gât. Din ziua ceia, nu mai mi-a fost frică de nimic.

În acest moment al povestirii, țăranca înclină capul, vrând să întărească prin acest gest credința ce o avea și ea în puterea acelei rugăciuni făcute de preot, și în a mirului. Evanghelista scutură puțin capul în dreapta și stânga, dezaprobându-l ca pe o vrăjitorie.

Și omul spuse mai departe:

— Acasă, când mergeam, mă ascundeam, și nu prea. Odată, a

scăpat o vorbă unul, că m'așî fi întors. Au venit dela miliție, m'au căutat și aproape în ochii lor am sărit pe fereastra bucătăriei. Mă mir și acum cum de nu m'au văzut! Parcă-i orbise cineva!

În București treceam pe lângă razii, și una nu m'a luat. Căpătasem curaj, și începuseră și oamenii pe la care trăgeam să mă primească mai bucuros.

Ei, odată s'a întâmplat chiar una lată, dar trebuie s'o spun repede, la stația ce vine cobor!

Eram în tren spre București — făceam cu schimbul; când acolo, când acasă. Îmi spune cineva că a intrat miliția de control în vagon și-mi arată prin ce parte! Sar să ies prin partea cealaltă și mă izbesc în nas cu alt milițian: luaseră intrările prin amândouă părțile!

Aci omul se sculă în picioare și ne mimă scena pe care-o trăise, ca să ne convingă de cât de aproape de primejdie fusese.

Scotocea prin buzunarele interioare ale hainei, prin cele dela pantaloni, le întorcea pe dos, exclama a mirare, ridica din umeri, se uita pe bancă, pe sub bancă. Ce mai vorbă? Avea aerul că a pierdut ceva, pe care-l căuta cu toată convingerea.

Știam ce: buletinul, pe care nu-l avusese niciodată.

Apoi vorbi:

— Nu știam ce să mai mă fac, că nu puteam s'o mai lungesc mult, când o voce lângă mine îmi zise: « Lasă, nene Niță, nu te mai zmotoci așa, că ce? Nu te cunosc eu pe dumneata? Cine știe unde l-ai pus! » Adică buletinul pe care nu-l aveam.

Privii cu neîncredere la milițianul care-mi vorbise: bănuiam o figură de a lor ca să mă prindă mai bine. Dar el continuă: « Ei, nea Niță, se vede treaba că nu-ți mai aduci aminte de mine. Sunt băiatul lui Ghiță Amăriuții. De câte ori nu veneam la dumneata, cu tata, seara! Dar... ce mai faci? »

Înțelesesem. Era feciorul unui țăran din sat; știa sau nu prea de ale mele!? Nu sunt bine lămurit.

— Bine, neică, îi răspunsei eu, prinzând voce și mulțumind în gând lui Dumnezeu că, de data aceasta, chiar din gura lupului mă scosese! Și cum să credem că rugăciunea preotului nu ne ajută?, spuse el către evanghelistă? Mie mi-ar plăcea... chiar îmi place, cum citiți dumneavoastră Biblia, dar vezi și dumneata, nici fără preot nu se poate!

Trenul se opri, omul se uită vesel la noi, ne salută și coborî.

Dincolo de gară, peste șine, îl aștepta o căruță cu un cal, și o femee pe capra căruții. Când omul nostru se apropie, calul începu să dea din cap, în sus și'n jos, ca și cum și-ar fi recunoscut stăpânul și s'ar fi bucurat. Omul îi trecu mâna pe bot, spuse vreo două vorbe neveste-si, care-i făcu loc lângă ea, învârti biciul deasupra spinării calului și o porni.

Țăranca-l ascultase nemișcată, privindu-l tot timpul. În fundul ochilor licări o mulțumire: triumfase, prin povestirea cârciumarului, asupra evanghelistei. Aceasta zâmbea sceptic, tăcând, fiindcă omul plecase; într'un târziu, șopti, privind în jos, vrând să ne arate ce gândește, dar că nu are rost să mai continue vorba.

— Parcă n'ar fi putut să se roage și singur!

Clotho monologă și ea:

— Dar preotul i-a deschis ochii!

Și amândouă femeile priveau pe fereastră cum se îndepărta căruța. Peste o clipă, trenul plecă și-l lăsarăm în urmă, într'un nor de praf roșietic. În acel moment, soarele, mare de nu puteau să-l cuprindă doi oameni în brațe, se scobora printre trestii, într'o văpaie de lumini, în apele Dunării, învăluind, în razele lui aprinse, întreg orizontul, în spatele nostru.

— Va ajunge repede acasă, căci satul se vede dincolo de vălceaua împădurită, vorbi evanghelista cu un ton voit egal.

— Da, răspunse țăranca, pricepând că i se cere schimbarea vorbei, are cal bun!

Și eu înțelesesem că fiecare din acești trei oameni avea nevoie, în drumul vieții, să se adăpostească sub arborele ocrotitor al religiei; fiecare își alesese, după inima sa, creanga care i se potrivea mai bine.

Evanghelista se umbrea sub frunzișul des al Bibliei; țăranca se adâncea în seva tradiției; cârciumarul își alesese creanga pe care înflorește rara floare de minuni.

În felul lor, toți își căutau fericirea în acel arbore de viață infinită; și dacă ramurile sub care se adăposteau nu erau aceleași, aceeași tulpină le purta, aceeași rădăcină le hrănea.

Viorica Stavila

CONCURS

Unu, doi, trei...
Începe concursul de hibernare.
Închideți-vă, fiecare în vizuina sa,
Să vedem care hibernează mai mult.

Cunoașteți regulile jocului:
N-ai voe să te miști,
N-ai voe să visezi,
N-ai voe să gândești.
Cel care e prins gândind
E scos din joc și nu ne mai interesează.

Numai laba poți' să ți-o sugi, din cînd în cînd,
Ca pe o pipă
Care te stimulează în înțelegerea profundă
A fenomenului.

Eu am norocul că mă aflu lîngă
Un urs
Și cînd mă voi sătura de supt
Propria-mi laba,
I-o voi trece lui,
Luînd-o pe a sa,
Care din întîmplare corespunde baremului de labe
Admis.

Și cum faraonul Keops
Are un avans de cîteva milenii,
Sper să-l întrec chiar și pe el
Printr'un sprint formidabil,
Faimosul nostru sprint,
În domeniul hibernării.

Marin Sorescu

CUȚITUL DE AUR

Am trăit în stuf, pe plaur,
Și-am găsit cuțit de aur.

Am găsit cuțit de aur,
Printre oase, pe un plaur.

Florile-am tăiat cu el,
Colțul lunii de pe cer,
Un mistreț și-un corcodel.
Lun'am aruncat-o'n apă,
Florile în pat de fată,
Mistrețul l-am dat la câini,
Corcodelul la stăpâni.
Luna'n pat nu mă mai bate,
Câinii nu mai dau să latre
Și stăpânii să mă cate.

Mi-am uitat cuțitul meu
În-de căpătâiul tău,
Printre florile uscate
Pe sub tine răsfirate,
Fată albă cu păcate.

Am pierdut cuțit de aur,
Altul nu găsesc pe plaur.
Luna-i mare și mă vinde,
Mistrețul mă ia în dinte,
Mă iau câinii și stăpânii.
La tine nu-i loc în pat,
Te-ai lățit, te-ai măritat.
Nu mai am cuțit de aur.
Caut altul pe sub plaur,
Dau de oase'ntregi, curate,
De nopți și zile spălate.
Oase albe, oase grele,
Tinere ca ale mele.

OMUL ȘI MOARTEA

Aram cu plugul la vale,
Nu vedeam moartea de soare.

Aram cu plugul la deal,
Nu vedeam moartea de cal.

Moartea nu-i, ce-o fi cu ea?
Că știam c-o să mă ia.

Am văzut-o, mă pândea:
Sta în vale și râdea,
Călare pe iapa mea.

Ștefan BĂNULESCU

PISICILE LUI MARCELLUS

galbenă şi portocalie noaptea
mai galbenă şi mai portocalie decît
roşul brun al zilelor dinăuntrul verdelui negru
vuietul singurătăţii tonul ei uniform şi pestriţ
culoarea trezeşte sunetul e un ţipăt solidar şi compact
spărgîndu-se continuîndu-se redobîndindu-se
prin miezul la o parte al blînzilor prin miezul
sufletului lor încîlcit într'o tîrzie culoare
mai solară decît cupolele divizîndu-se-n sine
priveşte şi reculege-te pînă cînd zorii
sub oaspeţi duri se vor zmuci şi va zice
unul fără nădejde cu tine sunt
peste coaja nopţii galben verzuie
sau dinspre miezul ei negru roşu vuind
sfîşiind brunul roz al clipei de după

I. Negoiţescu

AURORA TROFIN

CUBA

Împlinisem zece ani când unchiul a adus acasă un pui de corb, cu aripa ruptă, atârnând jalnic. Mă întrebam cum a nimerit la poalele copacului şi-mi spuneam că poate o fi căzut din cuib în timp ce maică-sa îl certa că fusese obraznic şi nu ştie să se poarte... Cu ciocul lui lung, ascuţit, şi cu ochii bulbucaţi, nu mi s-a părut prea atrăgător la început. Dar baba Manda, chelăreasa noastră, l-a îngrijit cu atîta dragoste încît păsărica plăpîndă s-a transformat într-un corb cu pene negre-albăstrui de toată frumuseţea.

L-am botezat Cuba. Şi familia numeroasă a unchiului meu a primit cu braţele deschise pe noul membru înaripat. Corbul nostru părea înzestrat cu o fantezie uimitoare şi se ţinea de şotii cât era ziulica de lungă.

Baba Manda îl instalase în coteţul găinilor, pe stinghia de sus, ca un oaspete de onoare ce era. Şi Cuba se scula la revărsatul zorilor, odată cu cocoşul, îşi întindea aripile, trăgînd în piept aerul proaspăt al dimineţii, apoi zburătăcea până la heleşteu, să-şi dichisească penele şi să-şi scuture somnolenţa. Trebuia să fie în formă — îl aştepta o zi grea!

Prima lui sarcină de dimineaţă era să supravegheze cum este înhămat Bidiviu la trăsurica unchiului. Bidiviu fusese un cal focos pe vremuri; dar faima lui era acum de domeniul trecutului; arăta mai curînd ca o mârţoagă bătrînă şi nu se mai împotrivea cînd era scos din grajdul lui îmbietor şi pus să-l ducă pe unchiu la şantier. Moş Iancu, vizitiul, nu se grăbea niciodată; parcă s-ar fi născut să trăiască o mie de ani, ca patriarhul Abraham. De aceea, Cuba avea datoria să-l îndemne la treabă. Se rotea deasupra trăsurii, croncănind uşurel. Şi de cîte ori tuşa Ileana striga din pridvor: — Iancule, l-ai înhămat pe Bidiviu?, Cuba o îngîna cu voce subţire: — ... Înhămat pe Bidiviu?

Moş Iancu catadicsea să mormăie într-un tîrziu: — Acuş sînt gata,

cucoană...; la care Cuba cobora glasul, imitînd răguşeala moşului: — ... gata, cucoană...

Era un haz nemaipomenit! În sfîrşit, cu voia lui Dumnezeu, se termina ceremonia înhămatului lui Bidiviu. Unchiul se suia în trăsură şi pleca la sondă. Cuba îl însoţea o bună bucată de drum, ca să fie sigur că nu i se întîmplă nimic. Nu ştiu de ce, prinsese o slăbiciune pentru unchiu şi se ţinea scai după el. Să fi fost oare un sentiment nedesluşit de recunoştinţă că-i salvase viaţa, care-l îndemna să-l prefere pe unchiu celorlate vieţuitoare — bipede şi patrupede — din gospodăria noastră de la Băicoi? Era greu de închipuit că o pasăre ar încerca un asemenea sentiment. Dar Cuba era o fiinţă cu totul neobişnuită. Cine ar fi putut bănui ce se petrece în mintea unui corb?

Lucrurile care-i aparţineau unchiului îl atrăgeau tot atît de mult ca şi unchiu în carne şi oase. Într-o zi, tuşa Ileana se apucase să deretice prin sertarele mele. Eu eram dus pe coclauri — în vara aceea îmi pusesem în cap să nu pierd nicio clipă din vacanţă. De cum se mijea de ziuă, trăgeam ceva pe mine la repezeală şi p-aci ţi-e drumul... Mă pierdeam pe cărările pădurii de brazi din spatele casei, şi nu mă mai vedea nimeni pînă la ora mesei, cînd foamea mă mîna înapoi acasă. Dimineaţa nu era nici picior de om prin odăi, şi tuşa Ileana îşi vedea liniştită de treabă. Deodată, i se păru că aude voci în biblioteca unchiului. O conversaţie animată părea să aibă loc acolo. Tuşa Ileana ridică capul, intrigată. Să se fi întors unchiu acasă aşa, din senin? Dar nu auzise roţile trăsurii scîrţiind po pietrişul din curte. Şi cine putea fi necunoscutul cu care stătea de vorbă? Crăpă uşor uşa şi-şi vîrî capul înăuntru. Ce-i văzură ochii? Jupînul Cuba se întinsese pe birou cît era de lat şi cu un aer foarte serios manipula hîrtiile de valoare ale unchiului, după criterii greu de înţeles: unele le arunca pe jos, iar altele le făcea bucăţele, servindu-se de cioc şi de ghiarele lui ascuţite, iar între timp mormăind ceva ca pentru el.

Ce s-a înfuriat tuşa Ileana — altfel, o femeie potolită şi la locul ei — cînd l-a prins pe scumpul nostru corb făcînd harcea-parcea munca unchiului... A aruncat o privire scurtă în jur şi, negăsind altceva la îndemînă, l-a atins cu apărătoarea de muşte. Cuba a privit-o calm, mirat că-l deranjează în plină activitate (Cine ştie? Şi-o fi închipuit că-i ajută unchiului să avanseze la proecte, în absenţă!). Nimeni nu se încumetase

pînă atunci să-l trateze ca pe o « potaie » de rînd, şi mai ales să dea în el...Îşi luă zborul cu un aer demn şi s-ar fi crezut că incidentul este închis.

Dar Cuba n-a uitat şi, cînd i-a venit la îndemînă, s-a răzbunat în felul lui.

Venise luna lui Cuptor, cu arşiţă grea, apăsătoare. Pe stradă, de cîte ori trecea cîteo trăsură, se stîrnea un praf gros, de-ai fi putut să-l tai cu cuţitul. Frunzele copacilor din curte încremeniseră, parcă le-ar fi vrăjit o mînă nevăzută. Grivei, căţelul nostru de origine nedefinită, se întinsese cît era de lung la umbra unui tei, cu urechile clăpăuge şi limba atîrnînd, doar doar o găsi undeva o gură de aer curat. Dar aşa ceva nu exista la ora aceea. Ai casei moţăiau sau se strecuraseră într-un cotlon, unde răcoarea părea să fie ceva mai tangibilă decît o iluzie.

Tuşa Ileana era singura fiinţă activă pe o rază de un kilometru. Puţintică la trup şi totuşi zveltă pentru vîrsta ei (se apropia de venerabila vîrstă de 50 de ani!), ea se învîrtea prin casă, iute ca o sfîrleză, şi nimic din gospodărie nu scăpa ochiului ei de Argus. Mă lua la rost de cîte ori mă prindea că intru cu ghetele murdare de noroi, după peregrinările mele prin pădure sau cînd dădea cu ochii de vreo şopîrlă cu piele de zmaragd, apărînd de sub patul meu (pe vremea aceea, făcusem o pasiune pentru zoologie şi colecţionam tot felul de vieţuitoare). Supărarea n-o ţinea mult. Dar era un lucru pe care nu l-ar fi iertat niciodată — dacă cineva îndrăznea să se atingă de perdelele ei. Le spăla, le scrobea şi le călca ore întregi, cu o răbdare de înger. Perdelele aveau graţia unor buchete de iasomie sau de lămîiţă, dînd un aer pur, virginal, ferestrelor ei cochete...

Cred că prietenul meu Cuba, cu firea lui năzdrăvană, simţise unde se află punctul ei slab şi-şi pusese în minte să-i facă o poznă. În după amiaza cu pricina stătea cocoţat pe o creangă, fără treabă, cînd deodată privirea îi fu atrasă de perdeaua de dantelă de la dormitorul unchiului. Unduitul ei uşor, în contrast cu imobilitatea din jur, îl fascină. Se strecură înăuntru prin geamul deschis şi se instală pe vergeaua de sus a perdelii. Ventilatorul improvizat de unchiu făcea un zgomot surd, şi Cuba îl privi cu îndoială. Ce-ar fi dacă s-ar apropia să se răcorească un pic? Mişcîndu-se nedecis, un picior îi alunecă de pe vergea şi se prinse într-un ochi al perdelei. Îşi pierdu echilibrul şi, pînă să se dumirească ce se întîmplă cu el, se trezi pe pardoseală. Atunci descoperi că toboganul este o

distracție grozavă și că nu există nimic mai bun care să potolească niște nervi zdruncinați de canicula! Repetă figura de nenumărate ori, de fiecare dată agățîndu-se cîțiva centimetri mai departe, pînă cînd din perdeaua cea mai frumoasă a tușii Ileana nu mai rămăseseră decît niște ciorchini de zdrențe, atîrnînd cu un aer trist la fereastră...

Cînd s-a trezit unchiu, în cameră nu se mai mișca decît ventilatorul. Văicărelile mătușii l-au readus brutal pe pămînt din lumea viselor. Dar i-a fost imposibil să constate ce proporții luase catastrofa: ochelarii îi dispăruseră. Timp de două zile nu le-a dat nimeni de urmă. Cînd baba Manda vărui pridvorul, fu mirată să găsească sub scară o firidă, unde Cuba își ascunsese comoara — tot ce reușise să șterpelească în ultima vreme. Vreo șase linguriță de argint, un ciob de oglindă și un șirag de mărgele de sticlă lucioasă țineau de urît ochelarilor unchiului. De prisos să mai povestesc că unchiul a avut mare bătaie de cap pînă ce a reușit să o facă pe tușa Ileana să-și uite necazul. A trebuit să-i cumpere o altă perdea de dantelă, o pălărie uriașă, împodobită cu pene, și o umbreluță cu volănașe — ultimul răcnet al modei. În afară de aceasta, a făcut cu ea un voiaj de două săptămîni la Paris... Da, într-adevăr, nu-i deloc ușor să împaci o femeie...

În seara aceea, Cuba era grozav de bine dispus. Cînd am ieșit în curte, el a început să se rotească lent deasupra capului meu. Am înțeles ce voia: să ne jucăm. Inventasem un joc care-l amuza nespus: se ascundea în dosul unui copac, apoi eu aruncam cu pietricele în direcția lui, în timp ce el își scotea precaut capul în afară. Dar nu-l nimeream niciodată: se retrăgea cu viteza fulgerului la adăpostul trunchiului noduros. Părea foarte încîntat că iese întotdeauna învingător în aceste « meciuri » de un fel deosebit...

În loc să-l nimerească pe Cuba, o pietricică rătăcită îl atinse pe Grivei, turburîndu-i siesta cam prelungită. Cățelul sări în sus, își scutură blana albicioasă, se întinse voluptuos și, dînd din coada-i boantă, ne dădu de înțeles că i-ar place să se joace și el cu noi.

Cuba pare-se că nu uitase preceptele strămoșilor lui corbi, și anume că în lupta dreaptă nu pot combate decît doi adversari. Și, astfel, mă lăsă în plata Domnului și se apucă să-l necăjească pe Grivei. Zbura în cercuri mici deasupra lui, plonjînd în spatele cozii lui Grivei cînd acesta se aștepta mai puțin. Grivei se întorcea brusc și încerca să-l apuce.

Degeaba! Cuba era mai iute decît el. Se avînta în sus, dînd din aripi, și bietul Grivei hăpăia doar o gură de aer prăfuit... Iar eu urmăream, zîmbind, cum mingea albă de blană se căznea să prindă săgeata neagră, care-i scăpa fără niciun efort.

Dar Cuba se sătură repede de noi. Mai avea ceva treabă pînă ce « suna stingerea » și era poftit în cotețul găinilor. De pildă, să participe la o sindrofie de cucoane. I se dusese faima pînă departe, și oameni de pe tot întinsul județului veneau să vadă cum arată pasărea asta măiastră.

În după amiaza aceea, tușa Ileana chemase mai multe cucoane între două vîrste să lucreze ceva în folosul orfanilor. Cînd Cuba își făcu apariția, sporovăiala era în toi. Corbul nostru se lăsă pe stinghia de sus a chioșcului unde se aflau cucoanele și le măsură cu privirea. O cucoană ridică capul și exclamă:

— Uite-l că a sosit, drăguțul de el!

Se stîrni o zarvă nemaipomenită. Vorbeau toate deodată, rostind cuvinte de alintare cu care te adresezi unui copil. Cineva întinse mîna, parcă ar fi vrut să-l mîngîie pe obraz (numai că n-avea obraz, Cuba!). Ai fi zis că acuș-acuș o să-l roage să le cînte ceva la pian:

— Ia să vedem ce-a mai învățat băiețelul mamii!, cum îmi spuneau mie. Dar Cuba a scăpat de chinul ăsta. Le-a privit de sus, cu aerul condescendent pe care-l lua în asemenea împrejurări, ca și cum le-ar fi spus: « Văd că v-ați ramolit de-abinelea!... » și-și luă zborul. Încotro? Doamnele cele miloase nu-și bătură mult capul să afle. Una din ele strigă deodată, cu un țipăt de durere:

— Ieși de sub masă, diavol împielițat, și nu-mi mai ciuguli piciorul!

* * *

Într-o zi, a dispărut. L-am căutat pretutindeni. Dar zadarnic. Nimeni nu i-a mai dat de urmă. Cei mari s-au gîndit că poate vre-un corb de parte femeiască l-o fi ademenit spre tărîmuri îndepărtate. N-am înțeles ce voiau să spună cu asta, dar nimeni nu s-a ostenit să-mi explice.

Sau poate o fi simțit atavica chemare a pădurii și nu i-o fi putut rezista?

N-am aflat niciodată.

Aurora Trofin

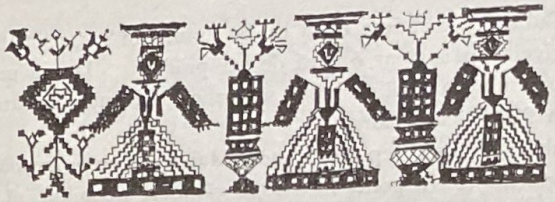

ÎNTÂLNIRE

Răsăritul cel nou nu mai putea răsare
căci soarele-i doar amintirea luminii.
Ultimul pictor muri bolnav de culoare;
dorm hăuri de nimica cu buzele deschise.

Sub zarea nezărită era un sbor și-un nume
dar nu-l simțeam decât ca îndoială.
Marele Meșter altfel se zidise
antiproton flămând ce-mi dă târcoale.

Un pădureț contrariu domnind peste stihii
gândind cu antigânduri, având absurdul lege,
mișcarea-i e odihnă și ochiul veșnicii
doar rugăciunea poate cu el a se'nțelege.

Sunt primul om care-a văzut ideea
altfel decât în peșteri: vis sau țipăt.
Mai plin ca pomul veșnic mă surp de'nțelepciune,
sunt primul om aevea ce l-am văzut în mine.

FAPT DIVERS

Hei, cine-și ascute săbii pe țeasta pleșuvită?
Duel buimac în sânge, fandare pe meningi,
Stârnind vedenii iarăși din lungul lor iernat
În beciul cu zăvoare de febră ruginite.

Din scorburi moi de carne, din vraje de bureți,
Din spori sburați de ferigi închipuite'n somn
Ieși făt beteag de știmă împerecheată slut
Cu scornitura goală a Vântului Turbat.

Altoaie deșuchete mijesc vlăstar de brațe
Ca să mângâi sublimul cu sațiu întreit
Cu mâna desfătării te sorb tactil cutremur,
În timp ce celelalte sugrumă și se'nchină.

Te văd profil și față prin ochi de împrumut
Mireasă Senii turburi dând undelor fiori
Cu saltul goliciunii veciei dăruit
Când dragostea-i doar pândă în sborul unui corb.

Ești patima ce scrie etern fapte diverse
Cu diamante plânse'n maidanul din priviri
Tu crești în mine Shiva, gândiri incoherente,
Gingaș colet macabru purtat cu Sena'n gând.

George CIORĂNESCU

INSOMNIE

Din firea toată
Un fir porni
Peste câmpii
Să treacă roată.

Brazdele toate
Le-a luat pe rând,
Le-a'nscris în gând,
Și tot socoate,

Cu întristare,
Câte s'au dus
Și câte nu-s
Între hotare.

În râu și baltă
E minunat
Că n'a aflat
Ca altă dată

Mireasmă, floare,
Zumzet, cânt,
Și nici în vânt
Înfiorare.

Și'n deal cu vie
Răzoare'n șir
Par cimitir.
Clipă pustie!

Muntele'n soare
Șade stingher
În cald și ger,
Fără mioare.

Și'n pribegie,
S'a stins ce-a fost,
Schițând un rost,
În insomnie.

ÎN PRIBEGIE

În zilele de pribegie
L-am întâlnit pe Dumnezeu
La fel ca în copilărie,
Pe drumul sufletului meu,
Ce-l urc mereu și îl cobor,
Ducând pe umeri munți de dor.

Și când îl văd, ca 'ntâia dată,
Și El și eu facem popas.
E vorba Lui cam încurcată,
Iar eu rămân fără de glas.
Și totuși curg, din patru zări,
Fluvii întregi de cuvântări.

Și îl privesc de-a drept în față,
Și ochii Lui sunt ochii mei;
Iar gura Lui când prinde viață ...
Tu, Doamne, glasul meu îl iei!
Și mâna ce-o ridici dând har,
E mâna mea, cu plin pahar.

M'am ridicat ultima oară
De mână eu cu Dumnezeu.
De-atunci pustiu cui să-i mai pară
Că-i drumul sufletului meu?
Și-acuma-l urc și îl cobor
Iar El îmi poartă 'ntregul dor.

Ștefan Gheorghe THEODORU

RUGĂ

lui G.L.,
în umbra şi lumina căreia am retrăit trecutul

Fă, Doamne, să mă sting cu privirea spre ţară,
Spre orizontul uitat şi iubit.
Fă, Doamne, să fiu îngropat într'o seară
Când la noi dorul se topeşte-n asfinţit.

Fă, Doamne, ca groapa să-mi fie străjuită
De aceleaşi gânduri spre meleagurile mele iubite.
Fă, Doamne, să ştiu că'ntr'o zi în Ţara Nefericită
Vor miji iarăşi zorii libertăţii dorite.

Fă, Doamne, ca în glia străină
Unde voi odihni, în iubirea Ta împăcat,
Fă, Doamne, să ştiu că o primăvară senină
Spre ţara mea, într'o zi, s'a îndreptat.

Fă, Doamne, să rodească din nou iubirea şi dorul,
Să svâcnească o altă sevă în flori, pe limanuri însorite.
Fă Doamne, ca totul să fie într'o zi Nou,
Acolo, departe, pe plaiurile Olteniei iubite.

Mihai Cismărescu

BASARABEASCĂ

Nistrul a scăzut,
Dunărea-a crescut
mur de netrecut.

Greu ca şi de lut,
curge slut spre Prut,
în nor învăscut,
de vânt petrecut,
norod neplăcut,
de legi desfăcut,
în nelegi crescut,
Satanei vândut.

Cară peste Prut,
peste Nistru, Prut,
pe pod nevăzut,
întregul avut.

Ţara-i făr' de scut,
ostaşii-au căzut
departe de Prut,
în urît ţinut
spre rele-abătut,
de ei străbătut
şi legii cernut.

Tunul a tăcut,
tulnicul e mut,
natul e pierdut.

Pe cal de'mprumut,
peste Nistru, Prut,
colonel de cnut
de muscali făcut,
cu secere, scut
şi ciocanul mut,
babă cu chip slut,
cugetul vândut,
în ţară-a trecut.
Vânătă, de lut,
luna a stătut
căci i s'a părut
că moartea-a trecut,
Hoitu-i de mamut,
de boale bătut,
de pământ nevrut,
s'aude slut-slut,
peste mare, Prut,
viitor, trecut,
prezent desfăcut.

Din Nistru în Prut,
din Dunăre'n Prut,
cârpă de sărut
nu te-a petrecut,
făr' icniri de cnut.

Parcă-i un făcut.
Toate sânt de lut:
oalele de lut,
bordeie de lut,
păsări mari de lut,
ouăle de lut
și flori tot de lut.
Focul trist de lut
arde cu fum slut.

Și omul din lut
parc'ar fi crescut
și mânâncă lut
și loviri de cnut,
cu fața de lut
cătră viu trecut.

Prezentu-i de lut,
la căpcâni vândut.

Căpcânii de lut,
hârdaie de lut
cu fund desfăcut,
cu glas prefăcut,
de prostie put
și te'ntorc în lut
ca la început
de ev nefăcut.

Ion din Sascut,
după ce-a pierdut
tot ce-a mai avut
și mi s'a văzut
ca nucul bătut
de drumeț băut,
cată, bietul, mut
un culcuș de lut.
Dunărea-a crescut
ca un mur temut.
Țara a'ncăput
la dracu'mprumut
și-i mormânt tăcut
și olat temut.

Din semn apărut
în amurg durut,
bacii-au priceput
timp nemaivăzut
și n'au mai stătut
locului, de lut,
și n'au mai păscut
stâni ca în trecut
ori natul limbut,
ci s'au petrecut
spre etern ținut.

Plouă-atât de slut
din Dunăre'n Prut,
din Tisa în Prut,
ca și peste Prut
spre Nistrul scăzut.

Evul e pierdut!
La ce te-ai născut,
gintule tăcut?

Petru Iroaie

DIN ARHIVA UNEI VIEȚI*

În toamna anului 1915 am ajuns în Bucureștii visurilor copilăriei — în al treilea an consecutiv, acum — cu scopul de a intra în armată și a mă întoarce repede în provincia îndepărtată de la miază-noapte, pustiită de austrieci și de ruși, cari se războiau acolo de peste un an, schimbând stăpânirea și jefuirea tot la câteva luni!

Prima încercare de a-mi satisface entuziasmul patriotic a rezultat într'un fiasco rușinos. Trei colegi de clasă am intrat eroic în țara liberă, pregătiți pentru războiul balcanic (1913), pe care l-am discutat un an întreg, în toate aspectele lui, cu profesorul nostru de istorie, Constantin Lucaci, în lecțiile neoficiale. Am ajuns până în București, unde, la răscrucile Căii Victoriei și Bulevardului Elisabeta, o unitate mândră de soldați venind dinspre Palatul Poștelor, în ritmul triumfător al imnului « La Arme », compus de poetul Șt.O. Iosif pentru ocazie, făcea să răsune bulevardele de stihurile inspirate: *Veniți, viteji apărători ai țării...* Lume entuziastă umpluse trotuarele și colțul din fața impozantului Cerc Militar, iar în spatele mulțimii un modest cortegiu funerar aștepta răbdător să treacă coloana militară și să se răspândească mulțimea înfierbântată, ca să-și continue, în pasul încet al mârțoagelor îmbrăcate în negru, drumul spre Bellu. Era cortegiul funerar al lui Șt.O.Iosif. Lumea s'a închinat cuviincios când a aflat pe cine a ținut în loc, ca să-și asculte propriul imn patriotic.

După câteva târcoale pe la muzeele din Capitală, am luat trenul

* Jurnalul postum — "DIN ARHIVA UNEI VIEȚI" — al regretatului profesor Grigore Nandriș cuprinde amintiri inedite, din vremea războiului de întregire mai ales, când autorul s'a refugiat la București, unde a cunoscut personalități de seamă din cultura românească, pe care le evocă în aceste pagini. Peripețiile dramatice ale intrării sale clandestine în țară, din Bucovina natală, sunt povestite în fragmentul ce urmează, împreună cu alte întâmplări din tinerețea autorului.

spre Constanța, atrași de mare și de locurile de exil ale lui Ovid, pe care-l scandasem în anul încheiat, dar mai ales atrași de podul de peste Dunăre, minunea tehnică a Renașterii românești. Când se trăgea de zori, ne apropiam, cu inimile zvâcnind de emoție, de Fetești; dar deziluzia ne-a fost ucigătoare când trenul s'a umplut cu sentinele cu baioneta la armă și cu agenți în civil, ordonând să se tragă perdelele la ferestre în jos și nimeni să nu îndrăznească să se uite pe fereastră afară.

Norocul nostru au fost câteva fetișcane guralive din compartiment, care ne descususeră în timpul călătoriei, că ce căutam noi prin acele depărtări. Văzând dezamăgirea noastră, au spus cu autoritate sentinelei să iasă pe coridor, că ele au de stat de vorbă cu « frații de dincolo ». Sentinela, înțelegătoare, nu le-a refuzat hatârul și, spre groaza noastră admirativă, una din fete s'a așezat cu spatele în ușa compartimentului, iar celelalte ne-au înghesuit la fereastră ca pe niște pui fără cloșcă, au ridicat bine colțul perdelei cu inscripția CFR și așa ne-am putut minuna de atletismul dorobanților de bronz care străjuiau la capătul podului-miracol, impresionați și mai mult de imensitatea apelor strălucind în toate culorile răsăritului de soare, într'o dimineață de vară dobrogeană.

Întăriți sufletește, am ajuns în Constanța și, hoinărind, ne-am trezit în fața unei cazărmi, admirând inscripția patriotică înghirlandată în ramuri veștede de stejar și căutând să nu vedem opincile rupte ale sentinelei necăjite, răzimată de stâlpul porții cazărmii. O țigară ne-a împrietenit cu fratele oropsit, care ne-a încredințat unui leat să ne conducă la « domnul ofițer de serviciu ». Acesta își rânduia pe masa de lemn de brad niște hârtii, și-a mișcat chipiul mai pe ceafă și s'a uitat la noi, cari ne pledam cam stângaci intențiile patriotice. La urmă, ne-a privit de sus în jos și a hotărît, sentențios ca un oracol: « Mergeți voi acasă, măi băieți, că de astă dată vom câștiga noi singuri războiul. Poate altă dată! » Cu această umilire pe de-asupra refuzului, am ieșit în port, ne-am plimbat pe dig și am cedat insistențelor unui barcagiu grec, să ne ia cu barca la plimbare. Ieșiți din raza portului, ne-am apucat de pescuit guvizi. Aruncam fiecare câteo undiță cu multe ramificații și o scoteam încărcată ciucure de guvizi. Dar, înainte de a umplea barca grecului cu pește, a început să se clatine cerul deasupra noastră și să privim pământiu unul la altul. Am cerut grecului să vâslească repede la mal, dar șiretul de barcagiu, văzând recolta bogată din fundul bărcii, ne-a luat cu vorba că vrea să

ne arate « dziamandura » și a făcut un înconjur pentru a-și umplea coșurile cu pește. Ajuns în port, am pus cu patimă mâinile pe pământ, să-l simt că nu mișcă. Nu mai vroiam nici plimbare pe mare, nici guvizi.

Dar peste puțină vreme ne-a revenit dorul de « malul mării » și, după o raită prin oraș, oprindu-ne evident în fața străbunului Ovid, pentru a receti versurile pe care le interpretasem în cursul anului școlar încheiat, am hotărît să vizităm lacul miraculos dela Tekir Ghiol. Soarele dobrogean începea să-și îndrepte săgețile drept asupra noastră când am ajuns la Eforie, dar briza mării le rupea ascuțișurile. Printre dune pustii de nisip cu vegetație de spini și buruiene ciugulite de câteva capre hămesite, am ajuns la niște pavilioane de scânduri, care erau instalația balneară făcătoare de minuni. Mai încolo, lângă un fel de drum ce ducea spre sat, două, trei case, fără nici o împrejmuire, se recomandau prin table cu inscripții rudimentare, ca restaurante locale. Fiecare avea alături mese sub un umbrar de rogojine. Dar totul ni se părea atât de plăcut, exotic și încântător, încât am hotărît să facem o baie de nămol, să ne scăldăm în lacul de lângă pavilion și apoi să ne punem stomacurile la cale.

Nu ne-a trebuit mult timp, căci, după ce ne-am bălăcit în nămolul negru — din care am ieșit ca trei demoni din picturile mânăstirii Sucevița, pe care o vizitaserăm în vacanțele trecute — am intrat în apa lacului limpede, dar atât de sărată încât pluteai deasupra fără să înoți. Când am ieșit cu mare chef din pavilion, am început a simți că ni s'a pus soarele la inimă și ne-am îndreptat spre restaurante. În drum, un turc cu fes ne-a întărit apetitul cu niște covrigi proaspeți cu susan, cum nu se pomeniseră pe la noi pe-acasă. Am asortat acest aperitiv cu sare linsă de pe obrajii noștri, unde se depusese remediul miraculos al lacului.

Nu ne-a fost greu să alegem între cele câteva restaurante, căci am tras la acela unde, pe lângă stăpânul cu șorț alb, am văzut și pe Spiridon cu șorț verde, robotind pe lângă mesele de sub umbrar. Am intrat la vechea noastră cunoștință din « *Noaptea Furtunoasă* », cu care ne familiarizase trupa lui Petru Liciu și a lui C., cari veneau în fiecare an să răscolească întreaga Bucovină cu reprezentațiile dela Teatrul din Cernăuți. Astfel începeam a ceti în cartea vieții reale ceea ce cunoșteam din literatură. Dezamăgirile nu erau puține, dar ele nu însemnau nimic pentru sufletele tinere, care vedeau viața prin credința și idealismul lor. Dar Spiridon nu ne-a dezamăgit stomacurile supte de apa sărată a ghiolului

și de arșița soarelui dobrogean. N'auzisem de *bame* și recomandarea puiului cu bame și a vinului cam acrișor, pe care Spiridon ne-a asigurat că nu l-a botezat, ne-au încântat. Ne-am despărțit prieteni cu Spiridon cel adevărat și am apucat peste nisipul fierbinte al dunelor, părăsite și de capre, la ora asta când soarele își înfigea săgețile vertical în pielea noastră, ca să prindem trenul la Eforie. Un sentiment de tristețe și de spaimă ne îndepărta de apele mării cu foșnetul lor etern și nesfârșit, atât de straniu pentru cine a crescut în adăpostul codrilor, pe cărările câmpiilor, unde se credea stăpân și liber. Pe malul mării mă stăpânea frica imensului necunoscut, în fața căruia mă simțeam complet dezarmat și neputincios.

Ajunși de vreme în Constanța, ne-am mai învârtit prin oraș, am făcut o plimbare pe dig, la placa regelui Carol I, am intrat în cazinou să privim cu sfială cum se câștigă și se pierd sume enorme, în câteva minute. La un chioșc am găsit o ilustrată cu Nicolae Iorga în uniformă, într'un grup de militari înaintând cu armata în Bulgaria. Îl cunoșteam din spusele celor ce vizitau cursurile dela Văleni, cu evlavia care ne-a adus și pe noi la malul mării, dar capela ce rămânea pe vârful capului și centura care abia cuprindea movila burții ne-au stricat imaginea apostolului — cum îl numeam — deși ne-au sporit admirația și respectul față de el.

După acest prim contact direct cu țara visurilor noastre tinerești, au mai urmat două întâlniri cu realitatea, înainte de a întâlni pe Alecu Busuioceanu. Poate merită să fie amintite, pentru a arăta care era atmosfera sufletească a generației mele, în preajma războiului de întregire.

* * *

În mai 1914, mă găseam la Govora, în Valea Oltului, fericit să cunosc alt aspect al țării. Munții și luncile, cu toate împrejurimile ce puteau fi ajunse cu piciorul, mă făceau să mă simt mai acasă. Fericirea aceasta mi-a fost impusă, după o iarnă grea în care fusesem țintuit la pat de un artritism poliarticular. Singurul doctor român din Cernăuți a recomandat băi de iod și pucioasă. Directorul liceului, care era părintele elevilor români, m'a forțat să plec. Venise în acel an, tânăr profesor suplinitor, Ion Grămadă, cu care mai târziu am fost camarad de companie în Școala Militară dela Botoșani. Grămadă, care-și făcuse studiile de liceu la Suceava, dădăcise pe Ata Constantinescu și cunoștea familia lui Conu Alecu, atunci

ministru la Lucrările Publice. M'am trezit cu un bilet verde de tren, clasa a doua, până la Govora, dus și întors, și cu bilete pentru băi gratuite. Plecam cu bucurie în pelerinaj la Meca, deși simțeam încă tristețea durerii, după pierderea în cursul iernii a unuia dintre colegii escapadei din vara trecută la Constanța, și deși încheieturile încă trosneau dureros la fiecare mișcare. Sorbeam cu aviditate noile aspecte ale vieții oltenești, și mi se părea totul transfigurat în icoane ce nu voiam să mi se șteargă nici odată din amintire. Înserările purpurii ce se lăsau peste satele de dincolo de luncile râului, învelind încet în întunerecul pacinic casele din căminele cărora se ridica încet fumul albăstriu al păcii de seară, mă țineau uitat în iarba unei coline. Pavilionul nou și marele hotel de lux încă nu erau terminate și luam băile în pavilionul vechi, primitiv. Am fost surprins când, într'o zi, omul care vindea ouă și brânzeturi și lapte bătut cu paharul mi-a spus că marfa lui vine dela moșia lui conu Dinu Brătianu, din apropiere.

* * *

La întoarcere, m'am oprit în București, bine înțeles. Era în ziua de Duminica Mare. Lângă Cloșca cu puii de aur din muzeul clădirii Universității am dat peste un alt elev din Cernăuți, venit anume să vadă « Carele cu boi » ale lui Grigorescu. Pusesem mâna pe monografia lui Vlahuță, ce apăruse de curând. Costase peste 20 de lei, și veneau toți s'o vadă, ca pe o carte sfântă. Acum, unul dintre închinători folosise zilele libere de Duminica Mare și venise la București să vadă pânzele fermecate. Am aflat că le vom găsi la Ateneu. Dela Universitate până la Ateneu ne-a surprins o ploaie repede, de care nu ne-am adăpostit, ca să ajungem mai degrabă la galeria de tablouri dela Ateneu. Am ajuns, ce-i drept, dar uzi până la piele, ca doi șoareci. Trecând dintr'o sală în alta, ne-am trezit într'un șivoi de lume duși în sala de concerte a Ateneului. Un binevoitor ne-a așezat pe câte o strapontină și așteptam, curioși, ce concert sau conferință va urma. A urmat decernarea premiilor din partea Tinerimii Române. După ce președintele, Nae Dumitrescu, a terminat cu încoronarea cu cununițe de foi verzi și floricele a capetelor mai luminoase de copii, în aplauzul mămicelor și al rudelor, conul Nae cu mustața-i deasă căruntă și-a început discursul final cu cuvintele: « Serbarea noastră de azi are o însemnătate simbolică, prin prezența

a doi reprezentanți din partea fraților subjugați din scumpa noastră Bucovină»! Aplauze furtunoase. Eu mă uitam la amicul meu, el se uita la mine, și amândoi căutam în sală pe «reprezentanți», până ne-am desmeticit și am simțit arzându-ne privirile din jurul nostru. Tupilați, am luat-o spre ieșire și, când ne-am văzut în holul sălii, am zbughit în jos pentru a ni se pierde urma. Frica însă de ce ni s'ar putea întâmpla la frontieră ne-a paralizat plăcerea de a mai hoinări prin București. Poliția austriacă devenea din ce în ce mai vigilentă, deși nu exista nicio persecuție individuală și nicio restricție în exercițiul libertăților civice.

* * *

Al treilea contact real cu țara liberă din visurile noastre a fost definitiv și a dezaxat cu totul o viață clădită până atunci pe alte temeiuri. În vara lui 1914, invazia rusească mă izolase peste Prut, în colțul unde se întâlneau trei frontiere: a Rusiei, a României și a Austriei. O încercare de a evada era să mă coste viața, dacă nu dădeam peste un ofițer rus care vorbea limba germană și mi-a spus că e profesor de liceu. Era, se pare, german balt. Mi-a atras atenția asupra crimei săvârșite, căci eram supus al țarului acum. Pentru această cinste, când se apropia frontul și se retrăgeau rușii, populația pe care o puteau prinde, mai ales tineri, o deportau în interiorul Rusiei. Copiii, ca să nu fugă, îi legau cu funii în căruțele părinților și-i duceau să populeze spațiile vaste ale sfântului țar autocrat. După experiența unui animal vânat prin ascunzișuri, m'am ales cu un tifos și am fost internat în spitalul din Cernăuți. Prin aprilie 1915, în timpul unei mișcări a frontului, am fost evacuat cu toți tinerii la munte, ca să nu fim luați de ruși la întoarcerea lor în Bucovina. În Câmpulungul Moldovenesc am găsit un liceu, care funcționa cu patru elevi în clasa ultimă, pregătindu-se de bacalaureat. Am intrat ca al cincelea, dar ceilalți patru fiind recrutați și trecuți peste Măgura, în Ardeal, și mai departe în Ungaria, am rămas singur, și aveam câte cinci profesori în fiecare zi, la fiecare materie. Veștile dela frontul de pe Nistru erau rele, dar continuam intens pregătirea pentru bacalaureat. Înainte de Duminica Mare 1916, pe când descurcam cu profesorul Forgaci odele lui Horațiu, într'un crâng de sub Deal, profesorul, care mă cunoștea de mulți ani, mi-a spus fără înconjur că, la Duminica Mare, el și alți doi profesori vor trece pe poteca din apropiere munții în România și m'a invitat să merg cu ei. I-am

răspuns, tot atât de firește, că nu pot pleca până nu-mi trec bacalaureatul și că aștept un frate, mobilizat ca medicinist în Viena, să-mi aducă bani. Profesorul meu a admis că e mai bine să-mi iau întâi bacalaureatul și a adăogat: «Ai trei vieți în mâinile tale, nu cumva să sufli un cuvânt! Dar se poate să fie târziu pentru tine, căci, dacă se apropie rușii, vei fi mânat pe jos peste Măgura și Tihuța și mai departe, în Ungaria. Dacă nu-ți sosesc banii la timp, mergi într'o seară la locuința mea, unde te va întâmpina un călugăr. Spune-i numai cine ești». Ceilalți doi profesori ce voiau să treacă prin Vama Cucului erau Bocăneț și Marmeliuc. În august, mi-am trecut bacalaureatul, cu încă doi colegi, cari veniseră de pe undeva. Pe la mijlocul lui septemvrie, un mesaj scurt dela fratele meu, care ajunsese în Cernăuți, îmi spunea să plec imediat la o adresă în Gura Humorului. Acolo, fiica primarului Pașcovici, director de bancă, ales primar într'un orășel cu majoritate germană și evreiască, m'a primit în casa încăpătoare din centrul orășelului, cu cuvintele: «Ne vom întâlni la paharul plin!». Acesta era salutul studenților dela «România Jună» din Viena, și însemna: «într'o Românie întregită», având în vedere harta țării dinaintea războiului de întregire, pe care silueta țării forma un pocal cu piciorul în Dobrogea și linia Carpaților curbă, asemenea unui pahar deșert. Fetei primarului din Humor i-a fost ușor să-mi obție un permis de circulație în zona dela frontieră, sub pretextul că merg să vizitez două colege de studii ale ei ce-și petreceau vacanța în Valea Sacă, chiar pe frontieră. Una din studente era o domnișoară Carp, măritată mai târziu, cât am aflat, în Germania, pe la Hamburg; iar cealaltă studentă, Florișteanu, era fiica fostului primar din Valea Sacă, unde-și petreceau vacanțele în casa vornicesei Florișteanu, al cărei soț trecuse frontiera și trăia la mânăstirea Slatina. Ziua plecării a fost fixată peste o săptămână, când era zi de târg în Humor. Vremea frumoasă de toamnă încă nu se schimbase. Până la plecare, cutreeram lunca Moldovei scânteietoare în soare, vizitam mânăstirea Humorului, în satul apropiat, sau Voronețul, și mai aproape, peste apa cristalină a pârâului Humorului. Policromia pădurilor de pe munții dimprejur strălucea în soarele blând de toamnă, amestecând culorile de acuarelă ale freștelor cu râurile de frunziș în toate culorile ce se revărsau de pe munții dimprejur până la pereții bisericuței-minuni dela Voroneț. Poposeam ore lungi pe prispa largă de piatră a pridvorului, după ce căutam să absorb frumusețea,

neînțeleasă atunci, a chipurilor de îngeri și de sfinți coborîți pe pământ în vestminte strălucitoare și rânduiți pe pereți până sus, sub streașina bisericii. Arborele genealogic, minunea fără asemănare prin culorile și locul așezării pe tot peretele de miază-noapte rezuma toate lecțiile de religie, dar era orbitor prin profuziunea culorilor ce străluceau în mângâierea soarelui. Numai aceste reverii mă făceau să uit o clipă mustrările de conștiință pentru grijile și poate nenorocirile ce mă pregăteam să aduc pe capul bieților părinți, răspunzători de faptele fiului lor minor. Mă întorceam chinuit și umilit de îndoieli spre casă, auzind doar un lătrat de câine care tulbura tăcerea satului ce se cufunda în înserare, sau un glas de cocoș tânăr ce venea ca din altă lume și-mi vestea schimbarea vremii, care nu a întârziat. După o zi, două, de promoroacă cu vânt, care mâna norii de pe un munte pe altul, a început ploaia încetă dela munte, cu intervale, în care norii se lipesc de vârfurile copacilor de pe coline. Era mai plăcut pentru mine, căci această vreme putredă îmi risipise nostalgia și mă închisese în casă, la vorbă lungă și uitarea gândurilor chinuitoare.

Când, într'o zi, domnișoara Pașcovici mi-a spus: « Azi, către seară e plecarea », — nu am simțit nici o emoție. Pe la chindii, o căruță s'a oprit în fața porții. Pe fereastră nu vedeam decât caii, voinici și bine hrăniți, nerăbdători să plece. Îmbrățișări fără cuvinte multe, ca din partea părinților, m'au scos în bura mocnită de toamnă, sub munții ce fumegau a vreme rea. Cu toată depărtarea anilor, văd silueta vornicesei Florișteanu strunind hățurile de curele, ca să mă urc lângă ea pe bancheta largă, învelită în piele, cu spetează așezată pe drăghinarii căruței, cu resorturi de oțel peste care se întindea o piele de porc solidă acoperită cu o velință de lână ce-ți dădea comfortul unui jilț boieresc.

Am apucat-o pe șoseaua pietruită către Cornul Luncii, vama de trecere în țară. Se întunecase și nu mai puteai despărți cerul de pământul umed al toamnei. Nu auzeam decât copitele cailor bătând ritmic pietrișul șoselei, când la pas, când în trap, dornici și ei să ajungă din burnițele intermitente la adăpostul grajdului de acasă. La răscrucile drumului, patrule cu baioneta scurtă la umăr cereau legitimarea, dar după ce examinau cu torța electrică permisul de a circula în zona de frontieră și vorniceasa mai adăoga că merg în ospeție la fata ei, studentă, eram lăsați

să trecem, mai ales că două sau trei din acele patrule erau conduse de vechi cunoștințe din liceu, care însă, după consemn, nu se destăinuiau. La despărțire doar, își ajustau pe umăr arma împodobită la mânerul baionetei cu panglica în culorile galbăn și negru. Fiind în zona de frontieră, Bucovina era stăpânită de colonelul-călău de jandarmi Fischer, care nu numai personal, ci și prin subalternii săi, spânzura la cel mai mic denunț din partea agenților patrioți austrieci, pe cari îi lăsa pe teritoriul ocupat de ruși. Din răzbunare personală, din ură națională sau din hiperzel patriotic și prostie autentică, acești agenți hiperzeloși au urcat în furci sau au făcut să dispără mii de oameni nevinovați.

La o bucată de drum, caii au cârmit din șoseaua pietruită într'un drum de țară desfundat. Auzeam, în noaptea de toamnă grea de întunerec, doar picioarele telegarilor frământând noroiul moale și simțeam roțile căruței înfigându-se până la butuci în pământul desfundat de ploile lui septembrie. Fără niciun îndemn, caii s'au oprit într'o gospodărie pe bătătura tare din fața unei case, din care zăream doar pereții albi văruiți. Tăcerea nopții a fost întreruptă de sforăitul satisfăcut al bunilor patrupezi, care m'a îndemnat să mă dau jos de pe jâlțul trăsurii ca să-mi desmorțesc picioarele.

Am ajuns în gospodăria primarului Florișteanu din Valea Sacă, gospodărită de soția primarului, căci el trecuse Cordunul și trăia dincolo, la mânăstirea Slatina, ctitoria lui Alexandru Lăpușneanu. Din grajd, din spatele casei, auzeam sgomotul surd al căpestrelor de zale de oțel cu care vorniceasa lega caii la iesle. Un miros de fân și de otavă de toamnă, amestecat cu aromă de trifoi, îmi reconstruia din amintiri peisajul de toamnă al gospodăriei. Amintirile otrăvite de remușcări au izbucnit ca dintr'un jăratec acoperit cu spuza gândirii, peste care ai aruncat un braț de vreascuri uscate. Regretul ascuțit de singurătatea nopții și dorul icoanelor copilăriei și al adolescenței părăsite pe toate colinele și așezările Bucovinei erau covârșite de remușcările trădării și ale răspunderii față de părinții legal responsabili de faptele minorului, pe cari îi lăsam cu grija a doi frați în armata austriacă, al treilea mobilizat pe loc la Iași, și alți trei copii acasă, prea mici ca să le fie de ajutor.

Înainte de a mă ajunge pașii vornicesei, ce-i auzeam apropiindu-se de sub streșina casei, pe care o simțeam caldă ca o aripă de cloșcă, se crăpă vertical peretele printr'o linie de lumină până la pământ. O voce

ca din cer îmi vorbi în întunerec: « Poftiți înlăuntru, domnule... ». Am tresărit și am intrat, urmat de vorniceasa Florișteanu, care mă ajunse din urmă. Odaia cea mare din dreapta era curată și caldă, ca un cuib de pasăre. O lampă de petrol, atârnată de coarda cea mare, răspândea o lumină blândă. Perdele albe, groase, cu broderii de in țesute în pânza de cânepă, acopereau ferestrele. Două domnișoare în costume orășenești, cu chipuri serafice, m'au întâmpinat cu cea mai caldă prietenie ce mi se părea că am întâlnit în lume de când am părăsit, la vârsta de nouă ani, chipul de înger al mamei, spiritul ocrotitor al casei părintești. Stam uluit, fără să pot scoate un cuvânt în fața acestor apariții neașteptate aici, care au început să mă scoată din paltonul jilav, ușurându-mă de pachetul de carton de cinci chilograme de albituri ce-l țineam strâns subsuară. Vorniceasa, desbrăcându-și sumanul mițos, m'a lămurit: « Asta-i fata noastră... Dumneaei e domnișoara Carp, în ospeție la noi ». Nu-mi aduc aminte unde studia domnișoara Florișteanu, dar domnișoara Carp, fiică de preot de prin părțile răzășești și soră cu un elev dela acelaș liceu din Cernăuți, unde am urmat până în clasa a opta, când a izbucnit primul război mondial, făcea studii de economie politică pe la Viena. Nu le-am mai întâlnit, spre marele meu regret, în viață, cum n'am revăzut-o nici pe prietena lor, domnișoara Pașcovici din Humor, care făcea și ea studii de economie la Viena. De altfel, tot complotul trecerii peste hotar se făcuse de domnișoara Pașcovici, cu fratele meu mai mare, Ionică. Om de energie neobicinuită, a fost surprins de conflagrația din 1914 pe când își făcea stagiul militar într'un regiment din Fiume, ca student în medicină la universitatea din Viena, unde era președintele « României June », și cunoștea toată lumea românească. A fost rănit în primele lupte prin Bosnia și a fost evacuat într'un spital din Otociaț, în nordul regiunii adriatice. Când s-a refăcut, nu i-au permis să-și continue studiile la Viena, ci a fost făcut un fel de inspector sanitar al flotei austro-maghiare de pe coasta adriatică. Bucurându-se de toată libertatea mișcărilor în inspecțiile lui, m'am trezit cu el « inspectându-mă » în Câmpulungul Bucovinei, în august 1915, după ce îmi trecusem bacalaureatul. El organizase trecerea prin Vama Cucului.

Nu știu când s'a acoperit masa cu o față albă de in împodobită discret cu margini în culori de flori de câmp. Vorniceasa ne-a poftit la masă. Nu simțeam nici semn de foame și aveam simțul că stomacul nu mai

funcționează și că devenisem o ființă eterică. M'am așezat mecanic, mi se părea, la ultima cină. Cele două fete în față, eu alături de vorniceasa Florișteanu, a cărei energie o simțeai în toate vorbele și gesturile și se transmitea ca un fluid întăritor de viață. Nu știu ce au devenit fețele.

După cină, vorniceasa a dispus maternal: « Acum vă veți odihni. Am să vă scol când trebuie. Fetelor, nu veți merge voi cu băietul! Sânteți tinere, nu cunoașteți cărările și-l puteți nenoroci. Voi merge eu ».

Mi-au făcut un pat moale de perine pe laița largă de sub icoane. Mi-am scos ghetele și m'am întins sub o pătură caldă de lână, dar n'am lipit geană de geană. Fetele îmi întăreau nasturii dela palton și dela haină și inspectau cu deamănuntul tiviturile ce ar fi avut nevoie de atenția acului.

S'a făcut apoi liniște deplină; nici lătrat de câine, nici muget de vaci. Într'un timp, vorniceasa a ridicat iarăși lumina lămpii pe care o tupilase până la o zare aproape de întunerec. Fetele m'au pregătit de drum ca pe un manechin. Eram ca o jucărie în mâinile parcelor destinului meu, dar pentrucă a treia parcă lipsea de la acest ceremonial, nu-mi părea semn de bun augur. Amorțise însă în mine și frica și curajul. Asistam ca la pornirea altui mort pe calea eternă a necunoscutului. Eu mi-am luat pachetul cu albituri subsuoară, vorniceasa o traistă pe umăr peste suman și ne-am făcut cruce cu un: « Doamne ajută! ».

Urmam în tăcere călăuza destinului meu. Simțeam sub picioare noroiul toamnei. Ploaia încetase. Am ajuns repede la jitărie. Vorniceasa a ridicat încet poarta, apoi am intrat în lunca satului, pe care o simțeam deasă și umedă, după nuielile mlădioase de răchită încă înfrunzite ce-mi atingeau obrajii fierbinți, pe cărările înguste și cotite. Câteun cal sfornăia sgomotos după un tufiș și provoca un fior rece ca un cuțit înfipt în șira spinării. Ne înțelesesem că, dacă vom întâlni vreun « finanț », să explicăm rostul nostru pe acolo că suntem în căutarea unui cal scăpat din pripon. Începeam să simt oboseala fizică și broboanele de sudoare mă orbeau. Când schimbam cărarea, vorniceasa mă apuca strâns de mână.

La un moment mi-a smucit mâna și ne-am tupilat după o tufă pletoasă. Ochii ei descoperiseră două umbre ce se mișcau pe cărarea ce se'ncrucișa cu poteca noastră. Am putut zări numai sclipirea baionetelor scurte ale acestor grăniceri austrieci. Am mai mers puțin înainte, căci vorniceasa mi-a șoptit: « Avem două ceasuri până la patrula următoare ». Am ajuns

la marginea unei arături deschise. Vorniceasa m'a înghesuit, ca pe un pui de cloșcă, și a zbughit-o ca o căprioară peste arătură. Nu voi uita nicio mișcare din acea noapte umedă de toamnă. Cele câteva clipe de singurătate, la adăpostul tufei de arin, mi s'au părut o vecinicie. Șiroaiele de sudoare se prelingeau în ochi și nu puteam, după consemn, întrebuința batistele albe. Inima, ca un animal captiv, peste care nu aveam nicio putere, se zbătea să scape din închisoare; lovea în coșul pieptului să-l spargă și ecoul surd al bătăilor vâjia în urechi ca un tunet prelung. Nu simțeam însă niciun pic de frică. Eram chinuit de durerea răspunderii față de părinți, cari, deși nu știau nimic despre isprava mea, aveau să suporte consecințele faptelor fiului minor. Nu știam cum să evadez din această oribilă situație. Destinul orb mă mâna înainte. O zare roșie, ca o imensă vatră de jăratec, a apărut deodată pe cer, în răsărit. Cerul se coborîse și mai jos și mă sufoca. Ca la un semnal diabolic, orchestra infernală a cocoșilor din satul lăsat în urmă a început să sune lugubru. Din toată orchestrația ce prevestea răsăritul soarelui, nu auzeam decât o singură temă în toate gamele: Înapoi! Înapoi! Din adânc venea răspunsul nu știu cui: Nu! Înainte! Dar un singur gând mă cuceri: să se sfârșească odată, într'un fel sau altul, nu vreau să mă înec la mal. Cântatul cocoșilor blăstămați îmi denunța crima și suna ca o trâmbiță apocaliptică, anunțând înmormântarea copilăriei, a adolescenței, a tot ce a fost scump și frumos în viață, până atunci.

Cu privirea ațintită spre hotarul dela care așteptam mântuirea de coșmarul aievea, am zărit silueta vornicesei alunecând ca o nălucă peste arătura neagră și îngustă. M'a strâns de mână și mi-a șoptit: « Mergem, nu-i nimeni în șanț !». Nu știu din câte sărituri am ajuns pe marginea șanțului de hotar acoperit cu mărăcini înalți și arbuști ghimpoși. Vorniceasa și-a mai înfipt odată privirea în întunerecul gropii, apoi m'a zmucit și am fost... dincolo. Fuga, însă, acum începuse peste un maidan larg și lung, între pârlazurile grădinilor satului Drăceni și o pădure deasă din dreapta maidanului. Fugeam cât puteam, pe la marginea pădurii care ne adăpostea. O haită de câini de pe la casele din marginea satului ne urmărea și lătra sgomotos; cu câteva pietre și un blăstăm-descântec, vorniceasa i-a oprit, dar, în loc să-mi dea răgaz să răsuflu, femeia mă ținea strâns de mână și mă zorea la fugă.

Se zărea de zi. La capătul tolocii albea șoseaua ce duce dela Cornul

Luncii la Fălticeni. Au început să cadă rar primii fulgi de zăpadă. Vorniceasa nu slăbea pasul și m'a îndemnat scurt: « Să fugim până la șleah, că diavolii de grăniceri îs ajunși cu finanții. Te vând lor. Vremea rea îi ține prin casele oamenilor, la somn, dar când aud câinii ies la drum. Dar, de vezi ceva, furișează-te în pădure. Drept înainte ajungi la șoseaua care duce la mânăstirea Slatina. Acolo îl găsești pe al meu ». Am continuat fuga pe povârnișul ușor până la șosea, unde m'am așezat pe o grămadă de pietre sfărâmate, să răsuflu. Nu-mi venea a crede că aș fi putut fi vândut de frați pentru 25 de coroane, dar vorniceasa mi-a spus că, dacă vom fi opriți pe drum, spunem că venim dela Fălticeni la mânăstire, unde avem rude.

Am intrat pe sub arcada grea a porții în curtea mânăstirii ridicată de Alexandru Lăpușneanu, ca un animal vânat, care se salvează între stâncile vizuinei. Liturghia se terminase. Am ieșit în curtea mânăstirii împrejmuită de clădiri cu locuințe și chilii, rămas singur, căci călăuza mea merse să-și anunțe soțul. Lumina zilei scotea întunerecul de sub cerdacurile de lemn și din colțurile zidurilor masive. M'am trezit față'n față cu un tânăr în uniformă strălucitoare. M'am înfiorat, crezând că e grănicer sau jandarm, mai ales că venea drept la mine: « Bun sosit! Se vede că ai ajuns astă noapte ». Eram mut și nu știam ce să răspund. S'a prezentat: « Sidorovici ». Când mi-a auzit numele, a știut că am terminat liceul la Cernăuți; el frecventase pe cel din Câmpulung, de unde era de baștină. Grăbise să treacă în țară, în 1914, și intrase la Școala Militară din București. M'a sfătuit să nu mă prezint la postul de jandarmi local, căci voi fi trimis din post în post până la Iași. Nu-mi venea a crede, și când i-am spus ce-mi povestise vorniceasa despre grăniceri, mi-a răspuns că în Școala Militară comandantul Sturza, trădătorul de mai târziu, îi numește pe tinerii voluntari de peste graniță dezertori dela datorie, iar în Iași rectorul Universității le zice studenților « bucovineni trădători ». Primele deziluzii, cărora însă nu le acordam mare importanță, mă întăriră mai mult în hotărîrea mea. Încearcă de convinge pe tânărul îndrăgostit de defectele alesei lui, și-i vei întări mai mult pasiunea.

Vornicul Florișteanu, gătit cu cămașă albă ca zăpada, ne-a primit în chilia ce ocupa în arhondaric, la care am ajuns urcând treptele de lemn ale cerdacului larg ce împrejmuia clădirea. După ce mi-am zbicit hainele și mi-am desmorțit ciolanele, am hotărît să plec cu vornicul Floriș-

teanu la Fălticeni, ca să nu mai dau ochii cu jandarmii locali. Eram ca un automat pus în mișcare, până i se destinde resortul.

Nu-mi mai amintesc cum m'am despărțit de vorniceasă, căci nu mai trăiam viața mea; treceam printr'o stare de halucinație. Am luat-o pe șosea spre Fălticeni împreună cu vornicul Florișteanu. După o bucată de drum, ne-a ajuns o căruță cu coviltir, trasă de doi căluți costelivi hățuiți de un evreu bărbos. Vornicul îl cunoștea și a făcut repede tocmeală să ne ducă la Fălticeni, unde-și ducea marfa de gâște înghesuite în clitcile de sub coviltir. Herșcu ne-a făcut loc pe scândura fixată pe drăghinarii din față. Către prânz apăru la orizont silueta orașului pe un platou, care cobora lin până la câțiva chilometri, unde Herșcu își oprise telegarii să răsufle pentru urcarea dealului spre oraș. Pe panta dealului, soldați din regimentul din Fălticeni săpau tranșee îndreptate spre Cornul Luncii. Herșcu a fost de părere că, deoarece soldații încă nu au mers să prânzească, ar fi bine să intru sub coviltir, pe o clitcă cu gâște, pentrucă postul de militari de lângă șosea are câteodată obiceiul să ceară hârtii de legitimare. Cu aprobarea vornicului și cu un sentiment de umilire, am intrat în adăpostul recomandat, unde paznicele Capitolului mă primiră cu un protest de gâgâit asurzitor, care jigni și mai adânc demnitatea de luptător patriotic a intrusului. Peste umilință aș fi trecut, cu mângâierea că trebue să treci pe sub furcile caudine înainte de a ajunge sub arcul de triumf, dar mirosul gâștelor lui Herșcu era insuportabil. O gaură în coviltir m'a salvat în parte de mirosul lor. Ironia sorții a vrut ca acel regiment din Fălticeni să-mi fie regimentul care m'a demobilizat în 1919, după trei ani de armată; rezerva lui 16 Fălticeni cu cea a lui 14 Roman formase regimentul meu 54/56, din timpul războiului.

Grigore NANDRIȘ

LIMANUL CLIPEI DE IZBÂNDĂ

În inima-mi de zbor flămândă
Un « ce? », alt'dată mă'ntreba:
— « Limanul clipei de izbândă
Pe unde, oare, s'o afla? ».

— « Departe! », răspundea în mine
Ecou-a mii de'ngenunchieri
Și lacrimi doar și doar suspine
'mi-udau acele primăveri.

Dar voi, cărări întunecate,
Ce'n unda tristului meu vers
V'ați oglindit pe rând cu toate,
Știți voi cât mi-a rămas de mers?

Limanul meu scăldat în floare
Îl simt, 'l-adulmec! Torța mea
Se schimbă astăzi în vâlvoare
Să sfărme bezna voastră grea!

Ion DUMITRU

TOTEM

Crestate-n lemn
Între porfirul serii
Și glasul apei,
Cu-aceleași gesturi
De trepetnic,
Ecoul și văpaia
Gândind pe jumătate.

Cu chipuri noi,
Vecia-n brazde
De briceag o vezi,
Să-ți amăgești privirea
Pe verticala
Plămădită din patru
Vânturi adunate.

MAGUL

Cu răsuflarea calmă
De ghiocuri,
Din tindă'n asfințit,
În râpi de început
Și liniștea de-apoi,
O seamă nerostită.

Mereu o caut,
Cu anii și cu vremea,
Beteag de rai
De șoapte și unghere,
Pândind în bătătură
Lumina nelegată,

Din somn, și din scriptură.

N. Cătănoiu

NIMIC MAI MULT

Nu vreau nimic mai mult
decât acest colț de cer
unde ascult
tăcere.

Ritmul bondarilor e amăgire.
Crezul pletoșilor, erezie.
Marea de patimi cu zbateri și arderi
e vamă plătită duhului rău.

Peste zdrobirile lumii,
ca-n timpul Facerii veghează Începutul.
Fructul luminii stă copt pe ramura vremii.
Și Domnul a rămas credincios promisiunii Lui:
Șansa cea mare stă la îndemână oricui.

AMURG ÎN BURG

Sub cerul șters,
atrăgător
lumini se-mbină, se dezbină...

Orașu-ntreg e o cantină!
La zilnicul ospăț
beau șvabii bere, din învățț.
Bondarii cântă automat
pe niște bani de aruncat,
în timp ce-n fiecare ușă
răsar flori blonde din cenușă.

Din turnuri mari, din alte vremi,
Tu, tainic zvon, pe cine chemi?

În vechiul burg
cu blocuri noi,
orele curg
tot ca la noi...

Ion Cicală

TRADUCERI

VICTOR BUESCU

Poeme aztece: *Din lirica náhuatl*

1

Prieteni dragi, această lume
Ne este-abia împrumutată.
Bieți trecători sub soare suntem,
Că noi venim pe lumea asta
Numai să ne-arătăm o clipă,
Venim să ne dormim, doar, somnul,
Venim doar să visăm o clipă.
Nu-i adevăr, ci e minciună
Că noi ne naștem să trăim!

2

Când ne-om călători spre Domnul,
Doar vorbele și cântul nostru
Ne-or supraviețui plecării
Din scurta viață pământeană.

3

Aceste flori multicolore,
Atât de dragi inimii tale,
Eu am venit să ţi le dărui.
Iar dacă numai pe-astă lume
Se află cântece şi flori —
Fie-ne ele bogăţia,
Fie-ne ele'mpodobirea,
Fie-ne ele bucuria!

4

Trăim noi, oare, 'n astă lume?
Nimic aici nu este veşnic:
O clipă, doar, ne este viaţa.
Până şi iadul se sfărâmă,
Până şi aurul se roade
Şi pana scumpă se destramă...
Nimic aici nu este veşnic:
O clipă, doar, ne este viaţa.

5

O, întrunire trecătoare,
O, glorie ce se destramă...
Cunoaştem oare vreun prieten
Cu rădăcini în lumea noastră?
Abia ne 'mprumutăm o clipă
În vieţuirea pământeană,
Şi florile-ţi acum învoalte
Sunt numai nişte flori uscate.
Coroana ta'nflorată, tronul,
Toată războinica-ţi noblеţe,
Izvor al cârmii şi-al puterii, —
Florile tale de războinic
Sunt numai nişte flori uscate.

6

În ce stihie să ne ducem,
Ca să scăpăm de hâda moarte?
Dar: face să trăiesc în lacrimi?
O, inimă, tu fii bărbată:
Nu-i nimeni să trăiască veşnic;
Până şi regii-s meniţi morţii,
Tot omul termină'n cenuşă.
O, inimă, tu fii bărbată:
Nu-i nimeni să trăiască veşnic.

7

O, Tu, care ne dai viaţa,
Numai în cerurile'nalte
Îţi făureşti, pe veci, Cuvântul?
Au ce vei chibzui, Părinte?
Te-ai supărat pe lume, oare?
Slava şi faima-Ţi pământeană
Ţi-o vor fura-o muritorii?
Au ce vei chibzui, Părinte?
Nimeni nu poate fi prieten
Cu-Acela ce ne dă viaţa...
Unde ne-om duce, după asta?
Vom merge pe tărâmul tainic.

Exişti aievea, Tu, Părinte?
Numai acel ce dă viaţa,
Doar El domneşte pretutindeni.
Adevărată Ţi-i fiinţa,
Ori nu-i, precum cârtesc o seamă?
Ci, Doamne, inimile noastre
Să nu ni se îndureze,
Că ei la toate pun tăgadă,
La toate ce-s adevărate.

Acela ce ne dă viaţa
Se poartă după cum I-i vrerea.
De-aceea inimile noastre
Să nu ni se îndurereze:
El este Cel ce dă viaţa!

8

Acel ce S-a creat pe Sine
Nu are vreun lăcaş vremelnic:
Noi pretutindeni Îi dăm slavă
Şi ne rugăm Lui pretutindeni.
Cinstindu-I faima şi mărirea
Zămislitorului a toate,
De Sine însuşi zămislitul;
Noi pretutindeni Îi dăm slavă
Şi ne rugăm Lui pretutindeni,
Cinstindu-I faima şi mărirea.

Nimeni nu poate fi prieten
Cu-Acela ce ne dă viaţa;
El numai ni-i Ocrotitorul,
Că nu putem trăi pe lume
Decât sub pururea Lui pază,
Decât alăturea de El.
Cine-L cunoaşte, ştie bine
Că El e doar Ocrotitorul,
Căci nu putem trăi pe lume
Decât sub pururea Lui pază,
Decât alăturea de El.

Căci Tu, Acel ce dai viaţa,
Nu poţi avea niciun prieten.
Iar noi, cei ce trăim pe lume
Sub paza Ta apropiată,
Te căutăm fără'ncetare
Precum am căuta un semen

Ascuns în pajiştea'nflorită;
Şi, când vei obosi, noi fi-vom
O clipă-alăturea de Tine.

Acela ce ne dă viaţa
Ne turbură, ne ameţeşte.
Nimeni nu-I poate sta 'mpotrivă,
Nu-L poate'nvinge'n lume nimeni.

Numai Tu eşti biruitorul,
Şi bine-o ştiu a noastre inimi!
Nimeni nu-Ţi poate sta 'mpotrivă,
Nici să Te 'nvingă 'n lume nimeni!

9

(Înţeleptul)

Ce e 'nţeleptul: o lumină,
O torţă vie 'nvăpăiată,
Oglindă ce-i de zei străpunsă,
Bortită dintr'o parte 'ntralta.
El are 'n brâu cerneală neagră,
Cerneală roşie şi pravili,
Are bucoavnele cu chipuri.
El este toată Ştiinţa lumii,
Adevărata călăuză
Ce 'ndrumă oamenii şi lucruri,
Ocârmuindu-le pe toate.
Prevăzătorul Tlamatini
E bun şi cinstitor de datini.
El e stăpânul Cunoştinţii,
O lămureşte tuturora
Şi Adevărului se 'nchină.

Desvăluindu-ne Adevărul,
Fără 'ncetare ne dă sfaturi
Şi ne învaţă 'nţelepciunea,
Dând fiecăruia o fire
Şi-un chip aievea, fiecărui;
Urechile ni le deschide
Şi ochilor le dă lumina.
El e stăpân pe călăuze,
Arată calea tuturora,
Că atârnăm de El, cu toţii.
Ne dă la toţi câte-o oglindă,
Ne dă cumintea prevedere
Şi-un chip aievea, fiecărui.
El cercetează orice lucru,
Măsoară drumul ce străbate,
Aşează rosturile toate.
Pe lume 'mprăştie lumina-I,
Cunoaşte tainele tăriei,
Lăcaşul morţilor îl ştie.
E-un om adânc, ce dă putere,
Învăţătură şi poveţe,
Insuflă dragostea de semeni,
În inimi toarnă mângâiere
Şi 'mbărbătează omenirea.
El ne ajută, ne 'ngriieşte,
Ne este Tămăduitorul.

WALTER VON DER VOGELWEIDE: *Când răsar pe pajişti mii de flori*

Când răsar pe pajişti mii de flori
Şi surâd în zarişte'nsorită,
Sub primăvăratici dulci fiori
Şi în triluri de privighetori,
Firea e de cântec stăpânită:
Trupul mi-l sleieşte de puteri!
Este aceasta oare fericirea?
Nu e greu să căpătaţi răspunsul,
Că mai mândră decât orice fată
Este ea!
Cum aş vrea ca s'o mai văd odată!

Când apare o femeie june,
Graţioasă, plină de lumină,
Legănându-şi dragostea la lună,
Cu privire care te'nsenină,
Ţi se pare-un soare printre stele.
Maiul cu cereştile-i plăceri
N'ar putea să-ţi pară mai frumos,
Ca minunea care te îmbată.
Las'să doarmă florile'n câmpie,
Să cătăm la chip bălai de fată.

Vreţi acum s'aveţi şi vreun temei,
Rătăciţi în zilele de Mai,
Când văzduhu-i parfumat de floare...
Veţi vedea în jur numai femei
Şi nu ştii pe care-ai vrea s'o ai,
Fiindcă toate-alesele-au cătare.
Mă silesc pe cine să aleg,
Viaţa mea de cine să o leg
Şi aleasa inimii sosi:
Te-i preface iarnă, lună Mai,
Tu-mi vei fi stăpâna vieţii, hai!

CARL SANDBURG: *Iarba*

Ridicați trupurile dela Austerliz și Waterloo.
Îngropați-le și lăsați-mă să lucru -
Eu sunt iarba care acoperă totul.

Ridicați-le și pe cele dela Gettysburg
Ridicați-le și pe cele dela Ypres și Verdun,
Îngropați-le și lăsați-mă să lucru.
Doi ani, zece ani, și turiștii vor întreba ghidul:
Ce loc e acesta?
Unde ne găsim acum?

Eu sunt iarba.
Lăsați-mă să lucru.

WALT WHITMANN: *Înfrățire*

Cuvânt peste toate, mai minunat decât cerul,
Războiul acela frumos și toți morții lui în carnagiu va trebui
în timp să fie uitat cu totul,
Ca mâinile surorii Moarte și Noapte să spele solul acestei lumi
iarăși, și iarăși;
Dușmanul meu e mort, un om tot atât de sfânt ca și mine e mort,
Privesc cum stă lungit, cu fața lui albă, tăcut, în sicriu — m'apropiu,
M'aplec și-ating ușor cu buzele mele alba față din cosciug.

GIUSEPPE UNGARETTI: *Veghe*

O'ntreagă noapte
căzut alături
de-un camarad
ciuruit de gloanțe
cu gura rânjită
către luna plină
cu mâinile crispate
pătrunse
în tăcerea mea
am scris
scrisori pline de dragoste

Nu am iubit niciodată
atât
de mult viața.

NEGRU PE ALB

Cronici, idei, fapte

ULTIMA SCRISOARE (INEDITĂ) ADRESATĂ DE VASILE ALECSANDRI FRATELUI SĂU ION

Henri Bogdan, ultimul coborîtor al lui Vasile Alecsandri, azi decedat, mă recomandase verilor săi din Franţa, coborîtorilor lui Ion (1), fratele uitat al neuitatului poet.

Din cele trei fete ale lui Iancu Alecsandri, două au avut descendenţă: Elena (2), căsătorită cu Henri, marquis de Malherbe de Salienne, şi Catrina-Alice (3), căsătorită cu Joseph del Valle. Fiica acestora din urmă, doamna Fernande de Mestre, a avut bunătatea să-mi pună la dispoziţie două scrisori. Prima este o scrisoare inedită, în limba franceză, a poetului către fratele său. Iată textul, pe care-l reproduc *tale quale:*

Mircești 18 Mai 1884

Mon cher Jean,

Ta lettre du 14 a été écrite dans un moment de profond découragement et sous l'impression de tout un monde d'idées noires qui viennent de faire une nouvelle charge à fond sur ton esprit.

Quoiqu'on dises néanmoins, j'aime mieux ajouter foi à l'expérience de ton Médecin et attribuer à l'effet du preintemps le malaise dont tu souffres et qui t'inquiette au point de te croire perdu. Laisse moi m'accrocher à cette pensée qui me console un peu de te savoir souffrant, et qui me donne de l'espoir dans l'avenir.

---

(1) Născut la 30.XII.1826, învaţă acasă cu părintele Gherman Vida, la pensionul Cuénim la Iaşi, la gimnaziul Vasilian la Iaşi şi din 1837 la Paris. Urmează cariera militară, elev cadet la 3.XII.1840, locotenent la 18.III.1842, căpitan la 18.XI.1843 şi însfârşit locotenent-colonel aghiotant al lui Cuza în 1859. A scris la Convorbiri Literare în 1881 şi 1883. Deasemenea a publicat un studiu asupra căii ferate Giurgiu-Bucureşti in 1871 şi altul asupra stării economice şi financiare a României in 1879. Operele sale postume au fost publicate în Convorbiri Literare în 1884-1885 şi în Revista pentru Literatură şi Artă în 1899 şi 1902. Fusese proprietarul moşiei Folteşti (Covurlui) de 11.444 ha., a casei părinteşti din Iaşi de pe strada Sfântul Ilie (azi Vasile Alecsandri), a casei din Galaţi şi a moşiei Moineşti. (După Sever de Zotta: « La Centenarul lui Vasile Alecsandri », Iaşi, 1921; Academia Română Mss. 5033; Elena Rădulescu-Pogoneanu: Viaţa lui Alecsandri, editura Scrisul Românesc, Craiova, 1940).

(2) Născută la 21.X.1852. Căsătorită 1ª dată cu Miot, a 2ª oară cu Henri de Malherbe de Salienne, din care coboară actualii marchizi de Malherbe.

(3) Decedată la 15.V.1934, înhumată la cimitirul Montmartre - Paris. Căsătorită 1ª dată cu Georges Ball (decedat), a 2ª dată cu Joseph del Valle.

Pendant que tu es en proie à des apprehensions lugubres, moi même, cloué sur ma chaise longue je rage d'être dans l'impuissance de prendre le train pour aller te voir et t'embrasser. Pauline (4), *de son coté, quoique luttant bravement avec ses rhumatismes, me frictionne journellement, soir et matin avec de l'essence de terebentine pour calmer mes douleurs...*

Quelle triste coincidence! Nous voilà deux frères separés par une distance énorme et tous les deux malades à la fois! Est-ce-à dire qu'il faille nous laisser envahir par le désespoir?... Non... Nous devons patienter et faire appel à nos sentiments les plus virils pour supporter la tourmente qui a fondu sur nous.

Ce qui te préoccupe en ce moment, c'est l'avenir de Noémi. (5) *Mais es-tu enfant!. Noémi n'est-elle pas notre soeur, et quoiqu'il arrive, crois-tu que nous resterions indifférents envers elle? Allons, mon cher Jeanet, chasse moi bien vite toutes ces hallucinations qui sont de nature à aggraver ton mal. Et sur ça, place toi sous un beau rayon de soleil, respire à pleins poumons l'air vivifiant des matinées du printems, porte tes idées vers la délicieuse Louisiane, et reprends ton calme en te disant: ni mes enfants, ni mon frère n'abandonnent Noémi, quelque soient les décrets de la Providence.*

Mais en voilà assez sur ce sujet qui prend une tournure par trop sollenelle.

Quel est l'ouvrage que tu as traduit? (6) *Est-ce de l'histoire ancienne ou moderne? C'est autant de gagné pour notre bibliothèque didactique.*

J'ai lu la vie de 12. Césars de Suétone. Quelle jolie collection de mon(s) tres, sauf César et Titus. Je crois pourtant que Suétone a insérré dans ses écrits tous les racontars éxagérés de son tems, ainsi que font les folliculaires de nos jours. Je connais une histoire de Napoléon I et de son neveu Napoléon III, un abominable tissu d'horreurs qui depassent l'imagination et la dégouttent (7).

Dans la biographie d'Auguste je n'ai rien trouvé sur Ovide.

Nous t'embrassons tendrement

V. Alecsandri

Dis à Noémi de continuer à toucher les 200 francs par mois chez la Princesse (8)

Cred că Ion Alecsandri nu a mai apucat să citească ultima scrisoare ce-i adresase fratele său, şi de aceea scrisoarea aceasta a rămas în familie şi nu a ajuns la Academia Română. Iancu era în adevăr pierdut, fusese operat de un cancer al gâtului şi pierduse

(4) Paulina Lukasievici, fiica lui Iosif şi a Elenei, născută la 1.I.1841, decedată la Mircești la 18.II.1921, căsătorită cu V. Alecsandri la 3.X.1876 (apud « Buletinul Ioan Neculce », vol. I, partea II, p. 390),

(5) Noémi Louise Elisabeth Guillard, fiica medicului Stanislas Guillard (decedat la 24.XI.1877 şi înhumat la cimitirul Montmartre), căsătorită la 21.1.1852 cu maiorul Ion Alecsandri. Decedată la 2.III.1903 la Paris, înhumată la cimitirul Montmartre.

(6) Ion Alecsandri publicase o serie de scrieri: vedi nota n. 1

(7) Cunoscută era simpatia poetului pentru Napoleon al III-lea, care-i dăduse mult sprijin cu ocazia recunoaşterii Unirii Principatelor.

(8) Este probabil vorba de Maria Cantacuzino, soţia lui Puvis de Chavannes.

vocea. El muri la Paris în ziua de 27 Mai 1884. A fost înmormântat la cimitirul Montmartre, în cavoul familiei soţiei sale. (9)

Personalitatea remarcabilă a Poetului, activitatea sa prodigioasă atât literară cât şi politică (fusese desigur unul din cei mai activi făuritori ai Unirii Principatelor) a eclipsat pe înstrăinatul frate Iancu. Nedrept ar fi ca şi noi să nu înviem amintirea acelui care, cu un tact şi o pricepere unică, a fost, din Martie 1859, agent oficios al principelui Cuza, acreditat pe lângă Napoleon al III-lea, şi apoi, dela 7 Septembrie 1860 până în 1866, agent diplomatic al Principatelor Unite la Paris şi Londra. Dacă Londra şi Parisul au sfârşit prin a recunoaşte Unirea, în mare măsură este meritul acestui prim diplomat român în Occident. Ion Alecsandri a folosit cu siguranţă şi înrudirile soţiei sale Noémi Guillard cu generalul Rose şi cu Ferdinand de Lesseps. Amândoi bine văzuţi la curtea lui Napoleon al III-lea. Lesseps, autorul Canalului de Suez, era rudă cu împărăteasa Eugenia.

Emmanuel R. Bogdan

GRIGORE NANDRIŞ, CĂRTURARUL RECTITUDINII

Afirmând că Grigore Nandriş fu omul preciziei, ceea ce i se potriveşte atât de aderent, nu l-am diferenţia de nobilele personalităţi intelectuale ori tehnice care asudă punând punctul pe *i* şi veghează la îndeplinirea realistică a activităţii. Filolog de vaste orizonturi, maestru într'o aspră disciplină care stă cât pe ce să înfrunte ştiinţele pozitive, el a ştiut să depăşească dezolantul pedantism şi să observe delicatul proces al nemărginitelor iregulare transformări umane, căutând să deslege enigma acestui *perpetuum mobile*, cuget statornic care l-a împins la o desperată cercetare analitică, convins că ajung câteva zile de sinteză să adune rezultatele unei vieţi de amănunţit studiu. Într'adevăr, fără a se îndepărta nicicând dela examinarea particularului, la începutul carierei şi-a fixat atenţiunea mai mult asupra aspectelor linguistice sau folclorice izolate, trecând încetul cu încetul asupra lucrurilor plurivalente.

Abia acum, după o viaţă de variată experienţă la diferite universităţi, îţi dai seama de energiile atât de originale şi metodice dela mica Universitate din Cernăuţi: Ion Nistor şi Romulus Cândea, unul specialist în istoria Românilor, celălalt în cea universală, promotori ai studiilor documentate şi ai caracterizărilor conştiente; Radu Sbiera, latinist temeinic orientat în linguistica indoeuropeană; Ilie Bacinschi, romanist cunoscător al tuturor limbilor romanice şi al principalelor lor dialecte; Leca Morariu, istoric al literaturii române cu vitale baze umanistice; sociologul Traian Brăileanu, care îşi întemeia cercetarea pe teoria sistemelor; Alecu Procopovici, căruia nu-i ajungea un an de zile spre-a examina

(9) Înmormântat în cavoul din cimitirul Montmartre la Paris, concesiunea veşnică nº 228. În acelaş cavou se mai află îngropate alte rude ale lui Noémi, printre care: Gracieuse Darricarrière, născută Leseps, decedată la 14.I.1862; Marie-Just Guillard, decedat la 27.II.1841 (probabil bunicul Noémiei); şi Marie Ball, născută Alecsandri, decedată la 31 Octombrie 1884, fiica lui Ion Alecsandri.

în infinitele sale forme o frază din *Codicele Voroneţian*, aplicând la această analiză întreaga linguistică; profesori care mai de care cu cartea în mână născuţi, dar şi cu ochii plini de lumina vieţii.

Nandriş a fost profesor de slavistică la Cernăuţi şi la Londra. Sub îndrumarea sa am studiat paleoslava după manualul lui August Leskien, am citit şi comentat operele în materie ale lui Lubor Niederle, Stepan Mihailovici Kul'bakin, Meillet; am citit texte polone şi cehe; am descifrat documente slave dela Ştefan cel Mare; şi dela dânsul am ascultat cursul meticulos despre *Influenţa slavă în limba română*, atât de divers ca teorie şi metodă faţă de publicaţiile lui Ilie Bărbulescu dela Universitatea din Iaşi. Dela aceşti nearătoşi maeştri cernăuţeni am învăţat a ne documenta orice afirmaţie, mai ales când am fi avut pretenţia de-a spune vreun lucru nou, şi întotdeauna să spunem mai puţin decât ştim, rezervându-ne posibilitatea de-a adânci cercetarea şi de-a aduce alte probe de confirmare a aserţiunii.

Grigore Nandriş s'a născut la 17 Ianuarie 1895 în satul Mahalà (nume dat de Turci la ocuparea cetăţii Hotin), 7 chilometri de Cernăuţi; localitate în vorbirea căreia labialele s'au palatalizat, ca în cea mai mare parte din Moldova, cu Bucovina şi Basarabia (cfr. Octavian Nandriş, *Le parler de Mahalà*, Paris, 1946). După studii la Bucureşti şi Viena, îşi luă doctoratul la Cracovia în 1922. Fu membru al Şcolii Române din Paris (1923-1925). Fu profesor de slavistică la Universitatea din Cernăuţi (1926-1940), apoi la cea din Londra (1948-1962), ţinând cursuri şi la Universităţile din Oxford şi Cambridge. Participă la numeroase congrese filologice internaţionale, ceeace-i permise să cunoască aproape toate ţările Europei şi să pună piciorul şi'n Statele Unite. Fu unul din fervenţii promotori ai modernei directive neolinguistice. Fire realistică, el dete severei discipline substanţiale contribuţii metodologice, controlând rostul şi aspectele faptelor supuse la studiu din cât mai multe puncte de vedere, examen conştiincios extins şi'n activitatea politică. Întreaga viaţă se străduì să pună claritate între limitele ştiinţifice ale variilor studii: « Slavon, slavonesc, nu înseamnă nici rus, nici ucrainean (rutean), nici polon, nici ceh, nici sârb, nici bulgar; precum latin nu înseamnă nici italian, nici francez, nici spaniol, nici român. Cu alte cuvinte, *trebue să eliminăm*, din capul locului, *confuzia între etnic, linguistic şi istorico-politic* pe care eruditii o fac din ignoranţă sau din rea credinţă, cu intenţii politice... » Sânt cât se poate de semnificative consideraţiile date acestei înşelătoare materii: « din secolul al XIX-lea filologia a devenit o disciplină ştiinţifica autonomă, numită linguistică, cu metode proprii de investigaţie, care nu mai pot fi manipulate de imaginaţia individuală ». În numele acestei responsabilităţi s'a ridicat împotriva miturilor istorico-politice alimentate de erudiţii ruşi: « problema spaţiului a dominat toată istoria rusească. Eminescu a observat, cu pătrunderea geniului său politic, că Ruşii, lipsiţi de adâncime interioară, caută satisfacţii în vastitatea spaţiului din afară, în stepă şi în pustiu, ca un remediu împotriva sterilităţii. Poate acest instinct dureros i-a mânat şi în spaţiul interplanetar ».

La Cernăuţi, Nandriş mai fu preşedinte al Societăţii pentru Cultură (1929-1942), al cărei centenar dela înfiinţare îl comemoră la New York în 1962, tipărind volumul *Din istoria Societăţii pentru cultură* (Madrid, 1967), preţioasă operă de apărare spirituală şi politică nu numai a Bucovinei. Era unul din cele mai temeinice exemplare omeneşti.

Integru şi rectiliniu, iubea claritatea şi atitudinile deschise, fapt care-l aşează politiceşte în partidul liberal din fracţiunea lui Gheorghe Brătianu. Tocmai această notă opusă tuturor poziţiilor echivoce caracterizează firea sa de erudit şi de om politic. Era cărturarul rectitudinii, care îşi prelungea personalitatea dincolo de specialitatea-i atât de singulară. Era omul nobil şi corect de tip clasic, academician turnat cu măsură şi simţ social, care ţinea la etichetă, dar şi la corespunsiunea sinceră dictată de propria natură şi de circumstanţe. Pentru cei ce i-am fost studenţi, era maestrul care nu râde. Totuşi omenia sa atât de cultivată nu-i anula zâmbetul pe care şi-l controla în orişice situaţie.

Fu unul din pionierii organizatori ai activităţii şi rezistenţei din lungul nostru exil. După ani de zile, se va afla cineva care va pune în lumină cuvântul său autoritar ridicat împotriva sovietizării barbarice din România şi împotriva invaziilor nedrepte. Atunci se va constata că Grigore Nandriş a înţeles să substituie suspecta propagandă cu informaţii precise, cu studii documentate, nu de pură luptă politică, ci de înaltă cultură şi reale contribuţii ştiinţifice. Stilul său academic se îmbogăţeşte de nuanţe, de expresii originale şi, reducând fraza la conciziune, capătă de multe ori calităţi de savoare literară.

Când în 23 Aprilie şi 4 Mai 1963 a vorbit la Napoli şi Palermo despre Antioh Cantemir, arăta extrem de obosit. Suferea de asmă şi epuizare în urma călătoriei făcută cu ani mai înainte la Muntele Athos. Totuşi, suferinţele nu-l puteau împiedica dela activitatea la care îl ducea firea sa dinamică. Murì la Londra în 29 Martie 1968.

Debutul publicistic şi-l făcu la vârsta de 17 ani, în 1912, cu un răspuns la ancheta revistei *Flacăra* despre *Scriitorul favorit al acestei generaţii*. Colaboră la *Foaia poporului* (1915) din Câmpulungul Bucovinei, la *Neamul românesc*, *Înoirea* (1916) din Buzău, *Revista Bucovinei* din Bucureşti, *Glasul Bucovinei* din Cernăuţi, *Adevărul literar şi artistic*, *Junimea literară*, etc. Opera matură a savantului — în limbile română, germană, franceză, polonă şi engleză — se divide după cele două aspecte care o caracterizează, cea de strictă specialitate şi cea de cultură generală şi artă, grupare indicată în al său *Repertorium bibliographicum*. Din operele filologice şi istorice fac parte: *Aspectele verbale în Evangheliarul slav dela Putna* (sec. XIII-XIV), în « Codrul Cosminului », 1924; *Les rapports entre la Moldavie et l'Ukraine d'après le folklore ukrainien*, în « Mélanges de l'École Roumaine en France », Paris, 1924; *Unitatea linguistică a popoarelor slave*, în « Codrul Cosminului », II, 1927; *Patru documente dela Ştefan cel Mare*, Acad. Rom., 1928; *Les critériums phonétiques dans l'étude de l'élément slave du roumain* (II Congrès International des slavistes), Varşovia, 1934; *Păstoritul românesc în Carpaţii polonі în lumina Atlasului linguistic al Poloniei subcarpatice*, în « Dacoromania », VIII, 1936; *Colloquial Rumanian*, Londra, 1945; *Texte şi glose româneşti în Biblioteca Bodleiană din Oxford*, în « Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg », I, 1953; *Rumanian exiles in 18-th century Russia*, în « Revue des études roumaines », I, Paris, 1953; *Rumanisch, Slawisch, Thrako-Dakisch*, în « Zeitschrift für slawische Philologie », Heidelberg, XXX, 1962; *Contribution a l'étude de la peinture murale de Lavra*, în « Millénaire d'Athos », Chevetogne, Belgique, 1962/63; *L'influence italienne sur Antioh Cantemir*, în « Annali dell'Istituto Orientale », Sezione Slava, Napoli, 1963; *Phonetic and phonemic principles*, ibd., 1966; *Le thème de Dracula dans les litteratures européennes*, în « Acta Historica », Societas Academica Dacoromana, Roma, 1968.

Cealaltă grupare, intitulată de autor *Ephemerides literariae atque historicarum rerum*, cuprinde aspecte literare, artistice, critică de moravuri şi de metodologie, de general interes cultural. G. Nandriş polemizează cuviincios şi dur, documentându-şi din plin obiecţiunile aduse.

Întâlniri cu Brâncuşi şi *Excursie toponomastică* (în « Fiinţa românească », Paris, I, 1963 şi VI, 1967) fac parte din eseurile cele mai miezoase din literatura noastră. Bogate în clarificatoare indicaţii şi delucidări, ele expun preciziunea, limpedea gândire, concepţiile ştiinţifice, estetice şi convingerile istorico-sociale alimentate de conştiinţa unui cercetător atât de scrupulos, de ale cărui contribuţii trebuie să ţină seama posteritatea. La şase ani dela moartea lui Constantin Brâncuşi, el se simte dator a da posterităţii propria mărturie de felul cum gândea şi cum lucra marele sculptor, al cărui atelier îl vizitase în 1951 şi 1952. Filologul reuşeşte să evoce fidel personalitatea singurateculuí creator modern, care, prin arta sa abstractă, invită din nou lumea să mediteze asupra creaţiei estetice şi să examineze cu neobicinuite premize problemele expresiunii. Biografia şi umanitatea originalului sculptor se deapănă pe liniile mai semnificative din viaţa sa. În lacrimile nestăpânite ale copilului Brâncuşi, obstaculat de sărăcie de a-şi urma vocaţia, s'aude inconştientul plâns al geniului, care încearcă să se libereze de colosul apăsătoarei materii, stare spirituală permanentă în toată activitatea sa creatoare. Scepticismul şi pesimismul artistului, izvorîte din observarea caducităţii istorice, e continuarea acelui vechi plâns. Gelozia faţă de orice aşchie de lemn sau de piatră căzută de sub contemplativele sale mâni, despre care dă mărturie şi pictorul Drăguţescu, pare să explice acea insaţiabilă căutare a eului în cele mai mărunte fapte personale, tinzând la propria înţelegere care se confundă cu procesul artistic. Căutarea formelor eterne, care n'ar fi altceva decât platonica « singură formă esenţială », « unica ultimă realitate », salvată de colosal şi de monumental, conducându-l la aflarea imponderabilului şi la mângâietoarea curbă ovoidală în sculptură, îl fac pe genialul sculptor să se identifice cu însăşi natura şi să spună plin de mirare: « Eu cioplesc şi opera apare singură ». Desigur că numai un înţelegător ca Nandriş ar putea numi opera brâncuşiană *artă înfiorătoare*. Tâlcuirea unora din acele puternice realizări se efectuiază adesea dintr'un nou punct de vedere şi caută să le explice geneza prin arta populară românească, cum au făcut şi alţi critici. Uneori linguistica e mobilizată într'o originală explicaţie: « Se opri mai îndelung lângă *Oul* perfect şi-mi explică în cuvinte domoale, care cădeau ca cei dintâi stropi ai unei ploi de vară, că acesta este cel mai desăvârşit lucru al creaţiei, începutul şi sfârşitul a toate. Am întrezărit atunci înţelesul apariţiei frecvente a formei ovale în sculptura lui Brâncuşi. Această formă îl apropie şi mai mult de misterul infinitului, de Creatorul cel dintâi. Şi m'am gândit la confirmarea filologică a acestui sens al *oului*: lat. *ovum*, gr. *oon*; în toate limbile indo-europene cuvântul e derivat dela verbul *a fi, a exista*, deci el exprimă *ideia vieţii originale, a existenţei*, principiul *fiinţei* însăşi ». E meritul filologului Nandriş de-a fi intuit în personalitatea lui Creangă un corespondent literar al lui Brâncuşi: « Cunosc un singur caz paralel, în compatriotul său Ion Creangă, care a turnat în cuvinte ceeace Brâncuşi a cioplit în piatră, metal, lemn şi marmoră ».

În *Excursie toponomastică* converg diversele directive de activitate ale eruditului, cum sugerează dela început subtitlul: « un sufix toponimic şi o teorie istorico-politică ». Obiectul criticei sale devine linguistica pusă în slujba intenţiilor politice, pseudoerudiţia şi falsificarea istoriei. Arată că sufixul toponimic — *ăuţi* (ca în cuvintele Cernăuţi, Pătrăuţi, Broscăuţi) « îşi are originea în *slavona de cancelarie* a Moldovei, adică într'o limbă moartă de origine slavonă, care a servit de vehicul culturii bizantine în ţările româneşti », şi nu derivă nicidecum din ucraineanul *-ovce*, cum crede Iorgu Iordan, înclinat să inventeze relaţii şi cuvinte inexistente. « E spre cinstea marelui academician că nu a învăţat în atâţia ani de robie limba stăpânilor săi, dar nu-i face cinste că într'o lucrare de 578 de pagini de toponimie românească a reuşit să nu menţioneze măcar o singură dată numele Bucovinei ultragiate de stăpânii săi ». Din ipoteza lui Petar Skok (1930), avansată cu multă rezervă, că numele localităţilor *Buzău*, *Dorohoi* şi *Giurgiu* s'ar explica prin limba ucraineană, pretinşii eruditi ucraineni dela Academia Liberă de Ştiinţe din Winnipeg (Canada) deduc că ţara lor s'ar fi extins din Dorohoi până'n Dunăre. De fapt, *Dorohoi* substituie vechiul nume *Drăgoi*, iar *Buzău* e anticul *Museos*, *Mouseos* (părâul Buzău), semnalat de Pârvan. Pe ton polemic continuă diverse controverse etimologice, culminând cu *Akerman*, considerat de un improvizat toponimist, « fruntaş parlamentar în ţara lui glorioasă », ca nume al capitalei bucovinene (!), derivat dela germanicele *Acker* (ogor) şi *Mann* (om), afirmaţii care nu ţineau cont de geografie şi de cunoscuta origine turcă a supranumelui impus Cetăţii Albe. În legătură cu intenţiile de invazie, savantul aminteşte falsitatea aşa zisei inscripţii slave dela staţiunea Mircea-Vodă, pretinsă din 943, şi « stadialismul » din teoria lui Marr, elogiat de Ruşi timp de 20 de ani. În ascendentă popularitate marristă, Grigore Nandriş îşi inaugurează oficial cariera didactică în Anglia (1948): « După ce am ocupat prima catedră de filologie slavă comparată la Universitatea din Londra, mi-am făcut, după ritualul obicinuit, lecţia de inaugurare. În atmosfera de euforie postbelică, atunci când tot ce era rusesc era sacru pentru *inteligheníia* anglo-saxonă, nu era uşor pentru un eretic să-şi mărturisească în mod public eterodoxia, mai ales pentru un schismatic ce lesne putea fi acuzat de interese preconcepute. M'am bizuit totuşi pe libertatea convingerilor şi nu am fost desamăgit. Am ales un titlu cuprinzător şi inofensiv, asemenea conţinutului: *Metode vechi şi metode noi în filologia slavonă*. În expunerea acestui subiect a trebuit să mă ocup şi de teoriile lui Marr, filologul oficial al imperiului sovietic ».

În faţa unui excepţional de numeros public, slavistul « respinse fără rezervă teoriile lui Marr, cu rădăcină cu tot ». Succesul deşteptat în public a fost deplin. Lecţia fu publicată în Noembrie 1949. Invitat de radiodifuziune, Nandriş a avut ocazia să-şi exprime diverse ori ideile, respingând şi existenţa unei discipline « a literaturilor slave comparate, pe care se străduiesc să o creeze panslaviştii ». Atacurile panslaviştilor se înmulţiau, când, pe neaşteptate, la 20 Iulie 1950, Marr fu detronat şi substituit de teoria linguistică a lui Stalin, spre mai marea confuzie a discipolilor marrişti.

Capitolele despre colonizarea Rutenilor în Bucovina şi despre populaţia acestei provincii, fondate pe serioase argumente istorice şi linguistice, publicate în volumul *Din istoria Societăţii pentru cultură*, completează această vie polemică pusă în slujba adevărului.

Sub semnul duios al pioasei comemorări, Grigore Nandriş culege şi tipăreşte cu propria mână *Cântarea României* (Londra, 1952) a basarabeanului Alecu Rusu, ediţie rară şi de înaltă valoare bibliografică. Marele filolog studiază cu ales simţ estetic cadenţa poemului, reuşind să pună în relief unităţile ritmice ale versetelor, ceea ce nu se făcuse până atunci.

Petru Iroaie

O LACRIMĂ PENTRU UMBERTO CIANCIOLO

Suntem câţiva în Occident care evocăm cu emoţie anii de studenţie la Facultatea de Litere din Bucureşti, în special primul contact cu limba şi literatura italiană, la catedra profesorului Alexandru Marcu. Ne câştigase mai ales un tânăr dascăl, tânăr cam ca noi, fiindcă, pe lângă ştiinţă, pe care o bănuiam vastă, mai aducea şi entuziasmul unui îndrăgostit de tot ce e frumos, îndrăgostit nu numai de ţara lui, pe care ne învăţa s'o iubim, dar şi de România, care într'un fel îl adoptase. Nu era obişnuitul profesor trimis în misiune *in partibus infidelium*. Era un cărturar cu mintea deschisă, care ştia să ne prezinte într'o lumină vie sufletul Italiei, oglindit într'o literatură prodigioasă.

Umberto Cianciolo era prietenul studenţilor săi, cu care ştia să dialogheze şi să se înţeleagă. Vibra la unison cu noi. De aceea l-am căutat şi după ce oblonul de plumb s'a abătut asupra ţării, iar cultura italiană, ca întreaga cultură occidentală, a fost pur şi simplu expulzată: operaţie infamă, la care au colaborat cu sârguinţă de neofiţi chiar unii dintre suspecţii neo-latinişti de astăzi, dela Bucureşti.

Expulzat şi el în 1948, împreună cu prestigiosul Institut de Cultură Italiană, a cărui singură vină era desigur aceea de a aminti, prin însăşi prezenţa sa, că, cel puţin pentru români, «lumina nu vine dela răsărit», Umberto Cianciolo a ştiut să facă imediat distincţia între poporul român, pe care a continuat să-l iubească şi să-l cultive, şi un regim cu totul străin de aspiraţiile şi de spiritualitatea noastră.

O lacrimă şi o rugă la moartea prematură a acestui italian de rasă, care ne-a iubit dezinteresat şi care a crezut în vitalitatea creatoare a poporului român.

* * *

Umberto Cianciolo s'a născut la Roma în anul 1914. Şi-a încheiat studiile universitare la Facultatea de Litere din Roma în 1935. În 1942 a obţinut libera docenţă în filologie romanică la aceeaşi Universitate. A trăit mulţi ani în străinătate. Din Elveţia a trecut, în 1942, în România, unde a fost profesor de limba şi literatura italiană, întâi la Cluj, apoi la Bucureşti, până în anul 1948. A fost profesor, după aceea, ori a condus Institute de cultură italiană în Libia, America de Sud, Grecia. Trecerea sa pe la Montevideo, Buenos Aires, Atena, a lăsat urme trainice: nu mai puţin trainice decât cele lăsate în România.

Cianciolo a lăsat câteva studii şi eseuri de preţ referitoare la poezia românească, a publicat în limba italiană o excelentă antologie eminesciană, a tradus din Arghezi.

Când a terminat traducerea şi studiul asupra scriitorului argentinian Borges, căruia i-a dedicat ultimii ani de viaţă, a exclamat: «Acum pot să mor». A murit cu poezia în suflet la 13 decembrie 1969.

Mircea Popescu

PUIU

Nu e vorba de lacrimogena schiţă a lui Brătescu-Voineşti, pentru care generaţii de copii au vărsat fierbinte potop de lacrimi. Puiul de care scriu a murit bătrân, la 78 de ani.

E una dintre absurdităţile diminutivelor universale aplicate numelor de botez, aceea de

a prelungi dincolo de limitele firești un titlu de mângâere ce nu se mai acordă cu vârsta individului. Toate limbile pământului oferă o infinită gamă de diminutive pitorești sau idioate. Ca să te naşti *pui*, e oarecum natural. Dar ca să treci pe lumea cealaltă *tot pui*, la şaptezeci, optzeci sau nouăzeci şi patru de ani, chel, pricăjit, borţos, cocoşat, iată ce nu mai este natural. Limba română excelează printr'un ghiveci de diminutive, care de care mai năstrușnice, indiferent de aspectul exterior, dimensiunile, greutatea, mutra individului: *micu, păpuşa, bimbirică, bibicu, ţumpi, bibilica,* etc.

* * *

Talentul, mare sau mic, nu e de ajuns spre a înfăţişa prezentului sau posterităţii dimensiunile unui personaj pe care îl ştii doar din auzite sau văzute. Fie-mi permis a-l măsura pe Iancovescu cu ochiul prietenului de aproape zi de zi, timp de douăzeci şi cinci de ani.

Ne-am întâlnit în 1922 la «Teatrul Mic», fostul cinematograf «Regal» din piaţa Palatului, peste drum de Fundaţie, având intrarea lângă elegantul magazin de pielărie Beckmann. Imobilul impunător adăpostea între altele Automobil-Clubul şi mai apoi Academia Comercială, care abia îşi deschisese porţile. Clădirea fu mai târziu dărâmată din porunca nesăbuită a lui Carol al doilea, spre a lărgi în mod disproporţionat piaţa Palatului. Gest de simplă megalomanie, ce nu cadra nici cu modestele proporţii ale vechiului palat domnesc şi nici cu bugetul municipal. Se distrugeau două minunate edificii, cel din dreapta Fundaţiei, proprietate a Băncii Naţiunei, şi cel din stânga, al Automobil-Clubului, adevărate podoabe architectonice ale capitalei.

Eu eram adolescent, Iancovescu tinerel. Împreună cu Elvira Popescu şi Ion Mihalescu formaseră o asociaţie teatrală, prezentând mai cu seamă piese bulevardiere franceze. Între alţii făceau parte din trupă: Ovid Brădescu, Lefter, Talianu, Chamel, Chapier, Dorina Heller şi Nutzi Stănescu. În vremea aceea geniul trupei părea a fi Mihalescu. Puiu Iancovescu «promitea», iar Elvira era prea frumoasă spre a nu cuceri. Piesa de deschidere se intitula «Triunghiul», eternul brelan, — bărbat, nevastă, amant. Mihalescu, figură blajină, onestă, nu putea fi decât bărbatul legitim; inutil a spune că Iancovescu representa amantul. Capul prelung, cavalin, faţa smeadă, ochii vioi cu sprâncene circonflexe, o deconcertantă mobilitate de trasături, dădeau înfăţişării sale ceva mefistofelic. Ne-am împrietenit în timpul primului turneu ce l-au făcut la Constanţa, unde au prezentat spectacolul în sala Cazinoului Municipal, urmat după aceea de o recepţie pe bordul vaporului german «Bremen» ce era ancorat în port. Fusesem invitat să-i însoţesc la Constanţa, şi abia atunci, în călătorie, l-am descoperit pe adevăratul «Iancu». (Noi îl chemam Iancu, diminutiv derivând atât dela nume, cât şi dela pronume, care şi lui îi plăcea mai mult decât Puiu).

E prea greu a cuprinde în câteva pagini enorma biografie a unui artist de geniu şi boem fără de pereche. Voi înşira doar câteva amănunte anecdotice sau trăsături de caracter. S'a exagerat, întrucâtva, construind din aluatul lui Iancovescu o personalitate inexactă, atribuindu-i rol de «mare Român», de «rezistent» şi victimă a ocupaţiei străine. Că şi-a iubit neamul, mai cu seamă Oltenia sa, este indiscutabil. Însă spiritul vagabond

nu cunoștea frontiere. Trei erau componentele personalității sale: *libertatea*, *pasiunea pentru teatru* și *cinismul*.

Politicește, aparținea oarecum lui Iuliu Maniu, de care îl lega o profundă stimă. (Era foarte rar ca Iancovescu să stimeze pe cineva). Dar această vagă apartenență nu îl împiedica să ceară bani lui Carol al doilea, inamicul lui Maniu, — sau lui Vaida Voevod, ori bătrânului Lupescu, tatăl «duduei», — sau primarului țărănist Dobrescu-Târnăcop și liberalului Donescu-Clipici. Nici nu își simțea conștiința încărcată, rugându-mă pe mine să-l însoțesc la Radu Budișteanu, cândva ministru al Artelor în cabinetul Gigurtu, sau mai târziu la Antonescu, spre a obține fonduri. După ce lua banii dela amici sau inamici, ieșea zeflemisindu-i sau înjurându-i. Se socotea liber să înjure, să ironizeze sau să iubească. *Libertatea* a fost marea sa trăsătură caracteristică. Nu cred că regimul comunist reușise să-i frâneze setea de libertate, cu toată opreliștea sau boicotul.

* * *

Era veșnic dator vândut și puțini sunt cei din lumea teatrelor sau artelor, cari să nu-i fi împrumutat măcar o sută de lei. «Împrumutat» e doar o vorbă de pripas, deoarece el socotea o datorie de *a nu plăti* datoriile.

— Doar imbecilii dau banii înapoi!, rostea cu aparentă autoritate.

Eram proaspăt director de fabrică textilă, pe vremea când a refăcut și deschis mica sală a teatrului Eforia, cu banii lui Lupescu, care îl finanțase spre a-i lansa tânăra amantă, Tatiana Grosu, o fată drăguță, simplă, lipsită cu desăvârșire de talent. Mă pomenii cu Iancovescu la fabrică, în șoseaua Bonaparte, venit să cumpere pânză de cânepă, spre a confecționa «cerul» circular al spectacolului.

— Trimite-mi mâine factura la biroul teatrului ca să ți-o achit.

— Mă nenorocești, Iancule, dacă nu plătești mâine.

— Îți arde de glumă. Uiți că plătește bătrânul Wolf, socrul regelui!

În acea vreme leafa mea era de vreo cinci mii lei pe lună, iar marfa ce-i furnizasem valora treizeci de mii. De prisos să adaug că mi-a mâncat leafa pe șase luni, fiindcă bani dela el n'am mai văzut. Mă invita însă regulat la aperitive cu icre negre la Dragomir sau Luchian, ori la masă la Capșa, la Cina, la Continental sau Modern, plătind bineînțeles cu banii șterpeliți dela mine.

Am scris două comedii pe scurte subiecte inventate de el: «Colacul de salvare» și «Douăzeci și patru de tacâmuri», ce urmau a fi reprezentate în teatrul său. În fond, el îmi procurase două simple anecdote, iar eu lucrasem câteva luni la construcția pieselor. Când am făcut lectura, mi-a cerut să-i cedez trei sferturi din drepturile de autor. Am refuzat, dar am rămas prieteni.

În locuința din imobilul societății Mica din Calea Victoriei, unde se deschisese și noua cofetărie Nestor, locuia cu grațioasa soție Țoța Soiu, a doua nevastă, într'un spațios apartament, aproape gol. Un pat, o masă, câteva scaune, ce serveau mai mult la bătăile dintre soți. Când pe Iancu, când pe Țoța îi vedeai cu vânătăi la ochi, pe genunchi, pe spinare.

— Nu știți ce voluptate este să te bați și apoi să faci dragoste! spunea Iancovescu cu prefăcută convingere.

Poate chiar mai mare decât pe scenă, era el, omul de toate zilele. Luam regulat parte la un cenaclu teatral, ce se întrunea săptămânal în locuința lui Val Mugur, pe strada Cometa. Între alții participau la ședințele mai mult gastronomice decât teatrale: Victor Ion Popa, Ion Marin Sadoveanu, Ion-Bébé Anestin, Mircea Ștefănescu, Tudorică Mușatescu, tânărul poet Al. Robot, (pe atunci nu avea mai mult de șaptesprezece ani, fiind de genială originalitate), George Costăchescu și Iancovescu. O oră era dedicată lecturilor, iar patru-cinci ceasuri mâncărilor și băuturii. Acolo ne-a cetit întâia oară Victor Ion Popa operele sale «Mușcata din Fereastră» și «Tache, Ianke și Cadâr».

Tudor Mușatescu, debordant cu verva sa umoristică, îl ironiza necontenit pe Iancu, provocându-i un tic nervos: scuipa scurt, ca și cum ar fi avut resturi de tutun pe vârful limbei. Nu exagerez afirmând că în vremea aceia Mușatescu era un fenomen de fluiditate și vervă. Doar Petrică Țuțea îl depășea, desigur într'un stil mai elevat. Debitului torențial al lui Mușatescu îi replica destul de rar, dar cu genială autoritate, Iancovescu, provocând încântarea. Glumele sale erau *definitive*, antologice, chiar dacă uneori se lăsau așteptate. În câteva cuvinte putea distruge un individ sau o carieră, prin enunțarea unei fraze, prin nemiloasa ironie a unei simple imagini azvârlită în treacăt. Iată ce mă face să afirm că omul Iancovescu, cel de toate zilele, a fost cel puțin tot atât de interesant și mare, cât și actorul sau omul de teatru. Ani în șir ne-a delectat la Mangalia cu sarcasmul unei strălucite inteligențe.

— Cu siguranță că sunt sifilitic — spunea el. Doar spirocheta ascute deșteptăciunea. Dar să te feriști de tratament. Injecțiile tulbură echilibrul intelectual. Mai bine să mori nebun, decât să trăești tâmpit!

Cam în aceiași formație a cenaclului bucureștean ne întruneam vara la Mangalia în vila lui Gheorghe Mugur, admirabilul animator, director general al Fundației Principele Carol. Se mai adăugau grupului nostru: Maria Mohor, Nelly Sterian, Odette Pompei-Posmantir, Cella Markov, pictorii Tonitză, Lucian Grigorescu, Iorgulescu-Yor, apoi magistratul constănțean Șeitan, Sorin Carnabel și alții. La masă, fie acasă sau la restaurantul lui Delureanu, Iancovescu trona ca un împărat. Îmbrăcat întotdeauna cu vestminte sportive aduse din Italia, cu părul argintiu lung și bogat lipit de tâmple, avea eleganța oarecum stridentă, caracteristică actorului de odinioară: cravate violent colorate cu noduri mari, fulare enorme, cămăși de mătase cu coroana princiară brodată și deasupra trei inițiale I (Ion I. Iancovescu), haine sportive lungi și foarte largi din homespun cadrilat sau albastru, pălării à la Buster Keaton (Malec) și sandale romane nemai văzute pe litoralul Mării Negre.

Bună parte din banii pe care îi câștiga sau îi ciupea, erau destinați teatrului (reușise să creeze în București trei teatre). Cealaltă parte servea bunului trai personal, țigaretelor englezești, trăsurilor sau curselor cu automobilul.

— Oamenii deștepți — spunea el — trebue să fie întreținuti de Cetate, ca la Grecii antichității.

Însă o mare parte din gologanii acestei antice reîncarnări grecești erau irosiți la joc de cărți de către Țoța, vulcanica soție. Îl buzunărea din răsputeri, cunoscându-i slăbiciunea pentru dânsa.

Farsele lui Iancovescu, jucate prietenilor sau publicului, sunt fără şir şi dovedesc uşurinţa sau indiferenţa cu care artistul îşi trata admiratorii.

Printre sălile refăcute de el în decursul carierei, a fost şi cea din strada Sărindar, devenită mai târziu Teatrul Maria Filotti. Pe vremuri, adăpostise varieteul Alhambra, care, impreună cu Alcazar, Chat-Noir, Maxim, Majestic, Moulin-Rouge şi Tabarin, desfătase noctambulii capitalei, sau pe străinii în trecere pe malurile Dâmboviţei. Sala Alhambra era un local mititel, ce nu putea cuprinde mai mult de două sute de persoane. O mică scenă redusă, o platformă rezervată meselor de consumaţie şi pistei de dans, un balconaş unde deasemenea se putea consuma privind spectacolul dintr'un unghi mai ascuns, un foyer mititel şi un minuscul hall-intrare — acestea constituiau întregul dispositiv al Alhambrei. Când mai târziu decăzu moda varieteului, rând pe rând localul fu transformat de diverşii antreprenori în sală de teatru. Printre alţii, tenorul Leonard a prezentat acolo până aproape de sfârşitul carierei sale câteva stagiuni de operetă. Apoi compania Vlădoianu oferi publicului în aceeaşi minusculă sală foarte îngrijite comedii muzicale, unde, sub inspirata baghetă a talentatului Ion Vasilescu, fu înfăţişat publicului pentru întâia oară un fin actor de proză şi comedie muzicală, Constantin Lungeanu, care după mulţi ani petrecuţi în teatrele parisiene revenise în Bucureşti. Reintrarea şi-o făcuse la grădina « Răcaru » din calea Griviţei, unde laolaltă cu compositorul Mihail Daia ofereau un duet vocal de fină esenţă şi enorm succes.

Iancovescu pusese ochii pe sala Alhambra şi, cu arta sa de a inventa bani, reuşi a face un teatru « de poche » parizian, speculând ultimul colţ liber spre a mai aşeza un alt fotoliu, care să asigure o reţetă serală cât mai substanţială.

* * *

Era spre sfârşit de august 1936. Puţinele spectacole de vară se desfăşurau în grădinile Cărăbuş şi Frascati, Oteteleşanu, Blanduzia şi altele mai mici, depe calea Griviţei. În ciuda căldurii toride, Iancovescu ţinea mortiş să deschidă teatrul cu un ceas mai devreme.

— Cum vei face? Ai căpiat să joci în sală închisă?

— Veţi rămâne cu gura căscată. Am instalat aparate refrigeratoare cu aer condiţionat!

Într'adevăr, aşa ceva nu se mai pomenise în sălile bucureştene. Doar Iancovescu era capabil de asemenea miracole.

Capitala fu inundată de afişe artistice anunţând deschiderea noului teatru Sărindar. Enorme subtituri în roşu promiteau « sală refrigerată la temperatura de 20 de grade ». Nu-mi mai amintesc exact titlul piesei de deschidere, dar cred că era vorba de « Două duzini de trandafiri », lucrare italiană ce făcuse furori într'un film interpretat de Umberto Melnati. Iancovescu obţinuse dealtfel un fel de monopol pentru piesele italiene în România, prin legăturile personale cu autorul dramatic Aldo de Benedetti.

La gândul frigului ce ne pândea, ne-am îmbrăcat în smoking de stofă grea ca pentru premierele de iarnă, iar grăţioasele conifţe au arborat vulpile albastre sau argintii, în mare modă pe vremea aceia. Mai mult decât o premieră, deschiderea unei noi săli de spectacol constituia un fapt memorabil in lumea artistică. Nu trebue uitat că România

a avut întotdeauna predilecţia teatrului, iar decorul, regia, actorii, au situat spectacolul românesc printre cele mai interesante din Europa.

In sală, atmosfera era însă irespirabilă. Aerul condiţionat fusese doar o dureroasă glumă pe afişele inventate de Iancovescu. Mult mai cald decât afară, unde cu venirea serii se mai răcorea, cele două sute de suflete îmbrăcate polar şi înghesuite într'un local de mici proporţii pătimeau pârjolul infernului.

Când i s'a reproşat inconştienţa de a-şi înşela spectatorii, răspunse simplu:

— Eu descind din Romani. Oare strămoşii mei nu făceau la fel? De teama hoţilor puneau inscripţia la poarta de intrare în curtea casei: « *Cave canem* », adică « păziţi-vă de câine », chiar dacă nu existau câini în curte. Marele public e naiv sau binevoitor, mai cu seamă când plăteşte. Secretul este a şti cum să-i surprinzi buna credinţă. În fond, eu lupt doar spre a supravieţui. Nu înşel, ci cel mult păcălesc. Într'o ţară în care se fură dela rege până la modestul agent de percepţie, eu nu fur banii nimănui, ci ofer, în schimbul biletului de intrare, agrement, artă, talent. Nu-i deajuns? Costă mai scump o masă bună la restaurant decât un spectacol de teatru, pe care eu îl pregătesc luni în şir, cu emoţii şi nopţi nedormite. Nu mai îmi cereţi scrupule ori sală răcoroasă!

* * *

Gândindu-mă bine, astfel precum l-am cunoscut, sunt încredinţat că, dacă cerşea bătând la toate porţile, o făcea într'adevăr pentru imensa, unica dragoste de teatru. Nu cred că un alt actor român a fost posedat de patima teatrului ca Iancovescu. Cerea bani şi nesocotea scrupulul tocmai pentru a satisface această sete ce îl devora necontenit. Servea arta cu vocaţie de preot Erau câteva roluri în care cu greu putea fi depăşit: *Cyrano de Bergerac*, *Impăratul*, *Patima Roşie*, *Afacerea Kubinsky*. Mai cu seamă *Cyrano* a fost, din sutele de roluri interpretate, suprema sa prestaţie actoricească.

Dezordonat, efervescent, pătimaş, boem sau cinic, a dominat o jumătate de secol de teatru românesc cu zecile de aspecte ale unei personalităţi inegalabile.

Cu dispariţia lui Iancovescu nu a pierit un rezistent, un mare Român, un actor de seamă. S'a prăbusit însăşi o coloană a teatrului universal, iar dincolo de Carpaţi a murit un om liber.

J. N. Manzatti

PROFILURI ŞI AMINTIRI

Dan Botta

L-am cunoscut pe Dan Botta lumeşte, între un calendar de conflicte, când nu ştiam între cine să mă împart, între el şi Blaga. Nimeni n'a rămas şi cu el şi cu Blaga. Eram cel mai tânăr şi m'am înclinat între amândoi.

Mai târziu am înțeles și vrajba și ce ne-a apropiat. Blaga, vârful din trinitatea de ambițioși, se născuse la «curțile dorului», în miez, pe culmile Ardealului.

Eu alunecasem din cetatea de zimbri lângă apele cu știuci, unde turcii sângeraseră străbunii aprigi ai mamei.

Nu știu cum și cine a născocit, înainte și după G. Călinescu, neliniștea corsicană a lui Dan Botta. E o nelegiuire. Funingine zvârlită ca să întunece un obraz cutremurat, în afară, de un râs biologic, poate cel mai tragic râs pe care l-am văzut până acum.

Dan Botta se revărsa dintr'un plin de inimă amară.

Pulsul acesta pudic, intim, l-a arătat numai palorii frumoaselor.

Nu. Dan Botta își are obârșia în Transilvania, printre moți. Era din neamuri vechi, așezate în primele luminișuri ale istoriei. O spunea adesea. De aci și teama lui de a se lăsa îndepărtat de rădăcinile cronicilor.

Eulaliile vin «cu tot începutul», pe un parcurs lung, definit în «dorul de timp». Mai totdeauna contemporanii trebuesc atent controlați. De obicei, ei creiază confuziile cele mai încâlcite. Dan Botta nu e singurul pocit, strâmbat de cei din jur.

«Dorul de timp» l-a apropiat de Blaga altfel — stabilindu-se între ei îndepărtări incontestabile.

Dorul lui Blaga e mioritic, dorul lui Botta e mitologic. Metafizic la amândoi. Mistic deosebiți.

Între doi «păgâni creștini», unul tăcut și altul dezlănțuit, ca cel mai mic, pe altă cruce, mi-am aplecat tristețea către un singur Dumnezeu, ca astfel să fim și mai apropiați.

Retezați, când crivățul bătea în gratiile de fier, am apucat fiecare pe căile absenții. Ne-am revăzut cu tâmplele albite, cu brazdele pe frunți mai înadesite și mai întunecate. Râsul nimicitor al lui Dan Botta se stinsese. Convulsiile inimii le mai păstrau doar ochii lui verzi.

Mircea Eliade își reamintește de râsul lui Dan Botta, cel dinainte, de hohotele adolescente, descoperite întâi de Petre Manoliu.

Câte temelii s'au surpat de atunci!

După ani absenți, Dan Botta mi-a adus, pe Dealul Filaretului, un snop de crizanteme albe — în schimbul râsului dispărut. Pe-atunci nu știam ce să mai fac din ghiața florilor de pe paletă.

La câteva seri, ne-a cântat Drăghici dintr'un violoncel cu voce de om. Emil Botta ne-a arătat fantomele din ultima «gură de rai».

Poate ne-am mai văzut un an. După aceea, o singură dată mi-a adus rătăcit roua culeasă din parcul în care veghiase o noapte întreagă. Curând, doctorul Lăzărescu a alergat dela el la mine să ne asculte inimile bolnave.

Topit de zăcere, palid, într'o dimineață a apărut la fereastră Dan Botta, zvârlindu-mi în odaie un poem și jumatate din umbra sa.

La o lună m'a dus la braț, convalescent, Petru Manoliu, să sădim flori la Bellu, pe un dreptunghiu de pământ proaspăt.

Cerul era atât de albastru că numai printre lacrimi am putut să mai văd fundul ochilor care adormiseră.

THEODOR CAZABAN

Pe Theodor Cazaban l-am mai văzut ultima dată în țară la Demu, în atelier. Era în noaptea de sfârșit și început de an. Pentru el s'a deschis altă zodie, pentru noi încovoierea și vânturile.

Ne-am reîntâlnit la Paris, după 20 de ani muți.

Peste nopțile acestor absențe-decenii, și-o mai fi adus aminte de himerele lui Paciurea?

L-am regăsit tot zvelt și șui — cu un adaos de brumă pe tâmple; dar cu nimic schimbat; — poate, din lin și duios, cu o undă ceva mai încruntată.

I-am cetit eseuri și proză de ocazie; romanul nu l-am cetit — s'a epuizat, zice. I-am mai ascultat o piesă de teatru, povestită de el cu grai întors în calm moldav. Mi s'a părut ciudată. Ar trebui jucată. «Dar cine — spunea Tonegaru — mâinile le mai întind?»

În el mai poartă un roman și cred că din gând și-a început construcția. Prea nu ne-am mai văzut de mult și nu se poate să nu mă întâmpine cu întemeiată justificare.

DUMITRU DEMU (DIMITRIOS DEMOU)

Cu puțin haz, spătos, larg în piept, emotiv, Dumitru Demu a văzut prima zi printre scutecele albastre dintre măslinii Heladei, și-a mișcat tălăngile pe malurile dobrogene.

Dela icarii Olimpului a urmat pașii ursitoarelor carpe și ielele dela strașinile altui albastru, mai curb.

Se spune că grecii antici nu distingeau culoarea verde. S'ar putea să le-o fi descoperit-o, pe velințe mițoase, «țințarii» macedoneni. Ei trăiesc în festin vegetal — printre ierburile de munte, acoperiți de cetina neschimbată. De asta le și place soarele abundent.

La București avea puțini prieteni de breaslă. Umbla mai mult cu scriitorii, muzicanții și cu câte un pahar mai nesomnoros.

În Venezuela a plecat tot după soare, după căldură multă, care așteaptă fântânile cu stropi de răcoare. A pus ghizdurile la câteva.

Și s'a mai apucat să înalțe oțele, trepte, tulpine, arcade; toarnă și șlefuiește metale neruginoase, și, printre păienjenișul de grinzi lucitoare, încearcă să-și croiască lumea unei alte tinereți.

Ioan I. MIREA

ASUPRA «AMINTIRILOR» LUI HORIA ROMAN

În editura Societății Academice Române a apărut, în vara acestui an, într'un mic volum, causeria rostită de Horia Roman la Congresul din Salzburg, în 1968.

Broșura, a cărei primă ediție s'a făcut într'un tiraj restrâns și numerotat de 99 exemplare, a fost trimisă prietenilor pe care exilul i-a risipit prin toate unghiurile lumii. Titlul: «Cenușa visărilor noastre». Un vers din lirica argheziană.

Autorul a primit aproape șaptezeci de scrisori, una mai cordială decât alta, pe care le conservă, cu gelozie, în trei caete. Citindu-le simți, printre rânduri, mistuitorul dor

de ceea ce a fost (și nu mai este) în țara « cea bună », prăbușită sub « cortinele de fier ale istoriei și-ale unui crâncen destin », cum spune însuși autorul.

Fiind vorba de o lucrare editată de noi, nu vom face o cronică literară, cum ar merita-o, fără îndoială. Ci ne vom limita a scormoni această vastă și interesantă corespondență, reproducând câteva din scrisori, mai semnificative.

Scria o revistă din exil (nu prea obișnuită cu laudele): « *Paginile de față aduc, în aparenta și desigur voita lor dezordine, întreaga mireasmă a unei țări care pentru mulți din noi a intrat în mitologie. Plutește peste și prin ele o ușoară melancolie, chiar când humorul e iriezistibil, ca într'o serie de scene antalogice. Citind și recitind pe nerăsuflate această cărțulie scrisă cu condeiul inimii, ești și mai înciudat pe autor care, din scepticism, din lene, dintr'un dispreț suveran pentru deșertăciunile Ecleziastului, nu scrie decât puțin și rar. Într'un delicios profil inițial, se prezintă așa: « Horia Roman trăiește de aproape trei decenii la Roma. Are o nevastă, o fată, o soacră, doi câini lupi, două broaște țestoase, un pisoi și câteva icoane pe sticlă, din Maramureș. De foarte multă vreme s'a hotărît să lase altora, mai tineri, privilegiul de a crede în himere* ».

Dela München, Mihai Cismărescu îl anunța la 14 Julie 1969: « *Cum te cunosc, te va surprinde faptul că această carte a dumitale a fost obiect de discuție, ieri, duminică, la un mic cenaclu literar româno-german, pe care îl avem la München de câtva timp. Da, s'a vorbit aproape două ore despre cartea, despre ziaristul și memorialistul Horia Roman. S'au citit totodată declarațiile lui Gafencu și Maniu, reproduse de mata.* »...

Iată, după cum spuneam, patru mesagii-scrisori, din corespondența primită de autor:

Je vous remercie de dotre livre dont les évocations sont on ne peut plus mélancoliques. Les illusions de Maniu: « Englejii nu ne vor abandona » *participent d'une inadmissible naïveté. Nos compatriotes se croient lucides, mais ne le sont pas en réalité. Un peuple sceptique, constamment tenté par le délire!*

De tous les personnages dont vous parlez, c'est Matei Caragiale qui me paraît le plus intéressant et le plus impénétrable.

Merci encore de votre livre.

Bien cordialement à vous,

Emile Cioran

* * *

Am citit, și recitit, cu lacrimi, melancolie și, la răstimpuri, absurde, nestăvilite izbucniri în râs, « Cenușa visărilor noastre », *și cu același interes ți-a citit cartea și Christinel. Îți mulțumim amândoi și pentru darul pe care ni l-ai făcut, și pentru rândurile înflăcărate pe care mi le consacri. (Dar, vai!, povestea celor peste o sută de volume e numai bibliografic adevărată: am publicat vreo 42-43 de cărți, la cari tu ai adăugat, mărinimos, traducerile în 13 limbi...)*

Păcat că ne-ai dat numai 67 de pagini. Păcat, iarăși, că ai tipărit numai 99 de exemplare. Vin mereu Români din țară și ar fi fost interesant să le dăruești câte o carte, două. Sper că n'ai uitat prietenii (bunăoară, pe Țuțubei, pe care l-am revăzut, în mai, la Buenos Aires).

Aș vrea să-ți dăruesc și eu ceva, dar nu știu ce. Odată ce ai hotărît, mai de mult, în marea ta înțelepciune, să nu mai citești tot ce trece de zece pagini, nu îndrăsnesc să-ți trimit o carte (poate o nuvelă...)

Încăodată, mulțumiri și cele mai sincere felicitări.

Vă îmbrățișăm amândoi, pe tus-trei,

Mircea Eliade

* * *

Din jarul vervei ascunse sub cenușa vestită de titlul broșurei trimese, au scăpărat amintirile pe un fundal întunecat. Vă mulțumesc sincer că mi-ați rezervat un loc în apropierea căminului!

Cu cele mai bune gânduri și salutări familiei prezentate în notița biografică,

Maria Golescu

* * *

Speram și o altă întâlnire dintre noi, dupa aceea, prea scurtă, din Austria. E adevărat că lectura cărții dumitale, întreprinsă pe nerăsuflate astă vară, mi-a reînfățișat personalitatea autorului cu plasticitatea unei prezențe fizice. Am verificat în deosebi, distilându-ți frazele, câte intuisem ca ascultător: arta de a folosi anecdota, dincolo de divertisment, întru stenograficul, întru supersugestivul portret. Că e așa, iată și o dovadă: oricâte impresii «pe viu» aș fi citit à propos de Eminescu, pun înaintea tuturora episodul relatat de dumneata, tocmai din pricina unei anume cruzimi de prim plan, tocmai fiindcă ai însăilat fără gând de «cuviincioasă» retușă.

Personal aș dori mult să tentezi un al doilea volum, mult mai bogat ca număr de pagini, dar bine înțeles fără diluări, cu această malițioasă impudoare a faptului nud. Dacă ai un inspirator literar, cred că e Svevo. Nu spune că ți-ai epuizat caerul animtirilor literare. Spune-ni-le ca Zeno, «de la conștiință», așa cum nu poate mai nici unul dintre noi, neposedând arta dumitale de a-și compune zâmbetul numai cu nonșalanța simplicității.

Cu nădejdea mereu vie de a te reîntâlni, rămân al dumitale devotat,

L.M. Arcade

OPERA POSTUMĂ A LUI SEVER POP

Când, în 17 Februarie 1961, o boală necruțătoare dobora, la șaizeci de ani neîmpliniți, pe vigurosul muntean din Poiana Ilvei, care a fost Sever Pop, colegii și prietenii lui pregăteau diferite contribuții pentru un volum miscelaneu, de meritat omagiu. Însă soarta a vrut ca plănuitele « Mélanges » să fie înlocuite prin prezentul « Recueil posthume de linguistique et de dialectologie (Roma, Societas Academica Dacoromana, t. 4 "Acta Philologica", 1966, X + 698 pp.) », propus de profesorul G. Straka, de la Universitatea din Strasburg, prefațat de profesorul Hans Rheinfelder, de la Universitatea din München, și cucernic întocmit de către doamna Alexandra Sever Pop, cu concursul moral al mărinimoasei Societăți Academice Române, din Roma.

În vederea acestui pios țel, s'a procedat la înmănuncherea tuturor articolelor de specialitate publicate de către răposat, dealungul celor aproape patruzeci de ani de activitate științifică. Înmănuchere răbdurie, deși exhaustivă numai în ceea ce privește textele redac-

tate direct în franţuzeşte şi în italieneşte, fiindcă, din păcate, nu a fost cu putinţă procurarea textului diferitelor articole publicate în revistele româneşti, « dată fiind actuala situaţie din România » (pg. VI). Cu toate acestea, nouă lucrări existente în publicaţiile româneşti aflătoare în Apus au fost traduse în franţuzeşte de către profesorul Marcel Ferrand, de la « Ecole des Langues Orientales Vivantes », din Paris. De altfel, acelaş profesor a « retuşat » franţuzeasca Autorului, intervenind chiar în anumite note (pg. 55, n. 2).

În acest fel se pune la dispoziţia romaniştilor şi a dialectologilor, cărora se adresează acest « Recueil », o serie de lucrări cvasi inedite, care sunt cele nouă traduse acum din limba puţin accesibilă (*hélas!*) care este româna, şi care, alăturate celorlalte, fac un total de douăzeci şi şase de articole doctrinare. La acestea, compilatoarea a înţeles să adauge textele deplin inedite ale celor nouă conferinţe în franţuzeşte şi în italieneşte, « deşi nu au fost scrise spre a fi publicate » (pg. VI). Lipsite de note, ele sunt în schimb întovărăşite de hărţi lingvistice pregătite şi proiectate de către regretatul conferenţiar. De notat că fiecare din aceste conferinţe are indicaţia locului şi a datei când a fost pronunţată, la fel cum fiece articol e însoţit de indicaţia bibliografică a obârşiei sale. În această ordine de idei, deplângem lipsa unui Indice final de cuvinte, care ar completa Indicele (sumar) al termenilor studiaţi în hărţi. O desvoltată recenzie critică, despre Ceangăi, şi şapte comunicări prezentate în diferite Congrese internaţionale, completează binevenita înmănunchere a ostenelilor ştiinţifice de o viaţă — de câte ori contrariată de neînţelegerea exilului şi invidia străinului! — a românizantului, romanistului, dialectologului şi lingvistului care a fost, cu sporit curaj şi ştiinţă fermă, transilvăneanul cordial Sever Pop.

Memoria sa va rămâne pe deplin cinstită prin această monumentală « Culegere » a unei opere bătută de nenorocul românesc *'Ατυχία*, şi curmată de nemiloasa *Μοῖρα* umană.

Victor Buescu

INTRODUCEREA LA ISTORIA CULTURII ROMÂNEŞTI A LUI P. P. PANAITESCU

Moldoveanul P. P. Panaitescu (1900-1967) îşi încheia introducerea la opera lui Miron Costin (Bucureşti, 1963), citând cunoscutele vorbe ale cronicarului: « Biruit-au gândul să mă apuc de această trudă, să scot lumii la vedere felul neamului, din ce izvor şi seminţie sânt lăcuitorii ţării noastre, Moldovei şi Ţării Munteneşti şi românii din ţările ungureşti... ».

Sunt cuvinte ce-ar putea fi puse şi la începutul acestei opere, închinată « sine ira et studio » cercetării originilor şi spiritului culturii şi civilizaţiei româneşti.

« Gândul » acestei cercetări, care să fie şi o revizuire a multor prejudecăţi şi echivocuri, fusese şi al lui Pârvan, care pregătea o lucrare asupra Evului Mediu românesc, şi al întregii generaţii de intelectuali din care făcea parte P. P. Panaitescu. Poate că acest mare savant nu a sfârşit în puşcărie în timpul ocupaţiei sovietice pentrucă era unul

dintre puţinii slavişti dela noi. Feciorei cu opere neîncepute şi, chiar acum de curând, un bătrân care nu se ştie ce operă a terminat, l-au atacat şi-l atacă pe Panaitescu acuzându-l unii de slavofilie, altul că a fost decan al facultăţii de litere şi filosofie dela Bucureşti, acum treizeci de ani. Aşa se întâlnesc firile piezişe dela o generaţie la alta.

După ce răstoarnă sloganele istoriografiei oficiale privitoare la spiritualitatea Dacilor, istoricul român aruncă definitiv la dosarul unor ruşini trecute slavofilismul isteric al conglomeratului de agenţi culturali din anii cât a durat ocupaţia sovietică văzută (pentrucă aceea nevăzută continuă).

Evident stânjenit tot timpul de obligaţia « sacră » de-a se referi şi la materialism, istoricul nu cade însa în capcana « ideologică », iar dacă foloseşte termeni ce nu se pot evita în condiţiile actuale, substanţial nu este în niciun fel legat de ei.

Însărcinarea pe care şi-o ia cercetătorul este scoaterea în relief a constantelor care determină existenţa culturală a unui grup uman suficient de profilat pentru a constitui un întreg omogen, în speţă « românitatea ». După Bălcescu, Eminescu, Xenopol, Pârvan, generaţia lui P. P. Panaitescu îşi făcuse un program din această auto-identificare a românităţii, care nu are nimic de-a face nici cu şovinismul nici cu vreo agresivitate imperialistă. Aceeaşi problemă, de auto-identificare şi astfel definire de sine, şi-o pusesră spaniolii cu generaţia lui Unamuno, când se dizovau ultimele resturi ale imperiului (generaţia dela 1898). Cunoştinţa care urmează conştiinţei de sine la un popor reprezintă cea mai ridicată treaptă a desvoltării lui.

Fără exaltări şi lirisme ne la locul lor, dar cu toată căldura unei cunoaşteri critice şi iubitoare în acelaşi timp, singura cunoaştere spornică, liber de orice « ideologie », P. P. Panaitescu isbuteşte cu succes să ajungă la ţelul ce şi-l propune, adică să stabilească ceea ce este propriu, care este originalitatea existenţei istorice pe care-o numim România.

În ce măsură în această carte birue gândul bun o arată faptul că nu e discutată nicăeri în ploaia de publicaţii din R. S. R. Curajul de a discuta « gândul bun » se vede că încă nu este la el acasă în această republică, rămasă încă la tactica unor consemne tacite între unii care se feresc de alţii.

În cărţile de istorie pentru ultima clasă de liceu din R.S.R., istoricii partinici scriu astfel despre religia Dacilor: « Herodot este primul istoric care ne dă ştiri despre religia geto-dacă. El spune că geţii credeau în nemurire şi ne dă chiar numele a două divinităţi: Zamolxis [1], un zeu subpământean al vegetaţiei şi fertilităţii, şi Gebeleizis, un zeu ceresc al luminii. Dacii mai adorau şi un zeu al războiului, asemănător lui Marte, o zână a lunii şi a pădurilor, Bendis, asemănătoare Dianei romane etc. Religia lor, aşa dar, era *politeistă* » (Istoria României, Buc. 1969, p. 32). Aici stau cu « ştiinţa » istoricii oficiali ai bisericii marxiste din R.S.R. Ştiinţa propriu zisă n'a rămas însă deloc aici. Mai ales că Herodot nu vorbeşte de doi zei principali, ci de unul cu două nume: « Însă trebue să spun cum Geţii se cred nemuritori. Ei au convingerea că nici de cum nu mor, ci că apucă drumul către Zalmoxis, pe care unii îl ţin drept Gebeleizis ». (ap. Gr. G. Tocilescu, « Dacia înainte de Romani », Buc. 1830, p. 320). Obsesia « politeismului » dacilor la actualii istorici materialişti din fosta Dacie, are cântecul ei. Creştinismul ca element

[1] Tocilescu scria, după Herodot, "Zalmoxis", Zálmoxin.

constitutiv al românității este contestat de oficialitate și pentruca să se excludă orice apropiere între creștinism și religia antică a Dacilor, li s'a interzis strămoșilor să fi avut un singur zeu principal. Atât de departe merge reaua credință a «științei marxiste» încât istoricii regimului îi atribue lui Pârvan că ar fi spus ce n'a spus niciodată: că Dacii ar fi fost «monoteiști». Pârvan spune în Getica lui că Dacii erau «henotheiști», adică aveau un zeu principal Zalmoxis, de care depindea tocmai cel mai important lucru, «nemurirea», și alți zei care aveau în puterea lor fenomenele naturale.

Dela ocupația sovietică încoace, pentru prima oară în cartea lui Panaitescu este reluată științific chestiunea religiei la Daci. Cât privește polemica pre-fabricată, monoteism-politeism (pentru care țipă gratis și câte un amator din afara R.S.R.-ului), Panaitescu o exclude pe baza actualului stadiu al științei: «În istoria religiilor, cum este înțeleasă azi, nu mai este esențială deosebirea între monoteism și politeism» (p. 43).

«Nemurirea getică», spune Panaitescu, «era altfel decât cea grecească, în care umbrele morților mergeau sub pământ rătăcind în întunericul veșnic, unde nu mai este nici conștiință, nici personalitate. Zalmoxis dimpotrivă învață pe adepții lui că nu vor pieri, ci vor merge într'un loc unde vor vieți veșnic, bucurându-se de toată fericirea. Pentru greci numai zeii sunt nemuritori, pentru geți și oamenii pot fi nemuritori; nemurirea getică este o *participare* la viața zeului, la fericirea veșnică. ...Zalmoxis, după Dion Chrisostom, a trăit într'o peșteră în muntele sfânt Cogaenon, care a rămas apoi pe seama marelui preot al Dacilor. Unii cercetători au interpretat această știre în sensul că Zalmoxis era zeul sub-pământean al morților. Cultul unui zeu sub-pământean nu explică admirația lui Herodot și nici povestea cu săgețile aruncate pentru eliberarea cerului. În realitate, nu este o contrazicere între știrile celor vechi despre Zalmoxis: peștera era pe un *munte înalt*, deci o înălțime aproape de cer. Și Zeus al grecilor își avea locașul pe vârful Olimpului, pentrucă era zeul indo-european al cerului. Dar Geții se deosebeau de Tracii de sud, o spune Herodot: *Toți Tracii*... au aceleași moravuri și instituții, afară de Geți și de *Trausii. Instituția Geților stă în aceea că ei se cred nemuritori*... Deci, Geții se deosebeau de ceilalți Traci prin credința că sufletele merg la zeul Cerului, nu sub pământ... Tracii sudici, amestecați cu lumea mediteraneană, deși aveau și ei pe zeul soarelui și al cerului, au adoptat riturile și zeitățile sub-pământene ale mediteranienilor (Dyonisos, Sabazios). De aceea, Grecii și Tracii sudici își îngropau morții, pe când Geții, ca toți indo-europenii, îi ardeau, trimițând fumul rugurilor către cer. (pp. 42-43). Panaitescu citează pe Josephus Flavius, care spune: «Foarte mult se aseamănă ei (adică esenienii, o sectă iudaică) cu dacii ce se numesc Polistai» (p. 44, ap. Josephus Flavius, *Antichități iudaice*, XVIII, 2, 5). Mai departe spune Panaitescu: «Istoricul grec Diodor de Sicilia, cu 100 de ani înainte de Traian, citează trei mari profeți ai omenirii puși pe picior de egalitate: «Zaratustra al perșilor, Zalmoxis al Geților nemuritori și Moise, profetul lui Jehova (Diodor, I, 94)» (p. 44). Unei asemenea religii, a înălțimii, îi corespundea și o morală înaltă: «Morala getică era eroică: cei ce cad în luptă pentru patrie dobândesc nemurirea. De asemenea, asceții care trăesc în contemplația celor spirituale, cultivând dreptatea și ne ținând robi, vor dobândi fericire veșnică» (p. 43). Cât de mult amintesc acești asceți daci de instituția «pustnicilor», din trecutul românesc! În încheere Panaitescu face o concesie, fie scriind chiar el cele de mai jos, fie admițând, pentrucă

nu avea încotro, o lipitură pusă de cenzură: «Religia getică era o religie de stat, regele era divinizat și sprijinit de marele preot. În acest sens, religia lui Zalmoxis era o religie de clasă... astfel în Dacia ființau împreună religia Cerului în cetăți, religia pământului la poporul muncitor. De aceea, religia stăpânitorilor a dispărut odată cu cucerirea romană — care a nimicit aristocrația și regalitatea dacă — pe când practicele populare au continuat» (p. 44). «Lipitura» apare evidentă. E clară ștampila «specialistului» partinic dela cenzură: odată cu clasele stăpânitoare dispar și religiile care au «alienat» poporul muncitor care întotdeauna și oriunde a fost «materialist». Dar fără această concesie nu se putea să apară cartea. O credință nu dispare dela o zi la alta. Iar religia daco-getică nu era doar a câtorva, pentrucă asemenea religie nu a existat niciodată. Când s'a pierdut numele lui Zalmoxis nu știm, dar, așa cum arată Tocilescu, folosind niște inscripții din Britania, unde-a fost dusă o legiune de Daci, aceștia ascundeau pe Zalmoxis sub numele lui Jupiter. Pe cât era de profundă credința Dacilor, pe atât de puțin era legată de obiecte și chiar de nume. Așa cum tendința tuturor religiilor a fost să devină cu timpul din ce în ce mai umane, probabil că în timpul lui Decebal nu se mai aruncau oamenii în suliți, cum relatează Herodot cu mai mult de cinci veacuri înainte. Ce era mai profund și mai caracteristic în religia daco-geților, am văzut: credința în mântuire prin viața veșnică a celui ce duce o viață terestră exemplară. Nu e aceasta chiar esența creștinismului însuși? Vechea credință a fost preluată de creștinism și la daco-geți și la alții, care-au avut o credință asemănătoare. Cum se întâlnesc aceste credințe în ceea ce am numi «credința românească», vedem într'unul dintre cele mai importante monumente religioase din cultura noastră: poemul «Mioriței». Fără să insistăm asupra acestui exemplu excepțional, pe care-l discutăm pe larg într'un studiu special consacrat poemului popular, notăm următoarele: deși poemul este relativ nou, din epoca în care se formase definitiv limba română pe toată aria fostei Dacii, găsim în el esența credinței daco-getice, găsim simbolul creștin «turmă-păstor», găsim credința omului care, știindu-se drept, nu se teme de moarte, găsim și convertirea anticei auto-sacrificări în acceptarea sacrificiului de sine al păstorului care nu fuge de primejdie părăsindu-și turma. Pentru conținutul ei esențial religios, «Miorița» a intrat și în colind. Și, lucru foarte interesant, în Transilvania. Arta desăvârșită a acestui poem, care dovedește geniu, ne oferă într'o uimitoare concizie, atinsă probabil în veacuri de șlefuire, o sinteză a gândirii românești religios-metafizice, etice și în filosofia istoriei. Care nu este deloc defetistă, fatalistă sau pesimistă, cum fals au crezut mulți, așa cum nici metafizica de-acolo nu are nimic comun cu vreun animism sau panteism. «Mândra crăiasă» nu are acolo nimic de-a face cu «mireasa mortului», cum credea Brăiloiu. Ci este o metaforă care ascunde filosofia istoriei, așa cum o găsim și la Eminescu în «Memento mori». In ceea ce este fumdamental în credința Românilor supraviețuesc, Dacii care și-au iubit pământul, dar nu s'au închinat la el, ci au adorat Cerul.

In ceea ce privește «romanitatea» Românilor, Panaitescu arată pentru prima oară atât de explicit importanța Evului Mediu. Vedem astfel cum latinitatea în Dacia a fost predominantă și în epoca post-antică și în Evul Mediu târziu: «Străvechea terminologie a întregii lumi feudale de origine romanică se oglindește și în terminologia feudală românească. Aceasta este anterioară terminologiei slavone, după cum reese din cuprinderea

geografică mai întinsă pe teren românesc, cât prin existența ei identică și anterioară la toate popoarele romanice și la acelea care foloseau în evul-mediu limba latină ca limbă a culturii» (p. 177) Exemplu: «In acest cadru stă și denumirea dată de români clasei țăranilor aserviți. Termenul *român*, despre care am vorbit mai sus, se folosește numai în Țara Românească, și anume în documente scrise românește. In schimb, cele mai multe documente care oglindesc raporturile sociale, atât în Moldova cât și în Țara Românească folosesc pentru cei aserviți termenul *vecin* (tradus în slavonă în Litvania și Moldova prin *sused*). In Europa centrală și apuseană *vicinii* erau țăranii liberi, cei care formau o obște: în toată Europa obștea se numea în actele latine *vicinia* (vicinanza). Originea cuvântului latinesc este *vicinus*, cel ce stăpânește împreună, alături cu copărtașii lui. Așadar, termenul românesc *vecin* este de origine latină medievală (n'are legătură, cum s'a crezut, cu cuvântul *vicus*). Mai târziu, când obștile odinioară libere au fost supuse, în cadrul sistemului feudal al stăpânirii nobiliare, și pentrucă obștea și-a păstrat organizarea internă și sub stăpânirea cnezilor și a boerilor, *vicinus*, vicinii au început să însemne oameni dependenți» (p. 178).

Faza «slavonistă» din trecutul Românilor a fost «un fenomen literar și nu etnic» (p. 199). Ea începe înainte de intrarea Ungurilor în Transilvania, dar după Metodiu și Ciril, datorită în primul rând întinderii imperiului bulgar și la nordul Dunării. «Numele boierilor români» spune Panaitescu, «menționați în actele slavone din sec. XIV și XV, sunt românești: Limbă Dulce, Cârpitul, Jumătate, Albul, etc. Chiar numele de origine slavă ale unor boieri sunt trecute în actele slavone articulate cu articolul românesc: Radul, Stanciul, Danciul, etc. In aceleași acte slavone, satele românești sunt redate cu articolul pluralului românesc: Bujorenii, Ciocănești, Călimănești, București» (p. 200).

In Evul Mediu Românii au fost în contact foarte viu cu Europa culturii latine: de aceea «Cultura românească medievală nu mai trebue așa dar să fie considerată ca o serie de manifestări ale unui popor izolat în munții și pădurile sale, ci ca o parte integrantă a culturii europene» (p. 203).

Cât privește limba română, «era deja formată când a început înrâurirea slavă» (p. 135). Această înrâurire este târzie: «Deși slavii s'au așezat în Dacia începând din veacul al VI-lea, înrâurirea limbii slavo-bulgare asupra celei române se desvoltă mai ales din veacurile VIII-IX, când slavii trec dela viața păstorească semi-nomadă la colonizări agricole în sate, alături de băștinași, intrând în comunitățile de obștii românești» (p. 135).

Latinitatea termenilor creștini fundamentali arată că în Dacia creștinismul s'a răspândit cu mult înaintea oricărui contact cu slavii sau cultura slavonă. Iar originile «ortodoxiei» la noi sunt dinț timpul lui Justinian când «Eparhia episcopiei Justiniana Prima se întindea și asupra cetăților și teritoriului rural din nordul Dunării, într'o vreme când legăturile de circulație și continuitatea etnică cu apusul se rupeseră» (p. 104.) Creștinismul Românilor este mai puțin un creștinism al organizării și al ierarhiei și mai mult un creștinism popular, sau și mai exact «țărănesc», original cum fusese și religia antică. Caracterizarea pe care i-o dă Panaitescu e pe cât de simplu exprimată pe, atât de profundă: «Adoptarea creștinismului la români n'a representat numai o îmbinare în cugetul popular al credinței universal creștine cu cea locală daco-romană, dar și alcătuirea

unei interpretări românești a religiei. Toleranța religioasă față de alte credințe existente pe pământul românesc formează o caracteristică a mentalității religioase românești, spre deosebire de aceea a altor popoare. Din punct de vedere românesc fiecare este liber să creadă așa cum înțelege el. Pentru români religia înseamnă coborîrea unei protecții venite de sus, un dar pentru cei ce fac apel la dânsa. In sfârșit, religia e înțeleasă colectiv; rugăciunea ca și ispășirea păcatului se fac în comun, pe obștii, pe familii mari înrudite prin sânge. Felul românesc de a înțelege creștinismul a fost un element hotărîtor pentru desvoltarea culturii românești în evul-mediu» (p. 103).

Intr'adevăr, Românii nu au practicat războiul religios, nu au ars «vrăjitoare» pe rug, nu au dat preoți care, schimbând pe Dumnezeu cu diavolul, să oficieze liturghii negre pentru vreo Doamnă de Montespan, după cum nici n'au dat ceva în genul «fraților Karamazov». Războiul religios l-a adus comunismul. A fost distrusă prin forță o Biserică, a Uniților, cealaltă Biserică a fost pusă sub ascultarea poliției; dacă nu s'au făcut arderi pe rug, au fost chinuiți și asasinați atâția «vrăjitori» din «burghezo-moșierime», liturghia neagră este marxismul însuși, iar misticismul este asimilat cu «huliganismul» și poate fi un cap de acuzare grav din partea conglomeratului culturii marxiste. Marele pontif al acestei culturi și-a zis, parcă în derâdere, Pavel Apostol, adică «noul Apostol Pavel». Dar creștinismul este o constantă a sufletului românesc, pe care nu o poate distruge nicio ideologie de împrumut. Românii s'au născut ca «români» creștini și știu că descreștinați încetează de a mai fi români. Niciodată, până la invazia și ocupația sovietică, Românii nu au batjocorit religia. O crimă din 1920 era într'un fel prevestitoare. La 8 Decembrie 1920 avea să aibă lor primul atentat cu o bombă în istoria politică a României moderne. Un membru al partidului comunist a pus o bombă la Senat, cu scopul să-l omoare pe Regele Ferdinand. Pe lângă ministrul Justiției, Greceanu, a fost ucis și Episcopul unit dela Oradea, Demetriu Radu, unul din autorii Marei Adunări dela Alba Iulia.

Așa cum creștinismul la Români are caracteristicile lui, anti-creștinismul și orice antireligie nu pot fi componente ale spiritului românesc.

In concluziile dela sfârșitul lucrării, autorul pune încă un accent pe desminţirea mitului slavist din cultura noastră: «Dar cultura medievală românească întrece cu mult, în privința conținutului ei, manuscrisele și cărțile slavone scrise pentru și de români. Literatura orală din epoca feudală recitată și cântată în limba română este, în acea vreme, o creație atât a obștilor țărănești, cât și a taberelor militare și a curților feudale. Arta arhitecturii și a picturii murale bisericești și laice, arta țesăturilor și a miniaturilor, trăiesc în țările noastre în secolele XV-XVI o epocă de profundă originalitate, în special prin cele două elemente de creație nouă și proprie mai ales artei moldovenești: îmbinarea armonioasă a goticului cu arta bizantină și stilul bisericilor cu pictura exterioară. Slavonismul feudal la români nu a fost o restrângere provincială a literaturii, ci dimpotrivă a însemnat un patronat cultural exercitat de cârmuirea țărilor române asupra popoarelor creștine din Imperiul Otoman, care-și pierduseră autonomia națională. In Țara Românească și Moldova, în parte și în Transilvania, s'au scris cărți pentru popoarele aservite, bulgari, sârbi și greci din Imperiul Otoman și s'au strâns bani și venituri pentru susținerea lor» (p. 352).

În fruntea cărții stau câteva cuvinte ale soției savantului, și care merită să fie citate: « Această lucrare a fost terminată în ultimele zile, printr'o ultimă sforțare de voință. Este un act de eroism al unui pasionat om de știință, căreia i-a închinat viața sa întreagă și pentru care a păstrat, până în ultima clipă, același respect și entusiasm cu care a pornit ».

Apariția acestei cărți, trecută sub tăcere cum spuneam la început, arată că există și o opoziție românească față de anarhia disolvantă, distrugătoare, a comunismului satelit, pe care continuă să-l reprezinte conglomeratul ideologic din perioada anilor de ocupație « manu militari ». Românii continuă cum pot lupta lor de a fi ei înșiși la ei acasă.

Horia Stamatu

OTTO R. LIESS ȘI ROMÂNIA

Cine urmărește activitatea prodigioasă a publicistului Otto R. Liess, de origine ardelean, desprinde din lucrările sale trei trăsături caracteristice:

— originalitate remarcabilă în tratarea subiectelor,
— documentare clară și precisă în susținerea afirmațiilor,
— vaste cunoștințe privitor la problemele actuale importante.

Este explicabilă, deci, alegerea pe care a făcut-o profesorul Alfred Domes atunci când a recurs la Liess, cerându-i să se ocupe de capitolul despre România, pentru volumul pe care l-a publicat în 1967: « *Osteuropa und die Hoffnung auf Freiheit* » (Verlag Wissenschaft und Politik, Köln).

Broșura « Europa de Răsărit și speranța de libertate » cuprinde de fapt comunicările prezentate la o reuniune organizată, în toamna anului 1964, la Wiesbaden, în Germania apuseană. În cadrul acestei manifestări culturale, referenți de prestigiu (profesori universitari, clerici, politicieni) au dezbătut, sub aspecte felurite, trei probleme de actualitate:

1) Europa de Răsărit în angrenajul forțelor politice mondiale.
2) Biserica creștină și dominația totalitară.
3) Aspecte culturale în transformările din Europa de Răsărit.

Analiza acestor subiecte a fost urmată de o serie de referate speciale, privind evoluția specifică din fiecare țară a blocului sovietic.

Înfățișând situația din România (1), Liess atrage atenția asupra liniei strict dogmatice pe care o păstrează conducătorii regimului dela București, menționând că o interpretare a evenimentelor din această țară trebue să țină cont de faptul că actualul șef de partid și stat (Ceaușescu) este tot atât de convins și fanatic comunist ca și predecesorul său (Gheorghiu-Dej).

În ce privește evoluția relațiilor româno-sovietice, autorul subliniază că cel puțin încă un deceniu România va fi dependentă economicește de Uniunea Sovietică.

(1) *Die Sozialistiche Republik Rumänien*, paginile 204-209 din volumul citat.

Liess notează unele aspecte recente de pasivitate ale regimului dela București în ce privește colaborarea militară din cadrul pactului dela Varșovia, dar remarcă și faptul semnificativ că pe teritorul acestei țări se află și acum baze pentru rachete îndreptate spre Turcia și apusul Germaniei.

Analizând situația economică internă, autorul relevă că în România problema agrară constitue un punct nevralgic, cu repercusiuni asupra întregei producții economice și chiar asupra transformărilor sociale. Referindu-se la tânăra generație, el observă că aceasta năzuește cu ardoare spre o viață mai bună, dar nu se arată gata de luptă și sacrificiu; atitudinea tineretului este îndreptată nu numai împotriva sovieticilor, dar în parte chiar contra politrucilor din țară.

Liess înregistrează apariția în România a unor simptome reînoitoare de revenire la cultură proprie și la realizări naționale, dar subliniază că în sectorul cultural partidul supraveghează această tendință mai sever decât în țările vecine: Polonia, Ungaria, Cehoslovacia. De asemenea, partidul nu se arată dispus să accepte o confruntare — cu avantajele și dezavantajele inerente — între democrația apuseană și dictatura răsăriteană.

* * *

Pe lângă renumele câștigat în trecut ca publicist de valoare și conferențiar talentat, în lucrările sale recente despre sindicate și Sudesteuropa Liess s'a evidențiat ca un priceput coordonator în sistematizarea problemelor generale. Astfel este compendiul apărut în 1967 despre sindicatele de pretutindenea (2), în care materialul prezentat sistematic analizează atât legătura acestor organizații cu mișcarea muncitorească în general, cât și rolul special pe care ele îl primesc în țările blocului sovietic. Cu claritate autorul relevă modul în care sunt folosite de comuniști sindicatele pentru atingerea scopurilor politice interne și externe: în interiorul țării ele îndeplinesc rolul de ajutor fidel, veghind la realizarea programului partidului, acționând pentru asigurarea îndeplinirii planului și creșterea productivității și exercitând totodată o funcție pseudo-organizatorică.

În contrast cu aceste atribuții interne, organizațiile sindicale comuniste își extind ramificațiile peste graniță, folosind în politica externă o altă tactică. Prin agitații susținute în țările apusene și peste ocean, ele atâță revendicările salariaților pentru o plată mai bună și un cuvânt hotărîtor în conducere, cu tendința evidentă de a dezmembra ordinea socială, indiferent de regimul de stat existent.

Ca și pentru alte țări, un capitol separat din broșură prezintă indicații referitoare la mișcarea sindicală din România.

* * *

Fără îndoială că volumul « Europa de Răsărit: constatări și tălmăciri » (3) constitue — nu numai în extensiune, dar și în conținut — o reușită sinteză a lucrărilor publicate de Otto Liess până în prezent. Cu limbajul atrăgător ce-l caracterizează — dar și cu

(2) Otto Rudolf Liess: *Weltgewerkschaftsbund - Internationaler Bund freier Gewerkschaftne* (herausgegeben von der Niedersächsischen Landeszentrale für Politische Bildung, Hannover, 1966). Capitolul despre România, paginile 89-91.

(3) Otto Rudolf Liess: *Südosteuropa. Befund und Deutung*, 1968. Capitolul « Rümanien-Das zäheste Volk », paginile 285-308.

modestie — autorul «se scuză», în introducere, că, prin îngrijirea apariției acestui volum, el a îndeplinit doar dorința editorului, care i-a cerut să coordoneze informații indispensabile despre spațiul sudesteuropean, în așa fel încât acestea să fie în același timp o lectură atrăgătoare pentru marele public, dar totodată un material științific util. Și Liess a îndeplinit dorința editorului chiar peste așteptările acestuia. Căci, pagină de pagină, expunerile pline de farmec se împletesc armonios cu documentarea sistematică, astfel încât chiar un cititor care nu dorește a se adânci în lectură greoaie este atras de descrierile și detaliile dibaci înfățișate; și astfel, pe nesimțite, furat de istorisirea unei întâmplări amuzante sau de zugrăvirea unui colțișor drăguț din Balcani, el se trezește purtat în domeniul științei, asimilând cunoștințe, date, cifre extrem de folositoare, asupra regiunii în care a ajuns cu gândul.

Dar, cu toată complexitatea problemelor tratate, Liess a avut de grije să coordoneze materialul sistematic, grupându-l după principalele domenii abordate:

1) Trecutul și viitorul regiunii balcano-dunărene.
2) Înțelegere și vecinătate sudesteuropeană.
3) Guverne și partide în Europa de Răsărit.
4) Economie planificată și reforme economice.
5) Comerț exterior, transporturi, turism.
6) Politică socială și creație culturală.
7) Europa răsăriteană și viitorul Europei în general.

În capitolul final al volumului, autori competenți completează prezentarea spațiului sudesteuropean prin înfățișarea particularităților specifice ale fiecărui stat din această regiune geografică. Bineînțeles că Otto Liess și-a asumat însuși sarcina de a trata problemele privitoare la România și Ungaria, țări pe care le cunoaște din copilărie și despre care a publicat numeroase lucrări.

Constantin Sporea

MIRCEA POPESCU DESPRE POEZIA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ

Hotărît lucru, Mircea Popescu (1) e un temperament literar de personal relief. Situat între filozofie și poezie, pe care le tratează cu egală competență, el desfășoară aproape de trei decenii o asiduă activitate de critic în substanțiale eseuri care, în afară de inedite observații, cercetări și judecăți concludente aduc un nou limbaj tot atât de spontan pe cât de elaborat și concis e în realitate. In esență, Mircea Popescu e un interpret literar fie al faptelor sociale și politice, fie al celor cărturărești, lăsându-se condus de un cumpănit sens care-l ferește de absolutism. Evadările în filozofia lui Blaga ori a lui Cioran nu-s altceva decât identificarea de prelungire ori pornire a producției artistice spre sisteme sau din sisteme ideologice. Explicând concepția despre lume nutrită de scriitor, opera poetică își deschide obloanele și-și expune încăperile albei lumini. Luând-o dealungul

(1) Care nu are în comun decât o supărătoare omonimie cu pseudo-criticul stalinist judecat după cuviință de Monica Lovinescu în paginile ce urmează (*nota redacției*) ...

acestui fir de îndreptare, criticul s'a pomenit în vestibulul muzei populare, dându-și seama că, oriunde s'ar îndrepta, e constrâns a-și face întâi socoteala cu folclorul, atât de determinant în evoluția literaturii române. Astfel volumului *Poesia popolare romena* din 1957 îi urmează, în 1966, *Saggi di poesia popolare romena*. Ce-i drept, unele din studii se repetă cu semnificative completări, dar altele sânt adunate întâia oară în ultimul volum, căruia îi va urma o nouă culegere de cercetări, cum anunță autorul în introducere.

Lui Mircea Popescu, însă, producțiile literare populare îi erau cunoscute din cei mai verzi ani, când luase contact *conștient* și *emotiv* cu rusticitatea românească. Ar fi nepotrivit de adaos «ca orice român», deoarece nu toți cărturarii își dau lămurit seama de valoarea folclorului pentru literatura cultă. Un caz tipic îl reprezintă istoricul literar George Călinescu, mare cărturar, și, uneori, adânc interpret al poeziei, mai ales când se lasă *astâmpărat* de neiertătorul simț al măsurii. În cartea despre *Estetica basmului* (1965), fie-iertatul Călinescu confundă folclorul literar cu dialectologia, fără a bănui valoarea de integrare stilistică și chiar contenutistică a lecțiunilor, ceeace se petrece și în literatura aulică, scriitorul revenind de mai multe ori asupra ideilor și formelor, obținându-se astfel o serie de redacții, dintre care menită e să vieze cea mai bine înzestrată, corespunzând teoriei lui Darwin. Numai asfel vom putea înțelege dece Vasile Alecsandri, bun cunoscător al vieții sătești, își permitea să retușeze câte-o expresie din materialul publicat mai întâi în reviste ca *Bucovina* și apoi în cele două volume din 1852 și 1853 și, în sfârșit, în redacția definitivă de *Poesii populare ale Românilor* din 1866.

Pornind direct dela empirismul rustic și meditând serios asupra celor scrise de alții, confruntând teorii românești și străine, și mai ales italiene, Mircea Popescu și-a aflat noua cale de interpret al folclorului. *Tehnica iterativă* a unor producțiuni este recunoscută ca unul din cele mai valide criterii de vechime și de popularitate. «Cât privește cântecele iterative — scrie Michele Barbi (*Poesia popolare italiana*, Firenze, 1939, 146-147) — trebuie, mai mult decât pentru alt gen, să distingem *temă* de *cântec* adevărat și propriu. Temele sânt deobicei dintre cele mai vechi, și adesea, dau origine la cântece noi, deoarece strofele, ca și melodiile, sânt cel puțin foarte simple și, odată compusă o strofă, se poate spune că-s gata toate; și cum, prin simplicitatea lor, e destul de ușor a le păstra în memorie, iată că se'ntâmplă ca diferitele cântece, care se succed dealungul secolelor și în diverse regiuni, să se găsească adesea, cum am spus din capul locului, contemporan încă în același loc». Cântecul iterativ enumeră ori repetă diverse părți dintr'o noțiune, intensificând atenția ori sentimentul față de obiectul contemplat: *Bărbă-bărhărie,| gură-gurărie,| ochi-bazochi.| frunte-tăvăluc| hap de tuțuluc!* E o îndrugătură pentru copii, corespunzătoare tematic celeia reprodusă de Barbi la pagina 136 din cartea sa. Joci cu copilul, atingându-i pe rând bărbia, gura, ochii, fruntea, apucându-l, în fine, ușor de păr, ceeace contribuie să-l distreze și să-l înveselească. Nu cu totul divers aminteau băieții daci faptele popularului împărat Aurelian, care se trăgea din neamul lor și-și crease o faimă legendară (Flavius Vopiscus, *Divus Aurelianus*, 6, 4-6):

Mille, mille, mille decollavimus.
Unus homo! Mille decollavimus
Mille bibat qui mille occidit.
Tantum vini nemo habet, quantum fudit sanguinis.

Uriaşa putere fizică a acestui împărat dintr'o bucată, cum declară Vopiscus (ibd., 7,2), *viriliter speciosus, severitatis immensae, disciplinae singularis*, trebuia să se repete. « Unde iterum de eo facta est cantilena »:

Mille Sarmatas, mille Francos
semel et semel occidimus,
mille Persas quaerimus.

Tehnica aceasta ia diverse structuri şi, dela simpla înşirare de calificative ori de fapte, trece la repetarea şi la intensificarea lor, la reluarea aceleiaş idei ori expresii, la refrenuri, complicând fraza cu sonorităţi de sugestie muzicală (cfr. studiul nostru despre *Doina*, în « Ethnos », 1, 2, 1941-42, 96):

Trece Leana pe colnic,
răsucind la borangic,
şi pe fus n'are nimic!
De trei zile răsuceşte
şi pe fus nu-i mai sporeşte;
răsuceşte de trei zile
şi pe fus n'are trei fire. . .

Exemplele din descântece, bocete şi colinde, date de Mircea Popescu, sânt cât se poate de nimerite şi convingătoare pentru arta lor.

Tratând despre descântecele de dragoste, autorul observă cum iteraţia duce la creaţie de noi termeni sporitori de muzicalitate, versuri cu care ar putea să se mândrească cei mai îndrăzneţi inovatori ai poeziei moderniste: *stele, logostele; lanţ, vartalanţ; laur, balaur*; pentru care aduce şi-un exemplu sicilian: *Furcu, Bifurcu, Lurcu, Cataturcu*. El nu înlătură, însă, cercetarea etnografică. Explică riturile şi obiceiurile, credinţa în numere fatidice, magia simpatică, analogiile şi alte mărunte superstiţii, gesturile menite a impresiona subiectele supuse acestor practice de magie. Principala atenţie se îndreaptă, însă, asupra poeziei exprimate în cuvinte. Studiul îşi lărgeşte orizonturile când îşi îndreaptă obiectivul către elegia bocetelor. Spre a-şi explica mai lămurit poezia diferitelor genuri, care, adăogăm, îşi au limitele mult mai precise decât cele ale genurilor culte, criticul nu uită să evoce cadrul lor realistic. Şi'n folclor unele poezii epice devin lirice şi viceversa, colindele se transformă în cântece bătrâneşti şi acestea invadează aria colindelor, cum bine vede Mircea Popescu; dar mai greu bocetele ar putea deveni cântece de lume, şi, şi mai greu, urături. O problemă o constituie *Miorita*. Cât despre *D'ale mortului*, colectat de Constantin Brăiloiu, cred că ar trebui considerat ca un rit lumesc, un rit cu multe reminiscenţe păgâne antice, o funcţiune religioasă laică alături de cea bisericească, cu momente precise, cum rezultă din afirmaţiile colecţionarului şi din însăş structura acestei liturghii laice. Îmi aduc cu drag aminte cu cât sentiment, în 1950, aflându-mă, împreună cu Teodor Onciulescu şi soţia mea, în casa lui Giuseppe Ungaretti, marele poet renovator ne citi cu înaltă artă, cuprins de vraja versurilor, acest poem al morţii, în traducerea franceză a lui Ilarie Voronca, contestând că s'ar afla altă poezie mai fascinantă.

După ampla, frumoasa prezentare a poemului din partea lui Teodor Onciulescu (*Bocete*, Napoli, 1955), Mircea Popescu scoate în relief unele episoade de ispititoare poezie. Bună este expunerea pluguşorului şi minunată cea despre colinde şi mai ales despre

cele patru motive: al cerbului, al porumbiţei, al îngerilor şi al rândunelelor. O tratare specială dedică autorul ciclului *Colindele pietrei*, cum atât de plastic îl numeşte, colinde în care vede, destul de convingător, reflectat cultul lui Mithra, *petrogenitus, rupe natus*, dând exemple ca acesta: *Şede Maica'ngenunchiată| să nască Fiul din piatră*. Dar, ne punem întrebarea, şi'n următorul fragment s'ar reflecta cultul lui Mithra (G. Libertini, *Doine şi hore populare româneşti*, Biblioteca Română, Freiburg i Br., 1958, p, 31, *Înstrăinat*): « n'avusei de lume parte,/ . . . . / nici de mamă, nici de tată / pare c'am ieşit din piatră »? Clericii şi diecii puteau răspândi asemenea erezii? Se pare că da, cum ne arată următorul fragment: « Iar diacul cel mai mic/ sus la toacă s'a suit./ De trei ori când a lovit,/ cată jos spre răsărit./ Vede-o piatră corojind,/ corojind şi luminând./ Iar într'însa ce-a aflat?/ Pe Dumnezeu înfăşat ».

Referitor la cronologie, sântem convinşi că poezia populară română are motive şi chiar realizări mai vechi decât secolele XIII şi XIV, cum stabilesc N. Iorga şi N. Drăganu i Mirvea Popescu acceptă (*pp.* 88-89). Sărbătorile, obiceiurile, superstiţiile păgâne se menţin numai prin uz. Producţiunile literare se sprijină şi pe obiceiuri şi pe deprinderi şi pe fapte şi pe convingeri, având în plus reala puternică susţinere din partea textului linguistic, rimat şi ritmat, cel mai rezistent şi puternic fundament concret, ajutat şi de melodie. În afară de aceasta nu lipsesc documentările istorice. A şi spus-o Ovidiu (*Fasti*, III, 229) că sărbătoarea *Kalendae*-lor era celebrată cu viu fast la Roma. Cu cântece şi dansuri libertine, poporul din Roma sărbătorea şi pela 743 calendele lui Ianuarie (A. Viscardi, *Letterature d'oc e d'oil*, Academia, Milano, 1952, 82). Multe din aceste cântece erau produsul clericilor din *Schola cantorum* dela Lateran (ibd., 83). Din această sursă vie, presupunem, să se fi alimentat atât cântecele italiene zise *calende Maggio* cât şi colindele româneşti, care însă, şi unele şi altele, erau de origine mult mai veche.

Petru Iroaie

« INTRUSUL » LUI MARIN PREDA

A fi om de bună credinţă, a-ţi salva conştiinţa în ordinea socială instaurată de partidul comunist în România, atrage după sine o penalitate grea: aceea de-a rămînea un intrus, un *outsider* în societatea respectivă. Faptul nu are nicio legătură cu criteriul astăzi tocit al originei sociale. Eroii lumii care se ridică sînt oameni fără « pată » socială. Se întîmplă ca unii să aibă părinţi chiaburi, dar în cele din urmă sînt toţi fii de ţărani dela sat sau din preajma oraşelor. Problema pe care o pune cartea lui Marin Preda este problema morală a lumii româneşti de astăzi. Ce devin relaţiile între oameni într-o asemenea societate? Cum poţi fi un om sincer şi liber în ambianţa moralei comuniste, în care pretodomină politicul, în care teama de denunţ, cu corolarul ei, adică ascunderea gîndului adevărat, au devenit realităţi zilnice?

Cu deosebit talent şi curaj Marin Preda a reuşit să trateze această temă esenţială. Meritul său este cu atît mai mare cu cît pînă în vremurile din urmă prea puţini scriitori români s-au încumetat să arunce o privire critică asupra societăţii în care trăesc, în

timp ce la vecinii noștri, să ne gîndim la ruși, la un Soljeniţin, scriitorii mari sînt cei care nu pregetă, cu riscul libertăţii sau chiar al vieţii, să scrie adevărul.

Se vede îndată că lucrul nu este uşor. Pentru a-şi atinge scopul, Marin Preda foloseşte cu dibăcie arta dozajului, a tangentei, a aluziei, precum şi arta distribuirii rolurilor pentru ca esenţialul să fie spus, personajele dîndu-şi replica, după o metodă bine cunoscută, explicată nu demult în declaraţiile sale de autorul sovietic refugiat în Anglia: Anatoli Kuznețov. Punîndu-l pe eroul său în faţa lumii şi dîndu-i cuvîntul, dispare scriitorul, şi avem de-a face cu un băiat dintr-o mahala din Bucureşti, vorbind o limbă din care nu lipsesc nici înjurăturile, nici radicalele, nici neologismele intrate în vocabularul unei societăţi aflate în faza suburbană. Nu-i lipsesc eroului nici trăsăturile spirituale tipice omului ieşit din rîndul « proştilor », după propria sa expresie. Amestecul de naivitate, vitalitate, ambiţie, putere de adaptare, sete de învăţătură, voinţă de ridicare şi şmecherie distinge pe toţi eroii cărţii, care reprezintă « lumea nouă ». Trăim aventura tînărului Călin la Bucureşti, apoi pe şantierul devenit un mare combinat din nordul Moldovei. În camera Soranei, fostă actriţă, asistăm cu ochii şi urechile lui Călin la discuţii demne de un roman cu tează pe linia clasicilor ruşi. Tolstoi este prezent, şi dealtfel numit: se discută despre mizeria ţăranilor, despre credinţă, despre fiinţă morală. Sorana, romînca idealistă tradiţionalistă, sfătuitoarea, cu amintiri din care nu lipseşte mirajul Parisului, va exclama: « Ni se cere să jucăm într-o piesă în care farsa grosolană se îmbină cu fanatismul, şi ni se cere în plus să fim şi sinceri. Săracii copii! » (aluzie la tineretul cel nou). Inginerul Dan, comunistul idealist, va ajunge în puşcărie după ce şi-a « strîmbat sufletul » pentru a rezista pe şantier. Aci, în mediul şantierului, apoi în oraşul nou din jurul combinatului, luat drept mediu-model, eroul va face experienţa noii societăţi. Vedem (indirect, bine înţeles) cum aparatul politic preia conducerea uzinei. Cînd a fost vorba să se creeze ceva nou, din pămînt, s-a făcut apel la idealişti, ca inginerul Dan, şi la gloată. Odată uzina ridicată, vine « aparatul », se instalează, şi îşi exercită controlul prin cadre, prin UTM sau direct prin partid. Incapabilii în posturile de răspundere (« ăsta nu e nici primul nici ultimul, căruia i se dă drumul de pe băncile facultăţilor... pentru merite care n'au nicio legătură cu profesiunea »); laşitatea şi denunţurile; dramele provocate de lipsa de locuinţă separată; nimic nu lipseşte din tabloul apăsător al vieţii cetăţeanului de rînd, incluziv momentele de haz amar, ca vizita scriitorilor, apoi a regizorilor dela cinematografie, care vin să vadă şi să filmeze uzina (« Nici nu m-au întrebat, nici nimic — vorbeşte directorul uzinei — fugeau pe aici, pe alei, călare pe nişte jeep-uri, cu cineva dela raionul de partid, cică turnau un film cu erou un director. M-ai văzut tu pe mine alergînd cu jeep-ul pe alei, dela o secţie la alta? »).

Dar meritul lui Marin Preda merge mai departe: eroul său trăeşte odată drama omului sincer, cu porniri omeneşti, într-o societate în care valorile morale sînt alterate de sistemul politic; el trăeşte însă pe planul al doilea o dramă românească. Ajunşi aci, nu ne putem împiedica de-a cita un fragment dintr-o pagină esenţială despre relativitatea moralei româneşti în general: « Din istoria pe care o cunosc eu, n-am înţeles cum am supravieţuit noi ca popor dealungul veacurilor. Din felul cum s-a născut însă, a înflorit şi trăeşte oraşul nostru nou, mi se pare că desprind mai uşor acest înţeles: nu ştim, gîndesc concetăţenii mei, dacă lumea în care trăim e cea mai bună cu putinţă, facem

şi noi ce putem ca s-o schimbăm, dar, mai înainte de orice, facem un lucru cu un scont mai îndepărtat, care să ne găsească prezenţi în momentul oportun, cînd vînturile istoriei vor sufla în favoarea noastră, şi anume: ne păstrăm tradiţiile în familie, prin copii, iar pe aceştia îi facem şi îi creştem, orice s-ar întîmpla. Toate forţele noastre se concentrează aici. Acest adevăr e absolut, iar celelalte, cum ar fi cinstea, demnitatea, minciuna, dreptatea, prietenia, dragostea, sînt şi trebuie să rămînă extrem de relative, şi nici unul din ele nu trebuiesc exagerate în viaţa obişnuită. Dece trebuie chiar aşa de sever condamnat un hoţ? Are şi el salariu mic, are copii... Dece trebuie chiar aşa de sever condamnat cutare că linge cismele celui care l-a defăimat? Ce importanţă are defăimarea? Dece trebuie să ne indignăm că alde cutare face din alb negru? Nimeni nu e atît de alb ca să nu fie niţel şi negru şi lasă că nu-i strică aceluia să ştie şi el că nu e aşa de lesne să te ţii mereu alb, cînd ai familie şi copii... ».

Cumplit sarcasm, strigăt de durere sau cinism liniştit, oricum s-ar interpreta aceste cuvinte usturătoare la adresa lumii româneşti, ele exprimă o sănătoasă şi indispensabilă reflexie asupra condiţiilor morale ale societăţii româneşti. Înălţîndu-se, într-un ultim elan, deasupra contingenţelor, Marin Preda sfîrşeşte printr-un fel de viziune în care eroul se vede pe sine împreună cu femeia iubită într-o lume paradisiacă, în timpurile adamice, într-un început de lume, ca un patriarh înconjurat de un trib de copii şi de urmaşi. Ce este lumea? Ce este binele şi răul? Ce este « legea » morală? Diversele răspunsuri pe care le-a născocit omul în dialogul său milenar cu natura, cu semenii săi şi cu Dumnezeu sînt trecute în revistă de erou într-o amplă meditaţie finală. Ar putea surprinde plasarea acestei bucăţi la sfîrşitul unui roman în care eroul este un electrician calificat, trădat de viaţă şi părăsit de nevastă. Talentul autorului, pasiunea subjacentă care dă cărţii o căldură şi o vibraţie profund omenească operează însă tranziţia delicată dela un plan la altul, şi accepţi totul fiindcă s-au întîlnit în această carte inspiraţia, talentul şi căutarea adevărului.

Sanda Stolojan

GRÂUL ŞI NEGHINA

Cu prilejul împlinirii unui sfert de veac dela « Eliberare » — cum se spune —, publicaţiile literare din România au devenit de ne-citit. O adevărată mobilizare a entuziasmului, o adevărată euforie a sloganului sărbătoresc, au împînzit paginile, acoperindu-le cu acea proză specifică epocilor dictatoriale, în care toată lumea îşi exprimă satisfacţia că nu mai poate de bine. Uneori, asistăm şi la lucruri întristătoare. Intelectuali autentici, care au suferit de pe urma realismului şi realist şi politist, se văd obligaţi să îngroaşe rîndurile glosatorilor de ocazie. Nu mai puţin întristător, tineri, care în volumele lor îşi manifestă toate acele nelinişti metafizice care cinstesc şi arta şi tinereţea lor, apucă acum pe calea compromisului, ridicînd şi ei imnuri celor douăzeci şi cinci de ani, pe care, dacă i-ar fi trăit de-abinelea, ar fi ajuns altundeva: la academie sau la închisoare, în tăcere sau în acea antologie a ruşinii spiritualităţii româneşti ce va trebui întocmită cîndva. Aceşti tineri îşi închipue probabil că esenţialul este să te păstrezi curat în volum, chiar dacă te prostituezi la gazetă. E drept că ei n'au avut dela cine să

învețe că există o demnitate intrinsecă a cuvântului, pe care n'ai voe să-l arunci la întâmplare, deoarece — a câta oară s'o repetăm? — cuvântul e singurul blazon al unui scriitor care nu vrea să devină ceea ce au devenit înaintașii lui: niște epave ale circumstanțelor.

Despre una dintre aceste epave ne vom acupa acum. Și, mărturisim, cu oarecare stîngherealâ, cu oarecare milă chiar, pentrucă o credeam, în sfârșit, obosită de atâta slugărnicie cheltuită în era stalinistă. Iată-l însă pe Demostene Botez — pentrucă despre el e vorba — revenit în actualitate ca să reabiliteze tocmai această epocă, în paginile «României Literare», într'un articol întitulat «Literatura acestor ani».

Făcând haz, fără voe, Demostene Botez ne amintește probabil de propria lui odisee, atunci când mărturisește că, la început, n'a fost ușor să-ți însușești tehnica de adaptare la vremile noi. El pomenește chiar de un «fel de seminar literar» care este, de fapt, îndoctrinarea așa zis marxistă a culturalilor disponibili, în cursuri mai mult sau mai puțin serale. N'a fost ușor, într'adevăr, însă Demostene Botez s'a dovedit repede un elev sârguincios, astfel că, până la urmă, și-a însușit exemplar tehnica «realist-socialistă» de a măslui adevărurile, în numele unei rudimentare dialectici de căpătuială. Odată cu posturile lui, din ce în ce mai oficiale, dela Unesco, în Dealul Mitropoliei, într'un scaun de deputat, în fruntea revistei «Viața Romînească», ca să ne mărginim la cele mai de vezeală, Demostene Botez a învățat cum nu se poate mai bine lecția propagandei fără perdea. Iată însă că, în loc să-și vadă de pensia și de pensionarea conștiinței, acest scriitor, care nu mai avea de spus nimic de vreo patruzeci de ani, ne spune totuși câte ceva.

Mai întâi, că «literatura de după 23 August n'a pornit dela zero, că ea și-a însușit literatura marilor noștri clasici ca și tot ce a fost valabil în literatura dintre cele două războaie, ca pe un patrimoniu al poporului, și că, în mod firesc, a desvoltat-o prin noi mijloace de expresie». Ce-o fi înțelegând Demostene Botez prin «marii noștri clasici și prin tot ce era valabil în literatura dintre cele două războaie?» Marii clasici erau cenzurați și sfârtecați de cenzură. Cenzură de care n'au scăpat nici măcar Neculce, nici măcar Eminescu, nici măcar Bălcescu. Pentru ca de alții, ca Maiorescu, Hasdeu, etc. să nu mai pomenim. Dar literatura dintre cele două războaie? A uitat Demostene Botez că după «revoluția» — cum îi spune el înscăunării dictaturii comuniste — cu excepția lui Sadoveanu, și dela o vreme a lui Arghezi, toți scriitorii dintre cele două războaie erau puși la zid? A uitat Demostene Botez că nici Vasile Pârvan, nici Ovid Densușianu, nici Nicolae Iorga, nici Lovinescu, nici Blaga, Barbu, Voiculescu, Pillat, nu puteau fi citiți decât în taină? Că, în schimb, «clasicii» noștri erau Geo Bogza (devenit, din împotrivitor de profesie, imnolog de vocație secundă), Zaharia Stancu, Mihail Ralea, Mihai Beniuc, Eugen Jebeleanu, Cicerone Theodorescu, Maria Banuș, Paul Georgescu, Nina Cassian și ... Demostene Botez?

Și să nu credeți că Demostene Botez vorbește de epoca din ultimii cinci ani, ci de aceea a stalinismului integral. Că este așa, ne-o dovedește și mulțumirea pe care și-o arată el pentru faptul că Sadoveanu — în metamorfozele lui șoimărești — a simțit nevoia să dea epocii aceleia o nouă versiune a lui Nicoară Potcoavă! În loc să-i plângă oportunismele, Demostene Botez îi scuză, ca necesară, schimbarea la față.

Trecem repede peste superlativele acestui stalinist cenușiu — ca o duminecă din

poeziile lui de tinerețe —, superlative pe care fostul scriitor le așterne peste epoca de azi a comunismului. Ele întrec orice parodie a sloganului, orice limită a bunului simț. La un moment dat, însă, Demostene Botez are o frază care ne privește. O citâm: «Clevetitorii regimului nostru, deplasați peste graniță, care începuseră a cînta pe nas, ca buni creștini, prohodul literaturii noi, și să o nege total, au început chiar ei apoi să recunoască și avîntul și valoarea literaturii noastre contemporane». Aici, datorăm explicații. Mai întâi, se înșală Demostene Botez când afirmă că am încetat prohodul acestei literaturi de care vorbește el. N'avem de ce să încetăm. Scriitori ca el, și din epoca pe care o glorifică, sunt cu adevărat înmormântați. E just că există azi — paradoxal — o intreagă literatură «postumă» care apare în țară, ai cărei autori sunt încă în viață. E un paradox de etichetă a regimului, care-i răsplătește dintr'o inerție ale cărei legi nu căutăm să le descifrăm. Un lucru este însă sigur: scriitori ca Demostene Botez nu mai există în România de azi. Și, de data aceasta, prohodul nu-l cântăm noi, ci scriitorii tineri din România, contemporani cu Demostene Botez. Acești tineri întorc spatele, când impasibili, când ireverențioși, întregii generații a lui Demostene Botez, literatura lor fiind o necesară detașare de senilitatea slugarnică ce-a dominat mai bine de douăzeci de ani viața intelectuală a țării. I-a citit cumva Demostene Botez? Probabil că nu: preocupat să nu-și uite lecția de lozinci festive, el pretinde, de pildă, că «omul muncii, atît de îndelung și aproape total absent de sub observația și interesul scriitorilor de altădată, a devenit un erou principal, purtător al celui mai înalt ideal al omenirii și luptător întru atingerea lui, cu prețul torturilor și al vieții. Mulțimea, poporul, au intrat și ele ca eroi în literatura contemporană». Poate autorul acestor rânduri să ne citeze un singur roman în care asemenea preocupări din vremea lui stalinistă să fie prezente în cărțile tinerilor? Romanele bune, scrise în ultima vreme în România, se numără pe degetele unei singure mâini. Unde se află acest erou, prin esență stalinist, împodobit cu cele mai fălfăitoare atribute?

Alții sunt «izotopii sensibilității» (ca să folosim expresia autorului!), alții sunt acești izotopi în generația tânără. Toată lumea știe — în afară numai de Demostene Botez — că, dacă în ultima vreme au apărut în România câteva romane cu adevărat demne de a sta pe un portativ de literatură, ele sunt bune din motive tocmai pe dos: tânărul romancier român se desbară de poncife și de «eroi» care de care mai «pozitivi», pentru a intra în miezul realului, așa cum intră orice creator de literatură. Pentru prima oară realitatea nu mai este tributară schemelor partinice, pentru a lăsa, cât de cât, imaginarul și viața să se dărue, firesc, literaturii.

Demostene Botez are și unele rezerve. El își propune să găsească — și găsește — și tineri care «profitînd de condițiile de creație» s'au strecurat pe o poziție mai puțin «normală» a literaturii. Numai că tinerii aceștia — anormali pentru Demostene Botez — sunt singurii reprezentativi ai desghețului literar de azi. Numai ei scot literatura română din zodia lui Demostene Botez!

O singură dată suntem de acord cu fostul scriitor român. Atunci când e imprudent. Când afirmă «că se știe bine în țara noastră, altădată eminamente agricolă, ce este grîu și ce este neghină» și că timpul va să judece. Dar timpul a început să judece încă de pe acum: grâul e grâu, neghina e neghină, adică Demostene Botez e Demostene Botez!

Monica Lovinescu

DOUĂ CAZURI CLINICE ALE MITICISMULUI STALINIST

Sub titlul, mai mult pompos decât exact, « Arta românească şi istoria ei », săptămânalul « România Literară » oferea, nu de mult, o întreagă pagină două dintre cele mai compromise personagii din... « arta românească şi istoria ei ». Această « istorie » priveşte ultimii 25 de ani, cei mai pătaţi de nefericire din trecutul românesc, iar personagiile se numesc: Mircea Popescu şi Radu Bogdan. E destul să fie pomenite aceste nume pentru ca tot ce există talent şi onestitate intelectuală în România să tresară. Unii de desgust, alţii de greaţă, cei mai mulţi de o teamă retrospectivă.

Pentrucă — şi vom începe cu Mircea Popescu — timp de 25 de ani acest mediocru amator al extremelor ideologice care, la el, s'au adaptat de minune vremilor sub care a stat, Mircea Popescu a terorizat pur şi simplu România artelor. Cuibărit, printre altele, la Institutul de Istoria Artelor, de sub conducerea profesorului G. Oprescu, Mircea Popescu a veghiat ca tot ce era valoare în istoria artei, şi în arta propriu zisă, să fie înnecat de ideologia sumară, dogmatică, primară a aşa zisului marxism, care a luat totdeauna la el aspectele unui stalinism integral. Şi, pentrucă pomeneam de noţiunea de valoare, schingiuită de acest cerber administrativ, să nu uităm că articolul său din « România Literară » se intitulează — deriziune! — « Repere axiologice şi istorice ». « Axiologul » de azi priveşte înapoi, în spre cei 20 de ani şi ceva de domnie ideologică dela Institutul de Istoria Artelor, şi ne încunoştiinţează — ştiinţific — ce-şi propunea să facă din posturile lui de răspundere: « Trebuia — spune el — în orizontul larg şi fecund, deschis de concepţia şi de metoda materialist-dialectică şi istorică, să elaborăm pentru o serie întreagă de direcţii ale cercetării o metodologie corespunzătoare, să delimităm domenii şi să precizăm puncte de vedere teoretice ». « Orizontul larg » al lui Mircea Popescu a fost într'adevăr fecund: el a ajuns până la pictura lui Spiru Chintilă şi a Lidiei Agricola. În acest « orizont fecund » dela un institut academic n'a putut să apară — ca din întâmplare — nici Brâncuşi, nici Ţuculescu. E adevărat că orizontul era deschis de « concepţia şi de metoda dialectică şi istorică » şi, în numele ei, Mircea Popescu n'a mers niciodată mai departe de directivele răposatului G. Oprescu sau a unor miniştri care de care mai dialectici şi istorici. Cât despre « punctele de vedere teoretice » ale axiologului Popescu, să nu mai vorbim. Ele pot constitui, oricând, o pildă nefastă a teroarei intelectuale din ultimii douăzeci de ani. Mircea Popescu îndrăzneşte să citeze azi câţiva colaboratori toleraţi ai acestui Institut, colaboratori cu adevărat de valoare, ca Teodora Voinescu sau Barbu Brezeanu, pentru a camufla chipul adevărat al « artei » de sub egida sa dogmatică. E un scut de ceasul al unsprezecelea, pentrucă, deşi oamenii uită repede, în memoria lor se va găsi totdeauna un loc pentru a-şi aminti de acest cavaler pătat şi cu frica partidului în condei, în coloana vertebrală şi în « axiologie ». E adevărat că o singură dată Mircea Popescu e cinstit cu firea şi puterile lui: atunci când pomeneşte de colaborarea lui cu Radu Bogdan la redactarea unui manual — în colectiv — pentru arta secolului al 18-lea.

Dela început trebue să spunem că Radu Bogdan — şi cu el trecem la cel de al doilea Mitică stalinist — nu este numai un specialist al secolului al 18-lea. El are o vocaţie enciclopedică. Am citit de el reportagii despre minerii din Valea Jiului şi despre triburile din Congo. Despre conferinţa dela Bermude şi despre sesiunile Adunării Naţionale din

Republica Populară Română. Despre sputnici şi despre computere, despre pelicani şi despre oligarhie, despre tărâţe şi cibernetică, despre turism, metabolism, muzică uşoară şi alte lucruri şi mai uşoare. Însă adevărata lui preocupare este: arta. Arta la Academia Română. La Institutul Mircea Popescu. Ne-o mărturiseşte din prima frază: « S'ar putea ca rîndurile ce urmează să aibe caracterul unei profesiuni de credinţă. Am în urma mea 25 de ani de activitate, din care aproape două decenii petrecute în cadrul Institutului de Istoria Artei al Academiei. Mă socot mai puţin un critic — aşa cum e gîndită noţiunea în general — cît mai întîi de toate un cercetător şi istoric de artă. Îmi place să reconstitui trecutul cu adevărurile sale şi să-l fac înţeles. Şi prefer să explorez în adîncime, nu în întindere ». Aici cercetătorul, istoricul, e modest, pentrucă am văzut adineaori în câte se întinde. Se întinde în prezent, iar trecutul îl reconstitue. Sau îl re-consideră. Sau îl răstălmăceşte. De două decenii, cel puţin. E drept că nu suntem la prima contradicţie a lui Radu Bogdan. După ce ne avertizează că « n'am plecat la drum cu o metodă preconcepută », două rânduri mai departe aflăm, de fapt, că are o metodă. Şi încă una extrem de originală în România ultimelor două decenii: dialectica. Dealtfel, chiar titlul spovedaniei lui, pe cât de modeste, pe atât de patetică, este: « Necesitatea metodei dialectice ». Cu o nuanţă: o dialectică, nu aşa apărută din senin, ci una care se impune din practică. Fiindcă, printre altele, Radu Bogdan are o practică. O practică ce acoperă întreaga temporalitate: a trecutului (e autorul a două monografii re-consideratoare, răstălmăcitoare, una despre Andreescu, alta despre Theodor Aman), a prezentului (se cunosc incidentele sale cu doamna Ţuculescu) şi a viitorului, dacă ar fi să ne referim la esseurile sale despre lună şi despre viitorul — de aur! — al României socialiste. În această practică a-tot-temporală, o singură falie. Radu Bogdan ţine să ne avertizeze de următorul lucru: « Cum însă epoca pe care o trăim — zice — diferă total de cea care ne-a precedat între cele două războaie, practica despre care vorbesc a fost şi ea substanţial deosebită ». În ce constă această deosebire? Contrariu cercetătorilor dintre cele două războaie, Radu Bogdan ne înştiinţează — ca să luăm notă — că el « apreciază valoarea poetică ». Iată, din multiplele sale talente omisese poezia! Gravă omisiune, deoarece, ne-o spune tot el, fără cunoaştere poetică « nu poţi ajunge la ştiinţă ». Aşa cun — îl completăm noi — în blestemata epocă dintre cele două războaie, istoricii şi criticii de artă nu ajunseseră la ştiinţă pentrucă erau, pe semne, « lipsiţi de valoare poetică ». Şi să nu îndrăznească cineva să citeze câţiva critici ai epocii inter-belice, ca Alexandru Busuioceanu, Cisek, G.M. Cantacuzino, Petru Comarnescu, Ionel Jianu, pentrucă aceştia n'au fost — dialectic şi chiar practic vorbind — nişte critici sau cercetători adevăraţi!

Din enciclopedie în modestie, Radu Bogdan ne mai face o mărturisire de care trebue să ia act toată lumea. El ne avertizează că « realizarea monografiei Andreescu, amintită mai sus, încearcă să fie, cu aplicare la cultura plastică, ceea ce înseamnă ediţia Eminescu în şase volume a lui Perpessicius pentru cultura noastră literară ».

La asemenea auto-asemuire, mărturisim că nu mai putem adăoga niciun comentariu. Am fost depăşiţi de toate aşteptările. Şi ne întrebăm, dacă în loc de a fi folosit tonul acesta de humor negru, n'ar fi trebuit să adoptăm tonul indignării adevărate, când ne-am propus să ne ocupăm de aceste două cazuri clinice ale stalinismului românesc: Mircea Popescu şi Radu Bogdan.

Monica Lovinescu

TEXTELE INTERZISE

Acum vreo zece-cincisprezece ani, intenționam să public o carte cu paginile din literatura noastră clasică epurate în țară. Între multele motive care au împiedicat realizarea acestui plan de higienă culturală a fost dimensiunea uriașă pe care ar fi trebuit s'o ia volumul. Ulterior, oarecari restricții au fost ridicate la București. Nu toate, însă. Și e păcat, fiindcă multe din aceste texte interzise ar da un temei și mai consistent, nu legat de contingența imediată a unei rupturi, reale ori aparente, care interesează doar până la un punct poporul român, sentimentului antimuscălesc al populației.

* * *

Invitat cu multă grație de promotor, anul trecut, la o întâlnire de studii asupra Stolnicului Cantacuzino, la Universitatea din Padova, unde Stolnicul cu două veacuri înainte a studiat, m'am dus, convins că e vorba de o reuniune strict culturală și științifică (deși nechemații erau cu duiumul, și lucrul ar fi putut să-mi dea de gândit...). Când am văzut că la ședința de inaugurare a apărut un agent de securitate, care-și spunea însărcinat de afaceri, și care pe deasupra mai era și mocofan, fără simț al măsurii în raporturile cu rectorul și cu savanții italieni (« Radu l-a chemat »), mi-am luat tălpășița.

Ceea ce aș fi vrut să comentez la Padova era un pasaj din « Istoria Țării Rumânești », în care Stolnicul contestă cu energie teza geografului neamț Cluverius (« Filip Cloverie »), după care Dacia s'ar fi mărginit la răsărit cu Prutul:

« Ci aici acest gheograf se vede că foarte greșaște, pentrucă câtvași scurtează den cât au ținut și ei atunci, de vreme ce nu până în Prut, (dupre cum) și până astăzi să văd ținuturile, ci până în Nistru, de nu și în Nipru, cum mai sus s'au semnat dintru a lui Bonfinie istorie: că între Nipru, care dă în Marea-Neagră, să cuprindea Ghetii, iproci. Ci mai bine iaste și mai cu socoteală să se zică, că de către Răsărit să hotăraște cu Niprul au cu Nistrul măcara...

Iată un text interzis, care a putut reapărea nu de mult la București numai redând în fotocopie ediția Cartojan-Dan Simonescu, din 1940, a « Istoriei Țării Rumânești ».

* * *

Cât de utilă ar fi publicarea integrală în țară, astăzi, a articolului « Mersul revoluției în istoria Românilor », în care pribeagul Bălcescu nota pe bună dreptate că neamurile europene « n'au a alege decât a fi toate libere sau ruse » și recomanda o « cruciadă a libertății și civilizației în contra barbariei », pe care o identifica nemijlocit cu Rusia.

Însă diagnoza cea mai exactă asupra Rusiei o va da, în 1878, în « Timpul », în articolul « Tendințe de cucerire », Eminescu. Sunt considerații care nu se pot citi fără emoție, atâta sunt de precise și de actuale:

« Răsărită din rasse mongolice, de natura lor cuceritoare, așezate pe stepe întinse a căror monotonie are înrâurire asupra inteligenței omenești, lipsind-o de mlădioșie și dându-i instincte fanatice pentru idei de-o vagă măreție, Rusia e în mod egal muma mândriei și a lipsei de cultură, a fanatismului și a despotiei. Frumosul e înlocuit prin măreț, precum colinele undoiate și munții cu dumbrăvi a țărilor apusene sunt acolo înlocuite cu șesuri fără de capăt. În tendențele de cucerire, în așa numitele misiuni istorice, care-și caută marginile naturale, nu e nimic de desupt decât pur și simplu neștiința și gustul de spoliare. În zadar caută un popor în întinderi teritoriale, în cuceriri, în războaie ceea ce-i lipsește în chiar sufletul lui; sub nicio o zonă din lume nu va găsi ceea ce Dumnezeu i-a refuzat, sau mai bine zis ceea ce Dumnezeu a voit ca să fie rezultatul muncii a multe generații dedate la lucru. Din nefericire, Rușii sunt sub dominarea unui deșert sufletesc, a unui urît, care-i face să caute în cuceriri ceea ce n'au înlăuntrul lor... »

* * *

Și ce lecție ar putea constitui pentru scriitorii tineri retipărirea integrală a prefeței cu care Tudor Arghezi a însoțit apariția la Fundațiile Regale a primei ediții a poeziilor sale (și să nu uităm că rege era atunci un dement, ca — binecuvântată cacofonie! — Carol al II-lea). Scria « tejghetarul cuvintelor », cum bine l-a caracterizat un expert ca domnul Șeicaru:

« S'a întâmplat cu stihurile de-aci un lucru care nu s'a mai petrecut dela slovele lui Richard Wagner, întors din lumina lui mai sus, de un gând al Regelui Ludovic al II-lea. Nu aș putea să cutez a începe asemănările dela pană, dar le pot porni nestânjenit dela Coroană. Întâia mea carte a fost tipărită de un Prinț și acum e tipărită din nou de un Suveran ... De ce? Cum s'a făcut, nu știu. Sfielile mele sunt încremenite. Această potrivire a Domnitorului cu veacul, cu cartea și cu copistul ei, nu mi se pare ușor de lămurit. »

« Regele meu e norocos: din norocul Regelui s'a împărtășit și cartea, care a fost mult mai bine primită de cărturarii timpului decât aș fi crezut; și pentrucă multe minți mătăsoase au găsit, din pricina Prințului și a Regelui, cartea bună, să mă ierte și Domnul și Regele, m'am învățat și eu cu bănuiala că în miezurile-i ușoare s'ar fi strecurat, nepus de mine, un fir de văzduh. »

« Puricând în foile acestei tipărituri din nou și întorcând câte o literă, răsturnând câte un cuvânt, n'am mai simțit că lucrez la cartea mea, ci la cartea Regelui și a destinului, și m'am căznit să nu o mai judec, să nu mai îndreptez nimic din slăbiciunile ei adevărate, să nu mă mai supere niciuna, de teamă că, îndreptând, să nu stric mai mult; nu numai din carte, dar din cumpănirea norocului ei, care nu vine dela mine, strângătorul unei lacrimi pentru mâna Lui, ci dela Rege ».

Când scria aceste lucruri, de care ar trebui să roșească oricine, necum unul din cei mai mari poeți ai neamului, Tudor Arghezi era major și vaccinat: avea 47 de ani. La peste șaptezeci de ani, schimbând cu tot atâta înjosire obiectul lingușeniei, va descoperi răscoala țărănească din 1907, de care înainte se pare că nu aflase, deși Vlahuță avusese curajul civil de a scrie, *atunci*, că « Minciuna stă cu Regele la masă ».

* * *

Va trebui schițată odată « fiziologia » intelectualului român, cu trăsături împrumutate și dela atâția confrați de pribegie, dispuși să uite dela mână până la gură convingerile de ieri și să practice fără rezerve un colaboraționism nedemn și fără rost.

Mircea Popescu

CERAMISTUL CONSTANTIN BULAT LA KÖLN

În Galeria Gmurzynska, din Köln, ceramistul Bulat a expus, de curând, urcioare, vase, stâlpi, mai bine zis, omul ca vas, ca urcior, ca stâlp mortuar. Publicul german a fost surprins, ba chiar derutat. Ceramica lui Bulat a fost expusă alături de colaje și artă populară din Cehoslovacia. Metaforele « *cehului* » Bulat au fost judecate de critici ca o lărgire a orizontului artitic cehoslovac. Să fie această eroare fără importanță? În definitiv, ce importanță are, mai ales în artă, dacă un ceh trece drept român sau un sârb, american. Nu este arta un limbaj universal?

Să nu uităm, totuși, că Estul e o lume. Care nu s'a născut numai din mila Domnului. În anumite locuri, El a stat mai mult pe gânduri. Ca, de pildă, prin părțile unde s'a născut Orfeu. Altfel, de ce ar fi pus, acolo, atâta mit, atâta sacru, atâta duh?

Și dacă Estul este o altă lume decât Vestul, o lume în care mișună arhetipurile, viețuiesc culturile arhaice, ies la iveală limbagii proaspete de roua originară, nu înseamnă că el are un fond comun, că a fi ceh, român sau sârb, e tot una? Da și nu.

Să ne gândim, puțin... Când germani culți cred despre Brân cuși că ar fi italian, nu este exclus ca, raportată la spiritualitatea italiană, arta lui să pară insolită. Pentru un român, această artă a lui Brâncuși are și alte semnificații. Pentru el, Brâncuși e un mag, un demiurg, un țăran din Oltenia, un repovestitor.

Ce face românul, și nu cehul, Bulat, cu vasele, urcioarele, stâlpii lui oltenești? El le preschimbă în metafore. O existență străveche se întrupează sub ochii noștri într'o imobilitate aparentă. Bulat stilizează sacrul ca un țăran de la Dunăre, sau ca strămoșii lui contemporani cu Dumnezeu, pe vremea când Dumnezeu nu se retrăsese din lume, ci umbla prin lume. Și era tare umblăreț Dumnezeu în acea vreme. Pașii îl duceau deopotrivă în Cyclade, în Africa centrală sau în țara de la Dunăre, când toate aceste locuri nu purtau denumiri geografice. În ceramica lui Bulat suflă un duh sacru, duhul lui Brâncuși.

A afirma că Bulat face Anti-Pop e just, dacă gândim arta în funcție de contemporaneitate imediată. Dar, în funcție de vis, de basm, de joc, de jocul cu moartea, foarte vechi în țara lui Bulat?

Contemporaneitatea lui Bulat e grea de simboluri, și ea nu *propune* nimic. Ea spune.

Antoaneta Bodisco

ANEXE

ACTIVITATEA SOCIETĂȚII ACADEMICE ROMÂNE

CONGRESUL AL TREISPREZECELEA AL SOCIETĂȚII ACADEMICE ROMÂNE

Washington, 15-19 august 1969

Al treisprezecelea congres internațional de studii al Societății Academice Române s'a desfășurat în Statele Unite, la Washington, în Caldwell Hall Auditorium al Universității Catolice a Americii, dela 15 la 19 august 1969. Tema centrală a lucrărilor, la care au luat parte, cu comunicări, intervenții la desbateri ori cu simpla prezență, numeroși savanți, cărturari, scriitori și jurnaliști români și străini, din Europa și din America, a fost: « România și cultura mondială » (*The Romanian and World Culture*).

La Comitetul de onoare al congresului au aderat: Eminența Sa Cardinalul Patrick Louis O'Boyle, Arhiepiscopul Washingtonului; Monseniorul Albert Giovannetti, Observator permanent al Sfântului Scaun la Națiunile Unite; Excelența sa Episcopul Valerian D. Trifa; și Părintele Nivard Scheel, Rectorul Universității Catolice a Americii.

Au aderat deasemenea la manifestație, contribuind la buna ei reușită: Universitatea gazdă, Episcopia română ortodoxă din America, Asociația românilor catolici din America, Uniunea și Liga Societăților române din America, Comunitatea română dela New York, Parohia ortodoxă românească « Sfânta Cruce » din Washington, Parohia ortodoxă românească « Sfânta Maria » din Cleveland, Parohiile catolice românești de rit bizantin « Sfânta Elena » și « Sfânta Treime » dela Cleveland, Catedrala română ortodoxă « Sfântul Gheorghe » dela Detroit, Parohiile române ortodoxe « Coborîrea Sfântului Duh » și « Sfântul Simion » dela Detroit, Parohia catolică de rit bizantin « Sfântul Ion Botezătorul » dela Detroit, Parohia românească ortodoxă « Sfântul Petru și Pavel » din Dearborn, Parohia catolică de rit bizantin « Sfânta Maria » dela Dearborn și « Frăția Ortodoxă » dela Detroit.

Și-au dat concursul generos la organizarea practică a congresului domnii: Justin P. Liuba, dela New York; Anton Wekerle, dela Washington; și Traian Lascu, dela Detroit, la care s'a adăogat o serie de membri și de prieteni ai Societății Academice Române, cu reședința în Statele Unite și în Canada.

În cinstea congresiștilor din Europa, la 14 august, Comunitatea românească din New York, împreună cu prietenii americani ai României și cu asistența materială a secției culturale a Fundației « Iuliu Maniu », a organizației « Free Europe » și a unor donatori anonimi, a oferit o recepție la Overseas Press Club of America. Au rostit toasturi cu acest prilej: domnul JUSTIN P. LIUBA, care a urat bun sosit oaspeților, și domnul CHRISTOFER EMMET, președintele organizației Prietenii Națiunilor Europene Captive care, a subliniat importanța ținerii acestui congres în U.S.A. Președintele Societății Academice, Monseniorul BÂRLEA, a mulțumit pentru primire și a prezentat gazdelor pe oaspeții din Europa.

* * *

Inaugurarea solemnă a celui de al XIII-lea congres al Societății Academice Române a avut loc *vineri 15 august*, la orele 9,30, în sala de festivități a Universității Catolice a Americii.

La masa de onoare a ședinței au luat loc: Excelența Sa Episcopul VASILE CRISTEA; Excelența Sa Episcopul JOHN S. SPENCE; Rectorul Universității Catolice din Washington; Părintele VASILE HAȚEGAN, reprezentându-l pe Prea Sfințitul VALERIAN TRIFA; și Președintele Societății Academice, Monseniorul BÂRLEA.

Excelența Sa Episcopul JOHN S. SPENCE, dela Arhidieceza din Washington, a dat citire unui mesaj cu urări de bun sosit și de succes la lucrări din partea Eminenței Sale Cardinalul PATRICK LOUIS O'BOYLE; Rectorul Universității, Părintele Profesor NIVARD SCHEEL, a exprimat satisfacția instituției pe care o conduce pentru această vizită a Societății Academice Române și s'a declarat onorat de prezența atâtor oameni de cultură români și de alte naționalități; Părintele VASILE HAȚEGAN a citit un mesaj adresat congresiștilor de Excelența Sa Episcopul românilor ortodocși din America, VALERIAN TRIFA, bolnav; înfine, Monseniorul OCTAVIAN BÂRLEA, după ce a mulțumit în numele congresiștilor pentru buna primire și pentru urări, a declarat deschis congresul, subliniind marea importanță a manifestației, prima de acest gen pe pământul american, și arătând semnificația temei generale a celui de al XIII-lea congres internațional de studii.

La încheierea discursurilor inaugurale, congresiștii au fost invitați într'o sală alăturată, unde au avut ocazia să admire o *Expoziție de Artă Populară* organizată cu mult gust și pricepere de doamna preoteasă EUGENIA UȘERIU. Domnia sa a ilustrat sensul inițiativei și valoarea diferitelor piese. În numele congresiștilor, a mulțumit domnul prof. NICOLAE ILIESCU, care a arătat în ce fel expoziția de artă populară se integrează perfect cu tema centrală și cu finalitățile congresului.

În cursul aceleiași dimineți s'au deschis lucrările efective ale congresului.

Președintele de ședință, domnul prof. CHARLES S. SHELDON, din Washington, a vorbit, între altele, de fondul românesc al Bibliotecii Congresului american și de utilitatea unei manifestații ca acest al XIII-lea congres al Societății Academice Române pentru cunoașterea reciprocă a oamenilor de cultură români și americani. Au prezentat apoi respectivele comunicări, în limba engleză: domnii prof. NICOLAE ILIESCU, dela Universitatea

din Boston (« Esența europeană și creștină a culturii române »); și G. POPESCU-BOTOȘANI, dela Universitatea din Bridgeport (« Contribuții românești la desvoltarea tehnologiei moderne »)

Lucrările congresului au continuat în după amiaza zilei de 15 august. În cadrul secției de religie, sub președenția domnului prof. GEORGESCU-ROEGEN, și-au prezentat comunicările: părintele PETRE POPESCU, dela Montreal (« Ortodoxia în fața problemei refacerii unității creștine »); Monseniorul OCTAVIAN BÂRLEA, care a tratat în limba română tema « Prematuritate ecumenică în istoria românească »; părintele VASILE HAȚEGAN, dela Cleveland, care a ilustrat « Viața religioasă a Românilor din America »; și părintele ADRIAN C. GHINESCU, dela Detroit (« Presa și Religia în România de ieri »).

La discuția generală care a urmat au luat parte, pe lângă președintele da ședință, domnul prof. GEORGESCU-ROEGEN, Episcopul VASILE CRISTEA, părintele GÂLDĂU, și domnii GH. CRIȘAN, C. STAVILA, POPESCU-BOTOȘANI, ION CÂRJĂ, MIRCEA POPESCU, JOHN HALMAGHI.

În dimineața zilei de *16 august* a lucrat secția de filologie și literatură: în prima parte sub președenția domnului prof. RUGGERO M. RUGGIERI; în a doua, sub președenția domnului prof. NICOLAE ILIESCU.

Și-au prezentat comunicările, în ordine, domnii: MIRCEA POPESCU, care a vorbit în limba italiană despre « Români în Enciclopedii italiene vechi și noi »; ANTONINO UCCELLO, dela Siracuza, care, tot în limba italiană, a considerat « Pictura populară în România »; părintele VASILE HAȚEGAN, care a trecut în revistă « Traducerile în limba română din literatura engleză și americană »; HORIA ROMAN, care a vorbit despre « Tipărituri și tradiții grafice în Roma Mică (Blaj) »; ANTON WEKERLE, în englezește, despre « România în Biblioteca Congresului » (american, dela Washington); și ION CÂRJĂ, dela New York, care a descris în limba română « Viziunea internațională a României și viziunea românească a lumii în ultimul sfert de veac (1944-1969) ».

După fiecare comunicare au urmat discuții, la care au luat parte: Episcopul VASILE CRISTEA, părintele HAȚEGAN, părintele GÂLDĂU, domnii VITTORIO VETTORI, STAVILA, ION CEPOI, GEORGESCU-ROEGEN și POPESCU-BOTOȘANI.

În după amiaza zilei de 16 august a lucrat secția de filosofie, istorie și științe sociale, sub președenția domnului prof. POPESCU-BOTOȘANI.

Au prezentat comunicări domnii: prof. VITTORIO VETTORI, dela Piza, care a documentat în limba italiană « Contribuția culturii române la desbaterea structuralistă »; prof. CONSTANTIN M. STAVILA, care a vorbit în limba română despre « Români și spiritul filozofiei americane »; prof. RADU ENESCU, dela Madrid, care, tot în limba română, a dat « Analiza fenomenologică a unui sentiment ancestral: dorul »; dr. CONSTANTIN SPOREA, dela München, care a documentat o serie de « Contribuții românești la științele economice »; prof. NICHOLAS GEORGESCU-ROEGEN, dela Universitatea din Nashville, care a ilustrat în limba engleză « Istoria unei istorii ».

La discuțiile de după amiază au luat parte, împreună cu autorii comunicărilor, domnii: ILIESCU, UCCELLO, CÂRJĂ, RUGINĂ, ILIE SMULTEA, părintele GH. IGNAT.

La încheierea şedinţei de după amiază congresiştii au fost oaspeţi la cină ai Parohiei ortodoxe româneşti « Sfânta Cruce » din Washington. Domnul Mircea Carp, doamna Marcella Fabius şi părintele Ştefan Bogolea i-au salutat pe oaspeţi, în numele cărora au mulţumit pentru primire Prea Sfinţitul Episcop Vasile Cristea, Monseniorul Bârlea şi domnul profesor Posteucă.

Duminică dimineaţa, *17 august*, la orele lo, Excelenţa Sa Episcopul Vasile Cristea a celebrat împreună cu Monseniorul Octavian Bârlea Sfânta Slujbă în rit oriental bizantin în cripta « Concepţiei Imaculate » a Catedralei catolice din Washington. Au fost prezenţi toţi congresiştii şi alţi credincioşi români din Washington.

Prânzul le-a fost oferit congresiştilor, la un mare restaurant, de un grup de români din Washington.

Congresiştii au fost conduşi după amiază într'o excursie în oraş.

Lucrările congresului au fost reluate în dimineaţa zilei de luni *18 august*, după ce preşedintele Societăţii a dat ştire de o parte din mesajele primite, mai ales dela Universităţile din Statele Unite, care au făcut urări congresului românesc.

Sub preşedenţia domnului prof. D. C. Amzăr, dela Wiesbaden, au prezentat comunicări, în ordine, în cadrul secţiei de istorie, ştiinţe sociale şi tehnologie, domnii: prof. John Halmaghi, dela Universitatea din Pittsburgh (« Şcoala sociologică dela Bucureşti »); dr. Miron Butariu, dela New York (« Contribuţia Românilor americani la Unirea Transilvaniei »); prof. I. G. Dimitriu, dela Nürnberg (« România şi Rusia, relaţii culturale »); ing. Sorin Nicolae, dela Rheydt, în Germania, care a vorbit de « Perspective în desvoltarea viitoare a industriei române »; şi prof. Anghel Rugină, dela Universitatea din Boston (« Liberalism social şi societatea nouă de mâine »).

Desbaterile, dată natura unor comunicări, au fost animate. Au participat la discuţii, alături de conferenţiari: doamna dr. Patraulea şi domnii Stavila, Cepoi, Iliescu, Mircea Popescu, Posteucă, Dima, Al. Frunză, Korne, Isbăşescu, Danielopol.

După comunicările domnilor Butariu şi I. G. Dimitriu, domnii Mircea Popescu şi D. C. Amzăr au propus ca Societatea Academică Română să ia iniţiativa publicării a două volume: unul dedicat celor cincizeci de ani dela Unirea Ardealului, altul dedicat Basarabiei. Domnul Butariu a propus, deasemenea, ca la congresul viitor al Societăţii să se adopte ca temă centrală: « Basarabia ».

Luni, 18 august, după amiază, sedinţa a fost prezidată de domnul prof. I. G. Dimitriu.

Au prezentat comunicări, în ordine: părintele Ion Filip, dela Canton, care a vorbit în limba română despre « Biserica catolică română de rit bizantin în cadrul Bisericii universale »; domnul prof. Aureliu D. Ciufecu, dela Universitatea din Bridgeport (« Permanenţa elementului latin în plămădirea masei româneşti din Macedonia şi Peninsula Balcanică »); domnul prof. Ruggero M. Ruggieri, dela Universitatea din Roma, care a ilustrat în limba italiană « Utopia lui Cioran »; şi domnul prof. Vasile Posteucă, dela Universitatea din Mankato, care a considerat « Experienţa interioară în metafora lui Eminescu ».

La discuţii au luat parte domnii: prof. Chiacu, Stavila, Rugină, Iliescu, Mircea Popescu.

În şedinţa din dimineaţa de marţi *19 august* au prezentat comunicări domnii: prof. Radu Enescu, dela Madrid, care a tratat în limba engleză « Interpretarea istoriei în filozofia românească »; prof. D. C. Amzăr, dela Wiesbaden, care a vorbit despre « Rânduială: legea lăsată lumii de Dumnezeu »; prof. John Halmaghi, dela Pittsburgh, care a ilustrat « Sociologia lui Traian Brăileanu »; şi Mihai Korne, dela Paris, care a examinat în româneşte raporturile dintre « Autogestiune şi independenţă ».

Au luat parte la discuţii, pe lângă preşedintele de şedinţă, domnul dr. Anton Wekerle, domnii: Rugină, Stavila, Posteucă, Iliescu, Cepoi, Isbăşescu.

Şedinţa de încheiere a congresului, din după amiaza de 19 august, a fost prezidată de domnul prof. Mircea Popescu.

Au prezentat comunicări, în româneşte, domnii profesori: Ilie I. Smultea, din Arcata (« Ideologie şi comunitate politică în Europa de răsărit: cazul României »); Anghel Rugină, dela Boston (« Despre problema unei renaşteri româneşti şi civilizaţia contemporană »); şi Brutus Coste, dela New York (« Politica externă a regimului comunist din România: o politică de independenţă autentică sau o contribuţie la succesul strategiei europene a Rusiei sovietice? »).

Au intervenit la desbaterea pe marginea unor teme atât de actuale şi delicate domnii: Korne, Sporea, Danielopol, Stavila, Isbăşescu, Posteucă, Cepoi.

După ce preşedintele de şedinţă şi-a exprimat satisfacţia pentru tonul academic la care discuţiile s'au menţinut, chiar când opiniile erau diferite asupra unor probleme, s'a dat ştire congresiştilor de alte mesaje, telegrame şi scrisori primite la secretariatul congresului.

Preşedintele Societăţii Academice Române, mulţumindu-le din suflet participantilor la lucrări, sub orice formă, şi felicitându-i pentru ţinuta nobilă a discuţiilor, a declarat închis cel de al XIII-lea Congres internaţional de studii al Societăţii Academice Române.

CUVÂNTĂRILE DIN ŞEDINŢA DE INAUGURARE

Excelenţa Sa Episcopul Auxiliar Mons. John S. Spence, D. D., V. G.

In this ecumenical age, when people the world over are striving to promote Christian unity by manifesting good will towards one another, and to search for the things they have in common, it behooves us all to adopt this universal attitude of brotherly love and concern for each other, and to develop as far as is possible respect for one another's ideals and ambitions.

Therefore it is a pleasure for me, as the representative of His Eminence, Patrick Cardinal O'Boyle, to welcome the Romanian Academic Society to the Archdiocese of Washington. From my understanding of your background, you are seeking to preserve the beauties of Romanian culture in the hearts and minds of people of Romanian descent everywhere on earth. You are bringing together the finest minds and characters who embody the best that Romania has stood for over the centuries, and which she is attempting to hold on to today, even though she may not possess at the moment the full freedom to be herself in accordance with her national traditions, customs, and heritage.

The Catholics of Washington unite their best wishes and prayers with yours, that your Congress in the United States will be successful in every way and that our land and your land will join hands in forging a symbol and a guide of how to make peace the by-product of unity in diversity.

Preşedintele Societăţii Academice Române, Monsenior Dr. OCTAVIAN BÂRLEA

Your Excellencies,
Reverend Fathers,
Ladies and Gentlemen,

The cordial welcome extended to our Congress by the Catholic University of America and by the Archbishop of Washington, as well as by the Romanian Communities is a moving experience for all of us. We feel highly encouraged by the words of the Rt. Revered Scheel, the Acting Rector of the University, His Excellency Bishop Spence of the Archdiocese of Washington, and His Excellency Bishop Valerian D. Trifa, interpreted by Rev. Father Haţegan, words bearing best wishes for the Congress and for the Romanian nation whose best interests the Romanian Academic Society is striving to serve. In the name of the Romanian Academic Society may I express to His Excellency Bishop Spence our sincere gratitude. We would ask him to convey to His Eminence Cardinal O'Boyle our most devout sentiments. We would like to express to His Grace Bishop Valerian Trifa our profound appreciation and would ask him to assure the Romanian Communities of the continuing efforts of the Society to work for a better future. Likewise, may I ask the Rt. Reverend Father Scheel to accept our grateful thanks for the hospitality extended to us by this famous university. This hospitality was conveyed through the good offices of the Reverend Fathers Raymond Fevret and James Gelson and Fr. Fullerton. And last but not least, may we express our thanks to the American people and their representatives for receiving this Congress on American soil.

This Congress, the 13th since the founding of the Society in 1957, does not pride itself with a large number of participants. Unfortunately, the huge distances which separate the members living dispersed throughout western Europe and the two Americas prevented many from taking part in this solemn event. Their letters bear witness to their regret at not being able to be present except in spirit. Due to the fact that Romania still belongs to the group of smaller nations and that the number of Romanians living abroad is small, this convention is not a large one. However, the primary reason for the modest number of participants is to be found in the very nature of the Romanian Academic Society

which primarily unites a select group of scholars representing the arts and sciences. Therefore, this convention will be a meeting of an elite group rather than a massive gathering. But this fact should not be considered a detriment but rather an asset, as a result of which the sessions will resemble chamber music and not an orchestral concert. Thus the shades of meaning may be better perceived and the reflections from one field of sciences upon another may be more clearly observed. Even the influence of the American culture upon this congress can be more precisely perceived. As a result there of the synthesis of the various fields of sciences cooperating at this congress may be more adequately elaborated.

The banner under which the members of the Society have gathered here in Washington, that is, the general theme of this congress, « The romanian and World Culture », demands great efforts. Certainly, to speak of the culture of a particular nation, such as the Romanian nation, is a frequent undertaking: every nation attempts to develop this theme. But to put a specific national culture on the scale and weigh it against world culture will create intricate problems. Such a comparison will make us aware of the tensions that exist between the two cultures. It is obvious that in the field of the physical and chemical sciences and in their application or better, in their technology, the same values and the same methods — with minor variations are accepted everywhere. Thus technology is universal on this globe. It is valid in the East as well as in the West, in the United States as in Romania. Blast furnaces, for example, are built according to the same principles, engines have more or less the same structure and electrical power plants operate in the same way. There can only be differences between nations industrially more advanced and those less advanced. Therefore, industrialization has a universal value which has been attained or is being sought by all nations.

But already on the borderline of technology many problems do arise for national cultures. Technology, vested in certain cultural forms, knocks at the door of nations and their culture. Must these forms be accepted as they present themselves? Must the encounter of the arts and of technology that takes place within *one nation* and that is characterized as « modern style » be accepted and applied by other nations? Should the art of building modern cities begun in a certain part of the world and expressing a special form of civilization be expanded all over the world and become a world wide pattern? And as a consequence, should the culture of a nation have to take refuge in its villages and thereby descend to the level of a rural culture and wait to be assailed by an over-flowing industrial civilization, realizing that it is losing ground from day to day? In other words, is every national culture sooner or later destined to become a museum piece for future centuries?

The problem of confronting a national culture with the world culture affects not only art, literature, and language, but also the characteristic forms of the social and political life. Although in this case there are more solutions possible since several political and social systems are in operation in the world, it is easy to see that beyond the borders of nations there are various blocks which means that the nations are set into various systems, or called to integrate themselves.

To what extent can a nation, integrated in a system, insist on its own cultural and

social independence? Not even the religious problem can be detached from this line of questions. Especially today, there is insistance on the fusion of the faith with the culture of a nation, which is a legitimate trend, worthwhile to be pursued.

In the past, nations were united in communities by their rites. Thus Romania belongs to the Byzantine rite even though she is influenced by the Latin rite. This creates the problem between nation and faith, between the culture and the rite of a nation.

In its evolution, industrial civilization is dominated by mathematical and physical laws, and this development was preceded by various philosophical, artistical, religious, and even technical currents dominated by the thetoric and logic of the so-called humanistic culture. In spite of this, to study the culture of an entire nation, in particular the culture of the Romanian nation, is a subject worthy of the joint effort of a group of scholars. We think that it is not only the affection for this nation which moves us to take this road — although this love could help us see things which otherwise could escape our attention — but also the objective consideration of her geographic position, her historical past, and the resources which the nation harbors.

Romania is on the crossroad between the East and the West, between European and asian influences. Thus, in the past centuries Romania was exposed to influences from all parts of the world and was open to currents from the surrounding plains but thanks to the natural fortifications of her mountains located in the center was also able to filter them or reject them completely. In this way the Romanian nation has become a treasure of high, varied, and sufficiently harmonious traditions, that is, one of the richest in the world. One must see therefore, how this cultural patrimony, at present still in the rural stage, can encounter the industrial civilization without rejecting that which is good in it and without renouncing that which is valuable in the old form. In other words, one must investigate, in which way the Romanian culture may not only survive but become a major culture, holding an important place among the principal cultural forms of the world. Therefore let us not put in to the foreground the qualities of the individual Romanian which enable him to hold his position in various cultural environments of the world, but let us emphasize the whole of the Romanian culture. A scientific analysis could certainly cause us to consider also the individual Rumanians with a high prestige in the world culture, but the final purpose shall always be to arrive at valid conclusions for the entire Romanian culture.

Our orientation toward the examination of the Romanian culture should therefore not be regarded as an end which interests the Romanians alone, that is, as a local problem with no consequences to others. The Romanian nation, due to her geographical position, also has a mission to fulfill among all the other nations of the world and to this mission Romania must provide an answer. The manner in which Romania solves this problem shall exercise its influence also upon other nations.

First of all, the fact must be taken into account, that every culture, including the Romanian, shall be revitalized through contact with other forms of culture and today through modern culture. Thus, like an organism, it will absorb and transmit through exchange the elements vital for its survival. The problem regarding the Romanian culture is the way in which one can verify this osmosis without it losing its characteristic. Looking at the core of the Romanian culture, it is of vital interest to us to know which elements are in need of restoration, which elements need to be saved and which elements can be centers of radiation toward other cultures. The analysis of this theme is being favoured by the mere fact that our Congress is being held in the United States. Here we can see the industrial civilization reaching its peak.

At the same time, we can find in the United States in various Nuclei a large number of national forms of civilization surviving within the community of immigrants from all parts of the world. And what was said about Rome can also be said about the United States: INGENS ORBIS IN URBE FUIT (« An entire world was enclosed in a city. ») And now, as a result of our research and our thoughts at this Congress, we shall have an occasion to learn from the experience of the United States and to discover through the contact with the Romanian-American Community, in what way the Romanians reacted to this contact with the dominating civilization, and shall be able to discover that which in the near future may occur in Romania which has taken the road to industrialization. Our contact with the United States also strives to strengthen a community of ideals which emerge from the history of the two countries. Relationships between the two countries were established much too late and the contacts have not been too frequent. The history of the two countries reveals however the existence of the same current of ideas. At the time when the United States was fighting for its independence, its liberty, and social justice, the Rumanians too were moved toward the same ideals during the revolt of Horia which, however, did not succeed. When, after the First World War, President Wilson proclaimed his principles of self determination for every nation, the Romanians fully approved them, and I do not know whether there is any other nation that has looked at the American president as God's messenger, as he was called on December 1, 1018 by the Grand National Assembly for Alba Iulia. Moreover, for the Romanians as well as the Americans, social and religious life were closely interwoven, and even the revolution was started in the name of the Bible.

This common dimension of thoughts constitutes an excellent basis for best relations in the future: from this ground springs the enthusiasm shown at the recent visit of President Nixon in Romania. In the light of American progress and experience let us lay the foundation for the Rumanian future and closer common relations.

In beginning the work of analysis and confrontation, we are convinced that the few days of our congress are insufficient to resolve the subject. Starting out with confidence, we shall try to lay the foundation. Others shall continue to build and adorn the building.

Realizing in the spirit of humility that we are not making history but are only offering vital elements to those who shall make history, I declare this Congress open.

Domnul doctor CHARLES S. SHELDON *II, Chief, Science Policy Research Division Legislative Reference Service, Library of Congres*

It is an honor and a privilege to meet with you this morning on so auspicious an occasion as your 13th annual international congress. I congratulate you on keeping alive the flame of scholarship in the studies of the culture, history, and philosophy of Romania, even while you are remote from that beautiful land.

I know you must share a strong pride in what Romania has contributed to world civilization, and a certain nostalgia for both its good times and its hard times. This is an age of rapid change, and you are especially aware of the groping or testing of the United States Government for new relationships with the Romanian people. My thoughts this morning are non-political, for I would not presume to speak on topics so far from my own experience to an audience of experts.

Rather, such few thoughts as I bring are of a more universal character. Regardless of the intensity of our feelings about political systems, alliances, and past history, we are all God's children on a small planet (Earth), and our fates are closely bound together. We must treasure the past and learn from its lessons; and we must also prepare for the future which is inevitably going to be different from what we have known previously.

I am placed these days in a fascinating location — that part of the Library of Congress which serves the research and informational needs of the United States Congress. I and my colleagues of the Legislative Reference Service on the one hand have a certain freedom to roam in the world of the intellect, across the whole spectrum of human needs, issues, and problems. At the same time we are under a constant and heavy pressure to translate many of these issues into concrete forms useful to the deliberations of the Congress in policy making for the American people. My immediate colleagues are concerned with a wide range of problems involving science, technology, and their interactions with genetal policy. My hope is to touch on some of these issues for such value they have to your deliberations on an equally wide range of problems associated with Romania.

ISSUES OF OUR TIMES

I am not a philosopher in the academic sense, and perhaps my orientation casts me too much in the role of studying technology; yet I hope this bias does not exclude consideration of human values and the spirit.

We live in an age when as never before, we have a greater control over the resources of nature, and in some countries a greater output of goods and services. At the same time, this success is matched by acute problems of crowding, of pollution, of potential destruction from dangerous military weapons. Whether man is politically more free or less free, whether his spirit is elevated, or is being overtaken by meanness, I leave to the true philosophers.

Most of us by necessity specialize our concerns to a few problems, whether these are in science, education, economics, or religion. But all of us will be subject to the technological environment in which we live. All over the world the shift in the relation between birthrates and deathrates is spurring urbanization which crowds people and takes land out of agricultural production. Even more than population growth, rising production is changing our environment generally for the worse. Our appetite for more electric power adds both to the amount of carbon dioxide in the air and to the thermal pollution of our waters. Those countries expanding their consumer economies are increasingly being buried under the burden of waste products — glass bottles, metal alloys and combinations too expensive to reprocess as scrap for reuse, chemical pollutants in our air and water harmful to our health or changing the ecology of our land and waters.

Changed ways of manufacturing and doing business, and changed transportation seem to be factors in the social revolution. Racial strife, students in revolt, and urban unrest in varying degrees are worldwide phenomena. The growth of world trade, of close financial ties, and of high speed, long range weapons makes it almost impossible to conclude that problems in one country will not spread elsewhere and involve all nations.

We have tools to measure some of these problems, and analytical techniques to anticipate the direction of continued trends. It is also within our ability to provide technical solutions to many problems, but in human affairs, technology can be only one element in relief.

A TECHNICIAN'S VIEW

In our varied world of hope, despair, progress, and crisis, the technician to make his contribution must first have quantitative statistics. Because conditions are not static, but dynamic, we are more concerned about trends than with measures of things as they are. Census trends give us some inkling of what the future will be like if we extrapolate from what is happening, and hence, we can identify areas of increasing concern perhaps a little before it is too late.

By a study of existing natural processes in physics, chemistry, biology, and all their applied derivatives, we can also conduct the rather new science of technology assessment. That is, as knowledge of processes improves and as data are gathered, we can begin to predict the consequences of present activities even before trends are measurable by traditional means. For example, we can predict that continued use of a nonbiodegradable detergent will build up in our water supplies with certain ecological effects. We can say that continued use of certain agricultural fertilizers will enrich the food supply for algae in our lakes to the point of euthrophication, that is, their ecological death. We can predict that a given amount of automobile use will result in lead poisoning, in bronchial troubles, in smog that hurts health, cuts visibility, and eats away the very stones of our buildings. We may be able to postulate that medical improvements to save lives of people today will eventually result in a greater proportion of suffering in future generations. Many of these technical assessments and forecasts quickly bring us back to moral judgments about goals which scientists cannot make as scientists.

Being increasingly aware of how tampering with nature can have both advantages and bad side effects, the technologist attempts to apply a rationality to decisions to maximize the desired goals and minimize the unsought costs. Such analysis requires special knowledge in many scientific disciplines, but very quickly, it involves judgments also of goals which must come from the total society. Values must be placed on freedoms — those of privacy, of self determination, of public expression, all inextricably interwoven with the technological goals, which should be only the means to the end of human goals.

Who is to speak for human society? In our system, a pluralistic one, there is no single answer. We look to individuals interacting in their daily lives and through their institu-

tions of Government, education, the press, entertainment, the churches, and so on. No group of scholars can or should singlehandedly set forth in private what is good for all of us, and then try to enforce it. In any case they cannot. But good professional advice, and widespread publication of technological information can be useful tools to all the other institutions which in fact do make and execute policy.

For certain kinds of problems, technology can help with detailed, comprehensive systems analyses and applications. That is, very complex general problems which need attention can be analyzed into their many component parts with solutions sought for each segment, and a time plan developed to bring these sub-solutions together into an orderly whole, with due attention to the side effects and byproducts of such a total plan. Project Apollo for going to the Moon is an outstanding example of systems analysis and solution. But some more general social problems may be less amenable to such treatment both because of their greater complexity, and because the side effects of solutions would have a price greater than their supposed benefits. By its very nature, social engineering under any system of government arouses concerns and problems which physical engineering does not.

Solution of human problems through the application of science and technology is made difficult even beyond the side effects by the complex histories and relationships which surround these problems. We have to be concerned with social attitudes, with cultural lag, with bureaucratic delays, with political processes, Large problems usually also face decisions on the degree of emphasis to be given to the immediate and to the long run. The short run is often complicated by competing demands such as a tax revolt, a budget deficit, an expensive war. So worthwhile goals are delayed because of the realities of short term needs, even though in the long run there is little doubt as to the right direction in which to move. We often delay a project now, even though we know in a few years land prices will be higher and selective inflation may drive up construction costs disproportionately. And still more difficult are those choices where science and technology might make a contribution, but there is no standard by which long term goals can be judged consistently. Suppose through genetic manipulation, we could reshape man into a more perfect physical specimen. Would we make all men black or white? Would we aim for classic beauty, or build in physical features to cope with a deteriorating physical enrivonment? Would we like people given gills to permit them to return to underwater life? Would we move to a Brave New World where some people were the elite, and others were the workers, carefully grown to do their work without question or complaint? Would we want to make animals as smart as we are to do our work, but kept in slavery on the grounds they were still basically subhuman?

UNPREDICTABILITY OF TECHNOLOGY

While I am extolling the virtues of data gathering, trend analysis, and technology assessment, I must hasten to add a warning that we really know very little about technological forecasting, A popular exercise these days is to project our thoughts to the year 2000, in order to judge what kind of a world is coming. Such a forecast thirty years ahead

must start with the presumption that we avoid general nuclear war or some equally bad catastrophe. Even if some men survived a nuclear exchange among the super powers, all expectations for progress and good living would be thrown hopelessly awry.

It is instructive to consider what has happened in the last thirty years, that is, since the late 1930's. The world came out of a generally economically depressed state, fought one of the most destructive wars in history, switched political systems for half the population, and displaced millions from their homes. We had been told by economists of the 1930's that stagnation might be permanent, that the only problem was one of employment and distribution of income. Since then, on both sides of the Iron Curtain, production has risen sharply. Whether we like it or not, our technology has changed markedly. Long range commercial jet aviation has reshaped travel. Television is common even in the so-called developing nations. We have radar, nuclear power, nuclear weapons, long range missiles, space flight, antibiotics, sulfa drugs, new vaccines, solid state devices, computers of vast capability. Perhaps a number of these developments could have been accurately forecast, but many of them were just as much surprises to the specialists as to the lay public.

For example, in the late 1940's experts in aeronautical engineering knew to a certainty that although jet turbine aircraft might have some military use they could never be competitive with piston powered planes. Today the reciprocating engine has almost disappeared from aviation.

In 1953, on the 50th anniversary of the Wright brothers first aeroplane flight, the leading aeronautical engineers were asked to look ahead another 50 years. The late Dr. Hugh Dryden, one of the participants, reminded us that not one expert foresaw there would be intercontinental ballistic missiles or space travel. Today both have been around since 1957, and the industry employs upwards of a million people in the world as a whole.

A former colleague of mine, Max Hunter, has a fascinating article coming out in the Harvard Business Review which he has written as an engineer interested in social psychology. He seeks to substantiate that the future will provide us with no diminution in the number of revolutionary changes in technology, rather than any orderly evolution based upon foresight and planning. His contention is that most things come not as genuine breakthroughs based upon new principles, but from an inability of institutions of industry and Government to understand what is possible, and what few individuals, often young men, do see as not only possible, but as practical.

Hunter himself has contributed to this revolutionary movement by his work on space vehicles. Because my own interests of the last decade and more have centered principally on space, let me illustrate a little bit what these changes may very well be. In the late 1950's when space flight began, the cost to put a pound of payload in Earth orbit was in the millions of dollars. So far, the cost has dropped about an order of magnitude every three or four years — that is to $500,000, then $50,000, and now about $5000 for most vehicles. But with the Saturn V, it has dropped again to about $500. Less than two years ago, a prominent advisor of Presidents postulated in the scientific journals that a fundamental practical limit had been reached. Hunter more than any individual has turned both industry and the bureaucracy around to the view that we can build now a first

generation reusable craft with a delivery cost of $50 a pound, and its follow-up should bring the cost to $5 a pound. Known physical laws and reasonable extrapolations of our knowledge suggest the cost for chemical rockets can someday fall to 70 cents a pound. If all plans for future use of space were based on present requirements, this would be interesting but not revolutionary. For example, with present systems, an IBM Corp. study for NASA postulates within 15 years annual benefits in the direct use of space of $38 billion a year for the United States and $102 billion a year for the whole world. These uses relate to improve weather forecasts, improved communications, and Earth resources management from space. But if in fact costs fall in this length of time to one percent or less of typical current costs, then what we can afford to do in space and what will be viewed as necessary will change drastically. For example, long distance travel for regular passengers may be by space rocket instead of supersonic transport, and sonic boom as a problem will largely be solved. Manufacturing and even recreation will be offered in Earth orbit. Plans may be made for the next century to be periods for changing the Moon and Mars into habitats for man and to be self-sustaining for most of their resource needs. Almost all the debates today about manned versus unmanned flight, and whether we should spend on space at all, in competition with the seas or the cities, will seem terribly shortsighted.

CONCLUSIONS

I am not sure what the moral is of my brief remarks this morning. It is commonplace that technology is affecting us both for good and evil; that human knowledge is expanding at some kind of an exponential rate, perhaps doubling every ten years. A moratorium on gathering knowledge, on experimenting is neither enforceable nor desireable, when such efforts represent our only practical way of meeting the problems already present on Earth.

At the same time, I think it reasonable to suggest that those committed to in the humanist traditions should try harder to understand the workings and the implications of technology, rather than regarding these developments as the private preserve of specialists and inherently inimical to human values.

If we accept the philsophy that people are important, that in some degree we are masters of our own fate as a race, and that despite setbacks there can still be improvement, then there is a reason to embrace what science and technology can do for us. We must be aware. We must be ready to exploit. We must be adaptable. Change of our environment, our society, can be very unsettling. Because the change will come in spite of what we do, we should at least strive on our many separate fields as social scientists, philososphers, humanists, as well as engineers or physical scientists, to maximize the effects supportive of broad human goals, and minimize the unsought side effects.

Thank you again for letting me join briefly with you.

În ședința de inaugurare a Congresului s'a dat citire următorului poem compus pentru ocazia solemnă de domnul ALEXANDRU GREGORIAN:

APOLLO 11

EXCELSIOR

Lord, here are Your sons, each a new Icarus: pensive, pleased, humble, transfigured.

Here they are cloistered in this spaceship, white like the ogive of a white cathedral or like white hands joined in prayer.

They glide on the blue aerian ocean, they glide ever higher, ever nearing your starred throne where daily You part light from darkness.

Further they pass over dizzying chasms, over emerald and coral peaks kissed by the lightning which guards the gates of eternity.

They fly through the flaming tempests of the Sun,

And thirsting for the Infinite, they climb and climb over rainbows sprinkled with virginal snows and new dawns,

Further they climb on phantom steps of light increasingly pure and blinding.

Plowing the deep, the limitless silences,

Like the bays and the celestial archipelagos visited only by Your angels, they climb enveloped in a luminous cloud

As though they would follow the divine path of the Ascension of Christ.

Lord, their minds transfixed by thousands upon thousands of twinkling golden stars,

Their eyes filled with miracles, their brows and hands striped by dense spectral mists,

Their entire beings reflect an ardent love for Your creation with which they will remain forever in mystic communion.

Lord, so that Your will be done, these earthly pilgrims who embrace the entire universe march from galaxy to galaxy nearing the silvery halo of the moon:

The pale, tender moon of lovers, the melancholy moon of sleep-walkers and of poets, the brilliant and fabled moon of the Magi.

Here now they tread the Sea of Tranquility,

On a fantastic expanse of ridges and craters, the primordial expanse to which You invited them since the time of Genesis.

In the equatorial Sun their shadows unfold and lengthen taking on a ghostly appearence, like gigantic cedars, soaring over fields of ashes, craters and the entire cosmic landscape.

The infinitude of time streams through the same hourglass that You used in counting the days of the Genesis. (The pilgrims also make good use of it, Lord.)

Their presence sanctifies and vivifies the dead planet, for the blessed time has arrived when with Your permission they will break the seal hiding the secrets of the universe.

Having now felt the breath of life, nevermore will the moon be the same planet drifting in solitude and silence.

From now on this ulcerated old sphere will follow its terrestrial orbit like a luxuriant

garden and You, Lord, will make eternally triumphant there Your divine charity and the creative genius of man.

The whole celestial vault shall be marked for untold centuries by the footprint of man.

Lord, a blessed era has come: Your holy fingers turn a new page of the book of Genesis.

But it grows late: The prodphorescent lantern of the full earth already has risen on the distant horizon. On the other side it parts the known from the unknown.

And the hourglass calls in silence the solemn hour of vespers.

Let us look at the falling stars. Ah, the fullness of triumph Raises the tides of joy in every heart!

And the pilgrims once more enclose themselves to pray in their white ogive.

Let us listen to them: as faithful heralds of Your sacred commandments they announce to the ecstatic world that a new creation is in the making:

A creation which, they whisper, You have ordained

To keep the light and the darkness apart until the end of time.

And I know that so it will be, because You, Lord, have seen that the light is good.

(translated from French by Rodrigue LABRIE)

MESAJE, SCRISORI DE ADEZIUNE ȘI URĂRI

SUA SANTITÀ PAOLO VI
CITTÀ DEL VATICANO

RIUNITI XIII CONGRESSO INTERNAZIONALE STUDI WASHINGTON MEMBRI SOCIETÀ ACCADEMICA ROMENA GRATI BENEDIZIONE APOSTOLICA OFFRONO VOSTRA SANTITÀ FILIALI DEVOT OMAGGI.

THE PRESIDENT OF THE UNITED STATES RICHARD NIXON
THE WHITE HOUSE

THE ROMANIAN ACADEMIC SOCIETY WHICH IS HOLDING ITS 13TH INTERNATIONAL CONGRESS IN WASHINGTON D. C. EXPRESSES DEEPEST APPRECIATION FOR YOUR INTEREST IN THE FATE OF THE ROMANIAN PEOPLE.

THE ROMANIAN ACADEMIC SOCIETY IS GRATEFUL FOR THE HOSPITALITY ACCORDING TO THIS CONGRESS THE FIRST TO BE HELD ON AMERICAN SOIL.

OCTAVIAN BÂRLEA
THE PRESIDENT OF THE ROMANIAN ACADEMIC SOCIETY

The White House
Washington

Monsignor Octavian Bârlea, Catholic University of America.

The President has asked me to thank you for your kind invitation to attend the 13th Annual Congress of the Romanian Academic Society. Unfortunately he will be unable to attend as he will be in California through August. I know he would want me to send his best wishes for the success of the Congress, however, as well as his appreciation for your friendly letter.

DWIGHT L. CHAPLIN
Special assistant to the President

Office of the Vice President - Washington

The Vice President has asked me to thank you for your cordial invitation for him to attend the opening ceremony of the 13th Annual International Congress of the Romanian Academic Society on August 15, 1969, in the Caldwell Hall Auditorium.

Unfortunately, due to a prior commitment it was imposible for him to be with you at that time.

The Vice President extends his warm regards and thanks you for your invitation.

Sincerely
W. ERNST MINOR
Assistant to the Vice President

Department of State - Washington, D. C.

The Secretary has asked me to reply to your recent invitation to attend the opening ceremony of the Thirteenth Annual International Congress of the Romanian Academic Society.

Although he was out of town and therefore was unable to accept your kind invitation, the Secretary appreciates your thoughtfulness in the matter.

Sincerely yours
RAYMOND E. LISLE
Director for Relations with Eastern Europe

Department of Health, Education, and Welfare
Washington D. C. - Office of the Secretary

Secretary Finch, who is presently in California, has asked me to respond to your kind invitation of August 10.

The Secretary regrets that due to his absence from the city he will be unable to participate in the 13th Annual International Congress of The Romanian Academic Society which will take place from August 15 to 19.

Thank you for your thoughtfulness in extending this invitation.

Sincerely
DORIS J. JONES
Personal Secretary to Robert H. Finch

The Romanian Orthodox Episcopāte of America
Episcopia Ortodoxă Română din America

Fericiţi că Societatea Academică Română a decis ca să-şi ţină cel de al 13-lea Congres anual internaţional pe teritoriul ţării noastre adoptive, Episcopia Ortodoxă Română din America şi Uniunea şi Liga Societăţilor Fraternale Române Americane Vă urează bun venit, succes în desbateri şi petrecere frumoasă pe pământul american.

Nivelul înalt al programului Congresului D-Voastră precum şi tema aleasă: « Românii şi Cultura Universală » ne onorează şi pe noi, ca Români Americani, cari ne adăpăm dela aceleaşi surse ale românismului ce se perpetuiază în eternitate prin manifestări religioase, culturale şi ştiinţifice.

Considerând că unii dintre D-Voastră vă aflaţi pentru prima dată între noi şi bănuind că veţi avea timpul necesar şi interesul de a lua contact nemijlocit şi cu coloniile române americane, am oferit conducerii Congresului şi vă oferim fiecăruia venit din ţări străine o excursie spre Cleveland, Ohio şi Detroit, Michigan, două dintre cele mai semnificative centre de viaţă românească.

În speranţa că ne veţi onora cu participarea D-Voastră la această excursie, primiţi salutările noastre cele mai călduroase.

Episcop Valerian
Episcopia Ortodoxă Română din America

Traian Lascu
Preşedinte « Frăţia Ortodoxă »
şi Preşedinte al Comitetului de Ospitalitate

Eugen J. Popescu,
Preşedinte Uniunea şi Liga S. R. A.

Apostolic Delegation — Washington
United States of America

I am in receipt of your very kind letter and thoughtful invitation to the Opening Ceremony of the 13th Annual International Congress of the Romanian Academic Society to be held this coming Friday at the Catholic University here in Washington. Permit me to say that I am most happy to accept this invitation in principle; however, previous commitments prevent me from attending the above-mentioned ceremony.

Please be kind enough to accept my heartfelt best wishes for a fruitful and productive 13th Annual Congress.

With sentiments of esteem and every best wish, I am

Sincerely yours in Christ
+ Luigi Raimondi
Apostolic Delegate

Archbishop's Residence — Washington

His Eminence, Patrick Cardinal O'Boyle regrets that because of absence from town he is unable to accept the kind invitation of Monsignor Oct. Bârlea to the Opening Ceremony on Friday, August 15, 1969 at 9:30 a.m.

National Academy of Sciences — Washington

The President of the National Academy of Sciences regrets because of absence from the city he is unable to accept the invitation of Monsignor Octavian Bârlea and the Romanian Academic Society to attend the Opening Ceremony of the 13th Annual International Congress on August fifteenth.

Rutgers - The State University — New Brunswick, New Jersey
Office of the President

Dr. Mason W. Gross regrets that he is unable to accept the very kind invitation of Monsignor Oct. Bârlea, President, and the Romanian Academic Society to the Opening Ceremony of their 13th Annual International Congress on Friday, August the fifteenth.

University of Pittsburgh
Office of The Chancellor

Dr. Wesley W. Posvar regrets that because of a previous engagement he will be unable to accept the kind invitation of Monsignor Octavian Bârlea for the fifteenth of August.

Greenwich Conn. Aug. 14, 1969

Greatly regret impossible attend congress. Best wishes for success.

Prof. James Clarke

Vanderbilt University — Nashville, Tenn.
Office of The Chancellor

Chancellor Alexander Heard regrets that he cannot attend the Opening Ceremony of the 13th Annua. International Congress of the Romanian Academic Society at the Catholic University of America... on Friday, August 15, 1969.

The University of Chicago
Chicago - Illinois
Office of The President

Inasmuch as Mr. Levi is presently on vacation, he will be unable to accept the kind invitation of the Romanian Academic Society to attend the Opening Ceremony of their Thirteenth Annua International Congress on August 15.

Very truly yours
Margaret Houve,
Secretary to Mr. Edward H. Levi

Columbia University in the City of New York
President's Room

Dr. Andrew W. Cordier regrets that he will be unable to attend the Opening Ceremony of the 13th Annual International Congress of the Romanian Academic Society at The Catholic University of America, Washington... on Friday, August 15, 1969.

Georgetown University
Washington, D. C.

Father R. J. Henle regrets that an out-of-town engagement prevents his attending the Opening Ceremony of the 13th Annual International Congress on Friday, August 15, 1969.

The George Washington University — Washington, D. C.
Office of the President

Dr. Lloyd. H. Elliott, President of The George Washington University regrets that because of a previous engagement he will be unable to attend the opening Ceremony of the thirteenth Annual International Congress of the Romanian Academic Society.

Sincerely
Mrs. Evelyn Stolte

University of Virginia — Charlottesville
Office of the President

Mr. Edgar Finley Shannon Jr. regrets that owing to a prior engagement he is unable to accept the kind invitation of Monsignor Oct. Bârlea, President, and the Romanian Academic Society to the Opening Ceremony of their 13th Annual International Congress which will take place at the Catholic University of America, Washington...

The American University — Washington 16, D. C.
Office of the President

President George H. Williams of the American University regrets that he is unable to attend the opening ceremony of the Romanian Academic Society of Friday, August 15, 1969.

Trinity College — Washington, D. C.
Office of the President

Sister Margaret Claydon, President of Trinity College, acknowledges with gratitude the kind invitation to attend the Opening Ceremony of the 13th Annual International Congress of the Romanian Academic Society on Friday, August 15, 1969.

She regrets she will be unable to attend since she will be out of the country at that time.

University of Maryland
Office of the President

I appreciate very much the kind invitation extended by Monsignor Bârlea and the Romanian Academic Society to attend the opening ceremony of the Thirteenth Annual International Congress which will be held at the Catholic University of America, on Friday, the fifteenth of August.

Unfortunately, I am leaving my office today for a meeting in Richmond, Virginia, and I shall not return until the eighteenth. For this reason I must send my regrets.

With kindest regards and many thanks for your courtesy, I am

Sincerely
Wilson H. Elkins, President

University of Notre Dame — Notre Dame, Indiana
Office of the President

Your invitation to the President of the University to attend the Opening Ceremony of your International Congress on August 15 has come to the office in Father Hesburgh's absence abroad Because of this, Father will be unable to join you, but will, I know, appreciate your thoughtfu invitation.

With assurances of Father Hesburgh's best wishes, I am

Sincerely yours
Helen Hosinski
Secretary to the President

University of California — Berkeley

President Charles J. Hitch regrets that he is unable to accept the invitation of Monsignor Bârlea and the Romanian Academic Society to the Opening Ceremony of the International Congress.

Harvard University — Cambridge, Mass.
Office of the President

Mr. Nathan Marsh Pusey regrets that he will be unable to accept the kind invitation of Monsignor Oct. Bârlea and the Romanian Academic Society to the Opening Ceremony of their 13th Annual International Congress on Friday, August the fifthenth.

Fédération des Alliances Françaises aux Etats Unis — New York, N. Y.

Mr. George Duca, Executive Director, wishes to thank Monsignor Oct. Bârlea, President, and the Romanian Academic Society, for the kind invitation to attend the Opening Ceremony of their 13th Annual International Congress to take place in Washington on August 15, 1969.

Unfortunately Mr. Duca will not be able to leave New York on that date.

Comitetul Național Român — New York, N. Y.

Urmăresc cu plăcere progresul pregătirilor pentru Congresul Societății Academice Române. Rezultatele de până acuma, sunt convins, asigură succesul. Evident, greutăți de biruit mai sunt. Dar nu vor fi insuperabile...

Augustin Popa

Association of Romanian Catholics of America, Inc.
East Chicago, Ind.
Office of the President

Iubite Mons. Bârlea,

...Vă rugăm să ne informați despre lipsurile de găzduire când veniți la Detroit. Adică: dacă nu e prea târziu... cu toată dragostea Vă oferim ospitalitatea parohiilor noastre Sf. Ioan Botezătorul dela Detroit și Sf. Maria dela Dearborn, Michigan, care Vi se pun la dispoziție în cele ale găzduirii, în numele asociației noastre ARCA.

Rugăm doar atât, să binevoiți a-l anunța pe parohul respectiv — Păr. George Pop la Bis. Sf. Ioan Botezătorul din Detroit, și Păr. Iuliu Aron la Bis. Sf. Maria din Dearborn — sau chiar și pe mine, despre lipsurile participanților, ca să putem face aranjamentele necesare potrivit împrejurărilor și programului.

Dorindu-Vă succes în strădaniile cu care dorim ca toți să se poată mândri, și asigurându-Vă de cele mai alese și călduroase sentimente, rămân

Al Sf. Voastre de bine voitor
Păr. George C. Mureșan

St. Mary's Romanian Orthodox Church — Cleveland

... Noi aici la Cleveland suntem gata a găzdui și a ne'ngriji de cei veniți din Europa și America de Sud ...

Pr. Vasile Hațegan

Romanian Catholic Parishes
Cleveland and Lorain, Ohio

În posesiunea detaliilor despre cel del al 13-lea Congres Internațional al Societății Academice Române la Washington, D. C., și despre proectul unei eventuale opriri la Cleveland — după o înțelegere luată cu credincioșii acestei parohii, Vă invităm să petreceți cu noi seara de 20 August, ca oaspeți ai acestei parohii, la masă și eventuală cazare, dacă vom ști exact pentru câți trebue să ne pregătim.

Cu gestul nostru dorim să Vă mulțumim pentru gestul de a ține printre noi cel de al 13-lea Congres, și să vă asigurăm de toată prețuirea noastră românească ...

Preot Mircea M. Toderich

The Romanian Orthodox Church «Holy Cross»
Washington, D. C.

... La ședința din 15 Mai a.c. a Consiliului Parohial al Bisericii Ortodoxe Române «Sfânta Cruce» din Capitala Statelor Unite s-a luat din nou în discuție dorința Românilor din Washington de a contribui, în măsura lor limitată, la primirea congresiștilor. Luând notă de faptul că Congresul ar urma să se țină de la 15 la 18 August, Parohia noastră ar fi gata să ofere o masă festivă congresiștilor Sâmbătă 16 August. A doua zi, Duminecă 17 August, ne-am gândit că ar fi nimerit să se oficieze o slujbă religioasă în comun de către Sfinția Voastră și Parohul bisericii noastre, Părintele Protopop Ioan Popovici ...

Mircea Carp
Secretarul Consiliului Parohial

Regretând neparticiparea la Congres vă urez mult succes

Nicolae Adameșteanu
Frankfurt am Main

... Ho ricevuto anche il personale invito al 13° congresso in Washington e insieme il programma dell'assise.

Ora devo ringraziarLa, Monsignore, di questa conferma di simpatia e stima che altamente mi onorano. Vorrei poter corrispondere ad esse con l'opera.

Se a congresso fuori di Venezia non mi è mai facile partecipare di persona, la partecipazione spirituale oggi è rinsaldata con la maggiore soddisfazione, così come appaiono sempre più probanti ed assertive le cause, nei temi e nella sede.

Ne informerò gli Amici veneziani — assenti quasi tutti dalla città — e sono sicuro della loro adesione più cordiale. Posso anzi pregarLa di aver presente al Congresso la mia e la loro adesione, come mi è particolarmente espressa dal poeta istriano Bruno Crevato.

Con immenso augurio per la Romania, nelle luminose prospettive della più felice cultura umana mondiale, in cui pure l'Italia deve riconoscere le sue ragioni di vita, saluto gli Amici e m'inchino alle eminenti persone che con Lei... danno al Congresso di Washington auspicio e sanzione ...

Francesco Anelli
Venezia

Impossibilitato intervenire Congresso formulo fervidi auguri successo.

BERATTI
Roma

It is with regret that I will not be able to attend the opening Ceremony of the Congress. I hope to attend the lectures as often as my occupations will allow me.

CORA BRASIER
Washington

Mit Bedauern auf weite Reise Verzichtend Wuenscht dem Kongress bestes Gelingen.

ANNA DOROTHEE BRINKEN
Köln-Lindenthal

Migliori auguri XIII Congresso

MIRCEA ELIADE
Roma

J'ai le regret de vous faire savoir que je ne pourrai pas me rendre au XIIIe Congrès de la Société Académique Roumaine ... J'eusse beaucoup aimé, pourtant, y assister et y goûter tout le fin agrément d'esprit et d'amitié que j'ai toujours apprécié aux réunions de la Société Académique Roumaine ...

RENÉ EUCHER
Aubusson

The Catholic University of America — Washington, D. C.
Comparatice Literature

Let me thank you for your kind invitation to participate in your Congress scheduled for August 15-18, 1969, in Washington, as you inform me.

I regret that during that time I shall be in Europe endeavoring to complete my research for a forthcoming publication. I shall not, then, be able to take part in your meeting.

May I express my sincere wishes that all goes well and that your visit to Washington will be a happy occasion.

With my kindest personal regards, I remain,

Sincerely yours
TATIANA FOTITCH, Chairman

Due to another commitment, I regret very much that I shall not be able to participate in the Opening Ceremony of the Romanian Academic Society's 13th Annual International Congress, which is to be held on Friday, August 15, 1969.

STEFAN ISSARESCU, M.D.
Newton, Mass

... Fii convins că nici eu nu uit un singur moment obligaţiile mele sufleteşti faţă de nefericita noastră patrie, pe care o adorăm. Din nefericire, nu voi putea participa la Congresul dela Washington... Vă doresc succes!...

Prof. BASIL MUNTEANU

... Doresc participanţilor deplin succes în tot ceea ce vor întreprinde pe plan cultural românesc. Sper că una din deciziile ce veţi lua va fi înfiinţarea unei secţii americane a Asociaţiei Academice, de care s'ar ocupa intelectualii români de pe aceste plaiuri...

Prof. Pr. GEORGE PREDA

Congratulations on your 13th Annual International Congress. Regret unable to attend Washington festivities. Looking forward to your Detroit visit.

Dr. & Mrs. CONSTANTIN PREDETEANU
(formerly Mrs. Magdalena E. Motoiu)

Much regret but last minute pressing engagements this side Atlantic prevent me attending the inspiring Congress stop please convey my best wishes to all

ION RAŢIU
Londra

Best wishes and

RHEINFELDER
München

... Sono dolente ... di non poter partecipare che spiritualmente quest'anno ...

Prego nondimeno, Signor Presidente, Lei e la Società Accademica Romena, di accettare la mia adesione e di considerarmi presente al XIII Congresso, al quale avrei tenuto in modo particolare di non mancare per potere esprimere, nell'alto Convegno, i sentimenti di profonda ammirazione verso l'Uomo illustre che, per fortuna del mondo, guida oggi, con l'esperienza di otto anni d'Amministrazione, con sicura conoscenza, umana comprensione e alta preparazione politica e diplomatica, i destini degli Stati Uniti ...

MARIO SERTOLI
Roma

Am regretul de a Vă înştiinţa că puternice motive de familie mă împiedecă de a călători la Washington pentru Congresul SAR. ...

Vă rog să primiţi urări de succes pentru opera culturală a SAR ...

Prof. NICOLAE ŢIMIRAS
Berkeley

We deeply regret our inability to attend the Opening of the Romanian Academic Congress ... With best wishes for success

Mr. & Mrs. THOMAS TRIFF
Bethesda, Md.

Spiacentissimo non poter finalmente partecipare Congresso in America, le mie più sincere congratulazioni e tutta la mia ammirazione

Professor UŞCĂTESCU
Madrid

VIZITA CONGRESIŞTILOR LA COMUNITĂŢILE ROMÂNO-AMERICANE

Cleveland-Detroit, 20-24 august 1969

După încheierea lucrărilor Congresului al XIII-lea al Societăţii Academice Române, oaspeţii europeni au fost invitaţi şi au luat parte la o excursie prin coloniile româno-americane, organizată de către Episcopia Ortodoxă Română din America de sub păstorirea Prea Sfinţiei Sale Episcopului VALERIAN TRIFA, împreună cu Uniunea şi Liga Societăţilor Române Americane de sub conducerea domnului EUGEN POPESCU.

Călăuziţi de părintele RICHARD GRABOWSKI, parohul bisericii ortodoxe române din Gary, Indiana, şi de domnii STELIAN STĂNICEL şi ILIE OLTEANU dela Detroit, oaspeţii au călătorit peste 2.000 de kilometri cu autobuzul şcolii de educaţie religioasă dela « Vatra Românească ».

În drum spre Cleveland, primul oraş din lista itinerarului, care a început miercuri 20 august, oaspeţii s'au oprit la mânăstirea ortodoxă de călugăriţe « Schimbarea la Faţă » de lângă Ellwood City, unde au fost primiţi de MAICA ALEXANDRA, fosta Domniţa Ileana, care le-a vorbit de opera începută şi le-a adresat un cuvânt de bun sosit. În numele oaspeţilor au mulţumit pentru primirea caldă Monseniorul Bârlea şi domnul profesor D.C. AMZĂR.

La sosirea la Cleveland, fiecare oaspete european a fost luat în primire de câte o familie de români americani, unde a găsit o găzduire generoasă şi multă dragoste românească şi creştină. În seara aceleiaşi zile de 20 august, a avut loc o recepţie dată de parohiile greco-catolice « Sfânta Elena » şi « Sfânta Treime » din Cleveland. Salutările, urările şi mulţumirile de rigoare au fost aduse de părintele MIRCEA TODERICIU, de Monseniorul BÂRLEA şi de domnul dr. C. STAVILA.

Joi, 21 august, congresiştii au vizitat oraşul Cleveland, biblioteca municipală, unde au fost primiţi şi salutaţi de directorul instituţiei, importantul muzeu local şi o agenţie de bursă. La amiază, congresiştii au fost oaspeţii domnului VASILE FARKAS, proprietarul restaurantului « Red Barn ». Parohia ortodoxă « Sfânta Maria » a oferit, seara, o recepţie oficială în cinstea oaspeţilor, la care au luat parte numeroşi români din Cleveland. S'a desfăşurat cu această ocazie şi un program muzical, la care şi-au dat concursul fraţii CUCU, cu cântece populare şi romanţe româneşti, foarte aplaudate. Au rostit cuvinte de circumstanţă părintele HAŢEGAN, Monseniorul BÂRLEA, şi domnii profesori MIRCEA POPESCU şi VASILE POSTEUCĂ.

În dimineaţa de 22 august, congresiştii au vizitat biserica « Sfânta Maria », construită în stilul bisericilor de lemn din Ardeal, şi bogatul muzeu de artă de pe lângă biserică, după care s'a făcut plecarea spre Detroit. În drum, oaspeţii s'au oprit la « Vatra Românească » din Grass Lake, unde au fost primiţi de Prea Sfinţia Sa Episcopul VALERIAN TRIFA şi au vizitat impresionanta realizare. Salutului călduros al Episcopului, la prânzul oferit de « Vatra Românească », i-a răspuns domnul prof. D. C. AMZĂR, în numele oaspeţilor.

Tot în drum, oaspeţii s'au oprit la East Lansing, unde au vizitat marea şi moderna Michigan State University, conduşi de domnul JOHN POPESCU. Încartiruirea s'a făcut seara la câteva generoase şi primitoare familii româno-americane din Detroit.

În dimineaţa de sâmbătă 23 august oaspeţii au vizitat oraşul Detroit şi, în mod special, conduşi de domnul ing. POPOVICI, imensul centru de cercetări tehnice «General Motors». La amiază, Asociaţia Românilor Catolici din America (ARCA) a dat o recepţie la hotel- restaurantul Dearborn Inn în cinstea oaspeţilor, care au fost salutaţi de părintele GEORGE MUREŞAN, preşedintele Asociaţiei. Au mulţumit pentru primirea generoasă: Monseniorul BÂRLEA, domnul MIHAI KORNE şi domnul prof. RADU ENESCU. Seara, familia PETER METEŞ a oferit un picnic congresiştilor, la care au luat parte peste cincizeci de persoane.

Duminică dimineaţa, 24 august, s'a oficiat de către Prea Sfinţia Sa Episcopul VALERIAN, asistat de preoţii IOAN IVAŞCU şi GH. PREDA, şi de diaconul prof. VICTOR ANGELESCU, o slujbă solemnă la Catedrala «Sfântul Gheorghe» din Detroit, la care au luat parte, împreună cu congresiştii, numeroşi români din localitate. Corul religios a fost condus de domnul IULIU VIDAC. La sfârşitul slujbei, Prea Sfinţia Sa VALERIAN, din faţa altarului, le-a adresat congresiştilor câteva calde cuvinte.

Episcopia ortodoxă română din America şi Parohia catedralei din Detroit au oferit după aceea un banchet, la care au fost de faţă multe familii de români din Detroit. La încheierea prânzului, care a fost binecuvântat de Excelenţa Sa Episcopul VASILE CRISTEA, au luat cuvântul, în ordine: Prea Sfinţitul TRIFA, Monseniorul BÂRLEA, în numele oaspeţilor, părintele IVAŞCU, domnul TRAIAN LASCU, preşedinte al «Frăţiei Ortodoxe», domnul prof. RUGGERO M. RUGGIERI, dela Universitatea din Roma, în numele congresiştilor străini, domnul EUGEN POPESCU, preşedintele Uniunii şi Ligii Societăţilor române din America, şi domnul prof. I. G. DIMITRIU.

Cu această «masă frăţească» s'a încheiat partea oficială a vizitei congresiştilor la comunităţile de români mai importante din Statele Unite. Vizita a însemnat nu numai o mişcătoare recunoaştere între fraţi, români şi creştini, dincolo de orice deosebire confesională, dar şi o stabilire de contact, cu perspective de viitor, între oameni de cultură români şi străini din Occidentul european şi organizaţii de români americani vitale şi eficiente sub orice aspect.

ADUNAREA GENERALĂ A SOCIETĂŢII ACADEMICE ROMÂNE

Washington, 16 august 1969

Adunarea Generală a Societăţii Academice Române s'a întrunit în seara zilei de 16 august 1969 în sala de conferinţe a Universităţii Catolice a Americii, sub preşedenţia Monseniorului OCTAVIAN BÂRLEA, având ca secretar de şedinţă pe domnul prof. MIRCEA POPESCU.

La ordinea de zi a şedinţei erau următoarele puncte:

1) scrisoarea de demisie din funcţia de preşedinte al Societăţii Academice Române a Monseniorului Bârlea;
2) demisia statutară a întregului comitet de conducere;
3) alegerea noului comitet de conducere;
4) proectul de moţiune din partea unor membri din Franţa ai Societăţii Academice Române;
5) constituirea unei secţii a Societăţii Academice Române în America;
6) viitorul congres al Societăţii Academice Române.

Înainte de a trece la ordinea de zi, secretarul general al Societăţii Academice Române, domnul prof. MIRCEA POPESCU, a prezentat un scurt raport de activitate al instituţiei, amintind volumele apărute dela ultimul congres, din Salzburg, până la cel de azi, volumele sub tipar, volumele în pregătire, precum şi ciclul de conferinţe organizat în decursul anului de secţia din Italia a Societăţii. S'a luat act cu satisfacţie de editarea într'o broşură specială, din iniţiativa secţiei din Germania a Societăţii, a unui catalog cu toate publicaţiile Societăţii Academice Române şi cu date bio-bibliografice despre autori. O broşură similară se pregăteşte în Italia. Adunarea Generală a aprobat raportul de activitate prezentat de secretarul general.

Fiind absent casierul Societăţii, nu s'a putut prezenta obişnuitul raport asupra situaţiei financiare a Societăţii Academice Române.

S'a trecut apoi la discutarea scrisorii de demisie a preşedintelui. Monseniorul BÂRLEA a amintit şi confirmat motivele pentru care a trebuit să demisioneze şi a cerut Adunării să-l libereze de această sarcină. La propunerea secretarului general, care a arătat situaţia grea în care s'ar găsi instituţia fără Monseniorul Bârlea în fruntea ei, şi după ample discuţii, la care au luat parte domnii GEORGESCU-ROEGEN, VASILE POSTEUCĂ, POPESCU-BOTOŞANI, C. SPOREA, NICOLAE ILIESCU, JOHN HALMAGHI, ANGHEL RUGINĂ, C. STAVILA, TRAIAN ISBĂŞESCU, HORIA ROMAN, ILIE SMULTEA, MIHAI KORNE, Adunarea Generală, cu toate insistenţele Monseniorului Bârlea, a hotărît în unanimitate, prin aclamaţii, să respingă demisia preşedintelui, căruia i-a confirmat toată încrederea. O comisie specială, formată din domnii profesori D. C. AMZĂR, NICOLAE ILIESCU şi MIRCEA POPESCU, a primit sarcina de a motiva, într'o scrisoare către Sfântul Scaun, respingerea demisiei Monseniorului Bârlea şi confirmarea sa ca preşedinte al Societăţii Academice Române.

Adunarea Generală a confirmat apoi, prin aclamaţii, mandatul pe doi ani al secretarului general şi al casierului Societăţii Academice Române, domnii profesori MIRCEA POPESCU şi TEODOR ONCIULESCU. Acestuia din urmă, absent din cauze de forţă majoră, i se va comunica decizia Adunării Generale.

Secretarul general a dat apoi citire scrisorii trimise de domnii NICOARĂ BELDICEANU, MANOLE BOGDAN, GRIGORE FILITTI şi MIHAI KORNE, dela Paris.

Adunarea Generală aprobă principiile enunţate în scrisoare prin aclamaţii.

După o amplă discuţie, la care au luat parte domnii KORNE, RUGINĂ, GEORGESCU-ROEGEN, ILIESCU, HALMAGHI, RACOCEANU, CÂRJĂ, POPESCU-BOTOŞANI, STAVILA, expri-

mând diferite opinii, la propunerea domnului prof. Nicolae Iliescu s'a încheiat desbaterea, hotărîndu-se convocarea unei Adunări Generale extraordinare în 1970, în vederea formulării unei decizii în problema ridicată de propunerea celor patru membri dela Paris ai Societății.

Cât privește punctul penultim de pe ordinea de zi, s'a căzut de acord, după diferite propuneri făcute de domnii Ștefan Racoceanu, Anghel Rugină, Miron Butariu, Popescu-Botoșani, Nicolae Iliescu, Georgescu-Roegen, C. Sporea, Mihai Korne, John Halmaghi, Ilie Smultea, Vasile Posteucă, de a se constitui o secțiune nord-americană a Societății Academice Române. Membrii titulari și aderenți ai Societății cu reședința în Canada și în Statele Unite se vor întruni și consulta în vederea constituirii, de acord cu Comitetul de conducere, a acestei secțiuni.

Înfine, Adunarea Generală a discutat pe scurt problema viitorului congres. S'au luat în considerare, ca locuri de întrunire: Luxemburgul, Scandinavia, Grecia, Turcia, Portugalia, Germania. Comitetul de conducere va examina diferitele posibilități și va decide, consultându-se și cu membrii absenți. De determinarea locului depinde și tema generală a congresului, care le va fi anunțată din vreme membrilor.

Adunarea Generală s'a încheiat la orele 23,30 cu un cuvânt de mulțămită din partea președintelui și a secretarului general al Societății Academice Române.

Au apărut relatări despre Congresul al XIII-lea al Societății Academice Române și despre excursia la Cleveland și Detroit în:

« America », n. 33, 2 oct. 1969: *Reflecții pe marginea Congresului S. A. R.* de Dr. Constantin Sporea; n. 34, 16 oct. 1969: *Note dela Congresul S. A. R. dela Washington, D.C.*, de Vasile Posteucă; n. 37, 27 nov. 1969: *Libertate și cultură*, de Vasile Posteucă.

Bire, n. 500, 16 sept. 1969, p. 4; n. 502, 16 oct. 1969, p. 4.

« Buna Vestire », n. 3-4, iulie-dec. 1969: *Biserica Română Unită și Universalitatea*, de Prea Sfinția Sa Vasile Cristea (pp. 1-5); *Congresul s. a. r.* de dr. C. Sporea (pp. 120-122);

« Credința », n. 9, iulie-august 1969, p. 2.

« Drum », n. 2, aprilie-iunie 1969, p. 7: *Iconar*, de Vasile Posteucă; n. 3, iulie-septembrie 1969, p. 6: *Iconar*, de Vasile Posteucă; n. 4, octombrie-dec. 1969, p. 7: *Iconar*, de Vasile Posteucă.

« La Nation Roumaine », n. 249, août-nov. 1969, p. 2.

« România », sept.-oct. 1969: *Însemnări pe marginea Congresului*, de Justin P. Liuba.

« Solia », 5 iunie 1969, p. 7; n. 18, 31 august 1969: *The Romanian Academic Society*; n. 19, 14 septembrie 1969: *O vizită la Românii Americani*; n. 20, 28 septembrie 1969: *Cuvântul oaspeților. Câteva observări și concluzii a unui membru al S. A. R.* (dr. Constantin Sporea).

« Unirea », n. 9, septembrie 1969: *Congresul Societății Academice Române*, p. 1.

« Vatra », n. 113, iulie-decembrie 1969, p. 7.

CUPRINSUL

Octavian Bârlea: Bivalență: Românii americani 5
Vasile Posteucă: Canalul morții, Aniversară, Poziția de demascare 7
Virgil Ierunca: Acolo 10
Horia Roman: Niciodată 11
Mircea Eliade: Cele dintâi întâlniri cu Jung (fragmente de jurnal) 12
Horia Stamatu: Șase poeme din ciclul « Peisagiu », un bocet în trei hipostaze și trei aniversări din istorie și după . . . 29
Radu Enescu: Despre Heraclit 49
Yvonne Rossignon: Iar te-am pierdut, Ascult cuvinte, Și tu Isuse ai plâns 56
Sanda Stolojan: Toate întruchipările, Sirenă 59
Dorina Ienciu: Biblică, Final, Bocet 61
Mihai Niculescu: Re-Creații 63
Ioan I. Mirea: Gânduri 71
Eugen Relgis: Undeva în Anzi 73
George Ciorănescu: Amurg în Djugården 84
Vintilă Horia: Jurnal de călătorie (Rune, Logodnici la Stokholm, Lange Linie) 90
George Uscătescu: Elsinor 93
Viorica Stavila: Sinod în tren 94
Marin Sorescu: Concurs 111
Ștefan Bănulescu: Cuțitul de aur, Omul și moartea 112
I. Negoițescu: Pisicile lui Marcellus 114
Aurora Trofin: Cuba 115
George Ciorănescu: Întâlnire, Fapt divers 120
Ștefan Gheorghe Theodoru: Insomnie, În pribegie 122
Mihai Cismărescu: Rugă 124
Petru Iroaie: Basarabească 125
Grigore Nandriș: Din arhiva unei vieți 127
Ion Dumitru: Limanul clipei de izbândă 141
N. Cătănoiu: Totem, Magul 142
Ion Cicală: Nimic mai mult, Amurg în burg 144

TRADUCERI: Victor Buescu: Poeme Aztece; I. G. Dimitriu, din Walter von der Vogelweide; Nicolae Novac din Carl Sandburg şi Walt Whitmann; Horia Roman, din Giuseppe Ungaretti 145

NEGRU PE ALB: Cronici, idei, fapte 155

Emmanuel R. Bogdan: Ultima scrisoare (inedită) adresată de Vasile Alecsandri fratelui său Ion; Petru Iroaie: Grigore Nandriş, cărturarul rectitudinei; Mircea Popescu: O lacrimă pentru Umberto Cianciolo; J. N. Manzatti: Puiu; Ioan I. Mirea: Profiluri şi amintiri; Asupra «amintirilor» lui Horia Roman; Victor Buescu: Opera postumă a lui Sever Pop; Horia Stamatu: Introducerea la istoria culturii româneşti a lui P. P. Panaitescu; Constantin Sporea: Otto R. Liess şi România; Petru Iroaie: Mircea Popescu despre poezia populară românească; Sanda Stolojan: «Intrusul» lui Marin Preda; Monica Lovinescu: Grâul şi neghina; Două cazuri clinice ale miticismului stalinist; Mircea Popescu: Textele interzise; Antoaneta Bodisco: Ceramistul Constantin Bulat la Köln

ANEXE (Activitatea Societăţii Academice Române) 193

Congresul al treisprezecelea al Societăţii Academice Române (Washington, 15-19 August 1969); Vizita Congresiştilor la Comunităţile româno-americane (Cleveland-Detroit, 20-24 August 1969); Adunarea Generală a Societăţii Academice Române (Washington, 16 August 1969).

Doamna Marielise Cottescu

a ilustrat numărul 8
din Revista Scriitorilor Români

Mircea Popescu

a îngrijit partea redacţională şi paginaţia

Printed in Italy

Roma, 1970 - S.p.A. Tipografica Castaldi - Via Casilina, 49